

Юридична клініка
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Координаційний центр з надання правової допомоги
Рада адвокатів Харківської області
Громадська організація
«Центр розвитку правничої клінічної освіти»

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
XVII Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених,
практикуючих юристів, аспірантів та студентів

(м. Харків, 20 травня 2023 р.)

Харків
«Право»
2023

Редакційна колегія:

Анатолій Гетьман – доктор юридичних наук, професор, ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, академік НАПрН України (голова оргкомітету конференції);

Олег Ярошенко – проректор з навчально-методичної роботи, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України (член оргкомітету конференції);

Олександр Баранов – директор Координаційного центру з надання правової допомоги (заступник голови оргкомітету конференції);

Анатолій Бородавка – директор Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Луганській та Харківській областях (член оргкомітету конференції);

Вікторія Гайворонська – голова Ради адвокатів Харківської області (заступник голови оргкомітету конференції);

Віктор Янишен – керівник Юридичної клініки, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент (член оргкомітету конференції);

Яна Токарь – член правління ГО «Центр розвитку правничої клінічної освіти» (член оргкомітету конференції);

Оксана Яворська – консультант Юридичної клініки, студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (секретар оргкомітету конференції)

*Відповідальність за зміст тез доповідей
та повідомлень несуть самі автори*

Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства : зб. тез наук. доп. і повідомл. XVII Всеукр. наук.-практ. конф. вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів (м. Харків, 20 трав. 2023 р.) / Юрид. клініка Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого [та ін.]. – Харків : Право, 2023. – 336 с.

ISBN 978-966-998-529-3

У збірнику містяться тези наукових доповідей і повідомлення учасників XVII Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів «Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства».

Збірка розрахована на науковців, аспірантів юридичних ЗВО, молодих учених-правників, студентів і всіх, хто цікавиться тенденціями розвитку українського законодавства.

УДК 134(477)-044.337

*«Доки хоч на однім клатті
Української території пануватиме чужинець,
...доти всі покоління українців йтимуть на війну»*

Микола Міхновський

ОСНОВИ ПРАВА

Василь АЛЕКСІЙЧУК,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
курсант 1 курсу, 1 групи Інституту
підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ПРАВА

Упродовж усієї історії українці докладають великих зусиль задля збереження власних традицій і звичаїв у всіх сферах життя, зокрема, у сфері права. Завдяки цьому на теперішній час існує повноцінна національно-правова система, що має на меті побудову демократичної держави разом із курсом на інтеграцію в Європейський Союз. Але при цьому потрібно розуміти важливість підтримання власної правової культури на належному рівні заради збереження власних особливостей національно-правової системи. Проблеми, пов'язані із впливом глобалізації на право, спричиняють активні дискусії як у наукових, так і в політичних колах. Найбільше уваги приділено широкому впливу глобалізації на численні елементи правової системи, такі як позитивне право, юридичну практику, правосвідомість.

Насамперед слід відзначити, що глобалізація полягає у винайденні спільних засад і цінностей, що має на меті уніфікацію механізмів функціонування й організації всіх сфер буття як громадян держави, так і міждержавних відносин. Глобалізація, як об'єктивне, загальне явище викриває себе як ознака буття сучасного світу, а отже, й буття правових тенденцій. [1, с. 33]. Постійні зміни несуть за собою ряд деструктивних чинників, що можливі у наступних вимірах: 1) між різними глобальними сферами права та їхніми інтересами (наприклад, питання балансу між екологічними та економічними інтересами); 2) між різними державами; 3) між державою та її громадянами (найкращим прикладом може слугувати Революція гідності 2014 року); 4) між різними рівнями публічної влади.

Проблеми глобалізації права полягають у наступному:

1) суперечка між бажанням встановити універсальне правове регулювання взаємовідносин і намаганням при цьому зберегти власні індивідуальні особливості правової системи, які не просто так відділити, адже вони формуються як історичними, політичними так і, найголовніше, ментально-культурними чинниками [2, ст. 17]. Влучними з цього приводу можна вважати слова З. Бжезинського: «Нажаль, досі ті, хто є відповідальним за упровадження глобалізації, схвалюючи її позитивні результати, все ще надто часто недооцінюють цього негативного боку, загрози культурній ідентичності і цінностям. Це викликає подив з огляду на стурбованість цими проблемами у самих розвинутих країнах: Європа захищає своє сільськогосподарське виробництво не тільки в інтересах своїх виробників і торговців, а й тому, що таким чином вона зберігає свої сільські традиції»;

2) в еру глобалізації національний чинник є доволі розмитим, але все одно має левову частку впливу на визначення правової ідентичності громадянина держави. Йому може загрозувати тенденція до культурної асиміляції та формування «захисту» від становлення національної ідентичності [3, с. 44]. Так, неважко зрозуміти, що інституційні, нормативні, функціональні компоненти правової системи можна розглядати як загрозу ідентичності, через що може проводитися пропагандистська робота. Практичним прикладом протидії такому впливу може слугувати досвід Франції, де існує чиновницька посада, до функцій якої належить збереження чистоти французької мови та недопущення заміни французьких слів. За недотримання цього правила, наприклад, журналіст може бути оштрафований;

3) спричинення конфліктів через моральні та культурні цінності корінного населення та мігрантів, що створює потребу підвищення толерантності. Недарма голова комісії ЮНЕСКО з питань освіти Жак Делор зазначав: «Наші сучасники потерпають від запаморочення, розриваючись між процесом глобалізації, прояви якого вони спостерігають і часто підтримують, і пошуками своїх коренів... Завдання полягає в тому, щоб надати можливість усім без виключення виявити свої таланти і весь творчий потенціал, що має на увазі можливість реалізації кожним своїх особистих планів. Ця ціль є домінуючою» [5, с. 261];

4) надмірне розшарування суспільства, спричинене особливостями «регіональної розподіленості» України, що було гострою темою для об-

говорення та вело за собою проблеми в намаганнях дійти спільної думки щодо формування правильної правової культури. Це помітно також і в інших країнах – на зібранні в Мюнхені загальну увагу привернула промова тодішнього прем'єр-міністра Великобританії Д. Кемерона про вразливість прав людини у регіоні Європи. Він закликав британців і партнерів відмовитися від доктрини «мультикультурності», яка «...заохочує сегрегацію...», тобто проживання в окремих один від одного етнічних спільнотах, у яких ідеологам екстремізму легше пустити коріння [5, с. 363];

5) Не можна не згадати політизацію та використання глобалізації у власних цілях, яка проявляється в закріпленні правовими нормами широкого спектру політичних відносин. Із цього можуть випливати наступні негативні наслідки: (а) відсутність правового механізму вирішення ідентифікованих політикою проблем, (б) неспроможність розв'язання суто політичних проблем, загроза девальвації права, (в) підкорення права політичним вимогам, (г) виконання політичних цілей всупереч загальним принципам та нормам права [2, с. 106].

Для вирішення зазначених вище проблем існують наступні заходи та процедури:

1) у міжнародному праві закріплено пріоритет держави «визначати свою правову систему». Ідея полягає у тому, щоб країна, право якої має основу певних цінностей, могла правильно визначати рівень визнання, меж рецепції законів та інших нормативно-правових актів, що практикуються міжнародними спільнотами [3, с.48].

2) Поступова глобальна інтеграція заради запобігання знищенню традиційних інститутів і норм, а також наявності достатнього часу для їх пристосування до нових умов. Часто відбувається не повне розмивання, а видозмінення старих традицій і початок їх життя у нетрадиційному способі [5, с. 68].

3) Формування повноцінного правового підґрунтя для забезпечення гармонійного співіснування націй і вирішення загальнолюдських проблем [4, с. 29].

4) Підвищення правової культури громадян через правове виховання для формування шанобливого ставлення до закону, нетолерантність до його порушення. Саме тут часто відсутні знання про право та правозастосування [1, с. 19].

Таким чином, на теперішній день постає питання розвитку та збереження власних правових традицій, адже після величезного культурного обміну з країнами Європейського Союзу все очевиднішими є розбіжності між європейським законодавством та станом правосвідомості населення України [4, с. 29]. Слід зробити акцент саме на юридичному аспекті, оскільки право нерозривно поєднане з усіма сферами життя, тому воно неодмінно також має змінюватися заради його успішного функціонування. Для подолання цього явища потрібно підвищувати рівень толерантності, почуття поваги держави до народу та консолідації. Глянути на світ ширше, не зводячи національну ідею до межі етнонаціональної проблеми, шукати своє місце в сучасному світі. Держава також має підтримувати можливість інформаційного обміну та розробляти механізми розв'язування визначених політикою проблем, уникаючи девальвації права. [2, с. 106]. Тут «золотою серединою» може слугувати підхід М. Кастельса, про довгий шлях реконструкції суспільних інститутів: «від спільнот, створених на ідентичності спротиву, до висот ідентичностей нових проєктів, що виростили на цінностях цих спільнот» [5, с. 415]

Список використаних джерел:

1. Жаровська І. М. Проблеми впливу на особу глобалізаційних проявів сучасної правової реальності/І. М. Жаровська, О. М. Биков// Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. Серія «ПРАВО», випуск 52. Том 1. – С. 17–20.
2. Рогова О. Г. Глобалізація та зміни правової системи України в умовах війни/ О. Г. Рогова// Публічне право. – 2022. -№3. – С. 101–109.
3. Мурашин О. Г. Проблема ідентичності національних правових систем в умовах глобалізації: теоретико-методологічний аспект/О. Г. Мурашин// Вісник Національної академії правових наук України. – 2013.-№2. – С.44–51.
4. Плавич В. П. Становлення і розвиток сучасного права в умовах глобалізації/ В. П. Плавич// Правова держава. – 2018. – №30. – С.28–35.
5. Кремень В. Г. Україна: ідентичність у добу глобалізації (начерки метадисциплінарного дослідження) / В. Кремень, В. Ткаченко. – 2-ге вид., допов. – К. : Т-во «Знання» України, 2013. – 471 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сергій Прийма

Владислав ГЛАДКИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
курсант 1 курсу, 1 групи Інституту
підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України

КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН

XX століття ознаменувалося швидкими темпами розвитку технологій, що, у свою чергу, вплинуло на різні соціальні сфери життя людей. До таких технологій належать і криптовалюти, які уже мають великий вплив на фінансову систему світу й узагалі на товарно-грошові відносини.

Криптовалюти є революційним проривом у сфері фінансів, тому що для їхнього використання не потрібно вводити своїх особистих даних чи пред'являти будь-які документи для ідентифікації особистості, це можливо завдяки тому, що вони працюють на технології блокчейн, яка забезпечує децентралізований облік транзакцій. Це означає, що нема визначеної фізичної чи юридичної особи, яка б несла відповідальність за перерахування криптовалют всередині системи. Така особливість криптовалют породжує низку дилем у правовому полі, які пов'язані з її регулюванням.

Довгий час у вітчизняному законодавстві цьому питанню не приділялося значної уваги. І навіть більше, криптовалюти, за заявою НБУ, вважалися «грошовим сурогатом, який не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це суперечить нормам українського законодавства» – спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні. Але з часом ставлення до криптовалюти все-таки змінилося. Так, у Законі України «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022 р. хоча і не згадується термін «криптовалюта», проте йдеться про «віртуальний актив», що визначається як «нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу можлива завдяки системі забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивіль-

них прав» [1]. Цим визначенням охоплюється і криптовалюта, оскільки вона має такі самі істотні ознаки, хоча ототожнювати ці поняття не слід.

Варто зауважити, що через повну анонімність в системі переказів криптовалют держава зіштовхується з досить складною проблемою щодо здійснення контролю за тим, хто і кому надсилає свої цифрові активи, що значно ускладнює державне регулювання у цій сфері. Вищезазначене дає підстави зробити висновок, що криптовалюта не може бути об'єктом правовідносин, оскільки однією з ознак правовідносин є те, що вони охороняються та забезпечуються силою державного примусу. Саме з реалізацією цього примусу і можуть виникнути складнощі, оскільки довести, що переказ криптовалюти був здійснений саме цим суб'єктом, який вступив у правовідносини з обігу криптовалюти, фактично неможливо.

Це питання потребує детального розгляду, оскільки нехтування ним загрожує тим, що весь ринок криптовалют буде знаходитися в «тіні», через що великі грошові потоки будуть проходити повз державну казну. Загальновідомо, що вже багато рок.ів в Україні суб'єкти вступають у відносини один з одним, використовуючи криптовалюти. І ці відносини наразі активно розвиваються. Так, відомі випадки, коли в Україні було придбано квартиру за біткоїни, а деякі кафе, ресторани та автозаправки пропонують їх як альтернативний традиційним способам розрахунку спосіб оплати товарів чи послуг. Цікавість до криптовалюти легко пояснюється тим, що розрахунки цим платіжним засобом не обкладаються податком згідно із законодавством.

Примітною є справа Дарницького районного суду м. Києва №753/599/16-ц від 24.03.2016, що стосується цього питання. Її суть полягає в тому, що дві особи уклали договір, згідно з яким одна сторона взяла на себе зобов'язання розробити програмне забезпечення, яке мало відповідати поставленому технічному завданню, та передати його замовнику, а інша сторона зобов'язалася передати першій стороні визначену договором кількість цифрової продукції «біткоїн», яка об'єктивно виражена за допомогою комп'ютерного програмування в формі цифрових записів, на суму 10000 грн. Виконавець виконав замовлення, а замовник своїх обов'язків не виконав. Суд при розгляді цієї справи ухвалив рішення не на користь виконавця та заявив, що в якості оплати не може використовуватися те, що не має ознак матеріального світу (біткоїни) [2].

Як бачимо з цього прикладу, відносини, які пов'язані з криптовалютою, не мають юридичної сили в нашій країні. Це означає, що з приводу

цих цифрових активів не може виникати правовідносин між суб'єктами права. Однак такі відносини на сьогоднішній день є досить поширеними, тому існує нагальна потреба надати криптовалюті правового статусу, що могло б дозволити здійснити правове регулювання сфери обігу криптовалют в Україні.

Слід відзначити, що Україна не є «першопроходицею» у цьому питанні. Багато передових держав уже врегулювали цю сферу відносин. Одним з яскравих прикладів є Японія, у якій, до речі, і з'явився біткоїн. У квітні 2017 року в цій країні було прийнято закон про платіжні послуги, де було визнано віртуальну валюту засобом оплати. У цьому законі поняття електронних грошей та криптовалюти розмежовується. Причому криптовалюта була визнана не грошовим засобом, а лише обігоздатною цінністю, яка може використовуватися в якості платіжного засобу. Також цей закон визначає віртуальну валюту як валюту, що має лише функції, схожі з грошима, але не проголосив їх легалізованою валютою.

Згідно з цим підходом криптовалюти можуть відноситися до об'єктів правовідносин, що дає змогу державі забезпечувати відносини, які виникають на їхній основі. До того ж цей закон частково вирішує проблеми встановлення приналежності криптоактивів тій чи іншій особі та фіксації факту передачі криптовалюти однією особою іншій. В одному з положень цього закону встановлюється, що для купівлі криптовалют на ліцензованих біржах необхідно пройти верифікацію, тобто підтвердити свою особу, надавши відповідні документи. Такі кроки японського уряду дають можливість суб'єктам правовідносин, що пов'язані з криптовалютами, бути впевненими, що, у разі невиконання однією із сторін взятих на себе зобов'язань, вони можуть розраховувати на справедливе рішення суду. Тому вважаємо за доцільне впровадити цей японський досвід у нашій країні, що дозволить гарантувати виконання належним чином тих зобов'язків, які виникають внаслідок вступу осіб в правовідносини, які пов'язані з крипто валютами [3].

Список використаних джерел:

1. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. №2074-IX : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 10.05.2023)
2. Ухвала у справі № 753/599/16-ц (провадження2/753/2539/16) [2016] Дарницький районний суд м. Києва. Єдиний державний реєстр судових

рішень. <https://verdictum.ligazakon.net/document/56686444> (2023, травень, 04)

3. Баликова Н. С. Японія визнала біткоїн платіжним засобом [Електронний ресурс] / Баликова Ніна Сергіївна // Голос України. – 2017. URL: <http://www.golos.com.ua/article/287059>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, заступник декана господарсько-правового факультету Сергій Прийма.

Юлія КИФАЛА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 1 курсу ,1 групи факультету
прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА В УКРАЇНІ

Після проголошення незалежності Україна запозичує позитивний світовий досвід багатьох країн у сфері захисту прав і свобод людини, який був сформований протягом тривалого часу. Правова система України прагне бути організованою на основі принципів верховенства права та дотримання прав людини, за таких умов судова практика набуває особливого статусу в системі джерел права.

Українська дослідниця Хорошковська Д. Ю. визначає судову практику як взаємну єдність судової діяльності та результатів цієї діяльності, які виражені в нормах судочинства, розроблених і закріплених в судових рішеннях з конкретних справ.

Форманюк В. В. визначає певні відмінності між судовою практикою і судовим прецедентом. Прецедент створюють переважно вищі судові інстанції тоді, як судова практика є результатом діяльності суддів різних рівнів судової системи. Прецедентом вважаються колегіальні рішення судів на відміну від судової практики, що виникає завдяки одноосібній творчості суддів. Структура судових рішень, що входять до судової практики, має більш спрощений характер. Судова практика, на відміну від

прецедентів, виконує функцію інтерпретації нормативних актів та покликає забезпечити єдність правозастосовного процесу.

Унікальність судової практики полягає в тому, що вона здатна впливати на суспільні відносини швидше, ніж законодавча влада, оскільки законотворчий процес потребує відносно тривалого часу. Крім того, ідеальних правил не існує, законодавець не може передбачити усі нюанси, які виникають під час реалізації правових норм. У такому випадку, судова практика усуває прогалини в законодавстві та вирішує колізії під час правозастосування. Якщо судовий прецедент створюється на основі певного рішення, то судова практика формується поступово шляхом багаторазового повторення певного рішення у подібних справах.

Отже, в Україні судова практика є авторитетним, субсидіарним джерелом права. Необхідність використання судової практики як джерела права сприятиме подоланню прогалин у чинному законодавстві, вирішенню колізій та вдосконаленню механізмів впливу права на суспільні відносини.

Список використаних джерел:

1. Хорошковська Д. Ю. Роль судової практики в системі джерел права України: теоретико-правове дослідження: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2006.
2. Форманюк В. Судова практика як специфічне джерело права. Юридичний вісник. 2014. № 6. С. 24–27.
3. Дашковська О. Р. Судовий прецедент і судова практика як джерела права. Вісник Акад. прав. наук України. 2011. № 1.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри теорії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Дашковська О. Р.

Мілена ЛИПЧАНСЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 1 курсу 1 групи факультету
прокуратури

ПРАЦЯ «DE JURE BELLI AC PACIS» ГУГО ГРОЦІЯ

У праці Гуго де Гроот Гроція «De Jure Belli ac Pacis», що в перекладі з латинської «Про право війни та миру», розглянуто актуальну на сьо-

годні концепцію ведення справедливої війни. Концепція справедливої війни підтримує міжнародне право, яке закликає до вирішення міжнародних конфліктів шляхом дипломатичних заходів та вимагає від країн відповідальності за свої вчинки.

Гуго Гроцій – видатний голландський юрист, державний діяч, письменник, один із основоположників сучасного міжнародного права. Як зазначає Гроцій, неможливо уникнути війн між державами, проте вони мають вестися відповідно до принципів права та гуманності. Згубні наслідки безкінечних війн, в тому числі, так звана «Тридцятирічна війна» 1618–1648 рр., навели правознавця на думку про те, що народи, маючи право вести війни, повинні пам'ятати про невід'ємні права людей та не порушувати їх.

Праця «Про право війни і миру» Гуго Гроція є основоположною працею, яка заклала основи сучасного міжнародного права. Вона була опублікована в 1625 році та складається з трьох книг, у яких розглядаються питання, пов'язані з війною, правосуддям і правом.

У першій частині книги йдеться про природу війни та право на її ведення. Дослідник стверджує, що війна не є природним станом, і що її слід вести лише в крайньому випадку. Він також наголошує, що війни слід вести з метою відновлення миру. Правознавець розрізняє справедливі війни та несправедливі війни, та надає принципи визначення того, які війни є справедливими. Гуго також розглядає питання подвійного ефекту і стверджує, що вчинок, який має як позитивні, так і негативні наслідки, може бути морально виправданим, якщо добро переважає зло.

У другій частині книги йдеться про закони війни. Гроцій стверджує, що навіть під час війни існують певні моральні стандарти, яких слід дотримуватися. Він вважає, що для ведення війн повинні залучатися лише військові, а цивільне населення залучатися не повинно. Науковець також вводить концепцію мінімальної сили, яка передбачає, що застосування сили у війні має бути пропорційне меті війни. Правознавець також зазначає, що слід ставитися зі співчуттям до військовополонених, до них не можна застосовувати жорстоке і нелюдське поводження.

Третя частина книги присвячена законам миру. Гроцій стверджує, що метою миру є сприяння справедливості, і що договори повинні використовуватися для досягнення цієї мети. Він вважає, що міжнародне право базується на природному праві, і що держави повинні дотримуватись моральних принципів у відносинах одна з одною. Гроцій також

обговорює концепцію суверенітету і стверджує, що хоча держави мають право управляти собою, вони також повинні підкорятися законам війни та миру.

Отже, праця Гуго Гроція «Про право війни і миру» є визначальною, адже в ній було закладено основи сучасного міжнародного права. Ідеї юриста щодо справедливої війни та миру продовжують надихати та формувати закони та практику міжнародного співтовариства, заохочуючи захист людської гідності та мирне співіснування націй.

Список використаних джерел:

1. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка,
2. В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
3. Заєць А. П. Ідеї природного права у творчості Гуго Гроція / А. П. Заєць // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2017. – Т. 200. – С. 16–20

Науковий керівник: к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Едуарт Кальницький.

Аліна ЧАЛА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 1 курсу, 16 групи, факультету
прокуратури

Кирило ЄЛСУКОВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Студент 1 курсу, 16 групи, факультету
прокуратури

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК

Юридичні клініки – це навчальні заклади, які пропонують студентам здобувати практичний досвід у сфері права, працюючи над реальними справами, які виникають у громадян. Історія терміна «юридична клініка» досить складна. Більшість українських дослідників вважають, що цей

термін вперше з'явився в статті професора Фроммгольда, опублікованій в 1881 році у німецькому журналі «Deutsche Juristen-Zeitung». У 20–30-ті роки XX століття в Сполучених Штатах з'явилася термін «клінічна юридична освіта». Одним з перших, хто проявив інтерес до цієї проблеми, був Джером Франк, автор статті «Чому б не створити клініку для юристів?» опублікованої в у 1933 році), який запропонував заснувати зовсім новий вид юридичної освіти, позичивши ідею використання робочих клінік як основи для підготовки молодих спеціалістів з медицини. Значний розвиток клінічної юридичної освіти відбувся в 1960-х роках завдяки підтримці приватних фондів. Пізніше клінічна юридична освіта здобула широку підтримку в інших країнах світу, включаючи Англію, Німеччину, Францію, та інші європейські країни [1, с. 272].

В Україні перша юридична клініка з'явилася в 1995 році, і на даний момент в країні працює понад 40 функціонуючих юридичних клінік, багато з яких є частиною Асоціації юридичних клінік України, створеної в 2003–2004 роках для підтримки руху за клінічну юридичну освіту. Розвиток клінічної юридичної освіти в Україні був започаткований створенням відповідної нормативно-правової бази, включаючи наказ Міністерства освіти і науки України від 3 серпня 2006 року № 592, який зобов'язує ректорів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, що забезпечують підготовку в галузі права, незалежно від форми власності та підпорядкування, створити юридичні клініки та забезпечити їх функціонування [2, с. 144].

Юридичні клініки в наш час є поширеними у всьому світі і мають різні завдання та особливості. Їх структура також може відрізнитись, деякі з них створені при вищих навчальних закладах, а інші діють окремо. Більшість юридичних клінік світу працюють на базі вищих навчальних закладів. Юридичні клініки подібні до медичних клінік, оскільки вони також надають допомогу, викладають та проводять наукові дослідження. Часто використовується також назва «для добра», яка передає суть допомоги і навчання людей [3].

Юридичні клініки були створені для підготовки майбутніх юристів, оскільки традиційне навчання не забезпечувало достатньої практичної підготовки. Вони діють за принципами поваги до права, справедливості, людської гідності, гуманізму, законності, об'єктивності, безоплатності, конфіденційності та компетентності. Центри безоплатної правової допомоги відповідають за надання безкоштовної правової допомоги грома-

дьянам, тоді як юридичні клініки зосереджені на використанні практичних справ для навчання студентів [4]. Однак, юридичні клініки можуть бути корисні для популяризації прав та надання консультацій стосовно захисту прав. Якщо особа звертається до юридичної клініки з питанням, яке не може бути вирішено студентами, вони можуть розповісти про права та направити її до центру безоплатної правової допомоги [5].

Діяльність юридичних клінік в Україні регулюється спеціальною нормативно-правовою базою, зокрема, типовим положенням про юридичну клініку вищого навчального закладу України, положенням про юридичну клініку, затвердженим вищим навчальним закладом, внутрішніми актами юридичної клініки, Статутом вищого навчального закладу та іншими нормативними актами. Інформація про роботу юридичної клініки доступна громадськості та публікується на загальнодоступних ресурсах з відповідною періодичністю, включаючи засоби масової інформації [6].

Отже, у світі юридичні клініки є добре відомими та поширеними закладами, які надають студентам можливість здобувати практичний досвід у сфері права. Практика – це невід’ємна частина нашого життя, адже без неї людина не зможе користуватися тим, що вивчала, або тим, що засвоювала. На сьогодні в Україні вже близько 60 юридичних клінік. Вони регулюються відповідною нормативно-правовою базою та Асоціацією юридичних клінік України. Юридичні клініки допомагають не тільки студентам отримувати практичний досвід, але й розвивати свої навички та знання у сфері права, а також сприяють популяризації прав та наданню консультацій стосовно захисту прав громадян.

Список використаних джерел:

1. Бігун В. С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі. – Київ: Видавнича організація «Юстініан», 2006. – 272 с.
2. Бідюкова М. С., Колесник М. О., Соловійова Л. М. Особливості роботи з клієнтом, який потребує допомоги в кримінальній справі: Навчальний посібник. – Суми, 2006. – 144 с.
3. Єлов В. Готувати юристів, а не «випускників юридичних вузів»// Юридичний вісник України. – 2003. – № 34
4. Єлов В. Актуальні питання нормативного забезпечення «юридичних клінік» України // «Відкритий світ». – 2004. – № 1

5. Чому Україні потрібні юридичні клініки? <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/04/12/230236/>
6. Стандарти діяльності юридичних клінік України <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2017/07/standarti-diyalnosti-yuridichnikh-klinik-ukrajini.pdf>

Науковий керівник: Стеценко Ніна Сергіївна, старша викладачка, кандидатка юридичних наук, кафедра історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Владислава САЛІВОН,

Відокремлений структурний підрозділ
«Роменський фаховий коледж
Київського економічного університету
імені Вадима Гетьмана»
студентка 3 курсу спеціальності
«Право»

АНАЛІЗ ЗМІН В ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

В умовах повномасштабного вторгнення ворога на українські землі у суспільстві виникла гостра необхідність у отриманні оперативної допомоги для зменшення ризиків і загроз. Події після 24 лютого 2022 року продемонстрували високу результативність волонтерів у розв'язанні нагальних проблем, адже країна опинилася у нестачі людських, трудових, фінансових, а також багатьох інших ресурсів.

Даній тематиці присвятили свої наукові праці такі дослідники, як: Лях Т. Л., Мазій І. В., Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. та інші.

Офіційної статистики щодо кількості волонтерів в Україні не існує, але виходячи з нинішньої ситуації можна з упевненістю сказати, що їхня кількість значно зросла у порівнянні з попередніми роками.

Спалах волонтерської діяльності протягом останніх років зумовлений гострими проблемами, пов'язаними з врятуванням життя людей, які перебували на окупованих територіях, підтримки Збройних Сил України, наданням медичної та психологічної допомоги постраждалим, евакуації та розміщенню мільйонів внутрішньо переміщених осіб. Люди діяли емоційно, за покликом душі, часто-густо не маючи формальних документів, свідоцтв, дозволів тощо. Саме така суспільна мобілізація допомогла в перші місяці російського вторгнення.

З першого ж дня громадські організації, фонди, молодіжні центри, донорські організації, бізнес – всі кинулись на допомогу. За перший місяць понад 80 000 людей долучились до волонтерської спільноти.

Люди, які ще кілька днів тому були підприємцями, маркетологами, перукарями, бухгалтерами, включились у волонтерський рух.

Тому варто проаналізувати нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні.

Відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні, регулюються Законом України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року. Відповідно до статті 1 Закону «волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами» [1]. Отже, основними характерними рисами волонтерської діяльності є добровільність, неприбутковість та суспільна користь.

Даний Закон визначає організаційні та правові засади здійснення волонтерської діяльності, правовий статус волонтерів, джерела фінансування діяльності волонтерської організації.

Також у зазначеному Законі міститься інформація про права та обов'язки волонтерів. Зокрема вони мають право на належні умови здійснення волонтерської діяльності; захарування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу; відшкодування витрат, пов'язаних зі здійсненням волонтерської діяльності, тощо. До обов'язків законодавство відносить сумлінне та своєчасне виконання обов'язків, проходження медичного догляду та надання довідки про стан здоров'я; дотримання правового режиму інформації з обмеженим доступом.

25 січня 2012 року указом Президента України №32 з метою вироблення та координації Державної політики в галузі громадянського суспільства було створено Координаційну раду з питань розвитку громадянського суспільства при Президенті України. Питання зміни Закону України «Про волонтерську діяльність» увійшло до Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства й плану першочергових заходів із її реалізації.

Протягом травня – листопада 2012 року Робочою групою з питань благодійності, волонтерства та громадянської освіти при Координаційній раді за участі понад 100 державних та громадських організацій України напрацьовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Закону

України «Про волонтерську діяльність». Напрацьований громадський варіант Пропозицій щодо внесення змін та доповнень до Закону України «Про волонтерську діяльність» у листопаді винесено на розгляд та схвалення Координаційною радою з питань розвитку громадянського суспільства при Президенті України [3].

Міністерством фінансів України від 30 січня 2014 р. був ухвалений наказ «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції». Зазначеним наказом було впроваджено порядок включення та внесення змін до Реєстру волонтерів АТО, а також порядок виключення з Реєстру волонтерів АТО [4].

Варто зазначити, що 15.08. 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» [2]. Зазначений закон передбачає такі додаткові напрями волонтерства в умовах війни: сприяння центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям, об'єднанням громадян, а також фізичним особам, які здійснюють соціальний патронаж, у проведенні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом; надання волонтерської допомоги, пов'язаної із захистом та рятуванням тварин [2].

У вказаному Законі значно деталізовані умови та порядок здійснення виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі бойових дій. У разі загибелі (смерті) волонтера під час надання волонтерської допомоги – виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 500 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб [2].

Надано чітке й вичерпне визначення волонтера та його коло діяльності. Волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Неповнолітні особи здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника [2].

Деталізовані законодавчі вимоги до укладення письмового договору про провадження волонтерської діяльності.

Також новий Закон передбачає державну підтримку волонтерської діяльності, яка може здійснюватися у вигляді розробки та імплементації загальнодержавних цільових програм з підтримки розвитку волонтерства та підвищення кваліфікації волонтерів [2].

Законом визначено також, що волонтерська допомога може здійснюватися в онлайн-режимі за допомогою мережі «Інтернет» та інших телекомунікаційних мереж. Крім того, завдяки нормам законодавчого акта в Україні буде створена інформаційно-аналітична платформа для інформування про можливості волонтерства в Україні та за її межами, підтримки інститутів громадянського суспільства в залученні волонтерів та для розміщення іншої інформації з метою сприяння розвитку волонтерського руху в Україні.

Беручи до уваги вищезазначене, варто наголосити, що у світлі повномасштабних військових дій український волонтерський рух вкотре довів всьому світові свою ефективність, дієвість, рішучість, мужність та відданість народу України.

Правове регулювання волонтерської діяльності є досить широким. Українське законодавство містить достатньо нормативних актів, які визначають правові засади волонтерської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19. 04. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#n75> (дата звернення: 29.04. 2023).
2. Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» : Закон України від 15. 08. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text> (дата звернення: 29.04. 2023).
3. План першочергових заходів щодо реалізації Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : указ Президента України від 25. 03. 2012 р. № 212. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2122012-14200> (дата звернення: 29. 04. 2023).
4. Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції : наказ Міністра фінансів України від 30. 10. 2014 р. № 1089. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/353498__353563 (дата звернення: 29.04. 2023).

5. Лях Т. Л. Проблеми нормативно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні. *Вісник № 104*. 2012. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/370/1/T_L%D1%83%D0%B0%D0%BAh_VCNUTS_104_SP&KO_IPSP%20.pdf

Науковий керівник: викладач правових дисциплін ВСП «Роменського фахового коледжу Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана» Віталіна Кулик

Олексій СУХОВЕЦЬКИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 2 групи факультет
прокуратури

ПРОФЕСІЙНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА. ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ІСТОРІЯ ЗАКРІПЛЕННЯ

Відповідно до ст. 59 Конституції України «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». Відповідне право закріплено в Розділі II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Право на професійну правничу допомогу надається особам незалежно від громадянства. [1]

Відповідне Конституційне право особи є складовою права на справедливий суд, що гарантоване ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). Таким чином, в ст. 6 ч. 3 (С) вказано, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право захищати себе особисто чи *використовувати юридичну допомогу захисника*, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя. [2]

Взагалі, в редакції Конституції України від 28.06.1996 року (перша редакція Основного Закону України) містилось дві частини ст. 59 Осно-

вного Закону: «Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура». Думається, що з 1996 року норма ст. 59 Конституції України зазнала двох важливих змін. По-перше, термін *«правова допомога»* був замінений на термін *«професійна правнича допомога»*. Відповідна зміна була імплементована у 2016 році, в ході Конституційної реформи. Таким чином, законодавець підкреслював *професійність* допомоги, яка надається особі, яка її потребує. [3] В Рішенні № v023p710–09 Суд визначає, що норму ст. 59 ч. 1 Основного Закону України треба розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень *отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує*. Переконані, що це тлумачення є актуальним й таким, що не потребує додаткових застережень й в 2023 році. [4]

По-друге, було скасовано ч. 2 зазначеної статті. Звертаємо увагу на те, що тлумачення цієї частини надавалось Конституційним Судом України (далі – Суд) двічі. Так чином, 16 листопада 2000 року в справі № v013p710–00 в п. 2 Рішення визначено: «положення ч. 2 ст. 59 Конституції України про те, що «для забезпечення права на захист від обвинувачення... в Україні діє адвокатура», треба розуміти як одну із конституційних гарантій, що надає підозрюваному, обвинуваченому і підсудному можливість реалізувати своє право вільно вибирати захисником у кримінальному судочинстві адвоката – особу, яка має право на заняття адвокатською діяльністю». Тобто, Суд визначав, що професійну правову допомогу може надавати тільки адвокат, що має відповідне право (яке, очевидно, підтверджується адвокатською ліцензією). [5]

Проте, в Рішенні від 30 вересня 2009 року у справі № v023p710–09 Суд дещо змінив свою позицію та визначив, зокрема, наступне: « для ... надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» в аспекті конституційного звернення треба розуміти так, що особа під час допиту її як свідка в органах дізнання, досудового слідства чи дачі пояснень у правовідносинах з цими та іншими державними органами має право на правову (юридич-

ну) допомогу від обраної за власним бажанням особи в статусі адвоката, що не виключає можливості отримання такої допомоги від іншої особи, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень». Тобто, враховуючи зміни в процесуальному законодавстві, Суд визначив за можливе представлення особи в суді не тільки адвокатом, але й іншими особами, якщо немає імперативної заборонної норми.

Проте, в ході Конституційної реформи 2016 року було внесено чимало змін, зокрема, в розділі VIII «Правосуддя», XII «Конституційний Суд України», а розділ VII «Прокуратура» був взагалі вилучений. Натомість, були додані 2 нові норми в Розділ VIII «Правосуддя»: 131–1 (щодо діяльності прокуратури) та 131–2 (щодо засад діяльності адвокатури).

Питання безоплатності професійної правничої допомоги регулюється Законом України «Про безоплатну правову допомогу». Звертаємо увагу, на те відсутність термінологічної узгодженості між нормою Конституції України та спеціальним законом. Сама ж правнича допомога буває двох видів: первинна та вторинна. Як видасться, законодавець спеціально не вказує вид такої допомоги, адже особі, яка її потребує, можуть надаватися не тільки консультації та роз'яснення, але й надатися допомога у вигляді здійснення представництва в суді.

Висновки. В ст. 59 Конституції України визначено право особи на професійну правничу допомогу. Це право надається усім особам незалежно від громадянства. Хоча, Конституційний Суд України й змінював тлумачення цієї статті Основного Закону України, проте фундаментальність цього права та його ідея збереглися й в чинній редакції Конституції України, як вияв панування в Україні принципу *верховенства права (the rule of law)* та наслідування проєвропейських правових традицій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : станом на 1 вересня 2021 року / Верховна Рада України. Харків : Право, 2021. 74 с
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Редакція від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

4. У справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу): Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 №v023p710-09. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#n54>
5. У справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника: Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року v013p710-00. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Олексій СУХОВЕЦЬКИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 2 групи факультету
прокуратури

ДО ПИТАННЯ ПЕРСПЕКТИВ УТВОРЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Бажаючи обмежити необмежену владу монарха, буржуазні ідеологи та видатні філософи висунули тезу про необхідність поділу державної влади. Зокрема, Шарль Луї Монтеск'є висловив ідею щодо здійснення відповідного поділу на законодавчу, виконавчу та судову гілку влади, що знайшло відображення як в Основних Законах зарубіжних країн, так і в Конституції України (стаття 6). [1], [4]

Єдиним органом законодавчої влади є Верховна Рада України. Основними функціями Верховної Ради України є представницька (орган легітимується народом шляхом виборів, виступає від імені народу), законодавча (прийняття, зміна та скасування законів), установча (створення й ліквідація органів публічної влади, призначення виборів до представ-

ницьких органів публічної влади, формування власних парламентських структур та органів, а також утворення та ліквідація адміністративно-територіальних одиниць), а також функція парламентського контролю (виконання Державного бюджету, заслуховування щорічних і позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України, контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України). [2], [4]

Виконавча влада в Україні представлена Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та місцевими державними адміністраціями. Органи виконавчої влади забезпечують виконання Конституції України, законів, актів Президента України та інших органів виконавчої влади.

Судова гілка влади представлена судами першої інстанції, апеляційними судами, Верховним Судом, а також Вищим антикорупційним судом та Вищим судом з питань інтелектуальної власності. [3, с. 118–123], [4]

Проте існують органи, що не належать до тієї чи іншої гілки влади, наприклад, ті, що виконують контрольну функцію. Практика закріплення новітніх гілок влади, що виникли поза теорією Монтеск'є існує в багатьох зарубіжних країнах. Зокрема, згідно з Конституцією Алжиру 1976 року, виділяється законодавча, виконавча, судова, заснувальна, контрольна-наглядова, виборча та інші гілки влади. В Конституції Венесуели йдеться про громадянську владу, Конституційний закон Швеції 1974 року виділяє контрольну владу як окрему гілку влади, а Конституція Китайської Народної Республіки, що була прийнята у 1947 році і діє зі значними виправленнями, передбачає, крім трьох традиційних галузей влади, існування установчої, контрольної та іспитової.

Не дивлячись на те, що контрольна функція є універсальною функцією органів публічної влади, вважаємо за доцільне утворити четверту – контрольну гілку державної влади. До складу контрольної гілки влади мають входити Конституційний Суд України, Рахункова палата та Уповноважений з прав людини. [4]

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів та інших актів Верховної Ради України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; здійснює офіційне тлумачення Конституції України; надає висновки про відповідність Конституції України міжнародних договорів; надає висновки про відповідність Конституції України

питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, а також висновки щодо конституційності процедури імпичменту, а також розглядає конституційні скарги. [1]

Рахункова палата – це найвищий орган в Україні, що здійснює контроль за надходженням до Державного бюджету податків, зборів, обов’язкових платежів та інших доходів, здійснює управління об’єктами державної власності, що мають фінансові наслідки для Державного бюджету, контролює надання кредитів з Державного бюджету та повернення таких коштів до Державного бюджету, проте залежність цього органу від Верховної Ради України може завадити цьому контрольному органу повною мірою добросовісно здійснювати свої повноваження. [4]

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні. Згідно з чинним законодавством, він підзвітний Верховній Раді України, проте в широкому сенсі цього слова відповідає тільки перед законом. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – це особа, яка має контролювати від імені українського парламенту виконання законів щодо дотримання прав і свобод людини та громадянина й відповідним чином реагувати на ці порушення. Однак порушувати такі права громадян може й парламент, тому задля більш ефективної діяльності Уповноваженого дуже бажано також віднести його до контрольної гілки влади, адже він фактично виконує контрольну функцію. Отже, його статус буде значно підвищено, і це буде відповідати його призначенню. [4]

Система поділу державної влади на три «класичні» гілки влади видається застарілою. Розвиток суспільства зумовлює нові виклики перед сучасною державою, що в свою чергу вимагає більш ефективної діяльності від органів державної влади, яка можлива лише завдяки утворенню нових державних структур, які діятимуть на благо суспільства й держава відповідно до принципу стримувань і противаг. [4]

Статус контрольної гілки влади необхідно закріпити в Конституції України та інших відповідних нормативно-правових актах шляхом внесення змін. До контрольної гілки влади необхідно віднести Конституційний Суд України, Рахункову палату та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Як видається, віднесення вищенаведених державних органів до спеціальної четвертої гілки влади значно підвищить їх статус і позитивно вплине на ефективність діяльності. Окрім цього,

будуть усунені ті непорозуміння, які існують сьогодні та пов'язані зі статусом Конституційного Суду України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : станом на 1 вересня 2021 року / Верховна Рада України. Харків : Право, 2021. 74 с.
2. Слінько Т. М. та ін. Конституційне право України. Харків, 2020. 592 с
3. Битяк Ю. П. та ін. Адміністративне право : навчальний посібник. Харків, 2020. 392 с
4. Суховецький О. О. Кушніренко О. Г. Перспективи утворення контрольної гілки влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11. Запоріжжя. 2021. С. 119–121

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Єгор ТОКАРЕНКО,

Відокремлений структурний підрозділ
«Роменський фаховий коледж
Київського економічного університету
імені Вадима Гетьмана»
студент 2 курсу спеціальності «Право»

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

24 лютого 2022 року російські війська почали атакувати територію незалежної, суверенної Української держави – як військові об'єкти, так і мирні житлові райони. З того часу міста, селища, села України живуть в жорстоких умовах, які диктує їм війна. У такій ситуації військове керівництво держави, органи місцевого самоврядування змушені були вживати активних заходів щодо прискореного формування Сил територіальної оборони Збройних Сил України, добровольчих формувань територіальних громад та всеохоплюючого залучення громадян до національного спротиву агресору.

Даній тематиці присвятили свої наукові праці такі дослідники, як: О. А. Троянський, Ю. Л. Калгушкін, В. В. Говоруха, О. М. Мельник, О. І. Затинайко та інші.

Правовою основою діяльності сил територіальної оборони є Конституція України, кодекси і закони України, підзаконні нормативно-правові акти України та відомчі нормативно-правові акти суб'єктів сектору безпеки і оборони України.

Основним нормативно-правовим актом, який визначає правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки і сил оборони та інших суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву, а також визначає правовий статус територіальної оборони є Закон України «Про основи національного спротиву» [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основи національного спротиву» територіальна оборона – це система загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у мирний час та в особливий період з метою протидії воєнним загрозам, а також для надання допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій [1].

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російських військ на територію України Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій». Відповідно до нового Закону, виконання завдань територіальної оборони здійснюється на всій території України, включно з районами ведення військових (бойових) дій, зокрема, й на окупованих територіях.

Згідно із законом, до завдань сил територіальної оборони входять, зокрема: участь у посиленні охорони та захисті державного кордону; оборона та захист громади в разі збройної агресії проти неї; участь у захисті населення та довкілля в разі надзвичайних ситуацій; участь у підготовці громадян України до національного спротиву; участь у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами та незаконними збройними формуваннями.

Наступним нормативно-правовим актом, який є юридичною основою для масового створення добровольчих формувань територіальної оборони є Указ Президента України «Про рішення Ради національної без-

пеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» [2]. Адже даний указ є підґрунтям та основою для створення сил територіальної оборони на всій території України. У Стратегії визначено завдання для організації територіальної оборони як складової перспективної моделі організації оборони України, що вимагає швидко розгортання її сил і засобів для своєчасного реагування на загрози воєнній безпеці, вжиття заходів щодо нейтралізації загроз територіальній цілісності України та залучення населення до всеохоплюючої оборони держави.

Черговим нормативно-правовим актом, який визначає порядок утворення та діяльності добровольчих формувань територіальних громад, набуття та припинення членства в добровольчих формуваннях є Положення про добровольчі формування територіальних громад від 29 грудня 2021 р. [3].

Щодо добровольчих формувань, то вони утворюються з урахуванням ресурсних та людських можливостей відповідних територіальних громад. Організація та комплектування добровольчих формувань територіальних громад здійснюється на добровільній основі відповідно до Положення про добровольчі формування територіальних громад.

Таким чином, діяльність територіальної оборони України регулюється Законом України «Про основи національного спротиву», указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України», Положенням про добровольчі формування територіальних громад від 29 грудня 2021 року.

Список використаних джерел:

1. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 р., зі змінами. *Відомості Верховної Ради*. 2021. №41. ст. 339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 25.04.2023).
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України. Офіційний вісник України від 25.03.2021 року № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022525-21#Text> (дата звернення: 25.04.2023).
3. Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня

2021 р. № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-%D0%BF#n11> (дата звернення: 25.04.2023).

4. Троянський О. А. Правові засади участі громадян у територіальній обороні України. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія «Право». Випуск 71. 2022. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/263465/259719>

Науковий керівник: викладач правових дисциплін ВСП «Роменського фахового коледжу Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана» Віталіна Кулик

Тетяна ЧОБАНУ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 1 курс,
01-22-01 група

ПРИНЦИП ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ЮРИДИЧНИХ ПОЗИЦІЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Серед проблем, які постають сьогодні в контексті становлення та розвитку вітчизняного конституційного права, доцільно виокремити ті, що стосуються формування та реалізації основоположних засад конституційного ладу, які визначають не лише цілі та цінності, розвитку українського суспільства, а й визначено конкретні механізми, які можуть допомогти вирішити складнощі, що виникають у ході юридичного розвитку. До цих базових принципів відноситься також принцип поділу влади в державі, який, на думку багатьох дослідників, міцно входить до переліку основних принципів сучасного конституціоналізму. Таким чином, теза про те, що принцип поділу влади, як основоположне конституційне положення про універсальність і загальну обов'язковість, відображено в конституціях усіх демократичних держав, майже без винятку, видається цілком виправданою.

Конституційний Суд України (далі – КСУ) виступає гарантом забезпечення дотримання принципу поділу влади. Принцип поділу державної

влади є одним з основних принципів конституційного ладу демократичних країн, включаючи Україну. Відповідно до цього принципу, державна влада повинна бути розділена між найкращими силами влади, які взаємодіють між собою та контролюють один із призначень забезпечення ефективного функціонування держави та захисту прав і свобод громадян. Згідно із ст. 6 Конституції України «державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову» [1].

Конституційний Суд України знаходиться в межах судової влади і має важливу роль у забезпеченні конституційного ладу та правової держави. КСУ має право розглядати конституційні скарги, тобто звернення про порушення конституційних прав та свобод громадян. Крім того, КСУ приймає рішення про конституційність законів, тлумачить норми Конституції України, видає висновки щодо проектів законів тощо. У випадку, якщо КСУ визнає закон неконституційним, він втрачає чинність, а Верховна Рада України має внести необхідні зміни до відповідного законодавства.

Принцип поділу влади запобігає концентрації влади, а система стримувань і противаг покликана бути ефективним засобом підтримання стану балансу, рівноваги між гілками державної влади. Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції напрацював значну кількість юридичних позицій присвячених повноваженням і функціонуванню органів державної влади, існуючій моделі поділу влади та системі стримувань і противаг. Також слід відзначити, що саме КСУ належить провідна роль у вирішенні існуючих та можливих конституційних конфліктів між органами влади.

У рішенні від 1 квітня 2008 р. № 4-рп/2008 Конституційний Суд України зазначив, що поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функцій держави: законодавчої, виконавчої, судової. Він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та противаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади [2].

Аналіз та узагальнення юридичних позицій Конституційного Суду України, які стосуються питань реалізації принципу поділу державної влади, дають підстави здійснити їх умовний поділ на дві групи за критерієм змісту. До першої групи відносяться юридичні позиції присвячені

розумінню принципу поділу державної влади в цілому. До другої групи належать юридичні позиції, що стосуються окремих аспектів функціонування, взаємодії органів державної влади та розмежування їх компетенції.

В свою чергу серед юридичних позицій Конституційного Суду України, що стосуються окремих аспектів функціонування, взаємодії органів державної влади та розмежування їх компетенції можна виділити такі види: а) правові позиції присвячені законодавчій владі; б) правові позиції присвячені виконавчій владі; в) правові позиції присвячені судовій владі; г) правові позиції присвячені питанням органів державної влади, які не відносяться до класичної тріади гілок влади.

Список використаних джерел:

1. Конституція України URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Конституційний Суд України «Про принцип поділу влади та його гарантування органами конституційного судочинства дискутували учасники науково-практичної конференції» URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/pryncyp-podilu-vlady-ta-yogo-garantuvannya-organamy-konstytuciynogo-sudochnstva>

Науковий керівник: завідувачка кафедри конституційного права України, кандидат юридичних наук, професорка Тетяна Миколаївна Слінько.

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО

Дмитро БАЛКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 2 курсу, 3 групи міжнародно-
правового факультету

ОПТИМІЗАЦІЯ СКЛАДУ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОКРАЩЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ

Питання оптимізації організації та діяльності Верховної Ради України, яка є достатньо великим за кількісним складом єдиним органом законодавчої влади в державі обговорюються протягом тривалого часу. Проте, лише 4 лютого 2020 року Верховна Рада України 236 голосами попередньо схвалила законопроект № 1017 «Про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи)». У такого кроку є, як прибічники, так і противники.

Відтак, метою написання цієї роботи є вивчення та аналіз позитивних та негативних аспектів ініціативи, що передбачає скорочення кількості народних депутатів у Верховній Раді України, а також з'ясування впливу запропонованих змін на законодавчий процес в Україні.

На наш погляд, до позитивних сторін можна віднести, зокрема, такі: 1) зменшення витрат, адже щомісяця на одного народного депутата з державного бюджету витрачається щонайменше 120 тисяч гривень; 2) зменшення чисельності депутатів, що може забезпечити більш ефективне (як мінімум більш оперативне) прийняття рішень, оскільки буде менше людей, які мають брати участь у процесі голосування; 3) зменшення складу народних депутатів може покращити якість законодавчих ініціатив, оскільки відповідальність за їх розробку та підтримку буде на більш обмеженому колі людей.

У зазначеному контексті, такі зміни можуть призвести до збільшення впливу окремих депутатів, оскільки вони матимуть кращу можливість відстоювати свою позицію та пропозиції у законодавчому процесі. Крім

того, менша кількість депутатів може сприяти більш активній та продуктивній роботі парламенту, оскільки буде менше процедурних питань, зокрема пов'язаних із забезпеченням кворуму, реєстрацією депутатів тощо.

Не зважаючи на те, що скорочення кількості народних депутатів у Верховній Раді України може мати позитивні наслідки для законодавчого процесу, це також може викликати деякі проблеми. Наприклад, зменшення кількості народних депутатів може призвести до збільшення кількості громадян, яких представляє окремий депутат, що може викликати проблеми, зокрема, погіршити комунікацію громадян з депутатом.

До того ж, скорочення складу Верховної Ради може призвести до втрати представництва. Йдеться про те, що зменшення кількості депутатів може призвести до зменшення розмаїття голосів (різних прошарків населення) у парламенті та втрати представництва деяких соціальних, регіональних або етнічних груп.

Зменшення кількості народних депутатів може призвести до зниження якості дискусій та дебатів у Верховній Раді. Це може бути пов'язано з меншою кількістю депутатів, які беруть участь у розгляді законопроектів та висловлюють свої погляди (як представники певної групи населення).

Перелік означених вище проблем не є вичерпним. Проте, на нашу думку, названі основні та найбільш значущі проблеми, які повинні бути враховані.

На підставі проведеного аналізу, слід зазначити, що, на наш погляд, переваг більше, ніж недоліків. Таким чином, оптимізація, а точніше – скорочення кількості народних депутатів, є доречним заходом. При цьому, слід враховувати, що одразу після набуття чинності цими змінами можливий деякий «ступор» законодавчого процесу, оскільки потрібно буде перейти на новий устрій. Водночас, такі зміни є важливими, оскільки відповідають суспільним запитам і, скоріше за все, викличуть позитивну реакцію у населення і, навіть, вплинуть на збільшення рівня довіри до Парламенту України.

Науковий керівник: Петришина Марина Олександрівна, к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АДВОКАТУРА, СУДОУСТРІЙ, ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

Юрій АЛЯБОВ,

керівник юридичної клініки
Херсонського державного
університету

ГАРАНТІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Однією з важливих умов інтеграції України як до Європейсько-го Союзу, європейської спільноти, так і до міжнародного співтовариства, тобто – світової спільноти, яка керується положеннями Статуту ООН, є приведення національного законодавства у відповідність як до європейських, так і до міжнародних стандартів у галузі дотримання прав і свобод людини і громадянина. В сьогоденних умовах активізації воєнних дій проти російської агресії на території України, постає суттєва потреба в організації правового захисту військовослужбовців військовозобов'язаних, учасників АТО (ООС), учасників бойових дій та членів їх сімей.

Як свідчить негативний досвід минулих років, у військовослужбовців може виникати безліч проблем і перешкод при отриманні статусу «учасник бойових дій» і отриманні пільг такого статусу, що передбачені законодавством.

В положеннях частини другої ст.3 Конституції України визначено: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Права і свободи виступають як основні елементи правового статусу людини і громадянина. Після закріплення в Кон-

ституції України, права і свободи визначають міру належної поведінки людини і громадянина, тобто, до яких меж суб'єкт може використовувати свої блага, не заважаючи при цьому реалізації прав і свобод іншими суб'єктами правовідносин.

Право на правову допомогу – це гарантована Конституцією України можливість фізичної особи отримувати своєчасно якісні та ефективні юридичні (правові) послуги. Відповідні положення закріплені в ст.59 Конституції України: «Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [1].

У рішенні Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року щодо офіційного тлумачення положень ст.59 Конституції України зазначається, що реалізація кожним права на правову допомогу не може залежати від статусу особи та характеру її правовідносин з іншими суб'єктами права [2]. Закріплення права будь-якої фізичної особи на правову допомогу та закріплення волі кожного у виборі захисника своїх прав за своїм змістом є загальним і стосуються не лише таких суб'єктів кримінально-процесуальних відносин, як підозрюваний, обвинувачений, підсудний, а також інших фізичних осіб, в тому числі і військовослужбовців, яким гарантується право вільного вибору захисника з метою захисту своїх прав та законних інтересів, які можуть виникати у сфері цивільних, сімейних, трудових, земельних, фінансових, адміністративних правовідносин.

Базові норми щодо надання безоплатної правової допомоги в Україні викладені в Законі України «Про безоплатну правову допомогу». Відповідно до ст.3 зазначеного Закону право на безоплатну правову допомогу – це «гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених цим Законом» [3].

Законом регламентується надання таких видів безоплатної правової допомоги як: безоплатна первинна правова допомога і безоплатна вторинна правова допомога. Військовослужбовці та військовозобов'язані

можуть повною мірою користуватися послугами саме з надання безоплатної первинної правової допомоги, оскільки безоплатна вторинна правова допомога – це вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу соціально незахищених та вразливих категорій осіб до правосуддя.

Що ж до безоплатної первинної правової допомоги – це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Такий вид допомоги передбачає надання усім особам, які перебувають під юрисдикцією України, в тому числі військовослужбовцям ЗСУ та військовозобов'язаним правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу до вторинної правової допомоги та медіації (ст.8 Закону).

А обов'язки з надання безоплатної первинної правової допомоги покладаються на органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; фізичних та юридичних осіб приватного права та спеціалізовані установи.

Правовий статус військовослужбовця містить в собі три складових частини: права, обов'язки і відповідальність військовослужбовця. Важливою умовою реалізації правового статусу військовослужбовця є забезпечення його правового та соціального захисту за допомогою системи діючих нормативно-правових актів.

Законом України «Про військовий обов'язок та військову службу» та Законом України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». З точки зору способів реалізації ці форми можна розподілити на дві групи: статичні форми та динамічні форми.

До статичних форм соціально-правового захисту військовослужбовців можна віднести наступні: наявність в чинному законодавстві матеріально-правових норм, що встановлюють розміри грошового забезпечення, додаткових виплат і пенсій, норми речового, продовольчого забезпечення військовослужбовців, а також різного роду пільги, соціальні

гарантії і компенсації. До них можна віднести законодавче закріплення реалізації цих форм, а також процедуру захисту прав і відновлення прав військовослужбовців.

Динамічні форми соціально-правового захисту військовослужбовців наступні:

1. правомірна діяльність уповноважених державних органів, органів військового управління і посадових осіб щодо реалізації норм відповідного чинного законодавства;

2. правоохоронна діяльність органів прокуратури, судів, військової служби правопорядку у Збройних Силах України та інших державних органів щодо захисту прав військовослужбовців та військовозобов'язаних;

3. діяльність недержавних структур (громадських об'єднань, волонтерів, різного роду фондів, правозахисних організацій);

4. активна діяльність безпосередньо військовослужбовців щодо оскарження неправомірних дій органів державного і військового управління, їх посадових або службових осіб;

5. діяльність уповноважених законом суб'єктів щодо надання військовослужбовцям і військовозобов'язаним безоплатної первинної правової допомоги.

Серед таких суб'єктів значна роль належить юридичним клінікам закладів вищої освіти, яких в Україні нараховується вже більше 60, а їх зусилля в наданні допомоги покликана об'єднати Асоціація юридичних клінік України, яка надає організаційну і методичну допомогу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – Харків: ТОВ «Одіссей», 2007. – 48 с.
2. Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року № 1/17–2000 «Рішення у справі за конституційним зверненням громадянина України Солдатова Г. І. щодо офіційного тлумачення положень ст.59 Конституції України». [Електронний ресурс]. Сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00#Text>
3. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-VI. [Електронний ресурс]. Сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

Андрій ЛЕБЕДЮК,
студент 5 курсу юридичного
факультету
Волинського національного
університету імені Лесі Українки
Нікіта КОЛЕСНІЧЕНКО,
студент 5 курсу юридичного
факультету
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

СТАНДАРТИ НЕЗАЛЕЖНОГО СУДУ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод зазначається, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1].

Незалежний суд має собою являти орган, який не буде піддаватись впливу різного роду як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. До перших можна віднести чинники політичного, суспільного характеру, вплив зі сторони органів державної влади, підприємств, установ та організацій. До других варто віднести вплив суддів всередині апарату суду один на одного та тиск всередині самої системи.

О. В. Лемак у своїй праці наголошує на тому, що згідно з міжнародно-правовими гарантіями незалежності судів суддя має здійснювати свої суддівські функції незалежно, на основі власної оцінки фактів і відповідно до усвідомленого розуміння права, вільно від будь-якого зовнішнього впливу, спокусу, тиску, погроз чи втручання, прямого або непрямого, з будь-якого боку чи будь-якої причини [2, с. 78–88].

Досить цікава з даного питання є практика Європейського суду з прав людини. У своїх рішеннях він наголошує, що незалежність суду вбачається, серед іншого, і в тому, як і на який термін призначаються судді та чи забезпеченні вони якимись гарантіями від зовнішнього тиску,

тобто чи існує хоча б вигляд незалежності органу («Findlay проти Сполученого Королівства», рішення від 25 лютого 1997 року, п. 73, «Brudnicka та інші проти Польщі», № 54723/00, п. 38). В Україні статтею 128 Конституції України визначається, що призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом. Щодо гарантій незалежності суддів, то вони визначаються як Основним Законом, зокрема статтею 126 Конституції України, так і законами України. Варто також звернути увагу на те, що суддя в Україні обіймає свою посаду безстроково. Таким чином, беручи до уваги цей компонент незалежності суду, потрібно сказати, що він забезпечений в Україні на досить високому рівні.

Під поняттям «незалежний суд» слід розуміти також і відсутність впливу як від інших гілок влади (законодавчої, виконавчої), так і від сторін провадження та інших учасників процесу («Beaumont проти Франції», № 15287/89, § 38, рішення від 24 листопада 1994 року, «Sramek проти Австрії», № 8790/79, § 42, рішення від 22 жовтня 1984 року). Незалежність судової влади в Україні забезпечується відокремленням її в системі поділу державної влади, відсутністю можливості інших гілок влади впливати на рішення судів та гарантіями незалежності суддів. Щодо незалежності від сторін, то суддя має право заявити самовідвід у випадках, коли він має родинні зв'язки з учасниками справи, або також сторони можуть заявити про відвід судді, якщо їм відома інформація про чинники, які не дозволяють судді розглядати конкретну справу.

У випадку незалежності суду від законодавчої влади, то суд в рішенні «SaciilorLormines проти Франції», № 65411/01, від 9 листопада 2006 року у § 67 зазначає, що хоча судді й призначаються парламентом, але незалежність проявляється у відсутності тиску на них надалі, в ході виконання ними безпосередніх обов'язків. Вплив виконавчої влади буде виходити за рамки незалежності суду у випадку, якщо виконавча влада своїми діями буде намагатись вплинути на провадження з подальшою зміною його результату («Совтрансавто Холдинг проти України», № 48553/99, рішення від 25 липня 2002 року). Як вже згадувалось нами раніше, вплив законодавчої влади майже неможливий у відносинах з судовою владою, адже в Україні вони є різними гілками влади, єдиним способом можливого впливу на судову владу зі сторони законодавчої є прийняття нормативно-правових актів, але й цей механізм мінімізується, адже більшість гарантій діяльності суддів прописані в Конституції

України, а всі нормативно-правові акти повинні відповідати їй. Для неможливості впливу посада судді несумісна із зайняттям іншої посади в органах державної влади, місцевого самоврядування та з представницьким мандатом.

Отже, підсумовуючи все вищезгадане, варто зазначити що Європейський суд з прав людини у своїй практиці виокремлює наступні елементи незалежності суду: спосіб та термін на який призначаються судді; гарантії незалежності суду; відсутність впливу зі сторони законодавчої та виконавчої влади; відсутність впливу на суд сторін провадження. Закріплені у Конвенції та конкретизовані у рішеннях ЄСПЛ критерії незалежності мають слугувати орієнтиром для утвердження в Україні справедливого й незалежного суду, а для органів державної влади стати першочерговим завданням.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Лемак О. В. Право на незалежний і безсторонній суд у контексті захисту прав людини й основоположних свобод. *Конституційно-правові академічні студії*. Випуск № 1. 2015. URL: <http://konstlegalstudies.com.ua/wp-content/uploads/2020/08/1-2015.pdf#page=78>.
3. Зінкін В. І. Незалежний та неупереджений суд. URL: <https://sudpraktika.wordpress.com/конвенція-про-захист-прав-людини/незалежний-та-неупереджений-суд/>.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри кримінального права і процесу юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, Музичук Катерина Сергіївна

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Валерія БАТИР,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 13 групи факультету
прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Від початку російської окупації України, відбулася незчисленна кількість змін в законодавстві. Враховуючи введення воєнного стану в Україні, наголошено на можливості тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина на період дії воєнного стану. Кабінету Міністрів України було доручено, перш за все, невідкладно запровадити план введення та здійснення заходів воєнного стану в Україні. А крім того, вжити в межах своєї компетенції фінансових та інших заходів, у зв'язку із введенням воєнного стану в країні.

Запровадження воєнного стану в Україні змінило характер розгляду та вирішення процесуальних справ. Однією з них є провадження у справах про адміністративні правопорушення, як діяльність державних та інших компетентних органів, що врегульована Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення і накладення адміністративних стягнень. Загалом, існує два види провадження щодо справ про адміністративні правопорушення. Вони поділяються на звичайні та спрощені провадження. У більшості випадків дотримуються звичайних процедур, які детально описані в чинному законодавстві.

У звичайних, складаються протоколи, в яких зазначається зміст справи, заходи та порядок їх застосування, права та обов'язки сторін, порядок оцінки справи та доказові факти і обставини. Щодо спрощеної процедури, то зазвичай вони містять мінімум процесуальних дій, особисто протоколи про адміністративні правопорушення, не складаються у випадках, передбачених ст. 258 КУпАП: коли розмір штрафу не має

перевищувати трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або штраф накладено і стягнуто відповідно до закону, а попередження винесено на місці вчинення правопорушення. Спрощена процедура застосовується до невеликої кількості правопорушень та характеризується ефективністю процесуальних заходів.

З цією метою Верховна Рада України прийняла за основу законопроект № 7404. Цим законопроектом висувається можливість доповнити КУпАП новим VI розділом. Вказаний розділ регулюватиме наступне: 1) обчислення строків накладення адміністративних стягнень; 2) обчислення строків провадження щодо справ про адміністративні правопорушення та їх розгляду; 3) повідомлення про розгляд справ; 4) обчислення строків на розгляд скарг щодо постанов у справах про адміністративні правопорушення, апеляційних скарг та заяв про перегляд рішень Верховного Суду; 5) відстрочка виконання постанов про накладення адміністративних стягнень; 6) обчислення строків виконання постанов про накладення адміністративних стягнень [2].

Проектом пропонувалося, що під час воєнного стану перебіг строків давності виконання постанов про накладення адміністративного стягнення, передбачених статтею 303 КУпАП (зокрема, цією статтею передбачено, що постанова про накладення адміністративного стягнення не підлягає примусовому виконанню, у випадку коли її не було звернуто протягом трьох місяців з дня її винесення), зупиняється до закінчення або скасування воєнного стану. Ще однією пропонованою зміною було те, що якщо обставини ускладнюють або унеможливають виконання адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт або адміністративного арешту, суд може відстрочити виконання цього стягнення до закінчення або скасування воєнного стану. Якщо в умовах воєнного стану існують обставини, які унеможливають присутність особи при розгляді справи про адміністративне правопорушення, то особа може брати участь в режимі відеоконференції з використанням наявних технічних засобів. При цьому ідентифікація осіб, які беруть участь у провадженні у справах про адміністративні правопорушення, здійснюватиметься з використанням електронного підпису, а в разі відсутності такого підпису – Державною судовою адміністрацією України чи за порядком, який встановлений Законом України 5492-VI [2].

Таким чином, незважаючи на складну ситуацію в багатьох регіонах нашої країни, судові процеси продовжують відбуватися, справи розгля-

даються та ухвалюються рішення. Крім того, особливості воєнного стану вносять свої корективи в роботу судів, але все більше судів пристосовуються до роботи в умовах воєнного стану. Хоча був зареєстрований законопроект, який передбачав низку процесуальних інструментів, він був відхилений і знятий з розгляду, що означає, що судова влада в умовах воєнного стану діє за правилами чинного процесуального кодексу.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7404&conv=9> (дата звернення: 18.04.2023).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213–330) : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-Х : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 18.04.2023).

Науковий керівник: к. ю. н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун Марина Сергіївна

Руслана БАТИР,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 13 групи факультету
прокуратури

НАПРЯМИ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗВЕРНЕННЯ

У Конституції України з самого початку було визначено вектор побудови дійсно демократичної та правової держави. Згідно зі статтею 5 Конституції, народ є єдиним джерелом влади в Україні і здійснює її безпосередньо і через органи влади. Право народу на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є прямим демо-

кратичним інститутом, який дозволяє народу брати участь в управлінні державними справами та забезпечує реалізацію конституційних принципів демократії. Це також одне з фундаментальних політичних прав громадян України.

Звернення громадян виконує важливу функцію зворотного зв'язку між суспільством і державою, дозволяючи враховувати думку громадян з актуальних питань державного управління, виявляти найгостріші проблеми та своєчасно вживати заходів для їх вирішення і недопущення в майбутньому. Належна реалізація права громадян на звернення виражає конституційну реальність в нашій країні. Положення статті 40 Конституції України, яка гарантує кожному право подавати письмові звернення або індивідуально чи колективно подавати позов до органів влади, стали основою для прийняття спеціальної законодавчої бази у вигляді Закону України «Про звернення громадян». Перше, на що слід звернути увагу – це поняття звернення громадянина. Згідно з пунктом 1 статті 3 цього Закону, під ним слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозицію (зауваження), заяву (клопотання) чи скаргу [1].

Звернення громадянина має бути надіслане до відповідного органу і лише після його вручення адресату можна говорити про реалізацію такого права на звернення та виникнення правовідносин між сторонами. Таким чином, сам по собі факт написання та надсилання звернення не свідчить про реалізацію відповідного права. У цьому контексті визначення скарги громадянина потребує подальшого доопрацювання з метою інтеграції моменту реалізації відповідного конституційного права в законодавчий акт.

Закон України «Про звернення громадян» передбачає, що пропозиції, заяви і скарги можуть бути викладені в письмовій або усній формі, і встановлює вимоги до кожного з них. Обов'язковими є такі: найменування адресата; прізвище, ім'я та по батькові заявника; поштова адреса, на яку заявнику має бути надіслано повідомлення про відповідь на звернення або зміну напрямку; суть звернення; підпис особи; дата. У разі необхідності громадянин має право додати до звернення документи, матеріали або їх копії. Слід підкреслити, що це право громадянина вирішувати, чи подавати додаткові документи, що підтверджують його вимоги. У подальшому це стає обов'язком уповноваженого на це органу (посадової особи) – отримати та витребувати додаткові документи для всебічного розгляду та вирішення справи.

До того ж слід наголосити на винятках зі звичайної процедури розгляду звернень. До них належать ситуації, коли звернення громадянина не підлягає розгляду. Одним з таких винятків є випадки, коли від одного і того ж громадянина надходить звернення з того ж самого питання, й за першим зверненням вже прийнято рішення по суті. Повторні звернення громадян можуть вказувати на неналежний результат роботи особи, відповідальної за перше звернення, а також що відповідь по суті основного питання не була своєчасною та вичерпною. Аналогічна ситуація з повторними зверненнями, що впливають з одного і того ж питання й подається громадянином у період часу, коли на попереднє заперечення ще не було надано відповіді. Виходячи з цього визначення та практики регулювання повторних заперечень, важко визначити різницю між ними, оскільки як перші, так і другі можуть бути подані як до, так і після вирішення справи в основному провадженні. Причиною такої ситуації є схожість понять повторності та неодноразовості [2, с. 99]. Тому в законі слід передбачити, що повторні заперечення не беруться до уваги, якщо вони не містять нових фактів або інших нововиявлених обставин, матеріали експертизи, необхідні для першого звернення, і якщо заявник отримав відповідь у встановленому порядку.

У зв'язку з цим слід зробити висновок, що в національній законодавчій ініціативі щодо вдосконалення правового регулювання розгляду скарг громадян бракує системного підходу. З одного боку, прийнятий Верховною Радою України 17 лютого 2022 року Закон № 2073-IX «Про адміністративну процедуру», який деталізує адміністративну процедуру розгляду заяв і скарг громадян, слід оцінювати як законодавчий прорив, але, з іншого боку, він не запроваджує жодних процедурних змін до Закону «Про звернення громадян», які б покращили оцінку та вирішення решти скарг. Однак, незважаючи на певні недоліки в механізмах регулювання звернень громадян, звернення є ефективним інструментом захисту прав і законних інтересів, а також одним із правильних і цивілізованих способів вирішення суспільно значущих проблем у гострій формі.

Список використаних джерел:

1. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення: 17.04.2023).

2. Іващенко І. Ю. Адміністративно-правове регулювання звернення громадян в Україні. *Наукові записки. Серія: Право.* 2019. № 6. С. 98–101.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун Марина Сергіївна

Тамерлан КЕРІМОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 2 курсу, 3 групи факультету
прокуратури

ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОННИХ ПЕТИЦІЙ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Конституція України проголошує нашу країну демократичною та правовою, а згідно зі статтею 5 Основного Закону України народ є єдиним джерелом влади, яка може здійснюватися безпосередньо народом та через представницькі органи [4]. На шляху до становлення егалітарної держави з духом європейських цінностей передусім виникає необхідність у розширенні інституту демократії як основної форми народовладдя. Електронні петиції, безсумнівно, є одним з найбільш дієвих способів здійснення безпосередньої влади народом, однак сьогодні петиції як повноцінний метод вирішення суспільно важливих питань знаходяться лише на етапі свого становлення та потребують нормативного врегулювання.

Подання петицій є однією з форм комунікації суспільства з владою. Стаття 40 Конституції України закріплює право громадян колективно звертатися до державної влади [4]. З метою уточнення даного конституційного положення 2 жовтня 1996 року було прийнято Закон України «Про звернення громадян» (далі – Закон), а у 2015 році Закон було доповнено статтею 23¹ «Електронна петиція, порядок її подання та розгляду», яка фактично започаткувала існування інституту петицій в Україні.

Виходячи зі змісту абзацу 1 статті 23¹ Закону, можна дійти висновків, що електронними петиціями є колективні звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України,

органів місцевого самоврядування, що подаються через відповідні офіційні веб-сайти органів, яким петиція адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, що здійснює збір підписів на підтримку петиції, з метою звернути увагу органів публічної влади на питання, що турбують громадськість [10].

Чинне законодавство встановлює лаконічний, але вичерпний перелік загальних вимог до оформлення петиції. Так, у петиції має бути викладено: 1) суть звернення (проблема, яка має бути розглянута органами влади); 2) прізвище, ім'я, по-батькові автора (ініціатора) петиції; 3) адреса електронної пошти. Крім того, петиції не можуть містити закликів до порушення територіальної цілісності України, повалення її конституційного ладу, посягання на права і свободи людини, пропаганду насильства тощо [10].

В. В. Решота у своїй статті визначив стадії (етапи) подання та розгляду електронних петицій в Україні: 1) формулювання суті звернення та визначення органу, якому електронна петиція буде адресована; 2) заповнення електронної петиції на офіційному веб-сайті органу-адресата або веб-сайті громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції; 3) перевірка щодо відповідності електронної петиції вимогам законодавства України; 4) оприлюднення електронної петиції на офіційному веб-сайті органу-адресата; 5) збір підписів на підтримку електронної петиції; 6) у разі, якщо петиція набрала необхідну кількість підписів, електронна петиція надсилається адресату; 7) розгляд електронної петиції органом-адресатом; 8) повідомлення про результати розгляду електронної петиції [11, с. 92–93].

Для розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України, Верховній Раді України або Кабінету Міністрів України, має бути зібрано не менш як 25 000 підписів протягом трьох місяців. Водночас необхідна кількість підписів для розгляду петиції органом місцевого самоврядування протягом того ж терміну встановлюється статутом територіальної громади [10], а в разі відсутності статуту кількість підписів залежатиме від кількості жителів територіальної громади: 1) до 1 000 жителів – не менше 50 підписів; 2) 1 000–5 000 жителів – не менше 75 підписів; 3) 5 000–50 000 жителів – не менше 100 підписів; 4) 100 000–500 000 жителів – не менше 250 підписів; 5) 500 000–1 000 000 жителів – не менше 500 підписів; 6) понад 1 000 000 жителів – не менше 1 000 підписів [7].

На виконання статті 231 Закону 28 серпня 2015 року було затверджено Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України. Так, Порядком встановлено, що електронна петиція, що збрала необхідну кількість підписів, розглядається невідкладно, але не пізніше десяти робочих днів з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду; забезпечення розгляду електронної петиції покладається на Офіс Президента України; у разі визнання Президентом України за доцільне реалізовувати пропозиції, викладені в електронній петиції, Офісом Президента України вживаються заходи щодо підготовки проекту відповідного акту [6].

Схожою є процедура розгляду електронних петицій Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України. Так, електронна петиція, що збрала не менше 25 000 підписів громадян на її підтримку, направляється Голові Верховної Ради України для організації її розгляду та підготовки відповіді на неї [8]. У свою чергу процедура розгляду електронних петицій Кабінетом Міністрів України відбувається відповідно до Порядку розгляду електронної петиції, адресованої Кабінету Міністрів України, де встановлено, що підтримка або невідтримка електронної петиції, що збрала необхідну кількість підписів, оголошується Прем'єр-міністром України [5].

Електронні петиції до Президента України є найпопулярнішими: починаючи з серпня 2015 року, на сайті Офісу Президента України всього було зареєстровано понад 78 000 електронних петицій, з яких лише 200 набрали необхідну кількість підписів та отримали відповідь Президента України [3]. У свою чергу на веб-сайті електронних петицій до Кабінету Міністрів України було створено 3 076 звернень [2], а на веб-сайті Верховної Ради України таким інструментом електронної демократії громадяни скористалися лише 2 818 разів [1].

Слід зазначити, що 3 червня 2015 року було зареєстровано проект Закону України «Про петиції», який мав на меті законодавчо врегулювати питання щодо функціонування інституту петицій як безпосередньої форми демократії, через яку здійснюється народне волевиявлення. Однак уповноважений на розгляд законопроекту Комітет з питань правової політики та правосуддя, вказавши на суттєві недоліки та колізії, які потребували узгодження як з чинним законодавством, так і між собою, рекомендував Верховній Раді України відхилити проект [9].

Незважаючи на результативність електронних петицій як інструменту електронної демократії, петиції, що створюються громадянами, не за-

вжди містять конкретику, або недостатньо чітко відображають, що саме хотів викласти у своєму зверненні автор (ініціатор). З огляду на це науковцями пропонується внести зміни до статті 231 Закону в частині вимог до оформлення електронної петиції, або ж розробити окремий закон, що детально врегулював би процедуру створення та розгляду органами влади електронної петиції. Крім того, з розвитком технологій виявляється необхідність у забезпеченні високорівневої конфіденційності при авторизації на веб-сайтах з електронними петиціями.

Отже, проаналізувавши результати запровадження в Україні системи електронних петицій, можна дійти висновків, що насамперед такий інструмент електронної демократії успішно забезпечує зворотній зв'язок держави з громадянським суспільством, завдяки чому останнє може реалізовувати народовладдя, передбачене приписами Конституції України. Однак інститут електронних петицій в Україні на даному етапі потребує вдосконалення, зокрема шляхом нормативного врегулювання та цифрової модернізації. З огляду на вищенаведене, доцільним є розробка та прийняття Закону України «Про електронні петиції», який розширив би розуміння інституту електронних петицій, визначив чіткий перелік вимог до їхнього оформлення, а також уніфікував усі існуючі нормативно-правові акти, які регулюють процедуру подання та розгляду електронних петицій в Україні.

Список використаних джерел:

1. Електронні петиції // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/services/Petitions/> (дата звернення: 03.05.2023).
2. Електронні петиції / Кабінет Міністрів України : офіц. веб-сайт. URL: <https://petition.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 03.05.2023).
3. Електронні петиції / Офіційне інтернет-представництво Президента України : офіц. веб-сайт. URL: <https://petition.president.gov.ua/> (03.05.2023).
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Кабінету Міністрів України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 22.07.2016 р. № 457. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 142.
6. Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президенту України : затв. Указом Президента України від 28.08.2015 р. № 523/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 159.

7. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції : Закон України від 02.07.2015 р. № 577-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 35. Ст. 341.
8. Про деякі питання забезпечення документообігу у Верховній Раді України в електронній та паперовій формах : розпорядження Голови Верховної Ради України від 08.02.2021 р. № 19.
9. Проект Закону України «Про петиції» : від 03.06.2015 р. № 2997 // Законотворчість : база даних / Верховна Рада України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55426 (дата звернення: 03.05.2023).
10. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
11. Решота В. В. Електронна петиція як новий інструмент звернення громадян до органів публічної адміністрації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. Вип. № 15. Т. 1. С. 91–94.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Спасенко Вікторія Олександрівна.

Сергій КІДАЛОВ,

к.ю.н., доц., доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства;

Наталія КІДАЛОВА,

асистент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національного університету біоресурсів і природокористування України

ПУБЛІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА РЕЛОКАЦІЄЮ СТРАТЕГІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну викликало необхідність переміщення підприємств із зони активних бойових дій в більш безпеч-

ні регіони. Стратегічні об'єкти державної форми власності особливо доцільні у збереженні і розвитку, оскільки є важливими у сферах економіки, мають високий рівень значущості для безпеки держави, цілісності інфраструктури за яку вони відповідають. Відповідно є необхідним встановити спеціальний правовий режим публічного контролю за ними.

Розклавши слово «relocation», видно, що «locate», від латинського слова «locus», означає «місце», «re» – означає «знову», «a – ion» означає «дія». Релокація означає «акт розміщення знову» у новому місці [1]. Мохамед Сардхар при переміщенні підприємств, пропонує враховувати взаємодію з працівниками шляхом застосування певних заходів для кращої адаптації в процесі релокації [2]. А. Недошитко, І. Яремко визначають внутрішню релокацію (в межах держави) шансом врятувати бізнес, відновити його діяльність в обмежених воєнним станом умовах [3]. О. Бокій, М. Мороз прихильники потреби у сприянні на державному рівні релокації і потужностей, які знаходяться у зоні ризику [4].

В зв'язку з пошкодженням, а інколи і знищенням підприємств на територіях де відбуваються активні бойові дії постала необхідність застосування релокації, тому було розроблено і прийнято два нормативні акти. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022р. № 305, що регламентує безоплатне перевезення майна вітчизняних підприємств [5] та Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2022р. № 246-р., яким передбачено план невідкладних заходів з переміщення українських компаній на безпечні території. [6]. Водночас наявні: покроковий план дій підприємств з релокації як посібник для підприємств від 2022 [7], Лист Міністерства цифрової трансформації України від 17.03.2022 р. «Допомагаємо українському бізнесу евакуюватися із зони бойових дій» [8], Інструкція для користувачів реєстрації заявки на релокації сформована електронним майданчиком Е-Тендер [9], тощо.

Проте, залишається осторонь нормативно-правове закріплення визначення «релокації» і порядку контролю за цим процесом. В результаті виникають проблемами з подальшим адаптуванням і збереженням майна, в тому числі і об'єктів стратегічного значення для економіки і безпеки держави. Відповідно необхідно створити єдиний кодифікований нормативний акт, який би містив максимально вичерпану інформації покрокових дій з певним інструктажем заповнення, для можливості її використання та особливо подальшого контролю функціонування релокованих підприємств на нових територіях.

Публічний контроль є практичним засобом забезпечення законності та сприяє збільшенню результативності і ефективності управлінської діяльності за рахунок відповідальності конкретних інституцій під час релокації стратегічних підприємств.

Ресурси та потенціал об'єктів стратегічного значення забезпечують в тому числі і певні військові потреби, тому питання мобілізаційних механізмів публічного контролю наразі є актуальним.

Список використаних джерел:

1. Definitions of relocation. URL: <https://www.vocabulary.com/dictionary/relocation>.
2. M. Peer Mohamed Sardhar. (2007). Relocation Policies. Professionals and businesses participating in discussion. URL: <https://www.citehr.com/33157-relocation-policy.html> (дата звернення: 11.05.2023 р.)
3. Недошитко А., Яремко І. Особливості підприємництва у сфері харчових технологій у період воєнного стану: релокейт підприємств. Grail of Science. № 14–15. 2022. С. 63–69.
4. Бокій, О., Мороз, М. Ціни на соціально значущу харчову продукцію в умовах надзвичайних викликів. Продовольчі ресурси. № 10(18), 2022. С. 207–218.
5. Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022р. № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.05.2023 р.)
6. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію: Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.03.2022р. № 246-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.05.2023 р.)
7. Покроковий план дій підприємств з релокації: посібник для підприємств від 2022. URL: <https://golocal-ukraine.com/wp-content/uploads/2022/10/relokacziya-pidpri%D1%94mstv.pdf>
8. Лист Міністерства цифрової трансформації України від 17.03.2022 р. «Допомагаємо українському бізнесу евакуюватися із зони бойових дій». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN073446>
9. Інструкція для користувачів реєстрації заявки на релокації сформована електронним майданчиком Е-Тендер URL: <https://auction.e-tender.ua/>

Катерина ПРОКОПОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 2 курсу, 12 групи факультету
юстиції

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

На сьогодні нормативно-правове забезпечення електронного урядування в Україні є досить важливим, що зумовлює необхідність у забезпеченні достатнього рівня його ефективності, який може бути досягнуто шляхом запровадження норм, які його регулюють. Варто, звернути увагу на те, що законодавство України, що безпосередньо пов'язане з упровадженням та використанням технологій електронного урядування, містить достатньо велику кількість нормативно-правових актів. При цьому, як слушно зауважив А. О. Серенко, електронне урядування у більшості випадків розглядається як складова частина сфери інформатизації, а не як окрема галузь [1, с. 2]. І тому, як наслідок, набувають актуальності проблеми нормативно-правового забезпечення електронного урядування в Україні.

Слід наголосити, що електронне урядування – це інноваційна модель політико-адміністративного управління та порівняно нова форма організації діяльності органів публічної влади, що здійснюється за допомогою сукупності інформаційних систем, програмно-апаратних комплексів, засобів зв'язку та обробки інформації, баз даних, каналів передачі інформації та багато іншого, які залучені до процесу управління [2].

У продовження думки зазначу, що в законодавчій і нормативно-правовій базі у сфері електронного урядування, що станом на сьогодні існує в Україні, виділяють деякі недоліки, серед яких: невичерпність, некомплексність, декларативність, нечіткість, недостатня єдність документів між собою та недостатня відповідність міжнародним нормам. Сукупність вказаних факторів зумовлює те, що темпи розвитку електронного урядування в Україні значно гальмуються.

У нормативно-правовому забезпеченні електронного урядування в Україні можна виокремити деякі проблеми, першою з яких, що є до-

статньо важливою, виступає порівняно низька якість підготовки нормативно-правових актів на державному рівні. З метою її вирішення такі акти мають розроблятися після проведення повного аналізу проблемного питання, що потребує негайного правового врегулювання, та з урахуванням усіх можливих ризиків їх запровадження. Друга проблема полягає у відсутності цілісного механізму правового забезпечення впровадження електронного урядування, яка є однією з тих, що потребують першочергового вирішення [3, с.143].

Слід зауважити, що довгострокові пріоритети роботи Уряду закріплюються у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, що є рамковим документом і його зміст формулюється у стратегіях, концепціях і програмах. Стратегії, у свою чергу, розробляються з метою довгострокового планування дій, концепції – для нетривалого планування дій або ж визначення напряму роботи у певній вузькій сфері, а програми – для реалізації проєктів, які оплачуються з держбюджету.

Вітчизняні науковці, які досліджували вказану сферу, не раз вказували на потреби у розробці саме Стратегії розвитку електронного урядування в Україні до 2030 року, певних програмних документів з питань впровадження електронного урядування та проєкту Закону України «Про розвиток електронного урядування» [3, с.144].

Після того як буде прийнято та затверджено Стратегію електронного урядування до 2030 року, на її основі мають ухвалюватись відповідні державні програми розвитку електронного урядування з конкретно поставленими завданнями, визначеними виконавцями, показниками виконання завдань та обсягами фінансування на реально установлений термін.

Третьою з проблем постає відсутність відповідного фінансування, оскільки розробка та впровадження таких технологій вимагає значної фінансової підтримки. Таку проблему можливо подолати виключно після визначення та виділення потрібного обсягу фінансування задля вдосконалення системи електронного урядування.

Варто зазначити, що незважаючи на деякі недоліки, законодавство України щодо запровадження та використання технологій електронного урядування все ж дає можливість використовувати в державному управлінні ІТ-технології та електронний документообіг.

Тож, як висновок, тільки чітко визначений політичний вектор, спрямований на досягнення поставлених завдань, закріплених у відповідній стратегії та законі з питань розвитку електронного урядування, з зазна-

ченими відповідними обсягами фінансування, надасть Україні провідні позиції у світі за рівнем розвитку та нормативно-правового забезпечення електронного урядування.

Список використаних джерел:

1. Серенок А. О. Нормативно-правове забезпечення впровадження електронного урядування в Україні: ініціативи Президента України. *Державне будівництво*. 2015. № 1. С.1–12.
2. Жекало Г. І., Заяць М. Я, Вакун О. В. Сутність та зміст електронного урядування: концептуальний вимір. *Державне управління та розвиток*. 2020. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1716>
3. Калішенко Є. Правове забезпечення розвитку електронного урядування в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 7. С. 140–146.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ярослава Степанівна Рябченко

Микита РАДКОВСЬКИЙ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України,

2 курс,3 група

Анна ПАНЧЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України,

2 курс,3 група

**ЩОДО ОКРЕМИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕОКУПАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ
ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**

Широкомасштабне вторгнення 24-того лютого 2022 року російської федерації на територію України стало новою стадією війни, яка триває

вже дев'ятий рік, і гібридної агресії, зумовленою неготовністю кремля і значної частини росіян сприйняти незалежність нашої держави і навіть саме існування українського народу. Внаслідок військової агресії Україна втратила контроль над територією Автономної Республіки Крим та частиною територій Донецької, Запорізької, Луганської, Харківської та Херсонської областей. Факт проведення окупаційними адміністраціями рф на тимчасово окупованих частинах територій псевдо референдумів щодо згоди приєднатися до росії був здійснений з порушенням норм міжнародного права та прав людини, що одностайно було засвідчено міжнародною спільнотою. В умовах військової окупації не відбувається втрата суверенітету держави над окупованою територією, проте держава не має можливості гарантувати дотримання прав людини на даних територіях. Натомість держава, що має статус окупанта, має ряд міжнародно-правових зобов'язань, зокрема: щодо статусу території та законодавства країни, щодо захисту державної і приватної власності, щодо захисту цивільного населення, забезпечення їхніх прав та свобод на окупованих територіях. Наслідки цієї проблеми не зникають і після деокупації територій, потребуючи визначення напрямів та інструментів реінтеграції раніше захоплених військовим шляхом та анексованих на псевдо референдумах територій.

Питання використання адміністративно-правових інструментів та засобів відновлення контролю над раніше окупованими територіями та поновлення системи державного управління на них розглянемо більш детально. Так, Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» надає правове визначення терміну «деокупація», під яким пропонується розуміти – «комплекс заходів державної політики, наслідком яких є повна відсутність на території України, що була тимчасово окупована, збройними формуваннями рф і окупаційної адміністрації росії та встановлення загального ефективного контролю України на цій території (повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію нашої країни та відновлення конституційного ладу)». Деокупація фактично являє собою процес повернення під контроль держави окупованих іншою державою територій.

Після початку збройної агресії рф у 2014 році, терміну деокупація не існувало у юридичному полі взагалі. На сьогодні ж, Парламент активно працює для створення окремого механізму деокупації й реінтеграції,

що у свою чергу перетвориться на конкретну стратегію деокупації захоплених територій. Своє відображення вона знайшла у розпорядженні Кабінету міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1171-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя». У документі зазначається, що пріоритетні напрями роботи, спрямовані на відновлення територіальної цілісності та суверенітету України, а також нівелювання потенційних загроз зі сторони РФ на встановлених територіях й включають:

1. Проведення систематичного моніторингу та документування фактів порушень російською федерацією як державою-агресором, окупаційною адміністрацією російської федерації прав і свобод людини та законних інтересів громадян України;

2. Проведення моніторингу, збору та систематизації інформації щодо осіб, які були незаконно позбавлені особистої свободи внаслідок дій незаконних збройних формувань, окупаційної адміністрації та/або органів влади російської федерації;

3. Визначення підстав та порядку здійснення люстрації осіб, які перебували у складі чи співпрацювали з окупаційними адміністраціями російської федерації, та інших категорій осіб відповідно до принципів перехідного правосуддя;

4. Вдосконалення процедури спеціального (заочного) досудового розслідування («in absentia»), розширення переліку злочинів, розслідування яких може бути проведене за відсутності особи («in absentia») та ін.

Запропонований в розпорядженні Кабінету міністрів України перелік заходів з деокупації територій України є багатоплановим, охоплює широкий спектр з політичної, безпекової, адміністративної діяльності та при його реалізації потребує значних організаційних та ресурсних зусиль держави. Реалізація цього механізму входить до компетенції багатьох безпекових структур нашої держави, зокрема і Служби безпеки України. Відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України», на неї покладається захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попе-

редження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України. Служба активно працює на деокупованих територіях, наприклад, нещодавно було викрито поплічницю ворога в результаті стабілізаційних заходів у звільнених районах Харківської області. Зловмисницею виявилась колишня очільниця створеного окупантами «Савинського територіального отдела Изюмской военно-гражданской администрации». Серед іншого, вона збирала паспортні дані місцевих жителів та передавала їх до окупаційної адміністрації, отримані персональні відомості громадян ворог використовував для фальсифікації «результатів» фейкового плебісциту. Варто зазначити, що за недемократичних політичних режимів, плебісцист, на жаль, стає зручним інструментом маніпуляцій та імітації народного волевиявлення. Саме такий спосіб реалізації власної загарбницької політики обрала росія. За даними слідства, фігуранткою є місцева мешканка, яка після захоплення частини регіону підтримала загарбників і добровільно вступила до окупаційних органів. У лавах агресора вона активно підшукувала «однодумців», яких намагалась залучити до співпраці з агресором. За це пропонувала «посади», російські зарплати і лояльність рашистів.

Служба безпеки України систематично викриває прихильників рашизму, які допомагають агресору запроваджувати російські програми «освіти» в окупованих районах півдня та сходу України. З початку 2023 року більше ніж 30 педагогам повідомлено про підозру у добровільній співпраці з ворогом. Серед них – керівники створених російськими окупантами «відділів освіти», а також директори захоплених українських шкіл та ліцеїв. У звільненому Херсоні викрито очільниць двох середніх навчальних закладів, які знищили українські підручники та нав'язували кремлівське бачення історії нашої держави. Також вони змушували вчителів проводити заняття російською мовою за програмами країни-агресора. У разі відмови – погрожували «повідомити» до окупаційних органів та залякували переслідуваннями з боку рашистів.

Виходячи з сьогоднішніх реалій, на наш погляд, складові частини механізму деокупації ще не мають чіткого законодавчого обґрунтування, визначених строків та процедури реінтеграції окупованих територій, історія твориться прямо зараз і напрацьовуються подальші механізми повернення тимчасово окупованих територій України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».
2. Розпорядження Кабінету міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1171-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя».
3. Закону України «Про Службу безпеки України».
4. Приклади зазначені у тезисі, взяті з офіційного каналу Служби безпеки України (<https://ssu.gov.ua>)

Науковий керівник: заступник директора (з навчальної та наукової роботи) Інституту державної безпеки Національної академії Служби безпеки України, д.ю.н., доцент Гончаренко Анна Анатоліївна.

Ірина ШЕВЧУК,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції, 4 курс 14 група

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК ОДИН З СЕКТОРІВ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Останнім часом ми можемо спостерігати як суспільство проходить так званий процес інформатизації, а тому питання інформаційної безпеки набуває великого для нас значення.

Інформація є тим чинником, який впливає на всі сфери суспільного життя. Інформаційна безпека – це досить обширна сфера діяльності, в якій тільки системний та комплексний підхід може призвести до звершень і успіху.

Гібридна війна, яка триває з 2014 року, а також повномасштабне вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року на територію України внесли свої корективи у всі сфери суспільного життя. В тому числі й інформаційну. Із огляду з позиції виокремлення окремих складових (напрямів) національної безпеки на основі визначення їх у нормативно-правових актах, можна зауважити, що інформаційна та кібербезпека

є одним з центральних напрямів національної безпеки України (це зазначено в частині 4 статті 1 ЗУ «Про національну безпеку України»).

Рішенням Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО), що є затвердженим Указом Президента України від 28 грудня 2021 року, де визначено, що інформаційна та кібербезпека є надважливою складовою національної безпеки. Варто зазначити, що на законодавчому рівні України саме поняття «інформаційна безпека» зазначено у п. п. 2 п. 13 ЗУ «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рок.и». Саме там це поняття визначається як стан, що означає захищеність наджиттєво важливих інтересів нашого суспільства, держави, якому завдається шкода через такі важелі, як неоднозначність та неповнота інформації, яка в подальшому буде використовуватися та мати негативний інформаційний вплив, і в подальшому негативні наслідки. Також, ці негативні наслідки торкнуться інформаційних технологій, несанкціоноване розповсюдження, використання і також в подальшому порушення цілісності, конфіденційності і доступності інформації.

Слід зазначити та погодитись з тим, що головною інформаційною загрозою національній безпеці наразі є висока небезпека впливу іншої сторони на інформаційну інфраструктуру нашої держави, також різноманітні інформаційні впливи на наші інтернет-ресурси, наше суспільство, його підсвідомість. Мета такого впливу, яка переслідується, полягає у нав'язуванні українському народі, державі бажаної (для тієї сторони) системи цінностей, поглядів, інтересів, а також рішень в життєво важливих сферах суспільної та державної діяльності. Також переслідується ціль керування поведінкою суспільства, представників влади для розвитку в бажаному для іншої сторони напрямку.

На сьогодні, в умовах російсько-української війни, інформаційні виробки, що поширюються ЗМІ, стали певним психологічним та технологічним засобами, що прямо впливають на підсвідомість суспільства, певних груп індивідів. Вони можуть робити невірні висновки, які в подальшому будуть впливати на одержання та прийняття тих чи інших рішень, нав'язуючи їх з певно метою/цілями, а також навіть іноді провокуючи до вчинення певних незаконних дій. Варто чітко усвідомити, що висування, виставляння та поширення дезінформації створює загрозу національній безпеці.

Саме такий вплив є загрозою суверенітету та незалежності України саме в надважливих життєвих сферах суспільства, а також державної

діяльності, що втілюється на інформаційному рівні. Так, визначаючи сучасні та прогностичні загрози національній безпеці та національним інтересам Батьківщини, зважаючи на зовнішньополітичні та внутрішні умови на рівні Стратегії національної безпеки України РНБО зазначає що, для того щоб відновити свій вплив російської федерації на Україну, з метою продовження гібридної війни, росія системно вдається до застосування політичних, інформаційних, економічних, психологічних, кібер- та воєнних засобів, що зазначено в пункті 17. Також РНБО зазначає, що деструктивна пропаганда яка відбувається ззовні і всередині України, за допомогою суспільного протиріччя, розпалювання ворожнечі, провокуванням конфліктів є наслідком підривання суспільної єдності українців, що зазначено в пункті 20.

Варто також розуміти, що однією із проблем захисту національного інформаційного простору на засадах створення та формування теперішнього інформаційного суспільства є саме тією базою до покращення соціального структурування суспільства на постіндустріальній стадії. В теперішній час інформація є тією базою, що гарантує безпечний та раціональний розвиток нинішнього інформаційного суспільства. Але в той же час, ця інформація може виконувати обов'язок зброї. І ця зброя може впливати на світогляд громадянина, може формувати негативне відношення до певних подій, держави та і суспільство в цілому.

З 2014 року Україна стикнулася з масштабним розповсюдження дезінформації з боку рф. З 24 лютого 2022 року потік такої інформації дуже збільшився і, нажаль, тенденції до його зменшення наразі ми не спостерігаємо. На превеликий жаль, суспільство все більше стикається з випадками розповсюдження неправдивої інформації, маніпуляціями цієї інформації, її фактами і сенсом. Така діяльність вчиняється як умисно, так і неумисно, як онлайн, так і офлайн. Тож, варто зауважити, що на сьогодні, оборона українського інформаційного простору від деструктивної інформаційної ворожої діяльності на сьогоднішній день є одним із головних завдань, що постають перед органами державної влади і її сектором національної безпеки.

Таким чином, інформаційна безпека це надважлива функція держави. І в цьому розумінні варто зазначити, що перш за все, державі варто передбачити відповідні державні відомства задля формування політики організацій та правових механізмів у сфері інформаційної безпеки. І важлива роль саме у цьому напрямку належить національним органам,

адже на них покладені завдання здійснювати організаційне, правове, фінансове та матеріально-технічне забезпечення реалізації державної політики інформаційної безпеки. Тому, безперечно усі ці групи потребують все більшого вивчення та аналізування, зокрема у сфері зарубіжного досвіду, ліквідування можливих інформаційних війн, інформаційних загроз і небезпек за для безпечного росту інформаційного простору на сьогодні та в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Закон України « Про національну безпеку » від 21 червня 2018 року №2946. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Указ Президента України від 28 грудня 2021 року №685/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>.
3. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рок.и» від 9 січня 2007 року №537 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>.
4. Стратегія національної безпеки України Затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020р. №392/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
5. Pavlenko T., Korabel M. The national security field under conditions of armed aggression of the Russian Federation against Ukraine in 2022. Journal of Geography, Politics and Society. 2022 P. 51–58. DOI: <https://doi.org/10.26881/jpgs.2022.3.05>
6. Презентація проєкту Закону України «Про протидію дезінформації» URL: <https://mkip.gov.ua/files/InformPolityka.pdf>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Лілія БУЛКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу, 17 групи факультету
прокуратури

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАБІЛЬНІСТЬ ЕКОНОМІКИ

Останніми роками незалежність центральних банків стала темою, яка активно обговорюється, дехто стверджує, що вона має вирішальне значення для економічної стабільності, тоді як інші стверджують, що це може призвести до недемократичного прийняття рішень і проблем з підзвітністю.

Національний банк України – сучасна незалежна державна інституція, покликана забезпечувати цінову та фінансову стабільність у державі та сприяти економічному зростанню України [1]. Національний банк України (НБУ) відіграє вирішальну роль у забезпеченні економічної стабільності країни. Його незалежність є невід’ємною частиною підтримки стабільного економічного зростання та контролю над інфляцією. Незалежність НБУ закріплена Конституцією України, яка гарантує йому самостійність у прийнятті рішень щодо грошово-кредитної політики. Ця незалежність є життєво необхідною для захисту центрального банку від зовнішнього тиску чи політичного втручання.

Незалежність НБУ проявляється в його відокремленості від органів виконавчої та законодавчої влади, а також Президента України. І саме це є обов’язковою умовою правового статусу, оскільки якщо Банк буде зобов’язаний виконувати розпорядження органів виконавчої влади, то він не зможе результативно та об’єктивно здійснювати регулювання грошово-кредитної сфери країни, використовуючи найбільш актуальні та необхідні для цього засоби. У випадку підпорядкованості керівному органу виконавчої влади є велика ймовірність перетворення центрального банку з органу управління сфери фінансів і кредиту у «верстат для друкування грошей» з метою покриття дефіциту бюджету і виконання

зобов'язань уряду. Аналіз повноважень Президента дає змогу дійти висновку, що головною можливістю впливу на діяльність центрального банку країни є повноваження кадрового характеру і безумовно це є найвагомішим важелем президентського впливу. Незалежність центрального банку від законодавчої влади забезпечує стабільність його функціонування незалежно від розстановки політичних сил в законодавчому органі держави [2]. Центральний банк, здійснюючи свої функції, повинен знаходитися поза процесами політичного характеру. Головною задачею реалізації статусу незалежності НБУ від Верховної Ради України є забезпечення стабільності гривні за умови відсутності політичної стабільності в державі [2]. НБУ, як незалежний орган, може проводити монетарну політику, забезпечуючи стабільність цін шляхом контролювання грошової маси та процентних ставок. Це дозволяє уникнути інфляції та забезпечити стабільність національної валюти. Крім того, НБУ може здійснювати нагляд за банківською системою та контролювати фінансову стабільність країни. Це дозволяє уникнути фінансових криз та забезпечити стабільний розвиток економіки.

Незалежність НБУ також забезпечує відсутність впливу політичних факторів на монетарну політику та фінансову стабільність країни. Це дозволяє уникнути надмірного ризику для бізнесу та інвесторів, що може виникнути в разі втручання політичних сил у фінансову сферу. Крім того, незалежність НБУ дозволяє забезпечити стабільність курсу національної валюти, що є важливим для експортно-орієнтованих компаній та інвесторів.

Отже, незалежність Національного банку України (НБУ) є важливою передумовою для стабільності економіки країни. Це означає, що НБУ може вирішувати питання з метою забезпечення стабільності цін, збереження фінансової стабільності, підтримки економічного зростання та зниження безробіття без прямого впливу з боку політичних структур чи уряду.

Список використаних джерел:

1. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about> (дата звернення – 12.04.2023)
2. Бугай, Д. В. Аналіз правового забезпечення політичної незалежності Національного банку України / Д. В. Бугай // Проблеми і перспективи

розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. – Суми: УАБС НБУ, 2003. – Т. 8. – С. 42–48.

Науковий керівник: к.ю.н, асистентка кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Остапенко Юлія Ігорівна.

Катерина ЧЕЧКІНА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу, 19 групи факультету
прокуратури

ЦІННІ ПАПЕРИ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Питання цінних паперів у сфері господарювання завжди були, і є актуальними. На сьогоднішній день дедалі більше науковців займається питанням цінних паперів, адже це документи, які засвідчують зобов'язальні відносини між особою, яка їх видала, та особою, яка є їхнім власником.

На законодавчому рівні поняття цінних паперів закріплено у таких нормативно-правових актах: Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [1], Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [2] та Господарському кодексі України (далі – ГК України) [3].

Згідно з ст. 8 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Ст. 194 ЦК України передбачає аналогічне визначення, а що стосується ГК України, то у ст. 163 вищезгаданого кодексу відбувається «посилання», щодо всіх питань, зв'язаних з цінними паперами, до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Класифікація цінних паперів – це поділ цінних паперів на види за певними ознаками, що їм властиві. Вид – це сукупність цінних паперів,

для якої всі ознаки, притаманні їм, є спільними та однаковими. Всі цінні папери можна розділити на види та типи. В свою чергу, в межах одного виду цінних паперів виділяють їх різновиди. Різновид – цінні папери одного виду, які відрізняються між собою рядом ознак. Наприклад, вексель – це вид цінного паперу, а простий чи переказний – різновид векселя [5].

До основних видів цінних паперів, що наявні в Україні сьогодні, зараховують: пайові, боргові, іпотечні, похідні, приватизаційні та товаророзпорядчі. До такого поділу цінних паперів схиляються такі науковці, як М. Войнаренко, С. Мошенський, Н. Пономарьова та В. Щербина [4].

До пайових цінних паперів належать: акції, інвестиційні сертифікати, сертифікати ФОН, за якими емітент не несе зобов'язання повернути кошти, інвестовані в його діяльність, але які засвідчують його участь у статутному капіталі, надають їх власникам право на участь в управлінні підприємством, одержання частини прибутку у вигляді дивідендів та частини майна при ліквідації емітента.

До боргових цінних паперів належать: облигації, державні казначейські зобов'язання, ощадні (депозитні) сертифікати, векселі тощо, за якими емітент несе зобов'язання повернути у визначений термін кошти, інвестовані у його діяльність; вони не надають їх власникам права на участь в управлінні емітента.

До похідних цінних паперів належать: опціони, включаючи фондові варанти, ф'ючерсні контракти, депозитарні свідоцтва (розписки) тощо. Вони засвідчують зобов'язання щодо прав власності, внаслідок виконання яких відбувається перехід права власності на базовий актив та/або проводяться розрахунки на підставі ціни (величини) базового активу. Базовим активом можуть бути товари, сировина, фінансові та кредитні інструменти, валютні цінності.

Приватизаційні папери. Документи, які засвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового та земельного фонду [5].

Товаророзпорядчі цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

В Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [1], наводяться інші групи, а саме:

1) пайові цінні папери – цінні папери, що посвідчують участь власника таких цінних паперів (інвестора) у статутному капіталі та/або ак-

тивах емітента (у тому числі активах, що знаходяться в управлінні емітента) та надають їх власнику (інвестору) право на отримання частини прибутку (доходу), зокрема у вигляді дивідендів, та інші права, встановлені законодавством, а також проспектом або рішенням про емісію, а для цінних паперів інститутів спільного інвестування – проспектом (рішенням про емісію) інституту спільного інвестування. До пайових цінних паперів належать: акції; інвестиційні сертифікати; сертифікати ФОН; акції корпоративних інвестиційних фондів;

2) боргові цінні папери – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають обов'язок емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги, а також інші права власника та обов'язки емітента і осіб, які надають забезпечення за облігаціями. До боргових цінних паперів належать: корпоративні облігації; державні облігації України; облігації місцевих позик; казначейські зобов'язання України; ощадні сертифікати банків; депозитні сертифікати банків; векселі; облігації міжнародних фінансових організацій;

3) іпотечні цінні папери – цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів. До іпотечних цінних паперів належать: іпотечні облігації; заставні;

4) деривативні цінні папери – цінні папери, що посвідчують право власника у визначених проспектом (рішенням про емісію цінних паперів) випадках та порядку вимагати від емітента придбання або продажу базового активу та/або реалізації встановлених проспектом (рішенням про емісію цінних паперів) прав щодо базового активу, та/або здійснення платежу (платежів) залежно від значення базового показника. До деривативних цінних паперів належать: опціонні сертифікати; фондові варанти; кредитні ноти; депозитарні розписки; державні деривативи.

5) товаророзпорядчі цінні папери – цінні папери, що надають їх держателю право розпоряджатися майном, зазначеним у цих документах. [1].

Цінні папери класифікуються за рядом ознак, які визначають як спосіб вираження прав, так і метод відображення операцій з ними в бухгалтерському обліку. Проаналізувавши підходи до класифікації цінних паперів різних авторів, спостерігається застосування значної кількості ознак, відповідно до яких виділяють понад 140 видів.

Найбільш типовими видами цінних паперів, які випускаються і знаходяться в обігу на ринках цінних паперів різних країн світу, є такі види: акції, облигації та векселі.

Тобто, вживаючи поняття «цінний папір» ми розуміємо категорію, якій притаманні певні спільні риси, що об'єднують усі види цінних паперів. Безумовно, не можна не погодитись з тим, що при більш детальному визначенні цінного паперу необхідне виділення більш конкретних ознак певних видів цінних паперів, що дозволяє повніше їх охарактеризувати.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Відомості Верховної Ради України (ВВР).2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 10.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. №436-IV. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
4. Войнаренко М.П. Корпоративні цінні папери: обліково-фінансовий аспект: монографія / М. П. Войнаренко, С. З. Мошенський, Н. А. Пономарьова. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 260 с.
5. Михальчишина Л. Г. Цінні папери: види та систематизація для облікових цілей / Л. Г. Михальчишина // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2015. – Вип. 12. – С. 258–261. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_12_60.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Борисов Ігор Вячеславович

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Роман ЗАЙЦЕВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України,
3 курс, 1 група

ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОМПЕНСАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ

Повномасштабне вторгнення рф на територію України спричинило неймовірну кількість збитків у різних сферах суспільного життя: економічні, соціальні, культурні тощо. Окреме місце серед них займають збитки екологічні. За даними Держекоінспекції, з початку військової агресії рф станом на 10 березня 2023 року збитки, завдані довкіллю України, становлять близько 2 трлн грн, що включає забруднення ґрунтів, засмічення земель відходами «війни», забруднення атмосферного повітря та водних об'єктів [1].

Після перемоги України над рф остання буде відшкодовувати всі збитки, зокрема й екологічні. Крім того, потреба негайного захисту природи та відшкодування негативних екологічних наслідків є однією з десяти умов для забезпечення миру, проголошених Президентом України [2]. Та незважаючи на важливість окресленого питання, компенсаційний механізм відшкодування екологічної шкоди досі перебуває на стадії формування, хоча й були прийняті окремі нормативно-правові акти, зокрема «Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 [3], та відповідні методики.

Росія не є першою країною, яка вторглась на територію суверенної держави в новітній історії. Її попередником був Ірак, який здійснив акт агресії щодо Кувейту. Загарбник швидко захопив свого сусіда, а окупація тривала сім місяців. За цей час Іраком було знищено десятки місць збе-

рігання нафти та нафтопродуктів, нафтопереробні підприємства, газопроводи, цистерни з хімічними речовинами, забруднення ґрунтів, підземних вод, здійснено викиди в повітря небезпечних речовин.

Для компенсації всієї завданої екологічної шкоди ООН було створено Компенсаційну комісію – The United Nations Compensation Commission (UNCC) [4]. На цьому досвіді Україна може створити свій, схожий компенсаційний механізм. Розглянемо саму його суть.

Метою є виплата компенсації за збитки та пошкодження, завдані безпосереднім наслідком незаконного вторгнення та окупації шляхом здійснення фактологічної перевірки. Необхідно, щоб Компенсаційна комісія мала компетенцію розглядати заяви, пов'язані з прямим завданням шкоди навколишньому середовищу та виснаженням природних ресурсів [5]. Це включало б збитки або витрати на такі сфери, як:

1. зменшення та запобігання шкоди, завданої навколишньому середовищу;
2. існуючі та майбутні заходи з очищення та відновлення довкілля, які мають документальне підтвердження їхньої необхідності;
3. дослідження та оцінка збитків навколишньому середовищу для визначення розміру шкоди та відновлення довкілля;
4. моніторинг громадського здоров'я та проведення медичного обстеження з метою виявлення та протидії підвищеним ризикам для здоров'я, пов'язаними зі збитками для довкілля;
5. виснаження та шкода природним ресурсам, інші аналогічні ситуації.

Для доведення шкоди необхідна доказова база, що вже створена ОБСЄ під назвою «Екодозор», і до якої долучаються всі екологічні загрози через війну.

Відшкодування Кувейту здійснювалося за рахунок мита на експорт нафти – відсотку від щорічної вартості експорту нафти та нафтопродуктів з Іраку. Розмір мита не був сталим, він періодично переглядався з урахуванням таких факторів, як потреби населення Іраку, обслуговування зовнішнього боргу та стан економіки [6]. Така модель цілком підходить і для РФ, адже ця країна постачає багато сировинної продукції, такої як нафта та газ.

Отже, створення Компенсаційної комісії є необхідним для здійснення відшкодування всіх екологічних збитків, завданих РФ. Цій комісії необхідно надати достатню кількість повноважень для здійснення такої діяльності, визначити доказову базу та саме джерело відшкодування.

Список використаних джерел:

1. Екологічний тероризм рф в Україні – збитки за даними Держекоінспекції. АрміяInform – Інформаційне агентство АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/03/26/ekologichnyj-teroryzm-rf-v-ukrayini-zbytky-za-danymy-derzhekoinspekciyi/>
2. Ukrinform. Формула миру: Зеленський назвав 10 умов припинення війни в Україні. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3614525-formula-miru-zelenskij-nazvav-10-umov-pripinenna-vijni-v-ukraini.html>
3. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 326 : станом на 7 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text>
4. Home | UNCC. Home | UNCC. URL: <https://uncc.ch/home>
5. Екологія Право Людина. Компенсаційна комісія ООН – перспектива фінансування відновлення довкілля в Україні після війни із рф. Екологія Право Людина. URL: <http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/Kompensatsijna-komisiya-OON.pdf>
6. Досвід Компенсаційної комісії ООН та висновки для відшкодування Україні | Центр Дністрянського. URL: <https://dc.org.ua/news/dosvid-kompensacijnoyi-komisiyi-oon-ta-vysnovky-dlya-vidshkoduvannya-ukrayini>

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Суєтнов Євгеній Павлович

ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Владислав ЛИСАКОВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 4 курсу, 15 групи факультету
прокуратури

НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ЗА НАБУВАЛЬНОЮ ДАВНІСТЮ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Земельний кодекс України у ст. 119 ЗК України передбачає, що громадяни, які добросовісно, відкрито і безперервно користуються земельною ділянкою протягом 15 років, але не мають документів, які б свідчили про наявність у них прав на цю земельну ділянку, можуть звернутися до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування з клопотанням про передачу її у власність [1]. Підставою такого набуття права власності є давність користування/набувальна давність (обидва поняття трапляються в ЗК України).

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 15 травня 2019 року у справі № 729/608/17 (провадження № 14-648цс18) вказала, що «умовами набуття права власності на земельну ділянку за набувальною давністю є:

1. добросовісність користування земельною ділянкою, яке полягає у невчиненні особою перешкод власнику земельної ділянки у реалізації ним свого права власності на це майно протягом 15 років;
2. відкритість користування, яке має бути очевидним для усіх інших осіб;
3. безперервність користування протягом 15 років;
4. відсутність документів, які б свідчили про наявність у громадянина прав на цю земельну ділянку.

Відсутність будь-якого з перерахованих елементів виключає можливість набуття права власності на земельну ділянку за набувальною давністю. Порядок набуття громадянами права власності на земельну ді-

лянку встановлений у ЗК України. Відповідно до статті 118 ЗК України громадяни, зацікавлені в одержанні безоплатно у власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності для ведення особистого селянського господарства у межах норм безоплатної приватизації подають клопотання до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, який передає земельні ділянки державної чи комунальної власності у власність відповідно до повноважень, визначених статтею 122 цього Кодексу. У клопотанні зазначається цільове призначення земельної ділянки та її орієнтовні розміри. До клопотання додаються вкопійовання з кадастрової карти (плану) або інші графічні матеріали, на яких зазначене бажане місце розташування земельної ділянки, погодження землекористувача (у разі вилучення земельної ділянки, що перебуває у користуванні інших осіб). Відповідний орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування, який передає земельні ділянки державної чи комунальної власності у власність відповідно до повноважень, визначених статтею 122 цього Кодексу, розглядає клопотання у місячний строк і дає дозвіл на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки або надає мотивовану відмову у його наданні. За змістом положень статті 122 ЗК України вирішення питань щодо передачі земельних ділянок у власність або в користування із земель державної чи комунальної власності належить до компетенції відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування» [2].

Загальний порядок набуття права власності за набувальною давністю передбачений ст. 344 Цивільного кодексу України. Стосовно ж набуття права власності на земельну ділянку, то абз. 2 ч. 1 ст. 344 ЦК України містить положення, що набуття права власності на земельну ділянку за набувальною давністю регулюється законом [3]. Отже, норми, встановлені ЗК України, є спеціальними по відношенню до ЦК України. Проте існування розбіжностей між нормами ЦК і ЗК України спричиняє неоднозначність практики застосування норм права у випадку окремих принципово важливих питань.

Так, однією найбільш відчутних у практиці колізій є розбіжність у визначенні суб'єкта, уповноваженого підтверджувати набуття права власності на земельну ділянку. ЦК України у ч. 4 ст. 344 встановлює, що право власності за набувальною давністю на нерухоме майно набувається за рішенням суду [3]. Ст. 119 ЗК України своєю чергою встанов-

лює право громадян, які претендують на набуття права власності, звертатись із відповідним клопотанням до органів публічної влади (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування). Про набуття права власності на земельну ділянку за рішенням суду у даному законі не згадується, хоча припис ЦК України має явно імперативний характер.

Наукова доктрина формує різні позиції з цього питання. На наш погляд, важко погодитись із думкою Л. Герасимчук, яка зазначала, що «застосування ч. 4 ст. 344 ЦК України ... у випадку набуття права власності на земельну ділянку виключається» [4, с. 173], оскільки саме норми ЦК України є пріоритетними по відношенню до інших положень законодавства. При цьому важливим аргументом на користь цього є той факт, що позиціонування ЦК України як основного регулятора цивільних правовідносин відповідає актуальним правовим позиціям Верховного Суду.

Наприклад, Велика Палата Верховного Суду у постанові від 29.06.2022 у справі №477/874/19 зазначила: «якщо ЦК України та інший нормативно-правовий акт, який має юридичну силу закону України, містять однопредметні приписи різного змісту, то пріоритетними є приписи ЦК України. Подібний висновок було наведено також у постановях Великої Палати Верховного Суду від 22 червня 2021 року у справі №334/3161/17 (пункт 17), від 18 січня 2022 року у справі №910/17048/17 (пункт 78) [5]».

З огляду на це видається логічною позиція О. Печеного, який висловлює думку, що «земельним законодавством передбачається не давність набуття права власності на землю, а лише можливість порушити розгляд питання про передачу земельної ділянки у власність перед органами державної влади чи місцевого самоврядування» [6, с. 19]. Такий погляд цілком відповідає положенням ЦК України, що набуття права власності на нерухоме майно здійснюється за рішенням суду.

Іншим аспектом даної теми, на який варто звернути увагу, є об'єктний склад того майна, на яке набувається право власності за набувальною давністю. Зокрема, Верховний Суд дотримується принципу єдності юридичної долі земельної ділянки та розташованих на ній споруд. У постанові від 20 січня 2021 року у справі №318/1274/18 Суд висловив позицію, що «при відсутності окремої угоди щодо земельної ділянки при переході права власності на об'єкт нерухомості слід враховувати ... за-

гальний принцип цілісності об'єкта нерухомості, спорудженого на земельній ділянці, з такою ділянкою (принцип єдності юридичної долі земельної ділянки та розташованих на ній будинку, споруди). Враховуючи цей принцип, слід зробити висновок, що земельна ділянка слідує за нерухомим майном, яке придбаває особа, якщо інший спосіб переходу прав на земельну ділянку не визначено умовами договору чи приписами законодавства. Тобто за загальним правилом, закріпленим у ч. 1 ст. 120 ЗК України, особи, які набули право власності на будівлю чи споруду, стають власниками земельної ділянки на тих самих умовах, на яких вона належала попередньому власнику» [7].

Таким чином, на сьогоднішній день саме Верховному Суду належить вагомий роль у вирішенні колізій між земельним законодавством і нормами ЦК України. Хоча ЗК України і є спеціальним законом по відношенню до ЦК України, проте саме останній є основним регулятором цивільних правовідносин, а тому саме його положення застосовуються у випадку конкуренції норм. Зокрема, дотримання цього правила допомагає вирішувати справи, пов'язані із набуттям права власності на земельну ділянку за набувальною давністю, адже за такого підходу очевидно видається практика набуття права власності за рішенням суду. Також Верховний Суд застосовує принцип єдності юридичної долі земельної ділянки і розташованих на ній споруд, і це впливає на процедуру набуття права власності за набувальною давністю.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 27.
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 травня 2019 року у справі № 729/608/17 (провадження № 14-648цс18). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82095850>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
4. Герасимчук Л. Набувальна давність як підстава набуття права власності на земельну ділянку. Підприємництво, господарство і право. 2020. Ст. 172–176.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 червня 2022 у справі № 477/874/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106264704>

6. Печений О. Визнання права власності за набувальною давністю: підстави, порядок, процесуальні особливості. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2019. №4 (52). С. 19–29.
7. Постанова Верховного Суду від 20 січня 2021 року у справі №318/1274/18 (провадження № 61-6807св19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94362778>

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мельник Наталія Олександрівна.

Яна СИРОТЕНКО,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 8 групи факультету адвокатури

Ольга ІВАНЧЕНКО,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 8 групи факультету адвокатури

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ВЛАСНИКІВ/ КОРИСТУВАЧІВ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК, СПРИЧИНЕНИХ ВІЙНОЮ

Від початку повномасштабного вторгнення Україна зіткнулася з масованими обстрілами, ракетними ударами, руйнуванням територій, та іншими викликами. Реалії війни вимагають розробки різноманітних правових норм. Одним із найважливіших питань є визначення масштабів і розмірів шкоди, завданої землям і ґрунтам внаслідок бойових дій. Частину обмежень запроваджених на початку воєнного стану, законодавцем вдалося пом'якшити, а для певних зумовлених або видозмінених війною правовідносин – запровадили нове регулювання. Законні правовласники повинні бути поінформовані про те, як захистити свої майнові права, тому визначені нижче кроки, допоможуть відбудувати Україну та запо-

бігти надмірній соціальній напруженості в українському суспільстві. Проблема відшкодування шкоди внаслідок грубих порушень прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, особливо там, де зберігається небезпека, є надзвичайно серйозною та може закріпити певну нерівність.

Від початку російської агресії уряд активно працює з метою розробити дієвий механізм визначення розміру збитків та їх компенсації власникам чи користувачам земельних ділянок, викликаних війною. Відповідно 21.03.2022 р. набула чинності Постанова КМУ «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» № 326 від 20 березня 2022 р., де збитки аграріїв, які є власниками або землекористувачами земельних ділянок с/г призначення, будуть визначатися за п. 9 «шкода, завдана земельним ресурсам, – напрям, що включає шкоду від пошкодження і знищення родючого шару ґрунту та шкоду, зумовлену забрудненням і засміченням земельних ресурсів» [1]. Вказані напрями втрат можливо розділити умовно за земельно-виробничим і земельно-екологічним спрямуваннями. Основна відмінність полягає у наявності різних показників для оцінки шкоди і втрат земельних ресурсів.

Для земельно-виробничого напрямку основними показниками, які будуть оцінюватися визначаються: фактичні витрати на рекультивуацію земель, які були порушені внаслідок бойових дій, будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій для облаштування державного кордону; завдані збитки власникам (землекористувачам) земельних ділянок сільськогосподарського призначення; витрати на відновлення меліоративних площ;

Для земельного-екологічного напрямку основними показниками які будуть оцінюватися: шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок забруднення ґрунтів речовинами, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості; шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок засмічення земельних ділянок сторонніми предметами, матеріалами, відходами та/або іншими речовинами.

Відповідальними за визначення шкоди та збитків за земельно-виробничого напрямку покладається на обласні, Київську міську державні адміністрації, які на період воєнного стану – військові адміністрації, за земельно-екологічним – Державну екологічну інспекцію України.

Даний нормативно-правовий акт визначає процедурною базою для визначення шкоди і збитків земельного фонду, що включає втрати та пов'язану з ними упущену вигоду, за першим напрямком затверджену наказом Міністерством аграрної політики та продовольства України від 18.05.2022 р. № 295 «Методика визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації», для другого напрямку – затвержена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 р. № 167 «Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану».

Основою для розрахунків шкоди і збитки в затвердженій Методиці Мінагрополітики будуть наступні інформаційні та фактичні данні: «акти обстеження земельних ділянок, акти комісій із визначення збитків власників землі та землекористувачів, звіти про експертну грошову оцінку земельних ділянок, первинні документи, облікові реєстри, бухгалтерська та інша звітність, що ґрунтується на даних бухгалтерського обліку підприємств, установ та організацій, проектно-кошторисна документація, відомості Державного земельного кадастру, документація із землеустрою, дані дистанційного зондування Землі та інші документально підтверджені відомості» [2].

Окрім того, вказана Методика для оцінки інших показників, передбачає звернення до таких нормативно-правових актів: витрати власників землі та землекористувачів на рекультивуацію земель визначаються на підставі кошторисної вартості запроєктованих робіт відповідних реалізованих робочих проєктів землеустрою щодо рекультивації порушених земель, які розроблені відповідно до «Правил розроблення робочих проєктів землеустрою», затверджених постановою КМУ від 02.02.2022 р. № 86; визначення розміру збитків, завданих власникам (землекористувачам) земельних ділянок сільськогосподарського призначення, в тому числі із урахуванням фактично понесених витрат на приведення земельних ділянок у придатний для використання стан, визначається відповідно до «Порядку визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам», затвердженого постановою КМУ від 19.04.1993 р. № 284; витрати на відновлення меліоративних площ визначаються на підставі кошторисної вартості робіт у відповідних проєктах реконструкції та капітального ремонту меліоративних систем та/або окремих об'єктів

інженерної інфраструктури, що розроблені відповідно до ДБН В.2.4-1-99 «Меліоративні системи та споруди», що затверджений наказом Держбуду України від 25.06.1999 р. № 153.

Окремих питань є порядок визначення розміру шкоди, завданої ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок забруднення та засмічення внаслідок війни. Згідно Методики «факти забруднення ґрунтів та/або засмічення земель, а також їх масштаби можуть встановлюються уповноваженими особами Держекоінспекції, зокрема шляхом огляду земельних ділянок, даних дистанційного зондування землі, досліджень отриманих зразків проб ґрунтів, опрацювань висновків будь-яких експертиз, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих, зокрема, з будь-яких джерел, оперативних повідомлень фізичних та юридичних осіб тощо» [3]. Визначення обсягу забруднення ґрунтів у кожному випадку є самостійним та комплексним завданням.

Визначивши розмір завданої шкоди та збитків відповідно до вище зазначених порядків, потерпілі особи, земельним ділянкам яких були завдані шкода та збитки внаслідок збройної агресії Російської Федерації, мають звернутися з даною інформацією до військових адміністрацій чи Держекоінспекції для отримання компенсації.

На жаль, на даний момент все ще законодавчо не затверджено порядок і розмір виплати компенсації власникам та користувачам земельних ділянок, що зазнали збитків, тому не визначено й строки отримання грошових коштів.

Практичний розв'язок проблемного питання, на нашу думку, зосереджений в прийнятті самостійного нормативно-правового акту, що є продовженням до Постанови КМУ «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» № 326 від 20 березня 2022 р., передбачивши прозору процедуру виплати компенсації аграріям, або внесення змін до законопроекту від 24.03.2022 № 7198 «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації», який містить недоліки. Наприклад, масштаби завданої шкоди виходить за рамки безпосередніх можливостей щодо їх компенсації, як варіант потрібно визначити чіткий перелік категорій осіб, серед яких власники та користувачі земельних ділянок, що мають пріоритет для отримання виплат; додати до переліку категорій нерухомого майна,

завдана шкода, якому передбачає компенсації – землі с/г призначення; спростити процес підтвердження права на отримання виплат для визначених категорій; визначити об'єднаний порядок розгляду заяв для збереження часу; закріпити можливість надання пакету міжнародної виплати/допомоги чи інших джерел фінансування.

Важливо звернути увагу на момент збирання достатньої доказовою бази для отримання компенсації, оскільки розроблені методики передбачають визначене коло інформаційних та фактичних даних. Позбутися даної проблеми можна таким чином: ввести єдину форму акта обстеження земельних ділянок та уніфіковану розрахункову оцінку вартості понесених втрат; коли відсутня можливість доступу до земельної ділянки, яка розташована в зоні активних бойових дій/окупованих територіях, для її обстеження та залучення фахівців, то фіксація факту спричинення шкоди може здійснюватися дистанційно за спрощеною процедурою та застосуванням спеціальної методики оцінки розміру збитків; розробити державний реєстр, який буде єдиною державною інформаційно-комунікаційною системою, що призначений для збирання, накопичення, обліку, обробки, зберігання та захисту інформації про шкоду завдану земельним ділянкам, їх просторові координати, осіб, яким завдано шкоду, оцінку завданої шкоди та упущеної вигоди, іншу інформацію; передбачити процедуру самостійної фіксації аграріями фактів спричинення шкоди та самостійного збирання ним відповідних доказів.

Успіх із практичною реалізацією зазначених заходів залежатиме від спроможності держави впровадити відповідні норми та темпів підготовки до їх виконання.

Список використаних джерел:

1. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF?find=1&text=%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BB#w1_1
2. Методика визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18 травня 2022 р. № 295. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-22#Text>

3. Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04 квітня 2022 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Гордєєв Володимир Іванович

ТРУДОВЕ ПРАВО

Ксенія ВАРБАНЕЦЬ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 2 курсу 20 групи факультету
прокуратури

МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ РОЗВ'ЯЗАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ КОНФЛІКТІВ

Як показує статистика більшість правовідносин закінчується у зв'язку з виникненням юридичних конфліктів, що пов'язано з різним розумінням обставин їх припинення та метою їх вирішення. Не винятком є і трудові правовідносини, адже дуже часто між роботодавцем та працівником можуть виникати спірні питання, які пов'язані з розірванням, змінами, укладанням трудового договору чи іншими юридичними фактами трудового права. У більшості випадках, особи не можуть самостійно, шляхом переговорів, вирішити такі конфлікти. У трудовому законодавстві передбачено три способи їх розв'язання. Згідно зі ст. 221 КЗпП трудові спори можуть розглядатися місцевими загальними судами та комісіями по трудових спорах. У зв'язку з прийняттям ЗУ «Про медіацію» 16 листопада 2021р, КЗпП було доповнено ст. 222¹, в якій було зазначено те, що трудові конфлікти тепер можуть вирішуватися і шляхом медіації. [1]

По-скільки цей інститут в Україні ще досить новий, тому виникає багато питань щодо його ефективності та особливостей застосування саме в сфері трудових відносин.

Згідно ЗУ «Про медіацію», медіація це – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. [2]

Однією з переваг застосування цього способу вирішення спорів є конфіденційність процесу. Будь-яка інформація, вислови, наміри, пропозиції, обставини справи які були використані під час застосування цієї процедури не підлягають розголосі. У зв'язку з цим медіатор не може бути свідком в суді, а поширювати вказані дані він може лише за наявності згоди.

Також, варто зазначити, що сторони трудового договору самі обирають собі медіатора, питання які потрібно вирішити, термін виконання, кількість зустрічей з фахівцем їх тривалість, тощо. До того ж, завдяки гнучкості та простоті самої процедури, яка є менш формалізованою за судовий процес, саме сторони конфлікту приймають кінцеве рішення щодо конкретного трудового спору. [3]

Однією з найважливіших, на нашу думку, ознак медіації є добровільність. Якщо справа вирішується у судовому порядку, то для подання позову достатньо буде бажання однієї сторони та для застосування медіації важлива згода двох сторін, адже ніхто не може змусити людину розв'язати конфлікт за допомогою медіації проти її волі. Добровільність в даному випадку є дійсно важливою, адже лише так можна дійти до компромісу, який необхідний задля розв'язання спору з найменшими витратами різних ресурсів, до того ж часто буває так, що рішення прийняте судом не завжди виконується в силу різних обставин та в зв'язку не згоди з ним обох сторін.

Варто зазначити, що багато фахівців вважають за необхідне зробити медіацію обов'язковою досудовою процедурою, задля зменшення навантаження судів та ефективнішого вирішення індивідуальних судових конфліктів, адже попри те, що роль цього інституту зростає, медіація серед громадян ще не користується високою довірою, у зв'язку з поганою поінформованістю щодо її переваг. Якщо ж на рівні медіації консенсусу не буде досягнуто, то особа зможе звернутися до суду. [4] Зазначимо, що згідно ч.2 ст.124 Конституції України може бути запроваджено обов'язкову досудову процедуру для вирішення спору, якщо це буде встановлено Законом, тобто це не буде вважатися порушенням права на судовий захист. [5]

Отже, на нашу думку, в умовах воєнного часу ефективніше було б використовувати альтернативний спосіб вирішення спорів, адже багато судів зараз не працюють, багато є завантаженими. До того ж, особливістю регулювання саме трудових спорів є те, що до моменту їх вирішення в певних підприємствах може бути знижено виробництво, знижено рівень ефективності, тощо. Тож саме для того, щоб швидко та дієво вирішити ці питання і потрібна медіація. Щодо її запровадження в імперативному порядку, то на нашу думку, сторони трудових відносин повинні самі обирати спосіб вирішення конфлікту. Також зручною була б практика закріплення в колективному договорі саме права на медіацію з роз'ясненням

цієї процедури, це допомогло б працівникам стати обізнаними в цьому та ознайомитися з цим шляхом розв'язання трудових спорів.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України в редакції від 27.01.2023 // URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Закон України «Про медіацію»//Відомості Верховної Ради України від 16.11.2021р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1875-20>
3. Медіація: принципи та особливості застосування // Юридична газета online //URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/mediaciya-principi-ta-osoblivosti-zastosuvannya.html>
4. Михайло Шумило // Судова практика з вирішення трудових спорів у цифрах // URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/mediaciya-yak-instrument-virishennya-trudovih-sporiv-nevicherpniy-resurs-dlya-rozvantazhennya-sudovo.html>
5. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, в редакції від 01.01.2020 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Свічкарьова Ярослава Віталіївна.

Єлизавета ВІНОГРАДОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет прокуратури 2 курс 20 група

ЩОДО ЗУПИНЕННЯ ДІЙ ПОЛОЖЕНЬ КОЛЕКТИВНОГО ДОГОВОРУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Після повномасштабного вторгнення в Україну, на всій території нашої країни було запроваджено воєнний стан, у зв'язку з чим відбулися зміни в діяльності підприємств, установ, організацій. Трудове законодавство одним із перших зазнало реформування, яке було покликано забезпечити належну організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: 24.03.2022 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про організацію

трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон). Цим Законом було встановлено особливості організації трудових відносин в умовах воєнного стану, а також конституційні обмеження трудових прав працівників, наприклад, такі, як право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; право на своєчасне одержання винагороди за працю та ін. Відповідно до статті 11 цього Закону на період воєнного стану дія окремих положень колективного договору може бути зупинена за ініціативою роботодавця [3, ст. 11].

Аналізуючи цю норму, доцільно звернутись до самого поняття змісту колективного договору. Так, на думку Г. І. Чанишевої та Н. Б. Болотіної, змістом колективного договору є узгоджені сторонами умови (положення), покликані регулювати соціально-трудові відносини в певній організації [1, с. 438].

Згідно Закону України «Про колективні договори і угоди» умови колективних договорів і угод, укладених відповідно до чинного законодавства, є обов'язковими для підприємств, на які вони поширюються, та сторін, які їх уклали [2, ст. 5].

Проте, із змісту статті 11 Закону можемо дійти висновку про те, що законодавець не вказав, які саме положення підлягають зупиненню. Проаналізувавши норми Закону, вважаємо, що окремими положеннями, які можуть бути зупинені є такі: 1) розірвання трудового договору за ініціативи роботодавця без попередньої згоди виборного органу первинної профспілкової організації; 2) встановлення часу роботи та часу відпочинку; 3) особливості роботи у нічний час; 4) особливості залучення до роботи деяких категорій працівників; 5) оплата праці та гарантії оплати праці; 6) відпустки та особливості застосування законодавства про відпустки; 7) гарантії діяльності профспілкових організацій.

В Законі не окреслено чітких критеріїв зупинення положень колективного договору, а тому на практиці роботодавець може зупинити дію будь якого положення, що на думку В. Яцишина «...набагато розширило права роботодавця та зменшило права працівників» [4].

Законом не встановлюється порядок прийняття такого рішення роботодавцем та повідомлення про це первинній профспілковій організації та працівникам, що свідчить про прийняття роботодавцем таких рішень на власний розсуд на підставі внутрішніх процедур. На нашу думку, це має великі ризики щодо можливості погіршення трудових прав працівників, оскільки роботодавець може зловживати цим правом.

Згідно з роз'ясненням, наданим фахівцями Міністерства економіки України щодо застосування положень Закону України від 15.03.2022 р. N 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» «...роботодавцю доцільно перед прийняттям такого рішення провести відповідні консультації зі стороною працівників та поінформувати її про прийняте рішення...». Проте навіть в роз'ясненні, не зазначається, які положення колективного договору можна зупинити, а які не можна, що дає повну волю роботодавцеві [5].

На підстав викладеного вище, можна зробити висновок про те, що існує певна правова невизначеність стосовно зупинення дії окремих положень колективного договору на період воєнного стану, оскільки це норма узагальнена. Ця проблема може мати в подальшому такий наслідок, як зловживання роботодавцем своїми правами і це може призвести до порушення справедливого балансу між інтересами працівників та роботодавців. На нашу думку, вирішити цю проблему можливо шляхом внесення змін до трудового законодавства, а саме визначити перелік положень, які можна зупинити у період воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Болотіна Н. Б., Чанишева Г. І. Трудове право України: підручник. Х. : Знання, 1999. 480 с.
2. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 р. №3356-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12>
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 №2136-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
4. Яцишин В. В. «Деякі питання реалізації законодавчих норм щодо зупинення дії окремих положень колективного договору в умовах правового режиму воєнного стану в Україні».
5. Роз'яснення Мінекономіки щодо застосування положень Закону України від 15.03.2022 р. N 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: <http://www.zarplata.co.ua/?p=10672>

Науковий керівник: Свічкарьова Ярослава Віталіївна, доцентка, кандидатка юридичних наук, Кафедра трудового права

Дар'я ІВОНІЧЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 16 групи факультету
прокуратури

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УМОВ ПРИЙНЯТТЯ НА ДИСТАНЦІЙНУ РОБОТУ

З розгортанням повномасштабних бойових дій на території України, наша держава зазнала значних корективів у сфері регулювання трудових відносин, на проблемні виклики сучасності з'явилася значна кількість шляхів вирішення, які лише покращили трудові правовідносини, розширивши форми організації праці. Опорою для розширення національного законодавства про дистанційну працю стали положення Конвенції Міжнародної організації праці «Про надомну працю» від 1996 року № 177, «Про достойну працю домашніх працівників» від 2011 року № 189, Рекомендації МОП «Щодо надомної праці» від 1996 року № 184, «Про трудове праввідношення» від 2006 року № 198. *Відповідно до ч. 1 ст. 60–2 КЗпП [1] дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.*

На думку А. В. Юдіна, дистанційна робота являє собою цілий спектр різних форм діяльності поза традиційним офісом: від можливості інколи залишатися вдома до роботи в офісі, де обладнані місця для співробітників, які періодично заходять, від постійної роботи вдома до «мобільної» схеми організації праці, що дає змогу працювати з будь-якої точки світу, включаючи дорогу.[7]

Типова форма трудового договору про дистанційну роботу затверджена наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 05.05.2021 р. № 913–21[2]. Роботодавець з дистанційним працівником укладає письмовий трудовий договір на виконання положень п. 6–1 ст. 24 КЗпП. *Але за умов карантину, збройної агресії тощо можна оформити трудовий договір в усній формі: працівник подає заяву, а роботодавець видає наказ про прийняття на умовах дистанційної роботи. Про такий формат роботи йдеться в ч. 11 ст. 60–2*

КЗпП: «На час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру дистанційна робота може запроваджуватися наказом (розпорядженням) роботодавця без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну роботу в письмовій формі. З таким наказом (розпорядженням) працівник ознайомлюється протягом двох днів з дня його прийняття, але до запровадження дистанційної роботи». Дистанційний формат роботи до запровадження ст. 60–2 у КЗпП розглядався як різновид нестандартної зайнятості, до того ж був притаманний для недержавного сектору національної економіки. За реалій сьогодення дистанційна робота органічно увійшла в життя середньостатистичного українця. Варто зауважити, що запровадження будь-якого режиму праці (дистанційна робота, надомна праця, гнучкий режим роботи) не тягне за собою змін у нормуванні, оплаті праці та не впливає на обсяг трудових прав працівників.

Серед переваг дистанційної роботи для роботодавця слід виокремити: економію коштів на енергоносії, комірне, охорону, оренду приміщень, облаштування робочих місць (меблі, оргтехніка тощо), оплату листків непрацездатності (працівник рідше контактує з хворими в офісних приміщеннях чи у громадському транспорті); для виконання роботи можна залучати спеціалістів із інших міст та країн; у площині охорони праці фактично сам працівник несе відповідальність за дотримання техніки безпеки [3]. Слід зазначити, що дистанційні працівники можуть знаходитися практично в будь-якому місці, але значного поширення дистанційна зайнятість набула у Філіппінах, Індії, Румунії, Україні, США та Болгарії. [4].

Особливо цікавим є регулювання дистанційної праці в Італії. Ще в 2011 році уряд Італії вперше запровадив стимули для роботодавців, які приймають працівників на дистанційну роботу. Також працівнику надається можливість поєднувати трудові обов'язки з сімейними. Регулюється такий вид праці Положенням про дистанційну працю в державних органах. [5] Цікаво, що закон дозволяє застосовувати дистанційну працю державних службовців задля досягнення економії управління за рахунок гнучкого використання людських ресурсів. Але працівник завжди може повернутися до «звичного» виду роботи за власним бажанням.

За даними звіту «Глобальні інформаційні технології 2014» Всесвітнього економічного форуму, за рівнем розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій домінують країни з розвинутою економікою: Фінляндія, Швеція, Нідерланди, Норвегія, Швейцарія, Сполучені Штати Америки, Великобританія і так звані «азіатські тигри» – Сінгапур, Гонконг, Південна Корея [6]. Україна, на жаль, поки що до них не належить, проте це зовсім не зменшує частку використання новітніх технологій в нашій країні, навпаки – зумовлює пришвидшення врегулювання дистанційної праці, невід'ємним елементом існування якої є Інтернет-ресурси, спираючись на досвід держав-попередниць, тобто тих, де досить чітким є нормативне забезпечення дистанційної та надомної роботи.

Підсумовуючи, слід зазначити, що актуальність дистанційної роботи як різновиду нестандартної форми зайнятості у цьому контексті безсумнівна. Умови, рівень розвитку та заробітна плата в Україні та провідних країнах світу має ряд суттєвих відмінностей. Але українське трудове законодавство із року в рік самовдосконалюється та йде за викликом сучасних інформаційних тенденцій. Дистанційна робота працівників є надзвичайно потрібною формою трудових відносин в умовах ринкової економіки. Вона передбачає переваги для роботодавця в економії коштів на створення нових робочих місць, для працівника в економії коштів на дорогу, одяг, харчування; більше часу на спілкування із сім'єю; можливість самореалізації, пошуку нових професій, проходження вебінарів, курсів, марафонів; гнучкий робочий час, постійний доступ до робочого обладнання. Водночас така робота є причиною низького соціального захисту працівників, часто приводить до можливого зменшення заробітної плати, відсутності кар'єрного зростання, нестабільного положення.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 р. № 1213-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text>
2. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 05.05.2021 р. №913-21 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-21#Text>

3. Сайченко Я. В. Щодо розмежування дистанційної роботи від інших форм нестандартної зайнятості. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. №4 (39). С. 33–36.
4. Аналітична світова платформа порівняння міжнародного досвіду у сфері економіки. Розділ: заробітна плата 05.05.2022 р. № 913–21. URL: <http://blog.hubstaff.com/remote-work-salary/>
5. Олексюк Т. І. Зарубіжний досвід локального правового регулювання охорони праці. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 3. С. 104–108. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/3/24.pdf>
6. Сільченко С., Сербіна Д. Дистанційна праця: сучасний стан і перспективи розвитку правового регулювання. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 1. С. 93–9
7. Юдін А. В. Стратегія управління дистанційною формою зайнятості / А. В. Юдін // Вісник. Серія «Економіка». – 2012. – №4. – С. 122

Науковий керівник: к.ю.н., асистентка, доцентка кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Бурнягіна Юлія Миколаївна

Мар'ян КУШНІР,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 2 курсу, 5 групи факультету
прокуратури

ДО ПИТАННЯ ПРО ТРУДОВИЙ ДОГОВІР В ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ

21 століття – століття інформаційних перетворень. Диджиталізація є невіддільною частиною сучасного світу та важливим фактором у забезпеченні економічного зростання та соціальної розвиненості, забезпечуючи доступ до нових технологій, інновацій та ефективніших способів взаємодії між людьми, бізнесом та урядом. Україна йде у ногу з цим процесом: люди швидко підхоплюють тенденції, а законодавець дотримується європейських стандартів щодо врегулювання цих відносин. Однак, електронна форма трудового договору, попри популярність у світі, не знайшла своє практичне застосування в Україні.

Станом на сьогодні, законодавство передбачає укладення договорів у електронній формі. Диспозитивна норма ч. 1 ст. 639 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) закріплює право використання будь-якої форми договору, якщо інше не передбачено законом. Визначальним є положення абз. 2 ч. 2 ст. 639 та абз. 2 ч. 1 ст. 207 ЦК України, які закріплюють електронну форму як вид письмової.

Електронний договір знайшов своє практичне використання у господарських відносинах. Основним законом, який регулює дані правовідносини, є Закон України «Про електронну комерцію». Він визначає термін «електронний договір» – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі. Цей закон встановлює правові статуси учасників відносин, а також регулює порядок вчинення електронних правочинів. З наявною правовою основою бізнес знайшов численні переваги електронної форми над іншими, зокрема: ефективніші збереження та обробка даних, зниження часу та витрат на процес укладання, можливість швидкої взаємодії та корегування договору в режимі онлайн.

Чинний Кодекс законів про працю (далі – КЗпП України) надає сторонам договору свободу вибору: «трудовий договір, як правило, укладається в письмовій формі» (ст. 24). На нашу думку, даний припис є порушенням принципу правової визначеності та не узгоджується з практикою формулювання юридично-правових норм. Тому я пропоную викласти це у такій редакції: «трудовий договір, укладається в письмовій формі, якщо сторони договору не домовилися про інше». Окрім того, з метою захисту прав працівників, законодавець встановлює перелік випадків, коли письмова форма є обов'язковою. Зокрема, при укладенні трудового договору з неповнолітнім, про роботу з підвищеним ризиком для здоров'я, при укладенні контракту. Натомість не зрозуміло чи можна у таких випадках укласти договір в електронній формі, як вид письмової.

Лише в одному випадку КЗпП України прямо передбачає використання електронної форми трудового договору. В умовах спрощеного регулювання трудових відносин між роботодавцем і робітником трудовий договір може бути укладений у формі електронного документа. Спрощений режим добровільно застосовується роботодавцем, якщо чисельність працівників на підприємстві становить менше ніж 250 осіб; працівником,

якщо його зарплата становить понад 8 розмірів мінімальної зарплати (53600 грн). Дана норма була введена у законодавство Законом № 2434-IX від 19.07.2022, тобто в умовах воєнного часу. Така новизна свідчить про усвідомлення позитивних рис електронної форми договору. Натомість держава не виробила ніяких додаткових регламентацій щодо укладення електронного договору, окрім відсилання норми до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг». Він лише встановлює, що таке електронний документ та підпис, правовий статус електронного документа, засади та організацію введення документообігу. Ніяким чином законодавство не регламентує порядок вчинення електронного трудового договору та його особливостей. Звідси і виникає проблема застосування його на практиці.

Аби вдосконалити наше законодавство слід звернутися до досвіду зарубіжних країн щодо регулювання цих відносин. У США, Electronic Signatures in Global and National Commerce Act, або E-Sign Act дозволяє використання електронних підписів у контрактах, включаючи трудові договори. У Європейському Союзі діє Директива 1999/93/ЄС (eIDAS Regulation) від 23.07.2014, яка встановлює правові засади надання довірчих послуг. Є три типи електронних підписів: електронний підпис, удосконалений електронний підпис, кваліфікований електронний підпис. Вони відрізняються за порядком створення, рівнем довіри, а тому і юридичною силою. Зазначено, що електронний підпис не може бути визнаний недійсним та позбавленим можливості розглядатися як доказ у судових справах виключно на тій підставі, що він має електронний вигляд або не відповідає вимогам до кваліфікованого електронного підпису. Лише за кваліфікованим електронним підписом закріплюється юридична сила еквівалентна власноручному підпису. Задля гнучкості використання електронної форми, ст. 3:15а Цивільного кодексу Нідерландів не ставить під сумнів юридичну силу і удосконаленого електронного підпису. Зазвичай саме такий вид електронного підпису використовується при укладенні електронного трудового договору. На відміну від кваліфікованого, цей підпис укладається швидко та просто, але все ж зберігається певний рівень довіри в обох сторін, що договір підписаний саме тою особою, яка мала це зробити. Наприклад, цей процес може бути таким: працівник реєструється в онлайн-кабінеті своєї компанії, куди приходить повідомлення з прикріпленим трудовим договором. Після перегляду документа, він після підтвердження особи підписує його намальованим на екрані підписом.

Укладення трудового договору в електронній формі надає суттєві переваги для суб'єктів трудового права. Переваги електронної форми трудового договору для працівників полягають у зручності та швидкості укладання договору. Процес укладання трудового договору в електронній формі зазвичай займає менше часу, оскільки не потрібно друкувати, підписувати та передавати паперовий документ. Крім того, електронні договори, який містить важливу інформацію, знаходяться завжди під рукою, наприклад у смартфоні, що дозволяє уникнути непорозумінь на роботі. Для працедавців переваги електронної форми трудового договору полягають у зниженні витрат на друк та зберігання документів, а також у простоті та швидкості укладання договору. Крім того, електронні договори можуть містити автоматизовані процеси контролю за дотриманням термінів та умов договору, що полегшує управління персоналом. Серед недоліків електронної форми трудового договору слід виділити відсутність фізичного підпису сторін, що може створювати певні юридичні ризики. Крім того, існує ризик колапсу чи витоку архіву електронних документів, якщо не забезпечена відповідна інфраструктура та захист інформації. Також можуть існувати проблеми зі зрозумінням технічних аспектів електронних договорів у певних категоріях працівників. Це найгостріше стосується старшого та консервативного покоління українців. На нашу думку, плюси переважають недоліки. Перехід на електронну форму економить час, гроші та вирішує проблеми з доступом. Окрім того, завжди можна підстрахуватися зробивши паперову копію договору.

Отже, трудовий договір в електронній формі це ефективний засіб диспозитивного регулювання трудових відносин та має численні переваги над іншими формами. Вдосконалення норм законодавства про працю щодо форм трудового видається актуальним та суспільно-необхідним.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.71 р. № 322–08. Відомості Верховної ради України. 2018. 27 с.
2. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/675-19> (Дата звернення: 01.05.2023)
3. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (Дата звернення: 01.05.2023)

4. Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2014.257.01.0073.01.ENG (Дата звернення: 01.05.2023).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Анастасія АНТОНЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 3 групи факультету
прокуратури

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ НЕРУХОМОГО ТА РУХОМОГО МАЙНА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В КОНТЕКСТІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

У повсякденному житті, відповідно до Конституції України, усі громадяни та гості країни мають гарантоване право на недоторканність житла, право володіти, розпоряджатися та користуватися своїм майном на власний розсуд. Але воєнний стан вніс свої корективи у буденне життя усіх і кожного. Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI встановлено, що під час дії воєнного стану в країні може бути частково або повністю обмежене право, зазначене у ст. 41 Конституції України, щодо заборони проти-правного позбавлення права власності.

З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України вступив в дію указ Президента України від 24.02.2022 № 64, яким запроваджено воєнний стан, а разом і з тим декілька правомірних способів обмеження права власності:

1. Примусове відчуження майна. Цей спосіб передбачає перехід індивідуально визначеного майна із приватної або комунальної власності у державну (передбачається відшкодування).

2. Вилучення майна. Передача майна державних підприємств, господарських об'єднань або оперативного управління для потреб держави.

3. Примусове вилучення майна російської федерації та її резидентів на території України. Об'єктами права власності росії та її резидентів є будь-яке рухоме та нерухоме майно, цінні папери та кошти, вклади

в банках та активи, а також інше майно, котре зареєстроване на території України та належить цій країні та особам цієї країни.

Будь-яке вилучення або відчуження майна супроводжується складанням акту. В ньому обов'язково зазначається: назва військового командування та/або органу, котрий прийняв рішення про відчуження або вилучення; інформація про власника або власників об'єкта права власності; за наявності інформацію про документ, що посвідчує право власності на майно; повний опис вилученого або відчуженого майна; якщо відбувається попереднє відшкодування вартості, то зазначається сума виплачених коштів. Даний акт підписується уповноваженими особами військового командування та/або органу та власником, а також скріплюється печатками військового командування.

Примусово відчужене майно в юридичної особи комунальної та приватної власності та фізичної особи підлягає відшкодуванню. Окрім вилученого майна в російській федерації та її резидентів. Заява на відшкодування має містити такі відомості: ПІБ власника або найменування юридичної особи; місце проживання або місцезнаходження; ідентифікаційний код, РНОКПП або серія та номер паспорту (номер для id-картки); реквізити рахунку в банку для відшкодування. Обов'язково до такої заяви додається акт, який був складений при примусовому відчуженні в умовах воєнного стану, та висновок щодо вартості цього майна. Заявнику не можуть відмовити ні в прийнятті, ні розгляді. Органи, які розглядали цю заяву оформлюють висновок стосовно виплати повної компенсації. Такий висновок видається заявникові, територіальному органу ДКС та залишається за місцем оформлення. Виплати здійснюються військовим командуванням та/або військовим органом, котрий прийняв рішення про відчуження, у порядку черги та в межах коштів, які були виділені бюджетом України. У разі збереження примусово відчуженого майна в особи, після закінчення дії воєнного стану, вона має право повернути це майно в судовому порядку. Якщо суд постановив про повернення об'єкта права власності, то особа зобов'язана повернути компенсовані кошти за таке майно державі. Окрім відшкодування та повернення майна, колишній власник також має право вимагати від держави за можливості інше майно взамін своєму – відчуженому.

Отже, в умовах воєнного стану право особи на володіння та розпорядження своїм майном на власний розсуд може бути примусово обмежено. Але держава розробила дієвий механізм, який регулює порядок

відчуження та вилучення, а також відшкодування вартості та повернення об'єктів права власності. Однак, враховуючи війну росії проти України, не всі мають право на компенсацію пов'язаних з відчуженням та вилученням майна.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри Цивільного права №1, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Іван БОЙКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 3 курс, 1 група

ПРОБЛЕМА ОТОТОЖНЕННЯ ЕМФІТЕВЗИСУ ТА ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Зайва політизація у другій половині 90-х – початку 2000-х років питання землекористування в аграрному секторі призвела до того, що суто зобов'язальні цивільні правовідносини щодо найму земельних ділянок сільськогосподарського призначення на взірць північного сусіда поступово перетворилися на аналог речового права і станом на 01.01.2005 цьому не було альтернативи, бо ті, що мали доступ до управління земельними ресурсами у будь-який спосіб прагнули захиститися (гарантувати) свої орендні права як право власності.

Однак такі намагання призвели до руйнування чіткої і раціональної системи регулювання цивільно-правових відносин. Після знищення у 1993 році «колгоспного» вічного і безкоштовного користування сільськогосподарськими землями було знівлено узаконений за сільськогосподарськими землями цільовий пріоритет у сфері землекористування. На фоні фактичної втрати свого цільового пріоритету сільськогосподарської землі Законом України «Про оренду землі» 1998 року і Земельним кодексом України 2002 року було нав'язано цивільному обороту так зване право орендаря захищатися від державного та колективного власника земель засобами, якими завжди наділялися лише власники, щоб

протидіяти порушенням і посяганням (як то витребування майна з чужого незаконного володіння, стаття 27 Закону України «Про оренду землі»). Не виправив цієї ситуації й Цивільний кодекс України, який вступив в дію з початку 2004 року.

Очевидним є те, що надання зобов'язальному (за своєю правовою природою) праву найму (оренди) статусу речового права є вигідним для його набувача, однак його ототожнення з речовими правами з точки зору дотримання принципу верховенства права є вкрай неприпустимим. Так ситуація робить нашу правову систему смішною і недолугою для представників усталеної західної демократії, які нам допомагали в створенні новітнього Цивільного кодексу і до яких ми прагнемо долучитися, так само як недолугим може бути ототожнення правомочностей обмежено дієздатної особи і дієздатної особи в цивільно-правових відносинах. Ми втрачаємо межі здійснення цивільних прав, ототожнюючи зобов'язальні і речові права. Ми втрачаємо передбачуваність і стабільність у правових відносинах. Ми втрачаємо системність і визначеність юридичних конструкцій, покликаних єднати все суспільство на однакових і прозорих засадах правової гри, як у шахах.

Неочікувано дивним є ситуація, коли володілець емфітевзису має право здати в оренду земельну ділянку сільськогосподарського призначення (ст.ст. 4, 8–3 Закону України «Про оренду землі»), а власник землі, орендодавець, позбавлений можливості установити емфітевзис щодо земельної ділянки, яка перебуває в оренді. І не тому, що це неможливо юридично, а лише тому, що держаний реєстр речових прав на нерухоме майно вже містить відомості про реєстрацію оренди (найму) земельної ділянки сільськогосподарського призначення як передане власником речове право іншій особі.

Звучить зухвало, коли йдеться про продаж орендарем права оренди (найму) земельної ділянки сільськогосподарського призначення третій особі (ст. 93 Земельного кодексу України), тобто про продаж зобов'язального права, яке не може бути відірваним від учасників зобов'язальних відносин з точки зору правової теорії. А де ж тоді дівається «суборенда»? А що від цього отримує власник?

На відміну від продажу права оренди землі сільськогосподарського призначення при продажі емфітевзису (права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб) Цивільний кодекс України передбачає, що власник земельної ділянки має право на одер-

жання відсотків від ціни продажу (вартості права), встановлених договором про надання права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (ст. 411), а при оренді такого не прослідковується. І таке є істотною умовою договору про встановлення емфітевзису, а за законом про оренду землі істотними є лише умови про об'єкт оренди; дату укладення та строк дії договору оренди та орендну плату із зазначенням її розміру, індексації, способу та умов розрахунків, строків, порядку її внесення і перегляду та відповідальності за її несплату (ст.15 Закону України «Про оренду землі»).

Виглядає не дуже смішно, коли вищою судовою інстанцією встановлено практику про включення права оренди землі до ліквідаційної маси банкрута (Постанова Верховного Суду від 10.11.2021 у справі №924/595/18), особливо коли в статті 31 Закону України «Про оренду землі» йдеться про ліквідацію юридичної особи-орендаря як підставу припинення договору оренди землі.

А як такий висновок Верховного Суду у справі №311/2145/19, зазначений у постанові від 04.09.2020: емфітевзис і право оренди землі є речовими правами, які за своєю правовою природою не можуть одночасно встановлюватися щодо однієї земельної ділянки для різних користувачів з зазначенням того, що чинне законодавство у сфері земельних відносин не передбачає можливість спільного використання земельних ділянок кількома особами на умовах договору емфітевзису і договору оренди.

Відкриття ринку землі у 2021 році мало б призвести до стабілізації відносин у сфері обігу землі, а виходить, що не лише оренда землі і емфітевзис як правові інститути конфліктують між собою, а вже й право власності попало в залежність від суто зобов'язальних прав найму (оренди) землі, бо воно з 01.01.2013 у відповідному державному реєстрі реєструється як речове право, є перешкодою для здійснення правочину з купівлі-продажу конкретної земельної ділянки. Відбувається якесь «закріпачення» власника земельної ділянки та узаконюється поза економічний примус, що обмежує право особи розпоряджатися своєю приватною власністю.

Ототожнення емфітевзису і оренди (найму) земельних ділянок сільськогосподарського призначення створює проблему практичного і, навіть, світоглядного рівнів, створює приватному власнику землі проблеми, які не є сумісними з проголошеною в Конституції України непорушністю права приватної власності. Тому ця проблема підлягає теоретичному

осмисленню і чекає на практичне вирішення суб'єктами високого рівня правової свідомості.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри Цивільного права №1, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Валерія БОРИЩАК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 17 групи факультету
прокуратури

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Законодавство України має багато прогалин, адже право не може врегулювати абсолютно всі відносини та випадки, які виникають у суспільстві, а також колізій, бо законодавча база настільки велика, що іноді через неухважність законодавця виникає така ситуація що одне і те саме питання регулюється діаметрально протилежними за своєю суттю нормами права.

Виникає нагальна потреба висвітлювати проблемні питання в різних галузях, інститутах та підінститутах права, аби довести українське законодавство до більш високого рівня та підтвердити статус правової держави.

Метою даної роботи є наголошення на аспектах цивільно-правової відповідальності, які, на нашу думку, варто врегулювати на законодавчому рівні.

Для початку, потрібно зазначити що таке цивільно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності. Важливо зауважити, що дане поняття не закріплено Цивільним кодексом України. Цивільно-правовою відповідальністю є встановлені законодавством юридичні наслідки за неналежне виконання особою покладених на неї обов'язків та зобов'язань, або ж взагалі їх повне ігнорування та невиконання, що пов'язані з порушенням суб'єктивних цивільних прав іншої особи.

Цивільні права захищаються в установленому законом порядку загальним судом, третейським або арбітражним. Метою цивільно-правової відповідальності є відновлення порушення прав особи.

Законодавство не містить ознак цивільної відповідальності, але, на думку правників, рисами даної відповідальності є: 1) майновий характер; 2) відповідальність юридично рівних суб'єктів (правопорушника перед потерпілим); 3) компенсаційний характер.

У колі науковців найбільш дискусійним та гострим є питання підстав виникнення цивільно-правової відповідальності. В. В. Вітрянський вважає, що єдиною та загальною підставою даної юридичної відповідальності є порушення суб'єктивних цивільних прав, включаючи як майнові, так і особисті немайнові, так як цивільно-правова відповідальність є відповідальністю одного учасника майнового обороту перед іншим, відповідальність правопорушника перед потерпілою особою. Також, на думку вченого, загальною метою є відновлення права, яке було порушено, на засадах відповідності розміру відповідальності розміру заподіяної шкоди або збитків (тобто дотримання загального принципу права – принципу розумності).

В. С. Євтєєв зазначає, що найбільш влучним є розуміння підстави цивільно-правової відповідальності як джерела її встановлення. Виходячи з цього аспекту, вчений виокремлює дві підстави цивільної відповідальності, а саме закон та договір, який укладений між особами.

В. Д. Примаєк стверджує, що цивільно-правова відповідальність може наставати за наявності різноманітних умов. Тобто їх коло встановлюється не лише законом та договором, але ще і особливостями певного різновиду цивільних відносин.

Таким чином, видається доцільним для удосконалення цивільного законодавства ввести до Цивільного кодексу України поняття цивільно-правової відповідальності, окреслити основні її ознаки та закріпити підстави її виникнення, що поставить крапку у багатьох дискусіях.

Список використаних джерел:

1. Клець І. І. Проблеми цивільно-правової відповідальності в ЦК України / І. І. Клець // Шерешевські читання. Оновлення цивільного кодексу України: концептуальні засади : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. (Одеса, 11 груд. 2020 р.) / за заг. ред. Є. О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2020. – С. 187–189.

2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.04.2023).
3. Учасники проєктів Вікімедіа. Цивільно-правова відповідальність – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Цивільно-правова_відповідальність (дата звернення: 20.04.2023).

Науковий керівник: к.ю.н. асистент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Андрій Іванов.

Вероніка ВИСОЦЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет слідчої та детективної
діяльності, 2 курс, 3 група

СТРІТ-АРТ ЯК ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

З кожним роком стріт-арт набуває все більшого поширення по всьому світу, а твори цього жанру, які мають ознаки легальності, захищаються законом в багатьох країнах. Тобто автори таких творів мають авторські права на результати своєї інтелектуальної діяльності.

Але існують ситуації, коли автор діє анонімно, і саме тоді постає проблема визнання авторських прав художника на свої твори та їх захисту від користування або знищення третіми особами.

І це питання є доволі актуальним у наш час, оскільки з'являється все більше художників у цьому напрямі мистецтва, які хочуть залишатися анонімними, але претендують на авторські права на свої твори.

Отже, для того, щоб певна людина могла отримати авторські права на свої роботи, її особистість повинна бути відкритою, адже, діючи анонімно, автор не може вважатись безсумнівним власником робіт, оскільки це суперечить закону про захист авторських прав, що захищає твори протягом життя художника і ще 70 років після його смерті.

Таким чином, перед художником постає вибір: розкрити свою особистість, щоб мати авторські права на свої твори, або створювати роботи анонімно, відмовившись від авторських прав, що дає змогу іншим особам вільно використовувати твори.

Але і тут є певні нюанси та особливості. Існують ситуації, коли митець створює свої твори під псевдонімом та він точно ідентифікує автора, як приклад – художник Бенксі. Його роботи не підписані, однак можна казати про те, що він визнає авторство, коли опубліковує свої роботи на своїх офіційних сторінках в соціальних мережах, або опубліковує відео, на яких видно, що саме він створює ці роботи, тобто цим він підтверджує своє авторство. Таким чином, виникає презумпція авторства – норма в авторському праві, відповідно до якої авторство твору визнається юридично підтвердженням до тих пір, поки не буде доведено інше.

Тобто, твори, зроблені під псевдонімом ніяк не відчужують авторські права митця на них, на це вказує ч. 1 ст. 11 ЗУ «Про авторське право і суміжні права». І також Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів передбачає можливість автора творити анонімно або під псевдонімом.

Таким чином, історія відомого художника Бенксі, свідчить про те, що існує певний спосіб захисту своїх прав на свої роботи, якщо автор діє під псевдонімом, не розкриваючи своєї особи. Отже, він заснував компанію Pest Control, яка представляє інтереси цього анонімного митця та може ліцензувати використання його творів. Також ця ж компанія зареєструвала торговельні марки на деякі роботи Бенксі, щоб захистити його права.

Хоча і в такому випадку також існують певні проблеми захисту своїх прав, оскільки в ситуації Бенксі європейський регулятор (EUIPO) постановив, що реєстрація торгових марок Бенксі «не була призначена для їх використання» і визнав реєстрацію торговельної марки недійсною. Незважаючи на те, що європейський регулятор (EUIPO) згодом скасував своє рішення через те, що не було достатньо доведено нечесну поведінку з боку компанії, що представляє інтереси митця, у різних ситуаціях може бути різне вирішення подібного спору.

Але деякі експерти зазначають, що в ситуації, коли анонімний автор на постійній основі буде подавати позови за підробку, несанкціонований продаж, або інше неправомірне використання авторських робіт, то він може зіткнутися з проблемою визначення авторських прав, оскільки такий процес вимагає від анонімного митця розкриття його імені.

Однак, в іншій ситуації, коли художник діє абсолютно анонімно, без вказівки на псевдонім або без будь-якого підтвердження свого авторства,

презумпція авторства не буде діяти, і в такому випадку, митцю доведеться доводити своє авторство, тобто, як було вказано раніше – розкрити свою особистість.

Таким чином, автор творів у стилі стріт-арту має декілька шляхів визнання авторських прав на свої роботи та їх захист. Як вже зазначалось раніше, найпростіший – це діяти від свого власного імені. А якщо автор хоче залишатись анонімним, він повинен мати власний оригінальний стиль та псевдонім, яким він підписує свої твори, щоб претендувати на авторські права.

Науковий керівник: Кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри цивільного права №2 Маслова-Юрченко К. О.

Кирило ВОРОБІЙОВ,

Державний податковий університет,
студент 2 курсу, групи ПБ-21-2,
Навчально-наукового інституту права

ДОГОВІР КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ (ФРАНЧАЙЗИНГУ): СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Відносини франчайзингу були законодавчо закріплені в Україні лише через 12 років після набуття незалежності, із прийняттям Цивільного та Господарського кодексів (далі ЦКУ та ГКУ). Однак, в силу певних обставин, в законодавстві було закріплено поняття «комерційної концесії», що має свої серйозні недоліки. На сьогоднішній день дуже важливо врегулювати це питання звертаючись до досвіду європейських країн, оскільки у західному світі франшиза або комерційна концесія є поширеною практикою, яка дозволяє значно розширити можливості щодо здійснення підприємницької діяльності.

І хоча в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну можливості укладення договорів комерційної концесії (франчайзингу) значно зменшилися, в силу тимчасового залишення, або суттєвого скорочення присутності, світовими брендами економічної зони нашої країни, однак,

після перемоги, для стимулювання, та подальшого розвитку економіки України, надзвичайно важливим є більш ґрунтовне та якісне законодавче врегулювання відносин комерційної концесії (франчайзингу).

Окремі питання, які стосуються договору комерційної концесії (франчайзингу) одержали висвітлення в низці навчальних видань із вітчизняного цивільного та господарського права, в наукових статтях таких правників як: В. К. Антошкіна, О. О. Давидюк, К. Р. Резворович, О. Я. Рогач, С. І. Сприндис, В. М. Чернега, М. П. Юніна, та ін.

Вважаємо за потрібне роз'яснити відмінність таких понять як «концесія», «комерційна концесія» та «франчайзинг». Сприндис С. І., у своїй праці наголошує на тому, що сам термін концесія запозичений від латинського *concessio* – «дозвіл, поступка». За своєю суттю – це специфічний договір оренди між державою, в особі уповноважених нею органів, і суб'єктами підприємницької діяльності [1]. Але, як вважає Король О. Д., крім схожості у назві, між договором концесії та комерційної концесії немає майже нічого спільного, зокрема: метою комерційної концесії є отримання прибутку та розширення ринку збуту певних товарів чи послуг, а метою концесії є задоволення певних державних цілей, ефективно використання об'єктів державної та комунальної власності [2].

Якщо говорити окремо про термін «комерційна концесія», то, у ряді європейських країн, зокрема Франції, Бельгії, Швейцарії він використовується для позначення ексклюзивного договору, тобто угоди по передачі права на виняткове розповсюдження товарів третіх осіб [1]. Або як договір про виключне право на продаж товарів [2]. Водночас в усіх цих країнах поряд із договором комерційної концесії існує поняття договору франчайзингу. В Україні, в силу певних обставин, існує лише інститут комерційної концесії, хоча, якщо дослідити ознаки договору комерційної концесії в Україні та договору франчайзингу в європейських країнах, то виявиться, що вони мають чимало спільного.

Сприндис С. І. згадує такі визначення договору франчайзингу: в міжнародному приватному праві франчайзинг являє собою схему функціонування бізнесу, в якій одна організація (франчайзер або франшизодавець) передає фізичній особі або іншому підприємству (франчайзі або франшизодержувачу) право на продаж своїх товарів або послуг. Між франчайзером і франчайзі укладається договір, згідно з яким він зобов'язується продавати ці товари або послуги відповідно до визначених умов і цін, встановлених головною компанією. В США легальне визна-

чення даного договору дано у правилах торгівлі, сформульованих відділом із франчайзингу Федеральної Торговельної Комісії США і визнається як тривалі відносини, за яких франчайзер передає виключні права, засновані на ліцензійній угоді, займатися підприємницькою діяльністю, допомагає в навчанні, маркетингу, управлінні в обмін на фінансову компенсацію від франчайзіата [1].

Якщо узагальнити основні ознаки договору «франчайзингу», можна визначити збіги у змісті поняття «франчайзингу» зі змістом поняття «комерційна концесія», визначеному в законодавстві України. Зокрема, загальною для всіх країн ознакою договору франчайзингу є предмет договору, йдеться насамперед про об'єкти права інтелектуальної власності (торговельні марки, промислові зразки, винаходи, твори, комерційні тасмниці і т.п.), в Україні це питання врегульоване в ст. 1116 ЦК та ст. 366 ГК [1].

Розглянемо деякі питання щодо регулювання відносин комерційно концесії (франчайзингу) відповідно до законодавства України. Ми вже визначили, що відносини комерційної концесії регулюються Цивільним та Господарським кодексом. В своїй більшості, положення, які стосуються цього договору, в обох кодифікованих актах, збігаються, однак є деякі моменти на які ми хотіли б звернути увагу. Чернега В. М. у своїй праці проводить детальне порівняльно-правове дослідження договору комерційної концесії за ЦКУ та ГКУ [4]. Якщо говорити про предмет договору, то на відміну від ЦКУ, в ГКУ для нього не присвячено окремої статті, а лише встановлено окремим пунктом в ст. 366 [5]. Сама стаття стосується в першу чергу норми-дефініції договору комерційної концесії, з огляду на це, ми погоджуємося з думкою Чернеги В. М., та пропонуємо виділити для предмета окрему статтю, це допоможе зокрема розширити в майбутньому зміст предмету договору комерційної концесії (франчайзингу).

Також норми вітчизняного цивільного та господарського права встановлюють аналогічні підстави та порядок припинення договору комерційної концесії. Однак якщо в ЦКУ це прямо закріплено як «Припинення договору комерційної концесії» (ст. 1126), то в ст. 374 ГК України це «Зміна та розірвання договору комерційної концесії». Дана назва вимагає узгодження зі змістом положень цієї статті. Оскільки, як зазначає Чернега В. М., йдеться не лише про розірвання цього договору, але й про відмову від нього. Припинення договору комерційної концесії є ширшим

за своїм юридичним змістом. Інакше кажучи, законодавець таким чином надає підстави говорити і про зміну договору комерційного договору, і про його розірвання, і про відмову від нього. Тому, ми погоджуємося з думкою Чернеги В. М., та виступаємо за внесення змін до назви ст. 374 ГК України в такій редакції: «Зміна та припинення договору комерційної концесії» [4].

Щодо питання закріплення в законодавстві України терміну «комерційна концесія» замість «франчайзингу». Сприндис С. І. висуває таку теорію, щодо походження цього «казусу». Він вважає, що ще після розпаду Радянського Союзу, прийнятий у 1994 році Цивільний кодекс РФ став свого роду новацією серед пост-радянських країн у регулюванні виниклих ринкових правовідносин. Цивільний та Господарський кодекс України були прийняті значно пізніше, і у зв'язку з відсутністю досвіду дуже багато в той час запозичувалося Україною із законодавства Росії. Це стосується і договору франчайзингу, оскільки саме в Російській Федерації було закріплено поняття «комерційної концесії» зі збереженням ознак притаманних договору франчайзингу. Тому, на думку Сприндиса С. І., іменування глави 76 Цивільного кодексу України «Комерційна концесія» відбулося в результаті технічного запозичення із законодавства РФ до законодавства України, ми розділяємо цю думку і вважаємо, що це є окремим приводом, для того, аби внести відповідні зміни [1].

Король О. Д. наголошує на тому, що важливо також звернути увагу на відсутність, в чинному законодавстві України про комерційну концесію, регулювання такого важливого етапу як переддоговірний етап, у тому числі вимог про розкриття інформації про умови та обставини договору, які мають суттєве значення. Таким чином франшизоотримувач має купувати нечіткі обіцянки і при цьому не матиме змоги захистити свої права [2]. Юніна М. П. у своїй праці приділила увагу цьому питанню і навела приклади з європейського законодавства. Так, в Німеччині діє принцип *culpa in Contrahendo* (переддоговірної відповідальності). Відповідно до цього принципу сторони повинні діяти чесно і справедливо під час бізнесвідносин, також в законах, в яких передбачена відповідальність за введення в оману присутні норми про відшкодування. У Латвії, у законі «Про комерцію», закріплений обов'язок перед укладенням договору франшизи надати франшизодавцю актуальну та правдиву інформацію про обставини та умови, що мають суттєве значення під час укладання договору франшизи [3].

Таким чином можемо виділити кроки, які можливо здійснити у найближчій та віддаленій перспективі. По-перше варто внести необхідні зміни до ГК України, зокрема це стосується виділення окремої статті для предмету договору комерційної концесії (франчайзингу), зміни назви статей про спеціальні умови та про порядок припинення договору. Також необхідно унормувати преддоговірний етап та закріпити відповідальність праволодільца за введення в оману чи шахрайство. Для більш комплексного підходу до удосконалення відносин комерційної концесії (франчайзингу) пропонуємо перейменувати глави 36 та 76 ГК та ЦК України на «Франчайзинг», замінити термін «праволоділець» терміном «франчайзер», термін «користувач» терміном «франчайзі».

Список використаних джерел:

1. Сприндис С. І. Співвідношення понять «комерційна концесія» і «франчайзинг» // Часопис цивілістики. – 2021. – № 40. – URL: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i40.390>
2. Король О. Д. Проблеми правового регулювання відносин комерційної концесії за законодавством України // Журнал східноєвропейського права. – 2018. – № 51. – URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2018/05/korol_51.pdf
3. Юніна М. П. Інститут комерційної концесії: закордонна практика правових реалій застосування // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2022. – № 2. – URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/08/2_ua_n/new2_ua.htm
4. Чернега В. М. Договір комерційної концесії за цивільним та господарським законодавством України (порівняльно-правове дослідження) // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – № 10. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/index.php/archive-10-2018>
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 24.04.2023)
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри приватного права, Навчально-наукового інституту права, Державного податкового університету, Лаговська Наталя Валеріївна.

Аліна ДМИТРИЄВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу, 1 групи факультету
прокуратури

ПРАВО ОСОБИ НА ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ

Зобов'язання з відшкодування шкоди є одним з найстаріших та найбільш важливих зобов'язань у цивільному праві. Воно походить ще з римського приватного права.

Шкода або збиток латиною позначалися словом «damnum», причому під цим терміном розуміли і майнову шкоду, і втрати (Gai. III. 160. 182. 211. IV. 37), і образу честі (D. 44, 7); хоча частіше, за твердженням учених, мається на увазі наявний, майновий збиток, а іноді – грошовий штраф [2].

Це зобов'язання включене до складових частин багатьох цивільних правових систем, включаючи українську.

Відшкодування майнової шкоди в Україні здійснюється відповідно до Цивільного кодексу України. Загальне правило щодо відшкодування потерпілому заподіяної майнової шкоди міститься у положеннях ст. 1166 ЦК України, яка визначає: «Майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала» [1].

Відшкодування шкоди має важливе значення для захисту прав і інтересів громадян та підприємств, а також для забезпечення правової впевненості в суспільстві. Воно є важливим заходом цивільно-правової відповідальності, який дозволяє громадянам та підприємствам захистити свої права та інтереси у випадку неправомірних дій інших осіб, що сприяє зміцненню довіри до правової системи та підвищенню рівня правової культури в суспільстві.

Згідно з цивільним законодавством, відповідальність за заподіяну шкоду належить особі, яка її заподіяла. Таким чином, якщо одна сторона заподіяла шкоду іншій стороні, то вона зобов'язана відшкодувати збитки, що були заподіяні.

Матеріальне відшкодування передбачає компенсацію реальних збитків, які були заподіяні іншій стороні. Це можуть бути збитки, пов'язані з пошкодженням майна, втратою доходу, витратами на лікування або інші види збитків, які можуть бути оцінені в грошових одиницях.

Важливо зазначити, що матеріальне відшкодування має на меті відновлення стану, який був до заподіяння збитків. Слід погодитися з думкою І. В. Бурлаки, яка зазначає, що відшкодування шкоди може розглядатися принаймні у двох аспектах: по-перше, як спосіб захисту порушених цивільних прав та інтересів, по-друге – як міра цивільно-правової відповідальності [3, с. 8].

Збитки, як правило, не є санкцією заздалегідь визначеного розміру, оскільки їх розмір зазвичай визначається на основі конкретних обставин ситуації, в якій вони були заподіяні.

У законодавстві та теорії цивільного права немає єдиного підходу до визначення поняття «збитки», що є досить проблемним. Поняття «збитки» за своїм об'ємом, юридичним значенням вужче поняття «шкода», оскільки включають в себе тільки реальні збитки і упушену вигоду, а відшкодовуються, як правило, за наявності майнових відносин і в грошовому виразі. Під шкодою, окрім іншого, слід розуміти будь-які збитки, завдані особі: як внаслідок правопорушення, так і внаслідок правомірних дій третіх осіб, власних дій чи подій.

Отже, загальне розуміння категорії відшкодування шкоди закріплені в цивільному законодавстві, проте слід чітко і послідовно провести співвідношення «шкоди» та «збитків».

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.
2. Поліщук І. Зміст категорії збитків та їх використання у сфері інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / Інна Поліщук. – Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/1129?view=material.
3. Бурлака І. В. Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої без вини: [монографія] / І. В. Бурлака. – Х.: Право, 2016. – 200 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янищен

Ганна ЖАРКОВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 1 групи факультету
прокуратури

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Право на захист персональних даних є гарантованим ст. 32 Конституції України. Окрім того, це питання регулюється Законом України «Про захист персональних даних». Не зважаючи на прийняття окремого закону, законодавча база досі певною мірою є недостатньо ефективною для боротьби з викликами сучасного світу технологій. Адже обравши шлях демократичної європейської держави, Україна має відповідати стандартам, закладеним в Європейському Союзі, де система захисту приватного життя і персональних даних безперервно удосконалюється вже протягом кількох десятиліть.

Стандарти Європейського Союзу ґрунтуються на різноманітних нормативно-правових актах, зокрема, Конвенції Ради Європи від 28.01.1981 № 108 «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» (далі – Конвенція Ради Європи від 28.01.1981 № 108), Договорі про функціонування ЄС, різноманітних рішеннях ЄСПЛ тощо. Така позиція є виправданою, оскільки у сучасному глобалізованому світі персональні дані користувача будь-якої країни безперешкодно можуть використовуватись третіми особами, адже проста реєстрація на сайті потребує обробки персональних даних, коли від особи беруть на то згоду, але мало хто цікавиться ким і яким способом вони надалі будуть оброблятися.

Законодавством України право на захист персональних даних та конфіденційність особистої інформації належать до права на недоторканість особистого життя, які згідно з Цивільним кодексом України, зокрема ст.ст. 270 та 271 відносяться до особистих немайнових прав. Зміст якого відповідно наведеній статті полягає у можливості фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя. Деталізується це право в Законі України «Про захист персональ-

них даних», а також у міжнародно-правових актах, які ратифікувала Україна, зокрема, Конвенції Ради Європи від 28.01.1981 № 108, а також Додатковому протоколу до вказаної Конвенції «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних» від 8.11.2001. Проте деякі питання так і залишаються неврегульованими і потребують удосконалення.

Безпосередньо це стосується наслідків відмови особи від обробки її персональних даних, про що неодноразово згадується у рішеннях суду, зокрема, про це наголошувала Велика Палата Верховного Суду у справі № 806/3265/17. Тобто, текст такої згоди майже завжди є однотипним, рідко включає таку опцію, як внесення змін і має лише два варіанти відповіді – погоджуюсь чи не погоджуюсь. При виборі останньої у користувача відсутня можливість доступу до такої послуги, а й відповідно відсутня альтернатива вибору використання традиційного методу ідентифікації особи, що визначає відносно не високу якість закону та порушення конституційного права.

П. 2 ч. 2 ст. 8 Закону України «Про захист персональних даних» гарантує суб'єкту персональних даних право на отримання інформації про умови надання доступу до персональних даних, зокрема інформації про третіх осіб, яким передаються його персональні дані. Але чи можна говорити про ефективну реалізацію цього права? Враховуючи той факт, скільки підтверджень на обробку своїх даних дає людина у сучасному світі та за фактом передачі таких даних третім особам фактично неможливо прослідкувати. Тому слід наголосити, що зазвичай особа не знає про поширення своїх даних, а тому не може потрібним чином їх захистити, що на сучасному етапі розвитку людства є важливим.

Хорошим прикладом для удосконалення української системи захисту персональних даних може слугувати Франція, яка змогла зберегти принципи демократичної держави попри те, що пройшла спробу тотального контролю над громадянами. З прийняттям у 1978 році закону «Про обробку персональних даних і індивідуальних свобод» уряд щорічно зміцнює цю систему і на даному етапі дуже жорстко стежить за захистом прав і свобод своїх громадян, а будь-які порушення у цій сфері відразу висвітлюється у пресі. А регулятором у цій сфері стала спеціально створена у 1974 році Французька національна комісія з обробки даних.

Крім Франції потужним прикладом наслідування є Велика Британія, де уряд створив спеціальний Реєстр захисту даних. Суть якого полягає

у ведені обліку структур, які збирають і обробляють персональні дані, а не повідомлення такої інформації карається законом. Також багато положень у законодавстві Великої Британії присвячено втраті персональних даних, покарання за що є особливо жорстоким.

Отже, з огляду на позитивний досвід інших держав, Україна може подолати недосконалості у питаннях захисту персональних даних, адже абсолютний захист не може гарантувати жодна країна світу, але створити ретельну фільтрацію і підвищити систему захисту під силу кожній. Дивлячись, на європейський шлях розвитку, Україна має удосконалювати законодавчі положення і сприяти цьому, хоча це може зайняти не один рік.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Петрович Янишен

Данило ЖИДКОВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 2 курсу, 3 групи факультету
прокуратури

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗА НЕПРАВДИВУ ІНФОРМАЦІЮ

«Успіх повністю залежить від виконаної підготовки.
Без неї на вас неминуче чекає невдача»
Конфуцій

В еру новітніх технологій та розробок багато хто з людей послуговується роботами задля спрощення проведення будь-яких операцій, починаючи від найпростіших, наприклад, кавомашина для швидкого приготування кави чи smart-пилосос для якісного та швидкого прибирання, закінчуючи складними конструкціями, які виконують такі дії, які не підвладні звичайній людині, наприклад, робот для підняття надважких

елементів в машинобудуванні чи якийсь 3D принтер, який створює різноманітні людські органи. Як ми бачимо, люди використовують роботів задля економії ресурсів. Це стосується і штучного інтелекту (далі – ШІ), який значно спрощує процедуру пошуку та передачі необхідної інформації. Мета-суспільство поступово крокує до впровадження ШІ у найрізноманітніші сфери нашого буття. А нещодавно багато науковців, з-посеред яких відомий американський інженер та Генеральний директор Twitter, Ілон Маск, закликали уряди по всьому світу тимчасово заборонити навчання нейромереж через загрозу для всього людства, адже цей процес може стати неконтрольованим. Вони пропонують розробити протоколи безпеки задля контрольованого розвитку нейромереж. Мабуть, всі дивилися фільм „Я, робот”, в головних ролях якого знімався легендарний актор Вілл Сміт. Ця кінострічка 2004 рок.і чітко показує, що може статись з розробками у сфері робототехніки та нейромереж, тому побоювання науковців у цій сфері цілком виправдані та логічно виважені, адже неконтрольовані розробки у галузі нейромереж, наприклад, Chat GPT4, можуть призвести до непоправних наслідків, одним з яких, цілком ймовірно, може бути повстання роботів та закріпачення роботом людини. У березні 2023 рок.і уряд Італії заборонив доступ до ШІ Chat GPT4 через витік конфіденційних даних користувачі платної версії чату. Але така тенденція нині буде продовжуватися й надалі. Також, за інформацією деяких джерел, обізнаних з цим, Єврокомісія розробляє закон, який буде регулювати діяльність ШІ і який у свою чергу буде включати низку заходів, наприклад, декларування захищеного авторським правом матеріалів, що дозволить творцям вимагати оплату за їх творчість, якою послуговується ШІ; також євродепутати бажають покласти відповідальність саме на розробників (таких, як OpenAI) за зловживання штучним інтелектом, а це включає й цивільно-правову відповідальність за недостовірну інформацію.

Наразі в Україні відсутні нормативно-правові акти, які б регулювали діяльність ШІ, але існують певні акти, дотичні до вищевказаних. Так, Кабінет Міністрів України у 2020 році ухвалив Концепцію розвитку ШІ в Україні, в якій чітко визначив, що ШІ – сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати найскладніші комплексно вибудовані завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки різноманітної інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати

та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань. З цього визначення можна виділити наступні риси: 1) інформаційна сукупність; 2) орієнтованість на вирішення складних завдань; 3) великий обсяг інформації, який поповнюється набутими знаннями під час використання; 4) створення та використання власних баз даних, які розташовані на серверах або хмарних сховищах; 5) чітко прописані алгоритми взаємодії із зовнішніми користувачами. З огляду на вищевикладене можна зазначити, що ІІІ це несвідома система з чітко вбудованими алгоритмами, яка має необмежений обсяг впорядкованих знань, здатна до самонавчання. Але останнім елементом є регуляція, яка поки що є недоступною опцією нейромережі. Тобто, вона контролювана та підтримувана ззовні, що робить неможливим її „життя” без людини. Розглядувана риса ІІІ стане основоположною в аспекті цивільно-правової відповідальності ІІІ за неправдиву та образливу інформацію.

Як вже зазначалося вище, в Україні відсутнє нормативне регулювання ІІІ у сфері цивільних відносин, але ЄС щодо цього питання ставить досить прогресивно та відповідально і, окрім майбутнього закону, ухвалив низку НПА, які регулюють діяльність ІІІ. Одним з таких є Резолюція 2015/2103 (INL) Європейського парламенту від 16 лютого 2017 р. з рекомендаціями Європейської комісії щодо цивільно-правового регулювання робототехніки (далі – Резолюція 2015/2103 (INL)). В цій Резолюції, зокрема, наголошено на неможливості притягнення до цивільно-правової відповідальності ІІІ за шкоду, спричинену 3-ім особам. Згідно з п. ad Резолюції відповідальність за завдання шкоди може бути покладена на одного з так званих агентів (з англ. human agent – людський агент), а саме: на виробника, оператора, власника або користувача штучного інтелекту. Ця резолюція, беззаперечно, має рекомендаційний характер. Але хочеться наголосити на тому, що навіть ЄС не збирається відходити від концепції відповідальності фізичної чи юридичної особи, яка створила цей штучний інтелект, тобто, ІІІ є об'єктом цивільно-правового регулювання, а не суб'єктом, що, впринципі, і підтверджує зверхність людини над машиною. До речі, в тому законі, який розробляє Єврокомісія, також зазначено аналогічне положення. Але потрібно і не відходити від концепції участі в цивільно-правових відносинах ІІІ як окремого суб'єкта правовідносин, адже головною метою цивільно-правової відповідальності є компенсаційно-відновлювальна та аж ніяк не каральна,

тому позиціювання ШІ як суб'єкта цивільних правовідносин цілком виправдане. Але знову ж таки звідки у ШІ майно, яким він буде відновлювати порушене право? Тому передовою концепцією, розглядуваною зараз високотехнологічними країнами, є визнання ШІ об'єктом цивільних відносин. У країнах англосаксонського права широкого визнання набув підхід, згідно з яким ШІ не може бути наділений правами інтелектуальної власності і не може нести цивільно-правову відповідальність. Наприклад, у Великобританії право власності на об'єкти, створені машиною, має особа, яка впливала на цю машину з метою створення цього об'єкта.

Наш Цивільний кодекс побічно регулює питання відповідальності ШІ. Так, у статті 1187 Цивільного кодексу України (далі-ЦКУ) міститься положення, що шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку. ШІ можна розглядати як джерело підвищеної небезпеки, адже він підпадає під категорію механізму. Наведені вище ознаки дають нам підставу розглядати ШІ як механізм. І тому, фактично саме користувач буде нести відповідальність за використання неправдивої інформації та завдання цим шкоди, яка спаплюжує чесне ім'я, честь і гідність третьої особи. Таким чином, відповідальність за неправдиву інформацію, яка паплюжить честь і гідність особи, буде лежати або на власнику ШІ або на особі, яка використовує цей ШІ відповідно до договору. Але поки що усталеної судової практики з цього приводу немає. Залишається тільки чекати, коли особа звернеться з позовом про порушення особистих немайнових прав. До речі, нещодавно мер австралійського міста Хепберн-Шайру звинуватив у наклепі розробників OpenAI, але поки що не подавав позов до суду, а направив листа з занепокоєнням і дав 28 днів, щоб цю помилку виправили.

Отже, в Україні потрібно ухвалити спеціалізований закон про ШІ, який би регулював діяльність ШІ і який би встановлював чітко за аналогією з ЄС, що так званий „human agent” буде підлягати цивільно-правовій відповідальності за неправдиву інформацію. Така концепція, покладена у більшість міжнародних та регіональних актів, які розглядають ШІ як інструмент досягнення певної мети. Тобто, Chat GPT4 та ШІ в цілому тяжіє до об'єкта цивільно-правових відносин. Державам необхідно за дуже короткий проміжок часу розробити протоколи та цивільно-

правове регулювання відповідальності штучного інтелекту, адже відтермінування цього питання відштовхує людство у цивілізаційну яму. Бо, як ми бачимо в історії, заборонювальна політика держави постійно оберталась для неї різними кризами.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Назар ЗАБОЛОЦЬКИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 1 група, 3 курс

ПРАВОВИЙ СТАТУС АВТОСТОЯНОК. ЙОГО НЕДОЛІКИ

Сьогодні, коли практично у кожній сім'ї присутній автомобіль, актуальним є питання щодо його паркування. Дехто залишає авто біля дому, дехто використовує гаражні кооперативи, проте завжди було актуальним зберігати транспортні засоби на автостоянках, оскільки там присутня охорона, засоби відео спостереження, тощо. З цього випливає наступне запитання: що собою представляють автостоянки, який їх правовий статус і в яких відносинах вони перебувають із власниками транспортних засобів, які залишають свої авто на зберігання.

Загалом, автостоянка – це спеціальна територія, яка має огорожу, та на якій за певну плату громадяни можуть залишати власні автомобілі для їх зберігання. Відповідно до Постанови КМУ від 22.01.96 «Про затвердження Правил зберігання транспортних засобів на автостоянках», автостоянки можуть бути: відкриті, з навісами, а також змішані (тобто біля місць, де відбувається відкрите зберігання транспортних засобів або під навісами присутні гаражі або навіси приватних осіб, які використовують їх для власних потреб). Також автостоянки поділяють на: довготермінові, сезонні, денні та нічні. Є відповідні вимоги, яким має відповідати автостоянка, зокрема, на ній мають бути присутні: тверде покриття (наприклад, заасфальтована або забетонована ділянка, також дозволяється використо-

увати каміння – гравій або щебінь) необхідна огорожа, для недопущення по сторонніх осіб на територію стоянки, відповідне освітлення вночі, службове приміщення для персоналу (охоронця, приймачника або інших осіб, які працюють там), шлагбаум та запасні ворота, для можливої евакуації автомобілів, наприклад при пожежі [1]. Логічно у даному випадку звернутися до статті 977 ЦК, законодавець там передбачив відповідну гарантію для поклажодавця – це недопущення сторонніх осіб до транспортного засоба, а також обов’язок який покладено на зберігача – видати авто на вимогу поклажодавця [2]. Можна зробити висновок, що автостоянка бере на себе відповідальність щодо охорони транспортного засобу, а також недопущення до нього сторонніх осіб. Проте, проаналізувавши вищевказані нормативно-правові акти, я не знайшов жодного слова саме про порядок такої охорони. З особистого досвіду можу сказати, що на звичайній автостоянці охоронцями у більшості випадків працюють люди похилого віку, фактичні функції яких це лише відкривати за закривати шлагбаум. Часто бувають випадки, коли охоронець ввечері заснув або взагалі не бачить що приїхав автомобіль. Тому виникає питання, чи може така людина прослідкувати за тим, що відбувається на автостоянці протягом її зміни? На мою думку, не зовсім. Отже, я вважаю, що було б правильним зі сторони законодавця прописати порядок здійснення охорони на автостоянках, задля зменшення ризиків для клієнтів.

Не менш важливою темою для дискусії є відповідальність за збереження автомобіля автостоянкою. У 2022 році кількість відкритих кримінальних проваджень за фактом викрадення транспортних засобів досягла піку за останні 5 років. Загалом, було відкрито понад 4000 проваджень, і звісно, серед них були випадки викрадення автівок саме з автостоянок. У ЦК зазначається, що відповідно до договору зберігання одна сторона зобов’язується зберігати річ, яка була їй надана іншою стороною, тобто поклажодавцем, і, відповідно повернути дану річ поклажодавцеві у цілісності. Частина 1 ст. 937 ЦК говорить нам про те, що договір зберігання між фізичною особою та юридичною особою повинен обов’язково укладатися в письмовій формі [2]. Отже, на основі даних статей, можна зробити логічний висновок, що договір зберігання укладається в письмовій формі. Судові інстанції також звертають на це увагу при вирішенні справ щодо відповідальності автостоянок, наприклад можна звернутися до Постанови Верховного Суду від 15.02.23 року (справа номер №444/3133/19). У матеріалах даної справи зазначається наступне: автомобіль загорівся через замикання електрики на автостоянці, вогонь пере-

кинувся на сусідній автомобіль, страхова компанія, яка виплатила грошову суму другому постраждалому просить суд стягнути солідарно власні витрати із власника авто, і ФОП, якому належить автостоянка. У задоволенні позову місцевий суд першої інстанції відмовив, тому що саме позивач не прилучив до справи будь-яких доказів, які би вказували на укладення договорів зберігання з відповідачем, далі вже Верховний Суд зазначив: що немає доказів укладення договору зберігання, а сам факт того що автомобіль, який постраждав внаслідок пожежі стояв на території автостоянки не означає, що між власником транспортного засобу та ФОП були договірні відносини. Отже, для того, щоб у разі форс-мажорних ситуацій з вашим автомобілем претендувати на відшкодування суми збитків з боку автостоянки, обов'язково укладайте договір зберігання у письмовій формі. Відповідно до статті 937 Цивільного Кодексу України – письмова форма договору вважається дотриманою, якщо прийняття речі на зберігання повідчене або розпискою, або квитанцією або іншим документом, який підписано саме зберігачем. Для підтвердження факту зберігання автомобіля від автостоянки необхідно вимагати фіскальний чек про оплату послуг зберігання, або пропуск для тимчасового збереження автомобіля з визначенням терміну його дії. Ці документи можна пред'являти у суді для підтвердження факту укладення договору зберігання.

Ще однією недосконалістю в законодавстві щодо регулювання діяльності автостоянок, на мою думку є величезна кількість обов'язків саме у власника авто, і таким чином автостоянки можуть знімати з себе більший пласт відповідальності. Наприклад, у пункті 25 Постанови зазначені обов'язки володільця т/з. Зокрема, вони зобов'язні: оформити т/з на зберігання згідно з вимогами, найбільше питань викликає наступний пункт – подати черговому приймальнику перелік предметів, які знаходяться в салоні автомобіля, а також пред'явити авто на огляд черговому приймальнику, і після належного оформлення припаркувати його на місце зберігання, яке передбачене автостоянкою. На ділі, таких дій практично жодна автостоянка не проводить. З власного досвіду можу сказати, що жоден охоронець-приймальник авто ні разу не чув про бланк, в якому повинні зазначатися перелік предметів в автомобілі. Також ніхто не перевіряє автомобілі перед їх заїздом на територію автостоянки. Хоча, я твердо вважаю, що правильним було б, якщо б законодавець прописав цю процедуру і ввів відповідальність за її порушення. Це об'єктивно зменшило б кількість крадіжок на автостоянках, і змусило б їх адміні-

страції дійсно слідкувати за транспортними засобами і роботою охоронців, які фактично не виконують свої функції належним чином.

Отже, провівши дослідження законодавчої бази, яка регулює діяльність автостоянок, я можу зробити висовок, що існує велика кількість недосконалостей і прогалин, якими автостоянки користуються вже не перший рік, для уникнення відповідальності за викрадення та пошкодження автомобілів на їх території. Необхідне законодавче оновлення даних норм, зокрема у частині порядку охорони автостоянок, деталізації прав та обов'язки власників автомобілів, встановлення чіткої процедури приймання авто та відповідальності за її порушення. Ці дії з боку законодавця, на мою думку, позитивно вплинули би на діяльність автостоянок і зменшили кількість випадків уникнення відповідальності з їх боку.

Список використаних джерел:

1. Постанова КМУ від 22.01.96 «Про затвердження Правил зберігання транспортних засобів на автостоянках» № – 115
2. Цивільний кодекс України редакція від 28.04.2023 р. [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Постанова Верховного Суду України від 15 лютого 2023. Справа №444/3133/19

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Тамерлан КЕРІМОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 2 курсу, 3 групи факультету
прокуратури

ВІНДИКАЦІЙНИЙ ПОЗОВ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

Право громадян на володіння, користування та розпорядження власним майном є конституційним (стаття 41 Основного Закону України).

Однак це право за своєю сутністю є гнучким, оскільки людина вступає у майнові відносини щодня, що призводить до зміни статусу та приналежності речей та майна. Така динамічність зумовлює необхідність у забезпеченні власників майна ефективними засобами захисту прав власності, і, як свідчить практика, ввідикаційний позов посідає особливе місце серед усіх інших способів захисту.

Стаття 387 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) задекларувала право власника витребувати з чужого незаконного володіння своє майно, якщо воно знаходиться в незаконному володінні іншої особи [2]. Як можна помітити, цивільне законодавство прямо не називає таке право власника «ввідикацією», оскільки даний термін є поширеним лише в науці цивільного права та походить від латинського *rei vindicatio*, що буквально означає «захищаю, витребую».

Ввідикаційному позову як основному речово-правовому способу захисту права власності характерні наступні ознаки:

1) суб'єктом подання ввідикаційного позову є власник, що втратив можливість володіти річчю. У цьому аспекті варто звернути увагу, що під «власником» стаття 387 ЦК України має на увазі також титульного (законного) володільця, тобто особу, що володіє річчю на підставі, передбаченій законом або договором (довіреністю, свідоцтвом про право на спадщину тощо) – орендаря, суб'єкта права оперативного управління або суб'єкта права господарського відання. При цьому титульний (законний) володільець, що володіє чужим майном, може відстоювати своє право володіння майном навіть проти власника;

2) відповідачем у ввідикаційному позові є особа, яка фактично володіє річчю на момент пред'явлення ввідикаційного позову, але не має для цього правових підстав (незаконний володільець). У випадку, якщо особа, що незаконно володіє на момент пред'явлення позову передала річ іншій особі, позов має бути пред'явлений до особи, у якій ця річ фактично знаходиться, а такий володільець має бути визнаний судом незаконним. При цьому судовою практикою встановлено, що ввідикаційний позов не може бути задоволений судом у випадку, якщо на момент розгляду справи судом майно, що знаходилось у незаконному володінні особи, відсутнє [1];

3) об'єктом ввідикаційного позову є індивідуально визначена річ, існуюча в натурі на момент подання позову. У випадку, якщо річ під час незаконного володіння піддалася таким змінам, що перетворили її на

кардинально іншу річ, до суду слід звертатись не з віндикаційним позовом, а з позовом про відшкодування збитків. При цьому слід наголосити, що відповідно до статті 389 ЦК України об'єктом віндикаційного позову не можуть бути гроші та цінні папери на пред'явника [2];

4) змістом віндикаційного позову є витребування повернення речі;

5) річ знаходиться в незаконному володінні іншої особи (відповідача у віндикаційному позові).

Слід наголосити, що ключову роль у задоволенні позовної вимоги про повернення майна з чужого незаконного володіння відіграє добросовісність незаконного володільця. Так, добросовісним є такий набувач майна, який не знав і не міг знати про те, що особа, в якій набувач придбав майно, не мала права його відчужувати (частина 1 статті 388 ЦК України). У свою чергу недобросовісним набувачем є той, хто знав або міг знати про неправомірність придбання речі (частина 1 статті 390 ЦК України) [2]. Відповідно, відмінність між добросовісним та недобросовісним набувачами полягає в суб'єктивному критерії, з чого випливає, що об'єм відповідальності недобросовісного володільця є значно ширшим. Повернення речі недобросовісним набувачем у тому вигляді, в якому річ була на момент заволодіння, є обов'язковим, а дії набувача, що спричинили зменшення цінності речі (умисні або необережні), враховуються судом, як і всі інші обставини, за яких укладався правочин.

Підставою віндикаційного позову є сукупність фактичних та юридичних обставин, з якими позивач пов'язує свою вимогу до відповідача та просить суд про захист свого права. У сукупності вказані обставини підтверджують право позивача на спірну річ і можливість її витребування шляхом подання віндикаційного позову.

Окремої уваги заслуговує перелік доказів, за наявності яких може бути відкрите провадження за віндикаційним позовом: 1) документи, що підтверджують право власності (титул) на річ; 2) підтвердження того, що річ вибула з володіння позивача; 3) підтвердження того, що річ знаходиться у володінні відповідача; 4) підтвердження того, що відповідач володіє річчю незаконно; 5) підтвердження того, що річ збережена в натурі.

Отже, віндикаційний позов є одним з найбільш ефективних, але водночас найбільш складних речово-правових інструментів захисту права власності як абсолютного суб'єктивного права в цивільних правовідносинах, який дозволяє відновити порушене право власності та повернути майно законному власнику.

Список використаних джерел:

1. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав : постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14>.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Янишен Віктор Петрович.

Юлія КОЗЬМІНА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка факультету прокуратури,
2 курс, 6 група

Єгор ЗАВ'ЯЛОВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент факультету прокуратури,
3 курс, 17 група

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У зв'язку з повномасштабним збройним вторгненням Росії на територію України, євроінтеграційні процеси у нашій країні набувають ще більшої важливості. Незважаючи на ці умови, Україна продовжує реалізовувати європейські стандарти у своєму законодавстві з метою прискорення євроінтеграційних процесів та отримання статусу члена Європейського союзу. Отже, ця робота має на меті порівняти питання спадкування за заповітом в Україні з такими ж питаннями в країнах-членах Європейського союзу.

У науковому просторі, інститут спадкового права є одним із найдавніших, найскладніших та найцікавіших інститутів цивільного права.

Поняття «заповіту» є дуже важливим елементом цивільного законодавства України та країн Європейського союзу. Слід зазначити, що враховуючи їх приналежність до однієї романо-германської сім'ї, авжеж є свої певні особливості у структурі поняття «заповіт», а отже, й реалізації цього права. Україна, як потенційний член Європейського союзу, врахувавши всі особливості регламентації порушеного питання у країнах ЄС, зможе зробити свої висновки, виокремити для себе корисні рекомендації та перспективи та здійснити модернізацію чинного законодавства [1, С. 139–140].

Аналізуючи правову природу порушеного питання країн ЄС, слід зазначити, що цивільні законодавства передбачають цілу низку правил та вимог до спадкування за заповітом на відміну від України. Такими випадками є, зокрема, застосування таких понять як: обов'язкова частка, обмеження в передачі нерухомості, податкові зобов'язання та інші. Такі правила можуть різнитися в залежності від країни, проте такі обмеження можуть спричиняти певні наслідки та труднощі при реалізації спадкового права. Це переважно говорить про застосування імперативності щодо норм у зазначеній проблемі.

Німецьке цивільне уложення, зокрема статті 2064–2065 Цивільного кодексу Німеччини [2] встановлюють умови та процедуру складання заповіту, а також визначають права спадкоємців на отримання спадщини. Українське та німецьке законодавство мають, здебільшого одну й ту саму процедуру здійснення спадкування за заповітом. Проте, авжеж, існують певні відмінності. У Німеччині заповід може бути складений в будь-якій формі, наприклад, в письмовій, усній формі або шляхом складання довіреності [2]. В Україні ж заповіт може бути складений тільки в письмовій формі, при цьому документ повинен бути засвідчений нотаріусом або зареєстрований в органах державної реєстрації [4]. У Німеччині існує обов'язкова частка, яка призначена для близьких родичів, що не може бути виключена заповітом. Наприклад, статті 2069–2077 [2] наголошують на тому, що діти мають обов'язкове право на спадщину (половина спадщини), тоді як в Україні такий чіткий механізм відсутній. В Італії, якщо є діти, обов'язкова частка складається з половини спадщини, яка може передаватися лише між спадкоємцями певного роду. У Франції також існують обов'язкові частки для дітей і подружжя, які не можуть бути виключені через заповіт. Крім того, в країнах ЄС часто виникають податкові зобов'язання, пов'язані з передачею майна за заповітом.

Наприклад, у Франції [3] та Італії податок на спадщину регулюється так званим «коефіцієнтом родинних стосунків», який залежить від родинних стосунків між спадкоємцем і спадкоємцем. Родичі були нижчими для дітей і дружин, але вищими для інших родичів, таких як племінники та двоюрідні брати.

В Україні також існують податкові зобов'язання, пов'язані із спадкуванням за заповітом, але є деякі відмінності порівняно з іншими країнами ЄС. Основна відмінність полягає в тому, що в Україні єдина ставка податку на спадщину та дарування – 18% [1]. Це співвідношення є фіксованим і не залежить ні від спорідненості між спадкоємцем і спадкодавцем, ні від розміру спадщини. Крім того, в Україні існує певний порядок звільнення від податку на спадщину в окремих випадках, наприклад, при успадкуванні житлової площі, якою користуються спадкоємці, або при успадкуванні майна військовослужбовців, які загинули під час виконання обов'язків військової служби.

Загалом Україна має високу ставку податку на спадщину порівняно з деякими іншими країнами ЄС і не надає податкових пільг спадкоємцям на основі їх спорідненості зі спадкоємцем. Проте в деяких випадках можна уникнути сплати податку на спадщину, тим самим зменшивши податковий тягар на спадкоємців.

Порівняльний аналіз законодавства країн ЄС про спадкування та спадкування за заповітом показує, що в більшості країн ЄС існують загальні принципи та норми, які регулюють цей процес. Проте кожна країна має свої особливості та відмінності в законодавстві. Україна є країною, яка протягом останніх років наполегливо працювала над реформуванням законодавства про спадщину відповідно до європейських стандартів. Україна прагне посилити захист прав спадкоємців, зменшити бюрократію та спростити процедури спадкування, а отже дійти до європейського стандарту на шляху до омріяної мети.

Список використаних джерел:

1. Анікіна Г. В. Особливості спадкування за заповітом за законодавством зарубіжних країн// Порівняльно-аналітичне право № 1. – 2020. С. 138–142. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32689/1/ОСОБЛИВОСТІ%20СПАДКУВАННЯ%20ЗА%20ЗАПОВІТОМ.pdf>. (дата звернення: 09.04.2023).

2. Німецьке цивільне уложення 1896 р. URL: https://ru.wikisource.org/wiki/Германское_гражданское_уложение/Книга_1/Раздел_1. (дата звернення 07.04.2023).
3. Французький цивільний кодекс / наук. ред. Д. Г. Лавров. – СПб. : Юридичний центр Пресс, 2004. – 1101 с.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 07.04.2023).

Науковий керівник: Іванов А. М., кандидат юридичних наук асистент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Наталія КОРОБЦОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права
№ 1

ПОВЕДІНКА ПАЦІЄНТА ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВИКОНАВЦЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ВІД ЦИВІЛЬНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У багатьох випадках звільнення виконавця медичних послуг від цивільно-правової відповідальності значення має саме протиправна поведінка пацієнта. Вона може мати прояв у повній чи частковій відмові від лікування, недотриманні режиму стаціонарного або амбулаторного лікування, рекомендацій лікаря в післяопераційний період, відмові від проходження додаткового обстеження, порушенні правил користування результатом послуг тощо. Аналізуючи зміст ст. 1193 ЦК України, яка має загальний характер, та застосовується для різних видів відносин, в тому числі медичних, можна зробити висновок, що зміст її стосується лише питання відшкодування, яке залежить від форми вини пацієнта, залишаючи поза межами можливість звільнення від відповідальності. І якщо наявність умислу в діях потерпілого звільняє заподіювача від необхідності відшкодувати шкоду, то груба необережність веде лише до змен-

шення розміру відшкодування. При цьому постає питання: яким чином відмежувати грубу необережність від простої? Чітких критеріїв поділу не існує, отже, потрібно кожен раз вирішувати це в залежності від конкретної ситуації. Якщо звернутися до римського права і розглядати грубу необережність як «надзвичайне недбальство, а саме нерозуміння того, що всі розуміють» [1], то грубою необережністю пацієнта буде зміна дозування лікарських препаратів, самолікування тощо. В Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» питання відповідальності вирішено наступним чином: «лікар не несе відповідальності за здоров'я особи в разі відмови останнього від медичних приписів або порушення пацієнтом встановленого для нього режиму» (ч. 5 ст. 34) [2]. Дане положення навряд чи можна вважати вдалим. По-перше, в ньому мова йде тільки про «лікаря», хоча, на нашу думку, потрібно вести мову про «медичний персонал», оскільки пацієнт може не виконувати вказівки будь-якої особи, долученої до його лікування. По-друге, положення даної статті стосуються «лікуючого» лікаря. Якщо мова йде про приватно практикуючу особу – додаткових питань не виникає, а якщо лікар працює за трудовим договором в закладі охорони здоров'я, то він не буде нести відповідальність, а для закладу вона буде наставати? Чи справедливо це? Чи може правильним буде все ж таки зазначити на необхідність звільнення від відповідальності саме «виконавця медичних послуг» як сторони договору. По-третє, логічним наслідком дій пацієнта, визначених в частині 5, є застосування частини 4 – надання права лікарю відмовитися від подальшого ведення пацієнта, тобто іншими словами, розірвати договір та припинити відносини стосовно надання медичних послуг. Підставою для цього могло б стати істотне порушення зобов'язання контрагентом, але існуюче законодавство не визнає чи є «дотримання вказівок лікаря, медичних приписів» правом, чи все ж таки обов'язком пацієнта. А оскільки неможна примусити особу до реалізації прав, відповідно і неможливо кваліфікувати дії пацієнта як протиправні, які здатні привести до настання відповідних негативних наслідків. По-четверте, навіть якщо «дотримання медичних приписів» є обов'язком пацієнта, порушення якого, виходячи із специфіки відносин, можливо кваліфікувати як «істотне», лікар в багатьох випадках не може реалізувати своє право відмови від подальшого лікування, оскільки це право у нього існує лише «за умови, що це [відмова – авт.] не загрожуватиме життю пацієнта і здоров'ю населення» (ч. 4 ст. 34 Основ) [2].

Як можна побачити, як перша, так і друга складова цієї умови, не достатньо повно та коректно сформульовані. Виникає безліч питань: на який момент повинна існувати така загроза? Хто визначає її наявність та рівень? До вчинення яких дій є зобов'язаним лікар: надати лише екстрену невідкладну допомогу чи повністю продовжити процес лікування? Як бути лікарю, якщо пацієнт і в подальшому не буде виконувати його вказівок щодо призначеного лікування: продовжувати лікувати, розуміючи неможливість досягнення запланованого результату? І нарешті, що означає «існування загрози здоров'ю населення»? Нажаль, на сьогодні законодавець не може надати відповіді на поставлені питання. При цьому позитивним моментом є те, що, виходячи зі змісту даної статті, законодавець не вважає за потрібне ставити можливість настання відповідальності в залежність від форм вини пацієнта. Іншими словами, не має юридичного значення пацієнт не дотримується призначень лікаря свідомо чи компульсивно змінює їх, як йому здається, для попередження якихось негативних явищ чи наслідків щодо власного здоров'я, тим самим діє ірраціонально. На перший погляд така ситуація виглядає доволі абсурдною, оскільки пацієнт, як ніхто інший, повинен бути зацікавлений у проведенні лікування заради досягнення відповідного позитивного результату щодо власного здоров'я. При цьому в житті випадки самостійного корегування процесу лікування з боку пацієнтів не є поодинокими.

Отже, поведінка пацієнта може впливати на цивільно-правову відповідальність виконавця медичних послуг. Якщо пацієнт не виконує лікарських призначень через свою винну поведінку, то виконавець не повинен нести відповідальності за її наслідки. Але якщо пацієнт не може виконувати лікарські призначення через фізичні обмеження або інші обставини, то виконавець повинен забезпечити належне лікування та догляд за пацієнтом. Крім того, на виконавця покладено обов'язок дотримання стандартів медичної практики та етичних принципів при наданні медичної послуги. Уникнення негативних наслідків поведінки пацієнта може бути досягнуто шляхом ефективної комунікації між пацієнтом та виконавцем медичних послуг.

Список використаних джерел:

1. Карнаух Б. П. Вина в римському приватному праві. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/62352/57907> (дата звернення: 10.04.2023).

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. Дата оновлення: 27.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/conv#Text> (дата звернення: 10.04.2023).

Анастасія КРИКУН,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група

ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА СПАДКУВАННЯ

Актуальність цієї тематики полягає у тому, що збройні дії на наших територіях суттєво перешкоджають реалізації громадянами своїх спадкових прав, через що виникає необхідність у внесенні певних змін до законодавства. Так, було передбачено запровадження дій, котрі допоможуть полегшити процес спадкування та забезпечити захист прав спадкоємців в умовах дії воєнного стану. Однак ці нововведення є недостатньо врегульованими на законодавчому рівні, а також не охоплюють усі можливі ситуації, і саме їхньому дослідженню приділимо особливу увагу.

Почнемо зі змін, що пов'язані зі строками для прийняття або відмови від спадщини, оскільки Цивільним кодексом України від 16.01.2003 (далі – ЦК) передбачено шестимісячний термін з моменту її відкриття, а відповідно до постанови Кабміну «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 р. (далі – постанова № 164) його може бути призупинено не більше ніж на чотири місяці. З одного боку, положення останнього документа, використовуються виключно до спадщини після 06.03.2022 року, однак до дії цього акту з початку агресії повинні застосовуватись загальні строки встановлені у ЦК. З іншого боку, остання редакція постанови застосовується з 29.06.2022 р. та передбачає можливість призупинення строку на чотири місяці, що створює суперечливість при обчисленні строку для спадщини, яка відкрилась протягом періоду між 06.03.2022 і 28.06.2022 року. Зазначене дійсно обумовлює існування правової невизначеності та створює певні проблеми при розгляді справ щодо спадкування, і тому це потребує конкретизації проце-

дури розрахунків термінів на законодавчому рівні для виправданого застосування цієї норми.

Слід наголосити, що суперечності в використанні положення постанови № 164 виникають також через особливу умову, що міститься в частині 4 статті 4 ЦК. Тут зазначається, що якщо рішення КМУ не відповідає цьому закону, то перевагу в застосуванні мають положення останнього, а це може призвести до ситуації, коли суди не зможуть реалізувати цей підзаконний акт під час розгляду спадкових спорів. Тож, врахувавши усе вище зазначене, без вдосконалення правової норми щодо процесу прийняття чи відмови від спадщини, все ж таки варто дотримуватись загального 6-місячного строку.

Виникає потреба у доповненні правових норм щодо з'ясування місця відкриття спадщини в умовах дії воєнного стану. Оскільки в цей період трапляються ситуації, коли зміст положень статті 1221 ЦК не можуть бути застосовані, і тому існує необхідність у розширенні особливого порядку визначення. До таких випадків можна віднести активні збройні дії на певній місцевості, а також такі обставини, коли нотаріуси не можуть здійснювати свої повноваження в населених пунктах, які потерпають від воєнної агресії. Одним із можливих варіантів вирішення даної проблеми є створення на законодавчому рівні спеціальної системи, що дозволить громадянам подавати першу заяву щодо відкриття спадщини до будь-якого нотаріуса України. Запропоноване сприятиме спрощенню процесу та забезпечуватиме доступність правосуддя для громадян незалежно від умов і обставин.

До наступних нововведень, котрим варто приділити увагу, можна віднести розгляд кола осіб, яким належить право посвідчувати заповіти, оскільки з введенням воєнного стану їх перелік був розширений. Однак чи є ці зміни виправданими, з'ясуємо далі. Варто наголосити, що чітко окреслений перелік уповноважених осіб згадуються у статтях ЦК. Так, підзаконними актами було надано можливість командирі військових формувань або іншою довіреною ним особою посвідчувати заповіти учасників, залучених забезпечувати територіальну цілісність та національну безпеку. Чинний перелік було також поповнено начальником спеціалізованої установи для військовополонених. Зазначені нововведення здаються спірними та спричиняють виникнення непорозумінь у судовому процесі, оскільки вони не відповідають положенням ЦК та не були законодавцем передбачені в інших нормативно-правових актах, що регулюють питання спадкування.

Тож, вплив воєнного стану на спадкові відносини є досить важливою темою для дослідження, оскільки його дія зумовила внесення значних змін до законодавства України. У процесі наукового розгляду було розібрано деякі з них та виявлено недоліки пов'язаний з їх нормативно-правовим закріпленням, а саме стосовно місця відкриття спадщини, строків для прийняття або відмови від неї, перелік уповноважених осіб засвідчувати цей документ. Це може ускладнювати практичне використання цих нововведень, тому для більш точного розуміння як воєнний стан впливає на спадкові відносини й на подальші законодавчі зміни, потрібно проводити подальші дослідження та уточнювати правові норми.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Катерина КШЕВІНСЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 17 групи факультету
прокуратури
Максим ТИТОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 2 групи факультету
прокуратури

ДО ПИТАННЯ МОЖЛИВОГО ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА, ЯКЕ НАЛЕЖИТЬ ОСОБИ НА ПРАВИ ВЛАСНОСТІ

24 лютого 2022 року відбулося вторгнення рф на територію незалежної та суверенної України, яке є продовженням збройної агресії проти нашої держави, що розпочалась ще в 2014 році. Унаслідок цього на всій території України введено воєнний стан, який суттєво обмежив особисті майнові та немайнові права фізичних та юридичних осіб.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 зазначає, що військове командування разом з військовою адміністрацією

може здійснювати примусове відчуження приватного чи комунального майна, що передбачає позбавлення особи права власності на індивідуальне майно на користь держави. Крім того, в умовах воєнного або надзвичайного стану майно державних підприємств і органів державної влади може бути вилучено відповідно для потреб держави, що підтверджується видачею в установленому законодавством порядку відповідних документів за встановленим зразком (ч. 1 ст. 8).

Нормативно-правовими актами, які регулюють питання відчуження майна виступає Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Закон України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» від 17.11.2009 та інші.

Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 окреслює процедуру примусового відчуження у фізичних та юридичних осіб в умовах воєнного або надзвичайного стану за умов повного відшкодування вартості, а у випадку неможливості здійснення такої компенсації – повного подальшого відшкодування.

Як зазначає стаття 4 цього Закону, примусове відчуження або вилучення майна у період воєнного або надзвичайного стану може здійснюватися лише військовим командуванням за погодженням із військовими адміністраціями (у разі їх утворення). Також Закон встановлює можливість вилучення майна державних підприємств та господарських об'єднань для потреб держави без подальшої компенсації його вартості.

Законодавець чітко розмежовує поняття реквізиція та відчуження майна безоплатно. Стаття 353 Цивільного кодексу України наголошує на тому, що у разі введення воєнного стану, майно власника буде примусово вилучено, а потім буде повернута вартість цього майна у повному обсязі, а майно буде передано державі або безпосередньо знищено. Крім того, оцінку вартості компенсаційного майна можна оскаржити в суді. У разі реквізиції, первинний власник майна може вимагати повернення йому іншого майна взамін вилученому, якщо це можливо. Якщо майно після скасування воєнного стану зберіглося, то особа, яка була власником, має право вимагати повернення майна у судовому порядку. Право власності буде поновлено у випадку безпосереднього повернення реквізованого майна. У такому випадку власник зобов'язується повернути гроші або річ, яка була надана взамін.

Складається акт державного зразка про відчуження майна, в якому указано:

найменування військового командування та органу, які погодили рішення щодо відчуження;

інформація про власника майна;

опис майна, що відчужується;

сума сплачених коштів.

Отже, проаналізувавши вищезазначені нормативно-правові акти, можна виділити такі умови правомірного відчуження майна на користь держави:

- введення воєнного або надзвичайного стану;
- винесення рішення про реквізицію військовим командуванням при погодженні з військовою адміністрацією;
- попереднє або подальше відшкодування майна;
- чітке документальне оформлення примусового відчуження або вилучення майна.

А порушення хоча б однієї зазначеної умови тягне за собою відповідальність осіб, які вилучали майно.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Назар ЛІННІК,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

студент 2 курсу, 1 групи Інституту
підготовки юридичних кадрів для
Служби безпеки України

ФОРМИ, НАСЛІДКИ ТА ПРОТИДІЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ПРАВОМ

У Цивільному кодексі України використовується термін «зловживання правом». Відповідно до ст. 13 ЦК України особа здійснює цивільні права у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій,

які могли б порушити права інших осіб. Ця стаття прямо вказує на те, що не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

У науці цивільного права конкретні форми зловживання правом поділяють на два види:

- зловживання правом, здійснене без наміру спричинити шкоду іншій особі, але об'єктивно така шкода спричиняється;
- зловживання правом, здійснене у формі дії, яка здійснюється виключно з метою спричинити шкоду іншій особі.

Склад таких правовідносин не відрізняється від складу будь-яких інших правовідносин: суб'єкт, об'єкт і його зміст. Суб'єктами в даному випадку будуть власник права і особа, чиї права могли бути порушені в результаті зловживання правом. Об'єктом можуть служити майнові цінності чи немайнові блага, які в результаті зловживання правом зазнали негативного впливу. Змістом таких правовідносин, що виникли у зв'язку зі зловживанням суб'єктивним цивільним правом, як і в будь-яких інших деліктних правовідносинах, буде право потерпілого вимагати відновлення його прав (компенсації шкоди) та кореспондуючий цьому праву обов'язок заподіювача вчинити зазначені дії.

Досить часто, коли особа не може подати необхідних доказів, в обґрунтування своїх вимог у суді, а навпаки намагається затягнути процес, вона вдається до зловживання правом, що досить часто відбувається у судовому процесі.

На практиці недобросовісна поведінка учасників процесу, яка полягає у зловживанні ними процесуальними правами, проявляється в таких діях, як : необґрунтоване заявлення відводів суддям, неявка в судове засідання без поважних причин, необґрунтоване подання зустрічних позовів, одночасне оскарження судових рішень в апеляційній та касаційній інстанціях; у касаційній інстанції та в зв'язку з нововиявленими обставинами, подання апеляційних та касаційних скарг на судові рішення, які не можуть бути оскаржені, тощо. До зловживання процесуальними правами слід віднести також появу у сдове засідання під видом «активістів», «журналістів» багатьох осіб, які своїми діями намагаються зрвати судове засідання.

У ЦПК України норма про заборону зловживати процесуальними правами закріплена у ч.3 ст.27, відповідно до якої особи, які беруть участь у справі, зобов'язані добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки.

Проблемою для протидії зловживанню процесуальними правами є пошук реагування з боку суду на відверте зловживання правами, коли особа у процесуальних документах викладає образливі для суду, суддів, працівників суду обороти і вислови. Так, до Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду надійшла апеляційна скарга на ухвалу слідчого судді, у якій використано такі висловлювання і порівняння на адресу суду та суддів, що вказує на таке зловживання : «..Вищий антикорупційний суд без України»..., «..судді самого допотопного і неорганізованого суду..» та деякі інші.

Проблема полягає у тому, що у тексті процесуальних документів не можна використовувати образливі та лайливі слова, символи, зокрема, для надання особистих характеристик учасникам справи, іншим учасникам судового процесу, їх представникам і суду. У протилежному випадку це свідчить про очевидну неповагу до честі, гідності цих осіб з боку автора документа. Такі дії суперечать основним засадам і завданням судочинства та можуть бути визнані судом як зловживання процесуальними правами.

Але процесуальні кодекси не містять відповідного окремого положення, яке визначає випадки та наслідки такого зловживання, заборона зловживання процесуальними правами є загальноправовим принципом і поширюється на всі види судочинства.

Виходячи з цього, Апеляційна палата ухвалою від 03.02.2022 у справі 991/72/22 повернула апеляційну скаргу і вказала, що призначення до розгляду в судовому засіданні та розгляд по суті апеляційної скарги не спрямоване на досягнення завдань судового провадження (Ухвала судді Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 03.02.2022 у справі 991/72/22. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102983133>).

Верховний Суд у складі суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду при розгляді справи № 904/2979/20 зазначив, що потрібно розмежовувати зловживання процесуальними правами та зловживання матеріальними (цивільними) правами. Вказані правові конструкції відрізняються як по суті, так і за правовими наслідками щодо їх застосування судом. При зловживанні процесуальними правами суд має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання, позов, чи застосувати інші заходи процесуального примусу. Натомість правовим наслідком зловживання матеріальними (цивільними) правами може бути, зокрема, відмова у захисті цивільного права та інтересу.

Зловживання правом не повинно призводити до того, що особа втрачає усіляку можливість свого судового захисту. Суд лише повинен не дати особі досягти того, що вона прагне досягти зловживальницькою дією, зберігаючи розумний баланс інтересів учасників господарських відносин.

В провадженні Краматорського міського суду Донецької області перебуває цивільна справа (справа № 234/15749/20).

На даний час справа не розглянута, а судові засідання систематично відкладаються, у зв'язку з тим, що представник відповідача адвокат зловживає процесуальними правами, подає до суду необгрунтовані клопотання щодо відкладення справи за станом здоров'я та у зв'язку з відпусткою адвоката.

Відповідач систематично не з'являється на виклик суду у судові засідання, не приймає участі у судовому процесі за пред'явленими до неї вимогами, не повідомляє суд про поважні причини своєї неявки до суду, що призводить до порушення строків розгляду справи.

Враховуючи, зневажливе ставлення відповідача та представника відповідача до виконання процесуальних обов'язків, що призвело до затягування розгляду справи, зловживання процесуальними правами, які надані відповідачу та його представнику, не надання суду доказів поважної причини неявки у судові засідання, вважається, що є підстави для застосування заходів процесуального примусу у виді штрафу в розмірі трьох прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Визнавши, що мало місце зловживання правом, суд тим не менш прийшов до висновку про відсутність підстав для вжиття заходу процесуального примусу у вигляді штрафу, оскільки відсутні докази того, що ними здійснюються дії, які свідчать про перешкоджання судочинству.

Науковий керівник: Печений О. П., кандидат юридичних наук, доцент

Катерина ЛОГВИНОВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група

БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ ТА ЇЇ ЗАХИСТ

Цифровізація України з кожним роком набирає обертів, полегшується робота державних органів у наданні послуг. Новації не оминають

і банки. Зараз, карткова система користується великим попитом. Через російське вторгнення готівкова система оплати потрапляє під загрозу, особливо це ставалося і стається з містами, які потрапляють у окупацію, коли банк не встигає вивезти гроші, то банкноту приводять у неплатіжний стан. Саме тому Національним банком України (далі НБУ) рекомендується віддавати перевагу безготівковим операціям, саме вони є значно безпечнішими в умовах воєнного стану, бо ця система з початку повномасштабного вторгнення працює безперебійно, якщо звичайно, є зв'язок. Отже, як ми бачимо, кожного дня банківська система стикається із викликами сучасності, а тому, банківська сфера є дуже важливою галуззю і має великий вплив на добробут населення і економіку країни загалом. Якщо на банках стоїть такий великий і відповідальний обов'язок, як розширювати фінансові можливості людей, їх підприємств, надаючи в користування потрібні для цього кошти, то також перед ними стоїть і ще один не менш важливий обов'язок, а саме – не тільки збереження коштів, а і збереження банківської таємниці.

То що ж про це нам каже законодавство? В Україні було законодавчо встановлено певний механізм збереження, охорони та розкриття банківської таємниці. Цей механізм врегульований нормами Цивільного процесуального, Цивільного та Кримінально-процесуального кодексів України. А також і Законами «Про банки і банківську діяльність», «Про захист персональних даних», «Про Національну поліцію», «Про організацію формування та обігу кредитних історій», «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про інформацію», «Про Національний банк України», «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», «Про споживче кредитування» та підзаконними актами [2]. Розглянемо Закон України «Про банки і банківську діяльність», там цьому приділена ціла глава, це глава 10 під назвою «БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ ТА КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ», але наразі нас цікавить стаття 60 у цій главі. Відповідно до цього, банківською таємницею вважається інформація, яка стосується діяльності та фінансового стану клієнта і яка встала відомою банку коли обслуговувався клієнт та у процесі взаємовідносин з ним або стала відомою третім особам коли банком надавалися послуги або виконувалися функції, визначені законом, а також інформація, що визначена у цій статті про банк є банківською таємницею [1]. І також там додається ще певний перелік. Зокрема банківською таємницею є відомості про банківські рахунки

клієнтів, їх фінансово-економічний стан, інформація про здійснені операції, інформація що стосується організації та перевезення валютних цінностей та/або здійснення інкасації коштів, коди, що використовуються банками для захисту інформації. Загалом, стаття налічує 13 пунктів і також звертається увага на те, у цій статті є частини (перша та друга), положення яких не поширюються на певну інформацію щодо боржників, обліку та інше. Далі у законі передбачаються зобов'язання щодо збереження банківської таємниці, а саме: банки повинні застосувати технічні засоби для запобігання несанкціонованому доступу до різних носіїв інформації, зокрема електронних, також у договорах та угодах, що укладено між банком та клієнтом, передбачаються положення, що містять застосування застереження та встановлюють відповідальність для збереження банківської таємниці, організації спеціального діловодства з документами і звичайно обмеження кола осіб, що мають доступ до інформації, що містять банківську таємницю. Як ми бачимо перелік дуже великий, але потребує захисту. То ж яким чином він відбувається? Цьому приділена увага у постанові НБУ «Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» [3]. Проаналізувавши цю постанову та вище згаданий Закон з метою захисту банківської таємниці банки та працівники їх установ повинні: 1) зберігати конфіденційність інформації про клієнтів, що отримують в процесі банківської діяльності, включаючи особисті дані, фінансові операції; 2) забезпечити адекватний рівень захисту конфіденційної інформації від несанкціонованого доступу та інше; 3) мають встановлювати внутрішні процедури та контроль для обмеження доступу до конфіденційної інформації лише тим працівникам, які мають необхідні повноваження; 4) банки не мають права розкривати конфіденційну інформацію про клієнтів третім особам без згоди клієнта або за наявності відповідної законодавчої підстави.

Постає таке ж важливе питання. А чи завжди банк зобов'язаний зберігати банківську таємницю? Ні, і у цьому ми переконуємося прогорнувши трішки далі Закон України «Про банки і банківську діяльність»(дата звернення: 16.04.2023) до статті 62 та її приміток. Так як статті дуже великі, наголосимо на основному. Інформація щодо і юридичних, і фізичних осіб, що становить банківську таємницю, розкривається банками: уповноваженим органам таким як Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань та ін.; центральному органу виконавчої

влади, яким реалізується державна податкова політика у передбачених випадках цим Законом; коли буде здійснено запит або надано письмовий дозвіл відповідної або юридичної, або фізичної особи; якщо судом буде прийняте відповідне рішення; інші банки якщо подадуть відповідні запити у випадках, передбачених цим Законом та Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, що були одержані злочинним шляхом, фінансували тероризм та фінансували розповсюдження зброї масового знищення» теж мають права одержувати банківську таємницю розкрити банками; особам, зазначеним власником рахунку; дозволяється розкривати банківську таємницю і держателю Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань [1].

Якщо клієнт вважає дії банку неправомірними, то відповідно до Цивільного Кодексу України статті 1076 частини 2 він має всі для того права, щоб домогтися від банку відшкодування збитків, що було завдано та моральної шкоди. А щодо відповідальності за розголошення банківської таємниці? Кримінальний Кодекс України це передбачає. Статтею 232 визначається каральна санкція за умисне розголошення з корисливих чи інших особистих мотивів і якщо було завдано істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності.

Отже, банківська таємниця є важливим аспектом функціонування банківської системи, оскільки забезпечує захист конфіденційної інформації і так як злочинці намагаються отримати доступ до конфіденційної інформації шляхом хакерських атак, фішингових та інших кіберзлочинних дій (після повномасштабного вторгнення кількість таких злочинних дій дуже виросла), то з боку держави, важливо сприяти розвитку кібербезпеки та її представників. А у свою чергу банки повинні і далі розробляти та впроваджувати відповідні процедури з метою захисту банківської таємниці та попередження її витоку.

Список використаних джерел:

1. Про банки і банківську діяльність Закон України від 7.12.2000 №2121-III (редакція від 1.04.2023) // Відомості Верховної Ради. – 2001 – №5 – Ст.30. (дата звернення: 16.04.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Хижняк А. В. Цивільно-правовий аспект банківської таємниці: кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису, анотація 08.081.03 Одеса, 2021. 172 с.

3. Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці Постанова від 14.07.2006 № 267 (редакція від 17.03.2023) // Офіційний вісник України. – 2006 – № 32 – Ст.137, ст.2230. (дата звернення: 16.04.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0935-06#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Євгеній МУХІН,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 1 групи факультету
прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ДІЙ У МАЙНОВИХ ІНТЕРЕСАХ ІНШОЇ ОСОБИ БЕЗ ЇЇ ДОРУЧЕННЯ

Інциденти стаються випадки, коли люди з різних міркувань без попередження втручаються у справи інших. Звичайно, що це не стосується протиправних дій, а навпаки корисних. Йдеться мова про вчинки, які спрямовані на запобігання настанню несприятливих наслідків для майна іншої особи, з якою немає змоги негайно зв'язатися. Такі випадки якраз викликають зацікавленість своєю унікальністю та дозволяють формувати двоякі позиції до них.

Цивільний кодекс України закріплює вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення у главі 79 та відносить цей інститут до недоговірних зобов'язань Слід зазначити, що до появи Цивільного кодексу України 2003 р. подібне не передбачалося законодавством, хоча регулювання таких відносин має потребу, оскільки при їх реалізації можуть виникати непорозуміння у сторін. Актуальність такого зобов'язання пов'язана з повномасштабним вторгненням Росії в Україну, коли багато людей були вимушені покинути власні домівки, за якими можуть здійснювати догляд сусіди та інші небайдужі особи за відсутності там власників.

Сам інститут має глибоке коріння, що сягає римського права, звідки й походять його основні засади та термінологія, яка вживається серед дослідників та практиків. Варто звернутися до латинського найменування цього явища – *negotiorum gestio*. Воно перекладається як «ведення чужих справ». Оригінальну назву та сам переклад використовують як синоніми до закріпленої у законодавстві. *Negotiorum gestio* з'явився в римському праві задля турботи про інтерес і стосується здебільшого захисту майна господарів, які є відсутніми певний час. Господаря називають домінусом, а особу, яка вчиняє дії в чужих інтересах – гестор.

Досить цікавими та неоднозначними у діях в майнових інтересах іншої особи без її доручення є кілька моментів, а саме: повідомлення зацікавленої особи про вчинення таких дій з метою отримати відшкодування та власне – саме відшкодування. Також вартим уваги є те, що гестор порушує право приватної власності при реалізації такого зобов'язання, що може завдати певної шкоди чи додаткових витрат домінусу, хоча самі дії несуть користь.

У статті 1158 Цивільного кодексу України вказано, що якщо майновим інтересам іншої особи загрожує небезпека настання невігідних для неї майнових наслідків, особа має право без доручення вчинити дії, спрямовані на їх попередження, усунення або зменшення. Важливим аспектом цього зобов'язання є відсутність попереднього договору між суб'єктами. Як зазначають окремі дослідники, зокрема Олеся Чепис, цей інститут служить підставою виникнення особливого виду так званих «превенційних зобов'язань», а співвідношення прав та обов'язків сторін – як результат узгодження інтересів суб'єктів цих відносин.

Варто зазначити, що гестором може бути особа, яка не має обов'язку вчиняти згадані дії. Таким суб'єктом не можуть бути правоохоронці, рятувальники, медики, які втручаються в чужі справи при виконанні та в межах своїх обов'язків, що становить публічний характер. Тому можна стверджувати, що попередньо гестор не мусить виконувати такі дії, оскільки вони його не стосуються, а також він не переслідує корисливої мети. Слід зазначити, що законодавець чітко не встановлює, хто може стати таким суб'єктом, тому слід у Цивільному кодексі України закріпити, що особа, яка вчинила дії в майнових інтересах іншої особи без її доручення, також не повинна мати обов'язку, який несе публічний характер.

Можна виділяти різні мотиви, якими керувався гестор при вчиненні таких дій. Законодавство не надає цьому уваги, оскільки це не має значення при зобов'язанні, яке розглядається у даному випадку. Можна говорити, що закон захищає осіб, які бажають допомагати іншим людям у разі, якщо є небезпека настання для них невігідних майнових наслідків, оскільки гестор зможе отримати відшкодування за вчинення корисних справ, але у разі, якщо буде дотримано умов, зазначених у законодавстві, а саме: повідомлено домінуса при першій нагоді про свої дії, оскільки до вчинення дій не було можливості запитати у нього дозволу; вжито усіх належних від гестора заходів щодо попередження, усунення або зменшення невігідних майнових наслідків для іншої особи; надано звіт про вчинення таких дій та передати все, що було одержано при цьому. У разі невиконання таких умов у зацікавленої особи не виникне обов'язку відшкодувати витрати, а гестор не набуде права вимагати їх. Про заохочення до вчинення таких зобов'язань, на мою думку, не може бути мови, оскільки законодавство у межах згаданого інституту не передбачає винагороди для гестора, а лише відшкодування витрат.

З іншого боку особа може запобігати настанню невігідних майнових наслідків для іншої особи без корисливої мети та без подальшого відшкодування витрат. Це більше стосується дій, які не вимагають значних витрат, наприклад, догляд за деревами чи городом сусіда, який тривалий час відсутній, без попередньої домовленості з ним, та використання засобів для боротьби зі шкідниками. Але закон за будь-яких міркувань гестора покладає на нього обов'язок негайно повідомити домінуса та надати звіт. Це зумовлено тим, що зацікавлена особа має знати, хто вчиняв певні дії з її майном та у якому розмірі підлягають відшкодуванню збитки. Але виникає проблема у визначенні моменту, коли саме гестор негайно повідомив домінуса, а коли невчасно. До подібного зазвичай застосовують такий вислів як оціночні поняття.

Самі дії мають не суперечити намірам домінуса, бути єдиною можливістю попередження, усунення або зменшення невігідних майнових наслідків. Юрій Заїка вказує, що проста «корисність» дій не може бути підставою для виникнення зобов'язання при несхваленні дій, оскільки зацікавлена особа, наприклад, із матеріальних міркувань не мала можливості їх вчинити самостійно і, відповідно, позбавлена можливості відшкодувати витрати, пов'язані із їх вчиненням іншою особою (наприклад, проведення капітального ремонту даху). Передбачення законодав-

ством необхідності схвалення дій домінуса є важливим для виникнення права вимоги відшкодування витрат у гестора, оскільки таким чином зацікавлена особа може відстояти свої наміри, які могли бути порушені іншою людиною. Звісно, власник майна має бути вдячним за те, що було відвернуто несприятливі майнові наслідки для нього, але він не завжди зможе належним чином відплатити за це, і це також може бути невігідним для нього. Це також стосується витрат, що невинуваті обставинами. Тому треба враховувати подібні випадки та становище домінуса.

Враховуючи згадані аспекти вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, слід зазначити, що даний інститут передбачає застосування оціночних понять, щоб зацікавленій особі дійсно не було завдано невігідних майнових наслідків, було їх попереджено, усунуто або зменшено, але при цьому гестор, вчиняючи такі дії належним чином без надмірних витрат, має отримати право на відшкодування витрат за корисні дії.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Маргарита ОГЛА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури 3 курс, 1 група

НЕЛЕГАЛЬНЕ ВІДТВОРЕННЯ МУЗИКИ У ПУБЛІЧНИХ МІСЦЯХ: ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

XXI століття характеризується як період прогресу та технологій. Завдяки вільному доступу до мережі Інтернет інформація отримується в будь-якій точці світу за лічені хвилини, в переважній більшості завдяки вільному доступу до неї. Однак, не завжди правовласник авторських та суміжних прав може повністю проконтролювати процес використання його об'єкту власності.

Музика відіграє важливу роль в сучасному суспільстві, оскільки супроводжує людину не тільки під час особистого прослуховування, а й

під час відвідування публічних місць: в торгівельних центрах, готелях, кафе та ресторанах. Нерідко заклади нелегально транслюють музичні супроводи, тому одним із найрозповсюдженіших об'єктів авторських та суміжних прав, використанням яких порушуються права авторів/виконавців, є музичні твори.

Відповідно до норми Цивільного кодексу України (п. 1 ч. 1 ст. 433) об'єктами авторського права, які підлягають захисту, є музичні твори як з текстом, так і без тексту [1]. З цього випливає, що популярна спроба обійти порушення авторського права, а саме: трансляція в публічних місцях відомих музикальних композицій без тексту не допоможе уникнути можливих претензій від особи, чие майнове право інтелектуальної власності було порушено.

Суб'єкти господарювання, які прагнуть зберегти власні прибутки та створювати завдяки трансляції музичних композицій комфортну для відвідувачів атмосферу, свою діяльність вибудовують на основі Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 року.

Відповідно до вищезгаданого Закону в Україні діють організації колективного управління (далі – ОКУ) – громадські об'єднання, що реєструються в Національному органі інтелектуальної власності, діяльність яких неприбуткова, проте спрямована на управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав. ОКУ має свій каталог, в якому визначені об'єкти авторського права і суміжних прав, майновими правами на які управляє організація [2].

У випадку, якщо суб'єкт господарювання (користувач) хоче використовувати, наприклад, музичну композицію, то він зобов'язаний до початку використання відповідного об'єкту авторського права і суміжних прав укласти з ОКУ, яка здійснює управління майновими правами, договір про використання таких об'єктів з обов'язковою виплатою винагороди [2]. Якщо організацією колективного управління буде зафіксоване нелегальне використання музичного твору/фонограми, вона уповноважена звернутися до суду від імені правовласників з метою захисту порушених майнових прав інтелектуальної власності.

Одним з таких прикладів є постанова Верховного Суду (далі – ВС) від 12 вересня 2019 року у справі №910/16528/18. Приватна організація (далі – ПО) «Організація колективного управління авторськими та суміжними правами» звернулася до суду в інтересах позивача «Ворнер

Мьюзік Україна» до відповідача – мережі ресторанів ТОВ «Сушія» за неправомірне використання у своєму закладі музичного твору «Into You» у виконанні співачки Casey Jean. Позовна вимога ОКУ включала стягнення з ТОВ «Сушія» грошової компенсації у розмірі 223380 грн. за порушення авторських прав. Суд першої інстанції у своєму рішенні в позові відмовив повністю через недостатню доведеність позивачем факту порушення майнових авторських прав. Апеляційна інстанція залишила рішення першої інстанції без змін, наголосивши, що ОКУ не надала необхідних доказів щодо правомірності передачі управління майновими правами між ТОВ «Ворнер/Чаппелл» – ТОВ «Ворнер Мьюзік Україна» – «Організацією колективного управління авторськими та суміжними правами». Однак, Верховний Суд наголосив на тому, що суди першої та апеляційної інстанції не надали оцінки доказам в сукупності, не оцінили взаємного зв'язку цих доказів, надавши оцінку кожному доказу окремо. При цьому поза увагою суди залишили один із найважливіших доказів позивача – фіскальний чек та дослідження ліцензійного договору між ТОВ «Ворнер Мьюзік Україна» та ОКУ. ВС наголосив на тому, що для захисту авторських прав організацією колективного управління від імені правовласника необхідно: не тільки надати ліцензійний договір задля підтвердження передачі управління майновими авторськими та суміжними правами на музичний твір, а й ретельно дослідити зміст відповідного договору, оскільки в них можуть бути передбачені необхідність отримання письмової згоди для вжиття заходів судового захисту в інтересах правовласника, що в свою чергу першими двома інстанціями досліджено не було.

Виходячи з усього вищезазначеного, Верховний Суд скасував рішення попередніх інстанцій та постановив повернути справу на новий розгляд до суду першої інстанції [3].

Позитивним прикладом в практиці захисту майнових авторських та суміжних прав є справа господарського суду Львівської області від 5 вересня 2019 року. Знову ПО «Організація колективного управління авторськими та суміжними правами» звернулася до суду за захистом порушених прав позивача «Ворнер Мьюзік Україна» до відповідача ТОВ «Аквадельф» (дельфінарій) за публічну трансляцію музичного твору «Get Lucky» авторів Тома Бангальте, Найла Роджерса та інших; виконавців: Daft Punk Feat. Pharrell Williams. Позовна вимога ОКУ включала стягнення з ТОВ «Аквадельф» компенсації за порушення

майнових авторських прав в сумі 245888 грн. Дослідивши обставини справи, суд прийняв рішення: позов ОКУ задовольнити повністю та стягнути з дельфінарію не тільки грошову компенсацію у розмірі 245888 грн., а й 3688 грн. судового збору та 3500 грн. витрат на професійну правничу допомогу [4]. Однак, рішення суду першої інстанції було оскаржене ТОВ «Аквадельф» 3 грудня 2020 року та за результатами розгляду справи судом апеляційної інстанції було скасовано рішення місцевого суду повністю та ухвалене нове – в позові Організації колективного управління авторськими та суміжними правами в інтересах «Ворнер Мьюзик Україна» відмовити [5].

Останнім прикладом в категорії інтелектуальна власність, авторські та суміжні права, який хотілося б привести, є рішення Верховного Суду від 9 липня 2019 року. ПО «Організація колективного управління авторськими та суміжними правами» звернулася до суду за захистом порушених прав позивача приватного підприємства «Світова музика» до відповідача ТОВ «Сітізен Кафе» з вимогою стягнути з останнього 222012 грн. компенсації за неправомірне використання музичних творів «Animals» та «Moves Like Jagger» виконавця Maroon 5 в приміщенні кафе, що призвело до порушення майнового авторського права. Рішенням господарського суду міста Києва позов ОКУ задоволено частково: з ТОВ «Сітізен Кафе» стягнути 35240 грн. компенсації за порушення майнових авторських прав. Організація колективного управління в касаційній скарзі рішення суду першої інстанції не оскаржувала, тож грошова компенсація, яку отримали ОКУ в інтересах приватного підприємства «Світова музика» не 222012 грн, а 35240 грн. [6].

Отже, зважаючи на кількість судової практики в категорії справ щодо захисту авторського права та суміжних прав на музичні твори, можна дійти висновку, що порушення майнових прав таких об'єктів інтелектуальної власності є розповсюдженим явищем. Однак здійснити ефективний захист такого права на практиці доволі важко: через неналежне дослідження доказів, дійшовши до Верховного Суду, справа знову повертається на розгляд до суду першої інстанції, або в апеляційній інстанції скасовуються рішення суду першої інстанції та компенсація не виплачується взагалі, або ж позовні вимоги задовольняються частково і сума, яку отримує ОКУ в результаті розгляду справи в трьох інстанціях, зовсім не рівноцінна тій, яка була заявлена в позовній вимозі (200 тис. грн./ 35 тис. грн).

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV. Дата оновлення: 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
2. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав : Закон України від 15.05.2018 №2415-VIII. Дата оновлення: 15.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
3. Постанова Касаційного Господарського Суду Верховного Суду від 12.09.2019 у справі №910/16528/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84284513> (дата звернення: 10.05.2023).
4. Рішення Господарського суду Львівської області від 05.09.2019 у справі №914/968/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84257796> (дата звернення: 10.05.2023).
5. Постанова Західного апеляційного господарського суду від 03.12.2020 у справі №914/968/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93496150> (дата звернення: 10.05.2023).
6. Постанова Верховного Суду від 09.07.2019 у справі №910/12033/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82970535> (дата звернення: 10.05.2023).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права №1 Національно-юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Марія ПАСАТ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 12 групи факультету
юстиції

АВТОРСЬКЕ ПРАВО В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ПІДХОДИ SUI GENERIS В УКРАЇНІ

Зміни соціально-економічної ситуації в певній країні неминуче тягнуть за собою зміни правових підходів до усталених понять. Після багатьох років дебатов і різноманітних законодавчих експериментів на на-

ціональному рівні комп'ютерні програми зайняли своє місце серед об'єктів, що охороняються об'єктами авторського права на міжнародному рівні. Сьогодні основним технічним викликом, який необхідно вирішувати законними засобами, є штучний інтелект (далі – ШІ). Міжнародна корпорація даних прогнозує, що до 2024 року ринок ШІ, включаючи програмне забезпечення, обладнання та послуги, досягне 500 мільярдів доларів [1].

Питання політики інтелектуальної власності щодо ШІ актуальне, оскільки багато країн розробляють стратегії в цій сфері. Велика Британія стала першою, що захистила авторські права на твори, створені комп'ютером, відповідно до Закону 1988 року, визначаючи їх як такі, що не мають людського автора. [2]. Закон визначає автора як особу, що створила твір, із захистом на 50 років, проте окремого права *sui generis* для об'єктів, створених ШІ, ще не було встановлено на законодавчому рівні.

Українські законодавці намагалися охопити це питання у новій редакції Закону «Про авторське право та суміжні права» 2023 року. Зокрема, у статті 33 цього Закону вводиться нове право *особливого роду* (*sui generis*) для неоригінальних комп'ютерно згенерованих об'єктів (КЗО). Неоригінальним КЗО вважається об'єкт, який відрізняється від існуючих подібних і створений функціонуванням комп'ютерної програми без прямої участі особи у його створенні. До КЗО не застосовуються моральні права. Майнові права, що впливають із права *sui generis*, є рівними майновим правам автора. Особи, які мають право *sui generis*, включають власників майнових прав або прав на ліцензування комп'ютерної програми, за допомогою якої був створений об'єкт. Закон передбачає права *sui generis* як майнові права, аналогічні авторським правам, на протязі 25 років, які рахуються з 1 січня року, наступного за роком, в якому створено КЗО. [3].

На основі даного визначення ми можемо припустити, що рішення типу *sui generis* було обрано тому, що комп'ютерно згенерована робота не вважається оригінальною зовсім. Тобто, вона не відображає власного творіння автора. У той же час, значні інвестиції можуть бути потенційно вкладені в таку комп'ютерно згенеровану роботу, тому її потрібно захистити.

Незважаючи на загальні перспективи права *sui generis* для результатів діяльності штучного інтелекту, є й інші аспекти Закону, що вводять

в оману. З наведеного визначення здається, що право на створений комп'ютером об'єкт охоплює концепцію повністю автономного штучного інтелекту, на що вказує відсутність безпосередньої участі людини в його створенні. Хоча час від часу в ЗМІ з'являється інформація про те, що ШІ створив новий твір, але ці роботи були створені на основі інформації, створеної людиною [4].

Концепція рекодифікації Цивільного кодексу України також коротко висвітлює питання щодо штучного інтелекту. Поняття «автономна робота» та «штучний інтелект» включені до розширеного списку об'єктів цивільних прав, що свідчить про те, що автори проекту Концепції вважають ШІ об'єктом, залежним від людини [5].

Проблема того, що правовому захисту підлягають твори без творця, створені ШІ, відкриває нові виклики для авторського права в епоху штучного інтелекту в Україні. Традиційні підходи до визначення авторства та захисту авторських прав стають менш релевантними у світлі розвитку ШІ, який дедалі більше створює твори без прямого людського втручання. Відповідно, підходи *sui generis*, які передбачають специфічні механізми правового регулювання, набувають особливої актуальності в українському контексті. Проблема полягає в тому, як розробити та впровадити ефективні правові інструменти, що забезпечать належний захист інтересів усіх сторін – від розробників ШІ до користувачів творів, створених без творця, враховуючи сучасні технологічні реалії та глобальні тенденції у сфері авторського права.

Отже, авторське право в епоху ШІ ставить перед собою нові виклики та проблеми. Підходи *sui generis* визнають особливості роботи з ШІ, намагаючись знайти оптимальний баланс між захистом прав авторів і заохоченням до розвитку технологій. Українське законодавство повинне адаптуватися до цих змін, розширюючи межі традиційного авторського права.

Список використаних джерел:

1. IDC прогнозує, що у 2023 році світові витрати на системи, орієнтовані на штучний інтелект зростуть. *Міжнародна корпорація даних*. URL: <https://www.idc.com/getdoc.jsp?containerId=prUS50454123> (дата звернення: 03.05.2023).
2. Про авторське право, зразки та патенти : Закон Сполуч. Королівства від 15.11.1988 р.

3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. №2811-IX : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 03.05.2023).
4. Зображення, створене за допомогою ШІ, виграло премію в галузі фотографії та викликало світову дискусію. *NNews*. URL: <https://nnews.com.ua/zobrazhennya-stvorene-za-dopomogoyu-shi-vygralo-premiyu-v-galuzi-fotografii-ta-vyklykalo-svitovu-dyskusiyu.html> (дата звернення: 03.05.2023).
5. Робоча група. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Вид. дім «АртЕк», 2020. 128 с.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Казанцев Сергій Володимирович

Христина ПЕРЕЙМА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 1 групи факультету
прокуратури

ЩОДО ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Захист прав інтелектуальної власності – це один з пріоритетних напрямків у галузі цивільного права, що повинен ґрунтуватися на такій правовій основі, що буде забезпечувати право власника на відповідний об’єкт через надання йому ефективних способів захисту порушеного права. Також питання охорони прав інтелектуальної власності відображається в нормативно-правовій базі створеній в межах Європейського Союзу, так звана *acquis communautaire*, які Україна повинна імплементувати у своє законодавства відповідно до своїх міжнародно-правових зобов’язань як держава-кандидат.

15 квітня 2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності», прийнятий 20 березня 2023 року №2974-IX. Як зазначається в пояснювальній записці до цього законопроекту, метою прийняття було впровадження стандартів правової охорони, передбаче-

них Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, в тому числі відповідними директивами цієї інституції. Зокрема правовою підставою прийняття є ряд підзаконних нормативних актів, себто стратегічні плани розвитку економіки, укази Президента, програми діяльності Кабінету Міністрів України, план законопроектної роботи Верховної Ради України та інші.

Основою для прийняття змін стала Директива 2004/48/ЄС, а саме стаття 8 про інформацію, яка відтворилась у доповненій Цивільним процесуальним кодексом статті 84–1 про витребування окремих доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності. Нововведенням стало те, що тепер власник має право вимагати в ході судового провадження інформацію про походження та канали розповсюдження продукції або надання послуг чи підозри щодо цього, що порушує його право інтелектуальної власності стосовно дій особи-порушника, особи, яка робила це з комерційною метою або була задіяна до виробничого процесу або розповсюдження товару чи надання послуг.

Угодою про асоціацію в статті 240 та Директиві 2004/48/ЄС в статті 13 сказано про збитки щодо порушеного права, а саме, що їхнє встановлення відбувається судовими органами, які повинні враховувати майнову шкоду у формі негативних економічних наслідків, втраті прибутку, будь-яких недобросовісних доходів, які були одержані порушником та немайнову у формі моральної шкоди, спричиненої правовласнику порушником. Крім цього враховується те, що порушник міг не знати або не мати достатніх підстав думати, що його дія є протиправною, тоді судові органи мають право прийняти рішення про вилучення зиску або відшкодування шкоди, які можуть бути попередньо встановлені. Прийнятими змінами у 2023 році було додано ще один спосіб захисту цивільних прав та інтересів щодо об'єктів інтелектуальної власності у ряді таких нормативно-правових актів, зокрема Закон України «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів». Тепер відповідно до цих змін розмір компенсації визначається судом на підставі обсягу порушення, вини порушника та інших обставин, що мають істотне значення для призначення такого стягнення за порушені права власника зареєстрованого або незареєстрованого промислового зразка, свідоцтва на товарний знак чи послугу, зареєстрованого компонування

та прав володільця патенту щодо винаходу і корисної моделі. Варто звернути увагу, що до моменту ухвалених змін способом захисту було лише призначення відшкодування збитків, проте відтепер за бажанням власника чи володільця об'єкту інтелектуальної власності можливе обрання замість цього способу захисту застосування стягнення компенсації. При цьому слід пам'ятати, що розмір компенсації залежатиме від визначених законом умов та обставин, а не на розсуд власника. Також, якщо порушення прав відбулося неумисно і відсутня недбалість, розмір компенсації дорівнює розміру винагороди, яка була б сплачена за надання такого дозволу, що є відображенням норм *acquis communautaire*.

Таким чином, український законодавець з метою запозичення європейських стандартів та норм, прийняв важливі положення щодо охорони прав інтелектуальної власності на певні об'єкти та закріпив додатковим способом захисту право на отримання компенсації за матеріальну та моральну шкоду. Проте у механізмі стягнення компенсації у таких випадках є певні недоліки, що насамперед пов'язані зі складністю процедури, яка потребує від судових органів врахування багатьох критеріїв при прийнятті рішення про застосування такого стягнення у частині, що стосується саме грошового розміру, що у такий спосіб сприяє уподібненню іншому способу захисту, а саме відшкодуванню збитків.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Діана ПРИЛІШКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу, 1 групи факультету
прокуратури

ПУБЛІЧНА ОБІЦЯНКА ВИНАГОРОДИ БЕЗ ОГОЛОШЕННЯ КОНКУРСУ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Публічна обіцянка винагороди є однією з форм стимулювання громадської активності та сприяння вирішенню різноманітних про-

блем, пов'язаних з передачею інформації, пошуком різних об'єктів або осіб.

Стаття 1144 Цивільного кодексу України надає особі право публічно пообіцяти винагороду за досягнення відповідного результату, без необхідності оголошення конкурсу.

Однак, застосування цього права може супроводжуватися рядом проблем. Відсутність конкретних правил та процедур щодо публічної обіцянки винагороди може призвести до незаконних дій та зловживань з боку осіб, які відповідають за здійснення такої обіцянки.

Публічна обіцянка винагороди є дією, яка може призвести до зміни цивільних прав чи обов'язків та вимагає лише волі однієї сторони – особи, яка оголошує обіцянку. Для виникнення зобов'язання виплатити винагороду, необхідно, щоб були наявні два юридичні факти: публічне оголошення про виплату винагороди та здійснення іншою особою вказаної дії. Згідно з Цивільним кодексом України, обіцянка винагороди є публічною, якщо вона сповіщена у засобах масової інформації або іншим чином невизначеному колу осіб.

Проте, на практиці часто виникає питання, чи підпадають певні висловлювання, акції, оголошення під поняття «публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу».

За судовою практикою, у певних випадках можна відзначити, що маркетингова акція, яка не є лотереєю, грою, конкурсом або публічною обіцянкою винагороди без оголошення конкурсу у розумінні Глави 78 ЦК України, не є публічною обіцянкою винагороди.

Так, наприклад, апеляційним судом Чернігівської області від 22.03.2017 слухалася справа № 750/9677/16-ц, за матеріалами якої встановлено, що ТОВ «Поштовий клуб «Центр» проводило маркетингову акцію серед своїх клієнтів. Позивач О. заявила, що вона замовляла та отримувала різноманітні товари від ТОВ «Поштовий клуб «Удача» та мала отримати грошовий приз у розмірі 295 000 грн від ТОВ «Поштовий клуб «Центр», що пізніше було збільшено до 314 000 грн, окрім окремо отриманих 20 000 грн у вигляді каталогів, листівок, вкладишів, бланків тощо.

З наданих документів видно, що позивач О. брала участь у маркетинговій акції, проте отримання нею інформаційно-рекламних матеріалів з вказівкою її як переможця не означає автоматичної виплати їй головного призу. Власників призів обирає спеціальна комісія в кінці строку про-

ведення акції, враховуючи вимоги правил та умов акції. Згідно з рішенням комісії, головним переможцем стала М., а не позивач О. Таким чином, апеляційний суд вирішив підтримати рішення суду першої інстанції про відсутність підстав для задоволення позовних вимог позивача О. щодо стягнення грошових коштів.

Отже, національні суди притримуються правової позиції про те, що маркетингова акція не є лотереєю, грою, конкурсом або публічною обіцянкою винагороди без оголошення конкурсу в розумінні Глави 78 Цивільного кодексу України.

Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу може бути ефективним інструментом для стимулювання діяльності індивідів або організацій в певній сфері. Однак, використання цього інструменту може викликати певні проблеми, зокрема:

1. Недостатня прозорість. Без оголошення конкурсу, відсутність конкретних критеріїв відбору та прозорих процедур можуть створити підозру щодо об'єктивності винагороди і порушити довіру до організації, яка видає обіцянку.

2. Відсутність конкуренції. Без конкурсу, інші індивіди або організації можуть бути відчужені від участі в діяльності, яку стимулює обіцянка, що може призвести до меншої ефективності та інноваційності в галузі.

3. Непередбачуваність результатів. Відсутність чітких критеріїв та процедур може привести до того, що результати діяльності, яку стимулює обіцянка, можуть бути непередбачуваними та непевними.

4. Відсутність контролю. Без процедур контролю, організації, яка видає обіцянку, можуть не мати можливості відслідковувати діяльність учасників та забезпечити належну реалізацію обіцянки.

Отже, можна зробити висновок, що публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу може бути ефективним інструментом для привернення уваги до конкретної проблеми або виклику, а також для залучення громадськості до вирішення цих проблем. Однак, при її застосуванні потрібно дотримуватися певних принципів, щоб уникнути можливих проблем та конфліктів із зацікавленими сторонами. Найголовнішим принципом є прозорість і відкритість, тобто докладне пояснення мети та умов обіцянки, відкрите обговорення з громадськістю та можливість перевірки результатів. Також важливо дотримуватися принципів чесності та справедливості, розуміти, які критерії будуть використовуватися для

визначення переможців, і гарантувати, що учасники мають однакові можливості на успіх.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Дар'я ПУШКАРЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу, 4 групи міжнародно-
правового факультету

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ НА МАЙБУТНЄ

Новела Цивільного кодексу України полягає в тому, що окрім звичайного договору дарування, він передбачає можливість укладення договору дарування на майбутнє. Спираючись на те, що цей вид договору стає досить поширеним і в той же час не зовсім чітко й конкретно закріплений у цивільному законодавстві, можливе виникнення спірних ситуацій.

Науковці у своїх роботах приділяють увагу договору дарування на майбутнє, а саме: правовій природі, загальній характеристиці, моментам укладання й розірвання даного договору. Серед учених можна виділити: Биркович Т. І., Кравчук В., Кочина О. С., та багато інших. Однак певні питання все ж таки залишаються не вирішеними.

Договір дарування на майбутнє передбачає встановлення обов'язку дарувальника передати дарунок обдаровуваному в майбутньому через певний строк (у певний термін) або у разі настання відкладальної обставини. Як і загальний договір дарування, договір дарування на майбутнє є одностороннім та безвідплатним. Однак у договорі дарування на майбутнє є своя особливість, а саме він є консенсуальним. Консенсуальним договір дарування є тоді, коли він породжує зобов'язання передати майно обдаровуваному у майбутньому, тобто зобов'язання не збігається з моментом передачі речі.

Варто зауважити, що сучасне цивільне законодавство не в повній мірі описує договір дарування на майбутнє, що в свою чергу може призвести до спірних ситуацій. Так, предметом договору дарування можуть бути нерухомі речі, рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, а також майнові права, якими дарувальник володіє або які можуть виникнути у нього в майбутньому. Виходячи з цього постає питання, чи може бути предметом договору дарування на майбутнє дарунок, який на момент укладення договору не є у власності дарувальника, але передбачається що буде куплений спеціально. Більшість науковців спираються на те, що за загальним правилом майно, яке є предметом договору дарування має бути у власності дарувальника. Однак, якщо розглядати роботи Кравчука В., Ющенко М. та Кочини О. можна знайти думку, що на момент укладення договору дарування на майбутнє предмет дарування може і не бути у власності дарувальника, але на момент передачі дарунка дарувальник має бути власником дарунка, оскільки в іншому випадку право власності до обдаровуваного не перейде, а отже договір дарування не відбудеться. Більш обґрунтованою, на мою думку, є позиція відповідно до якої на момент укладення договору дарування на майбутнє предмет дарування може і не бути у власності дарувальника, однак на момент передачі дарунка дарувальник має обов'язково бути власником дарунка. Така позиція обґрунтовується тим, що договір дарування на майбутнє є консенсуальним. Тобто дарувальник зобов'язується вчинити певні дії, а саме передати дарунок обдарованому, в майбутньому і відповідно предмет договору має бути обов'язково наявним в момент передачі.

Ще однією особливістю даного договору є те, що дарувальник може відмовитись від передання дарунка у майбутньому, якщо після укладення договору його майновий стан значно погіршився. Однак було б доречно чітко визначити ці умови. У науковій літературі, наприклад, до таких умов відносять: втрата постійного заробітку; тяжка хвороба дарувальника або членів його родини; інші обставини, які не можна було передбачити, укладаючи договір, а також ті, які негативно вплинуть пізніше на майновий стан особи.

Хоча у договорі дарування на майбутнє передбачено право відмови від цього договору після його укладання, однак законодавством встановлено обов'язок дарувальника відшкодувати збитки, завдані відмовою останнього від договору дарування на майбутнє. Оскільки укладаючи даний договір обдаровуваний розраховує на отримання того чи іншого

дарунка, а відмова дарувальника може мати негативні наслідки для першого. Такий механізм забезпечує обдарованого при укладенні цього виду договору відповідними гарантіями. На мою думку, окрім можливості сторонам самим у договорі визначати вимоги про відшкодування збитків, доречно було б і в законодавстві закріпити загальні правила стосовно процедури відшкодування збитків, на випадок, якщо сторони не передбачили цей момент у договорі.

Отже, спираючись на все вищезазначене, можна побачити що договір дарування на майбутнє є недостатньо врегульований. Оскільки даний вид договору стає все більш поширеним, необхідність вдосконалення чинного законодавства стосовно даного виду договору зростає. Доречним, на мою думку, є закріплення чіткого переліку умов за яких можливим є відмова дарувальника від цього договору, крім цього необхідно закріпити процедуру відшкодування збитків у зв'язку з відмовою від договору. Це допоможе на практиці зменшити кількість спорів, дозволить чітко орієнтуватися в усіх особливостях даного договору.

Список використаних джерел:

1. Ющенко М. С., Кочина О. С. Проблемні питання договору дарування на майбутнє / Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, серія Право. 2021. №63. С.178–182

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри цивільного права №2, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Крижна Валентина Миколаївна.

Анастасія РОМАНОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 16 групи факультету
прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ

Пріоритетним напрямом правової політики було і залишається забезпечення прав і свобод людини. Особливий статус цих прав закріплений

в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, міжнародних договорах та Конституції України.

Крім того, через те, що стратегічним напрямком розвитку наша країна обирає інтеграцію в європейський економічний і політико-правовий простір. Членство в Європейському Союзі є важливим пріоритетом зовнішньої політики та стратегічною метою України на найвищому державному рівні, до якого ми поступово наближаємося.

В європейських країнах недоторканність приватного і сімейного життя є захистом особистого життя громадян від посягань на їх особисте життя з боку органів державної влади. Крім того, у сучасному світі в електронному вигляді зберігаються масиви інформації, що містять величезну кількість деталей і деталей приватного життя людини.

Якщо розглядати поняття «право на недоторканність приватного та сімейного життя» можна виокремити три аспекти: 1) право особи на власне життя та на дії щодо нього; 2) практична недоторканність приватного та сімейного життя; 3) права, суміжні з іншими правами, особливо правом на недоторканність житла та зв'язку.

У статті 29 Конституції України зазначено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Згадки про право, яке закріплене в цій статі є найдавнішим, бо витoki про його містилися ще у Великій хартії вольностей (1215 року) та у Хабеас Корпус Акт (1679 року).

Гарантії особистої свободи та недопущення порушень, наразі, містяться в документах міжнародно-правового значення. У статті першій Загальної декларації прав людини наголошено на тому, що всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах. Проголошені в Декларації свободи мають багато форм. Так стаття третя закріплює свободу від рабства, а стаття п'ята гарантує свободу від тортур, нелюдського, жорстокого або такого, що принижує гідність, покарання чи поведження. [4].

Ці статті міжнародного права отримали подальший розвиток, серед іншого, у статті дев'ятій Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та статті п'ятій Європейської конвенції з прав людини.

Накопичення законодавчого, міжнародного та наукового матеріалу дало ширше трактування поняття недоторканності людини. Це зумовило різноманітність наукових позицій різних авторів щодо змісту свободи та права на особисту недоторканність.

Концепція свободи викликає науковий інтерес уже понад сто років. Багато вчених схилиються до думки, що особиста свобода – це можли-

вість вільно і незалежно ні від кого розпоряджатися собою, своїми діями і своїм часом.

Незважаючи на те, що право на особисту недоторканість тісно пов'язане з правом на особисту свободу, це не те саме, що впливає з назви відповідного фундаментального права.

Термін «недоторканість особистості» означає цілісність людської особистості, захист від людського втручання (фізичного, психічного, інформаційного тощо) та пов'язаних з ним об'єктів (квартир, іншого майна). Крім того, діти, так і психічно хворі користуються особистою недоторканністю.

Загалом стаття 29 Конституції України визначає вузький зміст недоторканності особи як недоторканність, переважно лише фізичну

Як відомо, право на особисту свободу та особисту недоторканність є частиною особистих немайнових прав, які забезпечують природне існування фізичної особи, а тому охороняється нормами Цивільного кодексу України. Згідно зі статтею 288 Цивільного кодексу України забороняється будь-яка форма фізичного чи психологічного тиску на фізичну особу, розпивання алкогольних напоїв, наркотичних чи психотропних речовин чи інше спонукання до порушення цього права. Закон також забороняє тілесні покарання батькам (усиновлювачам), опікунам, піклувальникам, вихователям малолітніх, неповнолітніх та піклувальникам відповідно до статті 289 Цивільного кодексу України.

Варто зазначити, що регулювання прав на свободу та особисту недоторканість у цивільному праві здійснюється окремими законодавчими нормами, які вказують на самостійність у системі особистих немайнових прав. Крім того, згадані права є синергетичними та встановлюють різні аспекти свободи у філософському сенсі. Право на свободу є позитивним, право на особисту недоторканність – негативним.

Категорія «недоторканність» трактується в цивільному праві як стан збереження цілісності та захищеності від будь-якого втручання третіх осіб. Виходячи із визначеного законом змісту цього індивідуального немайнового елемента та враховуючи його місце в системі немайнових прав, пропонується розуміння права на недоторканність особистості як тілесного (фізичного) права, але лише цим недоторканність особи не вичерпується.

Окрім права на фізичну недоторканість, право на особисту недоторканність як немайновий об'єкт особи за своєю суттю включає інші ключові компоненти: право на моральну цілісність, право на інтелектуальну цілісність.

Таким чином, фізична недоторканність особи забезпечується не лише здійсненням невід’ємних прав фізичної особи, передбачених статтею 289 Цивільного кодексу України, а й здійсненням багатьох інших особистих немайнових прав фізичної особи. Тому на сьогодні ці права набувають особливого значення і потребують особливого захисту.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: станом на 1 жовтня 2017 р. / Верховна Рада України. Київ: Право, 2017. 93 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року: зі змін. і допов. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Рабінович П. Конституція України як «живий інструмент» відображення та врегулювання соціальних змін (у світлі практики вітчизняного конституційного судочинства). Вісник академії правових наук України. 2012. №2. С. 3–14.
4. Загальна декларація прав людини від 19 вересня 1981 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
6. Кожан В. В. Особисті права та свободи людини : загальнотеоретичне дослідження : дис. канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 229 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Злата РОСОМАХА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група

ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інтелектуальна власність в Україні як окремий інститут цивільного права завжди була і продовжує залишатися достатньо перспективним

напрямок, оскільки сприяє розвитку нашої держави, а також захисту прав осіб навіть в умовах воєнних дій. Свідченням поширеності цього явища є законодавчі зміни, прийняті для вдосконалення цього інституту, а також взаємодія із міжнародним співтовариством. Розглянемо це питання більш детально.

Першим кроком на шляху захисту інтелектуальної власності (далі – ІВ) у цей час став Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 01.04.2022 р. №2174-ІХ (далі – Закон України №2174-ІХ). Зокрема, абзацом 1 пункту 1 частини 1 Закону України №2174-ІХ передбачено на період воєнного стану переривання плинну термінів задля належної охорони прав ІВ, а також строків їх набуття.

Крім того, цим Законом гарантовано здійснення ІВ. Так, абзацом 5 зазначеного пункту встановлено, що засади, якими зупиняється плин строків, не мають наслідком зупинення чинності свідоцтв та патентів, які засвідчують появу права на ІВ, а визначені у законодавстві відповідні прерогативи продовжують свою дію та втілюються учасниками повною мірою.

Актом, спрямованим на захист ІВ, також є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» від 20.03.2023 №2974-ІХ (далі – Закон України №2974-ІХ). Основні перетворення, визначені вказаним Законом України №2974-ІХ, стосуються: умов одержання судом відомостей щодо виникнення і поширення товарів та послуг, які відступають від прав ІВ; використання минулих заборон судів, що пов'язані з посередниками, послуги яких застосовуються відповідачем при порушенні права на ІВ; перспектив присвоєння інформації загальної доступності щодо недотримання прав ІВ та сутності рішення суду.

Ще одним законом, який певною мірою пов'язаний із правом ІВ, є Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» від 22.05.2022 р. №2265-ІХ. Ним насамперед забороняється популяризація нападу РФ на українську державу, вживання букв латинської абетки Z та V, офіційної символіки та емблем держави-загарбника на будь-яких плакатах з рекла-

мою, транспорті, інформації у цілях друку, одязі, у місцевостях, де відбуваються різного роду урочистості, при агітаціях, оголошеннях, медіа-просторі, Всесвітніх та соціальних мережах, за винятком ситуацій його засудження.

Варто зазначити, що охорона та захист інтелектуальної власності в умовах воєнного стану здійснюється не тільки на національному, а й міжнародному рівні.

Так, вперше поняття ІВ впроваджено у 1967 р. Конвенцією про застосування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967 (далі – Конвенція). Метою цієї організації згідно зі статтею 4 Конвенції є забезпечення охорони ІВ шляхом міждержавного співробітництва та співдружності організацій міжнародного рівня.

Крім того, Всесвітня організація інтелектуальної власності (далі – ВОІВ) сприяє узгодженню норм національного законодавства, а також обміну даними у сфері ІВ.

Охорону прав ІВ забезпечує також і Світова організація торгівлі, яка разом із ВОІВ та іншими міжнародними організаціями уклала Угоду з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності (далі – ТРІПС).

У ТРІПС ІВ розуміється як об'єкт торгівлі міжнародного характеру, а її захист розглядається як форма регулювання зовнішнього торгу. Нею ж передбачено кримінальну відповідальність за умисні дії щодо підробки товарного знака та порушення права автора у сфері підприємництва та покарання у вигляді позбавлення волі, штрафу, арешту, конфіскації товарів та інших засобів, що сприяли вчиненню протиправних дій.

Отже, навіть в умовах воєнного стану відбувається активний процес охорони та захисту інтелектуальної власності на законодавчому рівні. Це проявляється насамперед у прийнятті низки законів у період збройного конфлікту, а також співпраці України з міжнародними організаціями. Однак, провівши аналіз законодавчих нововведень щодо прав інтелектуальної власності, виявлено певні недоліки, які потребують безпосереднього вирішення. Так, варто перш за все впорядкувати спеціальні приписи, які стосуються цього інституту, а також приділити особливу увагу їх вдосконаленню, оскільки на сьогодні відсутній єдиний акт, що прямо стосується інтелектуальної власності.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Анжеліка САМОЙЛІК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 2 курсу, 10 групи факультету
юстиції

ОСОБЛИВОСТІ ОБРАХУВАННЯ СТРОКУ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Спадкові відносини відіграють одну з найбільш дискусійних ролей у цивільному праві, адже дане поняття водночас поєднує у собі трагічний та скандальний характер. Це пов'язано зі специфікою родинних зв'язків та майновим станом спадкодавця.

Відповідно до Цивільного кодексу України спадкуванням визначається передання спадщини від спадкодавця іншим особам у порядку закріпленому законом чи заповітом [1].

З початком повномасштабного вторгнення рф на територію України почали відбуватися значні зміни в суспільному житті українців і юриспруденція не є винятком. Зокрема, змінився порядок оформлення спадщини в умовах воєнного стану, а саме строк її прийняття.

Питання особливостей обрахування строку прийняття спадщини в умовах воєнного стану набуло дискусійного характеру, адже перед нами постає питання: чи правомірним є прийняття відповідного підзаконного акту та чи не суперечать такі зміни нормам Цивільного кодексу України?

У ст. 1270 Цивільного кодексу України регламентується строк прийняття спадщини у 6 місяців з дня відкриття спадщини. Але з впровадженням воєнного стану в державі, набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 № 164, де зазначено, що упродовж терміну для прийняття прав та обов'язків спадкодавця або відмови від їх прийняття загальмовується у період чинності надзвичайного стану, проте не більше чотирьох місяців. Свідцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини[2].

Тобто зміни, що почали діяти з прийняттям даної постанови, додали до строку для прийняття спадщини додаткові 4 місяці. В цілому, обрахування строку для такого роду справ здійснюватиметься наступним чином

до воєнного стану: якщо до 24.06.2022 року шестимісячний строк спадкування не закінчився, то він подовжується на 4 місяці і сумарно це становить 10 місяців, але у разі закінчення строку в умовах воєнного стану, точніше кажучи до 24.06.2022 року, то застосовується попередня норма, відповідно до якої строк прийняття спадщини або відмови від неї не подовжується та становить 6 місяців.

Враховуючи ієрархію актів цивільного законодавства України, то вищу ланку серед інших джерел цивільного права посідає Конституція України, потім Цивільний кодекс України (далі – ЦК України). Наступний щабель займають закони України, що не суперечать Конституції України та вище згаданому Кодексу.

До актів цивільного законодавства також відносять постанови Кабінету Міністрів України. Статтею 4 Цивільного кодексу України передбачено, що у разі суперечливості постанови Кабінету Міністрів України положень цього Кодексу, то слід використовувати положення ЦК України чи іншого закону[1].

Посилаючись на вище згадану ієрархію Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі №676/47/ 21, надав резонансне рішення щодо п. 3 досліджуваної постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року №164. Тобто, даний пункт не відповідає статтям 1270, 1272 ЦК України, тому не підлягає застосуванню[3].

Навіть з назви даної постанови Кабінету Міністрів України виявляється, що у ній закладено її поширення лише на сферу нотаріату. Така обставина, також, значно ускладнює порядок вирішення судами спорів щодо спадкових відносин[4].

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вироки Верховного Суду в Україні мають імперативний характер для всіх суб'єктів владних повноважень, що використовують нормативно-правовий акт, який має відповідну норму права[5].

В цілому статус джерела права в Україні має регламентуватися згідно із рішенням Конституційного суду України (далі – КСУ). Таким чином, рішення КСУ щодо визнання конституційності чи неконституційності правових актів вважаються обов'язковими до дотримання[5].

Отже, здійснивши правове дослідження спірного питання щодо регламентації строків прийняття спадщини в умовах воєнного стану, слід зазначити, що дані дії моделюють прогалину у цивільному законодавстві та неможливість чіткого та якісно застосування відповідних

норм. Тому, на даному етапі врегулювання спадкових відносин необхідно по можливості дотримуватися ст. 1270 Цивільного кодексу України, але у виключних випадках готуватися до захисту своїх прав та інтересів враховуючи специфіку дії воєнного стану. Також, провідне місце у вирішенні даного питання має відіграти рішення Конституційного суду України, що роз'яснить всі дискусійні питання у даному питанні.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : станом на 28 квітн. 2023 р./ Верховна Рада України : Право, 2023.
2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року №164. *Верховна Рада України. 2022*
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі №676/47/ 21 URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/108654283?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01
4. Кухарев О. Є. «Актуальні аспекти здійснення спадкоємцями права на прийняття спадщини в умовах воєнного стану» *Юридичний науковий електронний журнал 11/2022 С. 222–225*
5. Петришин О. В. Загальна теорія права – Харків : Право, 2020. – 568 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Єлизавета СЕМЕНОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 1 групи факультету
прокуратури

ДОГОВІР ДАРУВАННЯ ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ

Вагоме місце у системі цивільно-правових договорів направлених на передачу власності на майно займає договір дарування. Даному

договору присвячена глава 55 Цивільного кодексу України «Дарування», і якій урегульовано всі основні моменти щодо укладання, дії та припинення договору дарування. Але не дивлячись на чітке викладення положень, щодо договору дарування, у статтях глави 55 Цивільного кодексу України, існують питання щодо укладення та припинення такого правочину.

Термін договір дарування слід розуміти як правовідносини між дарувальником та обдаровуваним, під час яких дарувальник зобов'язується в даний момент або в майбутньому безоплатно передати майно (дарунок) у власність обдарованого. Найбільш схожим з цивільно-правових договорів на договір дарування є договір купівлі-продажу. Зміст, яких полягає в тому, що в однієї особи припиняється право власності на майно, а в іншій особи виникає. Головною відмінністю є те, що договір дарування завжди є безоплатним і дарувальник після передачі майна (подарунка) не має права від обдарованої особи вимагати вчинення дії майнового чи немайнового характеру, крім якщо ці дії направлені на третіх осіб.

Предметом договору дарування може бути будь-яке майно. Це можуть бути як рухомі речі, тобто гроші або цінні папери, так і не рухомі, або ж майнові права, якими володіє дарувальник. Щодо суб'єктів дарування, то ним можуть бути фізичні, юридичні особи також держава Україна, АРК та територіальні громади[1]. Підприємницькі товариства можуть укладати договір дарування, лише тоді коли установчим документом, даного товариства, встановлене право на укладання договорів дарування[1]. Також Цивільним кодексом зазначено, що батьки, усиновлювачі та опікуни не мають права укладати договір дарування щодо майна їх дітей чи підопічних[1].

Щодо форми договору дарування, то ст 719 ЦКУ визначає, що він може бути укладений в усній формі, простій письмовій та нотаріальній формі. Усна форма договору дарування застосовується до предметів особистого користування та побутового призначення. Письмова форма договору дарування застосовується для дарування права на майно; в разі передачі дарованого майна в майбутньому; рухомих речей, що мають особливу цінність. Письмова форма з нотаріальним посвідченням необхідна для дарування нерухомих речей та валютних цінностей на суму, що перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян. У разі не дотримання вказаних вище форм укладання договору дарування, цей договір визнається недійсним.

Також варто враховувати при укладені договору дарування при відчуженні спільного майна подружжя є обов'язковим нотаріальне посвідчення кожного з подружжя. Також в разі дарування майна неповнолітній або малолітній особі, обов'язковим має бути дозвіл органу опіки та піклування.

Крім волевиявлення дарувальника, для для здійснення договору дарування також потрібна згода обдарованого, яка виникає в разі прийняття дарунку, що регулюється ст 722 ЦКУ. Але дарувальник має право відмовитися від договору дарування в одностороньому порядку, якщо майно (дарунок) передається через організацію транспорту, зв'язку або через іншу особу, яка має вручити дарунок обдарованому, до вручення майна обдарованому. Або якщо майно мало бути передано в майбутньому, але матеріальне становище дарувальника істотно погіршилось[1]. Дарунок вважається прийнятим обдарованим, якщо він був направлений без попередньої згоди обдарованого, і останній негайно не заявив про відмову від дарунку.

Крім зазначеної вище існують ще декілька підстав припинення договору дарування : розірвання договору дарування; визнання договору недійсним; смерть або ліквідація юридичної особи.

Розірвання договору дарування зі сторони дарувальника після передачі права власності на майно(нерухомих речей чи іншого особливо цінного майна) обдарованому можливо, якщо останній умисно вчинив кримінальне правопорушення проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей; якщо обдаровуваний вчинив умисне вбивство дарувальника, його спадкоємці мають право вимагати розірвання договору дарування[1].

Також якщо обдаровуваний створює загрозу безповоротної втрати дарунку, що має для дарувальника велику немайнову цінність; внаслідок недбалого ставлення обдаровуваного до речі, що становить культурну цінність, ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена[1]. Позовна давність один рік.

При розірванні договору дарування обдаровуваний має повернути майно (дарунок) у натурі.

Обдаровуваний у свою чергу має право розірвати договір дарування використовуючи за загальними положеннями про договір.

Одною із загальних умов розірвання договору у судовому порядку в разі істотного порушення умов договору однією із його сторін. В дано-

му випадку це може бути завдання майном (дарунком) шкоди, що позбавляє обдаровуваного від того на що він сподівався при укладенні договору дарування. Також визнання договору недійсним у судовому порядку можливе тоді, коли: при укладенні договору волевиявлення однієї із сторін було під впливом; даний правочин не був спрямований на реальне настання правових наслідків.

Отже, договір дарування є заснованим на взаємодії сторін договору і передбачає згоду обдаровуваної особи прийняти право власності на майно від дарувальника.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України
2. Цивільне право: підручник у 2 т.\ В. І. Борисова, Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін., Х.-Право –2011.-Т.2-с 249–256.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Валерія СЛЕСАРЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 3 групи факультету
прокуратури

ПРАВО НА ОBOB'ЯЗKOBY ЧACTKY B CПAДЩИНІ

За час існування нашої держави було багато історичних конфліктів, які намагались ліквідувати приватну власність, але незважаючи на це спадкове право продовжує існувати і посідає не останнє місце в цивільному праві. Проблема визначення і розрахунку обов'язкової частки не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Я вважаю необхідним висвітлити основні положення інституту обов'язкової частки через відсутність правової обізнаності у деяких верств населення, що може істотно ускладнити процес захисту їх прав.

Згідно Цивільного Кодексу України (далі – ЦКУ) право на спадкування виникає на підставі закону або заповіту. Будь-який спадкоємець

визначений спадкодавцем у заповіті має право незалежно від черги спадкування та родинних відносин з померлим отримати спадщину в тому розмірі, в якому вона вказана в заповіті. Окрім волі спадкодавця визначеної в заповіті, законодавець закріплює право на отримання обов'язкової частки у спадщині й іншим особам, передбаченим статтею 1241 ЦКУ [1]. Це правило закріплено чинним законодавством і не залежить від волі спадкодавця, яку він висловив в заповіті, та виникає в спадкоємців саме при наявності заповіту.

Право на обов'язкову частку у спадщині не залежить у спадкоємця від спільного проживання зі спадкодавцем, від його родинних відносин з іншими спадкоємцями та є правом, а не обов'язком на її отримання. Якщо інші спадкоємці заперечують проти отримання обов'язкової частки у спадщині тими спадкоємцями, які передбачені законодавством, вони можуть звернутися з позовом до суду. Право на обов'язкову частку має особистий характер.

Незалежно від змісту заповіту, право на обов'язкову частку мають повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатний вдівець (вдова) або батьки, малолітні та неповнолітні. Особи можуть бути визнані непрацездатними як за віком (пенсіонери), так і за станом здоров'я. Не можливо проігнорувати цих спадкоємців при видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом. Їх частка у спадщині неодмінно має бути виділена. При складанні заповіту, заповідач повинен розуміти про виникнення права в майбутньому (на час його смерті) у спадкоємців, які будуть мати право на обов'язкову частку у спадщині, та про можливість оскарження заповіту в судовому порядку у випадку позбавлення такого права.

Розмір обов'язкової частки у спадщині становить половину частки, яка належала б кожному із спадкоємців у разі спадкування за законом. З урахуванням відносин між спадкоємцем та спадкодавцем, інших обставин, які можуть мати істотне значення, судом може бути зменшений розмір обов'язкової частки у спадщині, про що свідчить постанова Верховного Суду по справі № 757/40264/15-ц від 18 січня 2023 року [2].

При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині враховуються всі спадкоємці за законом першої черги, а також ті спадкоємці, які відмовились від прийняття спадщини, не прийняли спадщину, усунені від права на спадкування або померли до відкриття спадщини, але в яких є спадкоємці за правом представлення (постанова Верховного Суду від

25 листопада 2020 року у справі № 292/389/17) [3]. Вартість речей домашнього вжитку, заповідального відказу, заповіданого майна, так і того, що не було охоплено заповітом – все це зараховується до визначення розміру обов’язкової частки у спадщині. Якщо є спадкове майно, що не охоплено заповітом, обов’язкова частка вираховується з вартості цього майна. У випадку, якщо вартості цього майна не вистачає, тоді береться до уваги вартість заповіданого майна. Слід пам’ятати, що позбавити права на обов’язкову частку у спадщині неможливо.

Для людей, які мають право на обов’язкову частку у спадщині не обов’язково подавати заяву про прийняття спадщини безпосередньо до нотаріуса – вони вважаються такими, що прийняли спадщину. Якщо вони відмовляються від свого права на обов’язкову частку, то в цьому випадку заява подається. Нотаріус видає спадкоємцю на обов’язкову частку відповідне свідоцтво та спадкоємцеві за заповітом – свідоцтво про право на спадщину за заповітом.

Виходячи з вищевказаного вважаю, що право на обов’язкову частку є забезпеченням майнових прав для окремої категорії громадян, яке встановлене законом. Врешті-решт, визначаючи обов’язкову частку в законі, законодавець не залишив малолітніх, неповнолітніх та непрацездатних осіб, які знаходяться на утриманні у спадкодавця, незахищеними. Таким чином, державам дала їм квиток в майбутнє та шанс на гідне існування.

А завершити хочу афоризмом:

«Ніколи не кажіть, що знаєте людину,
якщо ви не ділили з нею спадщину».

Йоганн Каспар Лафатер

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : від 16.01.2003 р. // Офіц. сайт Верхов. Ради України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
2. Постанова Верховного Суду від 18 січня 2023 р., судова справа № 757/40264/15-ц. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C024207>.
3. Постанова Верховного Суду від 25 листопада 2020 р., судова справа № 292/389/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/93119688>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Олена СТОЦЬКА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 6 групи міжнародно-
правового факультету

Катерина ВОРОТИЛЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 7 групи міжнародно-
правового факультету

ДОСТУП ДО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність. Сучасні реалії стали серйозним викликом для правосуддя. Постало багато питань стосовно того, як ефективно реалізувати законне право осіб на доступ до правосуддя, оскільки не зважаючи на ситуацію *sine ira et studio*, судочинство має продовжувати захищати порушені або оспорювані права й інтереси осіб, тому й існує необхідність дослідити окремі питання особливостей судочинства в умовах воєнного стану.

Наукові дослідження поставленої проблеми. Розглядом поставленого питання займалося дуже багато науковців, а саме це прослідковується у роботах С. В. Давиденка, М. М. Ясинка, В. І. Тертишнікова, І. Я. Мокрицької, М. Й. Штефана, О. М. Овчаренка, А. В. Лужанського, Н. Ю. Сакари, В. В. Яркова, С. С. Алексєєва, В. О. Бурого, Л. С. Явича, Ю. Т. Ткаченка та багатьох інших.

Мета. Визначити можливість доступу до цивільного правосуддя в умовах воєнного стану та проаналізувати перспективи використання Е-правосуддя.

Вкладення основного змісту. Правосуддя в цивільному судочинстві – це вид державної діяльності, що здійснюється судом у вигляді розгляду та вирішення цивільних справ під час судових засідань у законно встановленій особливій процесуальній формі.

Право на доступ до суду – це право людини, згідно пункту 1 статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, на безперешкодне звернення особи до судової установи з метою

захисту своїх прав. Право на доступ до суду існує та функціонує разом **з правом на справедливий суд**, закріпленим статтею 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і статтею 47 Хартії Європейського Союзу про основоположні права, і **з правом на ефективний правовий захист**, закріпленим статтею 13 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і статтею 47 Хартії Європейського Союзу про основні права.

В умовах воєнного стану правосуддя потерпіло багато збитків. До них можна віднести: зменшення кількості судів і штату працівників суду, збільшення кількості справ і зміна деяких процесів функціонування судів. Також реформування зазнав режим роботи суду, що поділив їх на три категорії, а саме: 1) суди, які припинили роботу; 2) суди, що працюють у штатному режимі, проводячи засідання з використанням засобів електронного зв'язку; 3) суди, що працюють у штатному режимі з проведенням судових засідань, але певними обмеженнями стосовно прийому громадян і виокремлення категорії пріоритетних невідкладних справ. Загальне припинення роботи судів, є неможливим, адже статтею 64 Конституції України заборонено обмежувати право на судовий захист, яке гарантоване статтею 55 Конституції України. Відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», у період воєнного стану, повноваження судів не можуть бути припинені, а частина друга статті 26 зазначеного Закону передбачає, що скорочення чи припинення будь-яких форм судочинства забороняється.

Альтернативою звичному судочинству, особливо в умовах воєнного стану, вважають електронну систему Е-правосуддя, яка вважається Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою, містить оновлені три модулі («Електронний кабінет», «Електронний суд», «Відеоконференцзв'язок») і покликана пришвидшити, спростити та зробити більш ефективною систему судочинства. Згідно зі статтею 212 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), у судовому засіданні можна брати участь у режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження по справі. Поряд з тим, існують й проблеми, пов'язані з таким судочинством. Наприклад, згідно Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлюються основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів.

Також стверджується, що електронний документ може бути створений, переданий, збережений та перетворений електронними засобами у візуальну форму, а цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу та Закону України «Про міжнародне приватне право». Зокрема в електронній формі можна подати позовні заяви (стаття 119 ЦПК України), заяви про перегляд судових рішень (стаття 357 ЦПК України) та ряд інших. Це й підтверджує ефективність роботи Е-правосуддя.

Чинним законодавством України передбачена зміна територіальної підсудності судових справ, а саме частиною 7 статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», в якій зазначено, що «У разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється».

Висновок. Отже, як у Конституції України, так і в Цивільному процесуальному кодексі України закріплено, що кожна особа має невід'ємне право на доступ до правосуддя задля захисту свої конституційних прав. Доступ до правосуддя в цивільному судочинстві не може бути обмежено, навіть за наявності воєнного стану у країні. Але допускають певні зміни у проведенні судочинства, що полегшують процес і покращують ефективність його проведення (надання пріоритетності справам, застосування засобів електронного зв'язку й ІТ-технологій, використання Е-правосуддя та інше).

Проаналізувавши практику багатьох країн Європейського союзу, можна зробити висновок, що Україна має досягнення у сфері застосування тих технологій, що полегшують не лише судову, а й інші основні системи країни, перетворюючи звичну паперову на нову більш зручну електронну форму ведення справ, створюючи Е-країну. Також необхідно

значити, що можливість електронної реалізації доступу до правосуддя є надзвичайно позитивним досвідом, що покращує роботу української судової системи та зберігає тенденцію у прогресі цивілізованого суспільства XXI століття.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доцент кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Денис Сібільов

Владислав ТАРАН,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 3 курс, 2 група

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

У зв'язку зі стрімким розвитком суспільства дедалі частіше почало застосовуватися таке поняття як «право інтелектуальної власності».

Так, у Конституції України досліджуване явище закріплено у статті 41, де вказується, що кожному гарантовано вільно користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності [3]. В статті 418 Цивільного кодексу України під поняттям «право інтелектуальної власності» зазначається право на результат інтелектуальної власності, що включає в себе сукупність майнових та немайнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності [6].

Говорячи про інтелектуальну власність, також потрібно зазначити, що охорона даного інституту цивільного права визначена одним із пріоритетних напрямків української влади. Даний напрямок національної політики закріплений в главі 9 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [5].

Отже, в Україні дане правове явище закріплено у доволі важливих нормативних актах, але попри це, все одно серед науковців та практиків щодо захисту права інтелектуальної власності виникає багато спірних питань у цій сфері.

Незважаючи на велику кількість джерел права, що закріплюють «право інтелектуальної власності», сам процес реалізації таких нормативних актів на практиці є доволі складним, повільним і неефективним.

Так, недостатній рівень знань в даній галузі у представників державної влади, зокрема, представників судової гілки влади, робить реальною проблему неправильного застосування норм права, що регулюють досліджуване питання. Це призводить, у свою чергу, до затягування судових процесів, прийняття необґрунтованих рішень та застосування незначних санкцій до правопорушників.

Однією із основних проблем захисту зазначеного питання є недостатній рівень свідомості у населення, оскільки велика кількість компаній та людей не розуміють саму природу інтелектуальної власності, зокрема, які права надає дана категорія і як захистити її. Це призводить до масового порушення прав інтелектуальної власності. Наприклад, користувачі загальнодоступної мережі Інтернет дуже часто використовують чужі результати інтелектуальної власності у своїх цілях без дозволу автора чи іншої особи, яка має право на відповідний твір. У свою чергу законні власники права на твори інтелектуальної діяльності не можуть нічого зробити з подібними ситуаціями через свою неосвіченість, що призводить до уникнення від відповідальності правопорушниками [4].

Отже, через постійний розвиток цифрових технологій, що є швидше, ніж зміни, які відбуваються в законодавстві України щодо права власності, перед законодавцем постає низка питань, які потребують негайного вирішення.

По-перше, потрібно змінити та доповнити нормативні акти новими розділами та статтями, що будуть регулювати проблеми захисту права інтелектуальної власності відповідно до актуальних проблем.

По-друге, закріпити на законодавчому рівні обов'язок для представників державної влади, які можуть зустрітися із правом інтелектуальної власності, підвищити свої знання у сфері інтелектуальної власності.

По-третє, встановити необхідність проводити правоосвітні заходи у публічних місцях, закладах освіти, що зробить користувачів різних цифрових платформ більш захищеними.

Таким чином, якщо держава буде адаптуватися до реалій нашого життя, які потребують кращого рівня забезпечення права інтелектуальної власності, ніж є зараз, то це підвищить конкурентоспроможність, дозволить розширити обсяги торгівлі, сприятиме зростанню іноземних інвестицій та забезпечить інноваційний розвиток нашої країни в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Богатюк А. О. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні: наукова публікація. 09.06.2017. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1952/> (дата звернення 13.05.2023);
2. Гришко І. Ю., Уткіна М. С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Прикарпатський юридичний вісник: збірник наукових праць: випуск 4(33). 2020. URL: <https://doi.org/10.32837/пуув.v0i4.618>;
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141;
4. Тарас Літавський. Захист ІВ у мережі Інтернет: як це теоретично має працювати. «Юридична газета»: професійне юридичне видання. 25.06.2020. *Опубліковано в № 12 (718)*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/zahist-iv-u-merezhi-internet-yak-ce-teoretichno-mae-pracyuvati.html>;
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text;
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 2003, №№40–44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен Петрович.

Лілія ТОРОПЧЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 8 групи факультету
адвокатури

ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК НОВІ ОБ’ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Сьогодні, все більше набирає популярності сфера віртуальних активів. Українці активно долучаються до світової спільноти і беруть участь

в обігу таких нематеріальних благ, наприклад: криптовалюта, електронні гроші, цифрові токени, ігрові скіни або NFT.

Чинний Цивільний кодекс України є досить застарілим і не відповідає сучасним тенденціям розвитку технологій і мережі Інтернет. У проєкті Концепції оновлення Цивільного кодексу України зазначений розширений перелік об'єктів цивільних прав, до якого входить криптовалюта та деякі інші віртуальні активи.

Українці є лідерами за кількістю користувачів криптовалютою, але наразі жодного закріплення цієї валюти в законодавстві немає. Це обумовлено віртуальною природою таких активів. Криптовалюта – це вид активів, певний код, що з'являється завдяки технології блокчейн.

Провідні країни світу зорієнтовані на розвиток криптоіндустрії в національній економіці, вони реалізують такий підхід шляхом створення спеціальних актів, що будуть регулювати діяльність віртуальної валюти в державі або вносять відповідні зміни до актуального законодавства. Ще одним варіантом державного контролю криптовалюти є відносний нейтралітет влади в даному питанні, тобто існує низка необхідних законів для забезпечення контролю над ринком, але держава не гальмує «природний» розвиток криптоіндустрії.

Прикладами таких країн є Японія, Швейцарія, Великобританія, США. Держави здійснюють контроль над криптовалютним бізнесом, тим самим сприяючи розвитку як самої віртуальної індустрії так і внутрішньої економіки.

В 2022 році було прийнято Закон України «Про віртуальні активи», в ньому відсутнє визначення «криптовалюти», натомість встановлено, що віртуальним активом є нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав. Однак, не дивлячись на дискусійне питання щодо розуміння суті віртуального активу, є однозначна позиція, що дія цього Закону не поширюється на електронні гроші і цінні папери. Хоча в законодавстві немає точного розмежування електронних грошей, криптовалюти та інших віртуальних благ.

В Україні, електронні гроші фактично залучені до цивільного обороту. Відповідно до Закону України «Про електронну комерцію», в сфері електронної комерції можна розраховуватися електронними активами. В чинному Цивільному кодексі України гроші визнаються об'єктами цивільних прав, але немає істотного розмежування. Визначення електронних грошей закріплено в Законі України «Про платіжні послуги», під яким слід розуміти одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання

платіжних операцій, які приймаються як засіб платежу іншими особами, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей. Слід зазначити, що електронні гроші схожі з безготівковими і цифровим грошима. Але головною відмінністю є те, що безготівкові гроші – зберігаються на банківському рахунку, цифрові гроші – електронна форма гривні, а віртуальні гроші є віртуальним активом, що зберігається на віртуальному рахунку.

Отже, наразі питання законодавчого закріплення електронних активів є невизначеним. Впровадження ширшого переліку об'єктів цивільного права в новому Цивільному кодексі є вагомим кроком для розвитку цифрової сфери нашої держави і впровадження нових тенденцій. Але слід зазначити, що такі зміни в цивільному законодавстві, супроводжуються низкою проблем, які можна вирішити наступними діями:

- розмежування термінів всіх віртуальних активів, чітка характеристика, що буде вирізняти кожен об'єкт і дозволить забезпечити ефективне правове регулювання;
- формування умов для розвитку ринку віртуальних активів;
- створення відповідних актів, розділів або статей у вже існуючих актах присвячених окремим активам з урахуванням їх специфіки і особливостей застосування.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що законодавче закріплення нових об'єктів цивільного права є дуже об'ємним процесом, що потребує досконалої роботи. Необхідним є дослідження ринку, економічного потенціалу України для впровадження таких змін, створення відповідних умов для розвитку віртуальної сфери і належне законодавче закріплення.

Проте, хоч цей процес може зайняти декілька рок.ів, Україна вже зараз робить впевнені кроки з метою побудови міцної бази для ефективного слідування сучасним напрямкам, але без належного правового регулювання неможливо побудувати дійсно правильну систему для подальшого високотехнологічного розвитку. На досвіді інших країн вбачається, що така тенденція принесе в нашу державу розвиток інновацій, зміцнить цифрову економіку країни і дозволить Україні ввійти в розвинену економічну спільноту.

Науковий керівник: Коробцова Наталія Василівна, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Анастасія УДОДІК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 2 курс, 3 група

ПЕРСОНАЖ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЯК ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

До об'єктів авторського права відповідно до ст. 433 ЦКУ та ст. 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права», належать різноманітні за формою вираження та змістом твори, до прикладу у напрямку образотворчого мистецтва. Хоча визначення об'єкта авторського права нормативно-правовими актами не врегульоване, воно може бути сформульоване із частини критеріїв (охороноздатність), які висуваються до результатів творчої діяльності автора. А от ситуація щодо визначення критеріїв для окремих частини твору, які відповідно ч. 2 ст. 7 можуть утворювати самостійний об'єкт авторського права, виникає певні труднощі через правову невизначеність. Так в українському законодавстві не міститься поняття «персонаж» та не врегульовано питання визначення особливих критеріїв охороноздатності, його як самостійного об'єкта авторського права.

Проте окремі аспекти даного питання можна знайти у судовій практиці, так п. 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав», «назва твору, та інші частини твору, які можуть використовуватися самостійно, підлягають охороні як об'єкт авторського права тільки у тому випадку, коли вони є результатом творчої діяльності автора і є оригінальними». Дану ідею можна прослідкувати і у рішенні Вищого господарського суду України в своїй Постанові від 17.10.2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності».

Таким чином, можна стверджувати, що критеріями для охорони персонажа авторським правом є :

- 1) творчий характер, який включає поняття оригінальності, де автор під час створення твору приймає творчі рішення, зокрема у розміщенні які роблять його твір унікальним.
- 2) Об'єктивна форма вираження персонажа, тобто персонаж повинен бути не тільки ідеєю автора а й мати безумовне існування

3) Можливість самостійного використання персонажа від основного твору у цьому і проявляється унікальність та оригінальність персонажа як об'єкта авторського права, який хоча може і бути ключовим елементом картини, проте становить окрему авторську ідею.

Проте пропонуємо врахувати ще декілька ключових моментів до встановлених критеріїв. Це пов'язано з тим що на етапі визначення чи є дана частина твору окремим охоронюваним об'єктом авторського права чи лише юридично-байдужим елементом твору (відносно критерію оригінальності персонажа) виникають труднощі через розмитість критеріїв, які призводять до ризику порушення авторських прав.

Так у судовому рішенні, справа ілюстраторка Світлана Балух проти ТОВ «Рошен», і виникає дискусійне питання щодо визначення критеріїв щодо персонажу художниці, який був незаконно перероблений ілюстраторкою на конкурс від ТОВ «Рошен» та використаний у комерційних цілях. У персонажі прослідковується нетипові пропорції форми тіла, зокрема поза дівчинки, нахил голові, які начебто не є охоронюваними елементами проте суттєво впливають на зорове сприйняття глядача. Така позиція прослідковується і у судовому рішенні CJEU Painer 2011 року. У якому Суд звернув увагу на такий критерій оригінальності твору як «особистий дотик» (personal touch) автора, так звана його творча самобутність, завдяки якій твір став впізнаваним.

Отже, дана справа є прикладом встановлення чіткого критерію розмежування, що дозволяє уникнути можливих ризиків порушення авторських прав, які на практиці трапляються досить часто, тому пропонуємо заповнити правову прогалину у визначенні поняття та критеріїв такого об'єкта авторського права як «персонаж – оскільки тіж судові рішення неоднозначно трактують та застосовують загальні критерії щодо вказаних спірних ситуації.

Список використаних джерел:

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. №2811-IX: *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV. *Відомості Верховної Ради*: 2003, №№ 40–44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

3. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : Постанова Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10#Text> (дата звернення: 15.05.2023).
4. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Постанова Вищ. госп. суду України від 17.10.2012 р. № 12 : станом на 16 груд. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text> (дата звернення: 15.05.2023).
5. Рішення печерського районного суду міста Києва у справі № Справа № 757/37030/20-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106562838>.
6. Valentine Labaume. The protection of fictional characters under EU intellectual property law. Stockholm intellectual property law review. 2021. Volume 4, Issue 2

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен Петрович

Дар'я ФІЛІПОВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 1 курсу, 16 групи факультету
прокуратури

Христина КЛИМУС,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 1 курсу, 16 групи факультету
прокуратури

ТВАРИНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Інтелектуальна діяльність є цінним активом, від котрого напряму залежить наскільки стрімким буде розвиток суспільства. Зважаючи на таке значення, завжди існувала потреба правового закріплення правил використання її результатів та суб'єктів права інтелектуальної власності.

Абсолютно доречно звертатись з даного питання до положень, які закріплені в Конституції України, Цивільному Кодексі України та в спеціальному законодавстві у сфері інтелектуальної власності. Так, 421 стаття Цивільного кодексу України зазначає, що суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору. [1] Відповідно до ст. 8 Закону «Про авторське право і суміжні права», об'єктами його охорони є літературні письмові твори; виступи, лекції, промови; комп'ютерні програми; бази даних; музичні твори; твори образотворчого мистецтва. [2]

Враховуючи наведені норми, коло суб'єктів, які визнаються «творцями інтелектуальної власності», у законодавстві не визначене і не обмежене жодними вимогами щодо віку, стану здоров'я чи дієздатності, а об'єктами виступає чимало різнопланових матеріальних й нематеріальних речей, тож виникає питання – чому побутує думка, що суб'єктами права інтелектуальної власності може бути тільки людина, коли творцем певного шедевру мистецтва є штучний інтелект або ж тварини ?

Так, наприклад, людиноподібні мавпи одні з перших проявили себе в живописі. Шимпанзе на ім'я Конго, прославився талантом настільки, що його картини купував сам Пабло Пікассо та Жоан Міро, але, на жаль, вже після смерті тварини. У 2005 році три роботи Конго продали на аукціоні в Лондоні за 18 тисяч євро. [3] Одна слониха на ім'я Пхулкалі малює картини, які продають для того, щоб допомогти зникаючому виду. Виручка становить приблизно 165–400 доларів. [4]

Цікавою є історія макаки Наруто, що робила відомі на весь світ селфі, але власником авторських прав на ці фото вважалась особа, котра розміщувала камеру. Такий хід подій не задовольнив активістську компанію «People for Ethical Treatment of Animals», а тому вони подали позов, щоб розпоряджатися всіма доходами від знімків на благо тварини. Як відомо, даний прецедент і досі не є вичерпаним. [5]

Описані приклади є лише незначною частиною з реальної кількості подібних випадків, і тим не менш, право сучасності визначає суб'єктами виключно людей і їх спільність, оскільки вони мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, а також можливість втілювати їх в реальність.

Тим не менш, як жодна справа не може розглядатись лиш з однієї сторони, будь-яка тема має спірні моменти, що викликають приводи для дискусій, тож і даний випадок не є виключенням. Тут варто замислитись над тим, до яких наслідків може призвести ідентифікація на офіційному рівні тварин як суб'єктів права власності на інтелектуальну діяльність. Наразі, відповідно до чинного законодавства, тварини є особливим об'єктом цивільних прав. На них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом. Тварини та їх приплід можуть бути предметом цивільно-правових правочинів (купівлі-продажу, міни, дарування), витребуватися із чужого незаконного володіння тощо. Але якщо перенести статус чотирилапих з «особливого об'єкту цивільних прав» на повноцінного індивіда з широкими юридичними правами, це має глибоко змінити вектор всього базису юридичної науки.

Також при таких змінах виникає питання – чи готове до цього суспільство, і хто буде розпоряджатися результатами інтелектуальної власності?

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 15.04.2023р. №40–44, Відомості Верховної Ради України. 2003. Ст. 356 (Із змінами).
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 2 листопада 2018р. №13. Відомості Верховної Ради України. 1994. Ст. 64 (Із змінами).
3. У Лондоні відкрилася галерея з картинами легендарного шимпанзе-художника Конго. URL: <https://world.segodnya.ua/ua/world/europe/v-londone-otkrylas-galereya-s-kartinami-legendarnogo-shimpanze-hudozhnika-kongo-1344548.html> (Дата звернення: 27.04.2023)
4. Слон малює картини, які продають за божевільні гроші. URL: <http://bilshe.com/rizne/18363slon-malyue-kartini-yaki-prodayut-zabozhevilni-groshi.html> (Дата звернення: 27.04.2023).
5. David Crary. Intellectual property: case of the monkey's selfie and animals' copyright. URL: <https://www.insurancejournal.com/news/national/2015/09/25/382768.htm> (Дата звернення: 27.04.2023).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Микита ЧЕРВЯКОВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Аспірант кафедри цивільного права
№ 1

ПРОБЛЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ЮРИДИЧНИМ АСПЕКТОМ ВИКОРИСТАННЯ БІТКОЇНУ В УКРАЇНІ

Біткоїн, як криптовалюта, викликає значне інтерес в останні роки через свою широку використаність і високу цінність. Однак, з юридичного погляду, біткоїн продовжує бути предметом активних обговорень, оскільки його статус у цивільному праві ще не має чіткого визначення.

У 2009 році була введена в обіг криптовалюта під назвою біткоїн, а автором її створення є особа, відома під псевдонімом Сатоші Накамото. Походження біткоїна має свої коріння в публікації статті з назвою «Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System», яка з'явилася на форумі «The Cryptography Mailing» у жовтні 2008 року. [1–3]

У різних країнах існують відмінності в правовому регулюванні операцій з біткоїнами, що залежать від визначення криптовалют в країні та встановлених правил для електронних платежів і фінансових послуг. Кожна держава може мати свою власну систему регулювання, яка включає ліцензування криптовалютних бірж, визначення статусу біткоїна (як валюти, майна або товару), а також встановлення обов'язкових вимог щодо анти-відмивання грошей (AML) та боротьби з фінансуванням тероризму (CFT). Отже, правове регулювання операцій з біткоїнами відрізняється в різних країнах залежно від їхнього законодавства та підходу до цифрових валют.

У ряді країн, включаючи США та країни ЄС, біткоїн та інші криптовалюти розглядаються як майно, а не як законний засіб платежу. Операції з криптовалютами підлягають регулюванню як операції купівлі-продажу майна і оподатковуються згідно з відповідним законодавством про оподаткування майна. Деякі країни, зокрема США, також визнали можливість використання криптовалют для злочинних цілей і встановили правила для запобігання фінансуванню тероризму та відмиванню грошей. Таким чином, країни мають різні правові підходи до регулювання крип-

товалют, визначення їх статусу та встановлення відповідних податкових і безпекових правил. [4]

У Японії та деяких інших країнах біткоїни визнані законним засобом платежу, що означає, що вони можуть бути використані на рівні інших традиційних валют для оплати товарів та послуг. У таких країнах існують правила та регуляції, що регулюють операції з криптовалютами та контролюють їх, з метою запобігання злочинній діяльності. Такі держави здебільшого працюють над створенням рамок для легального використання криптовалют та забезпечення їх безпеки та прозорості. Це включає встановлення ліцензій для криптовалютних бірж, дотримання правил анти-відмивання грошей (AML) та боротьби з фінансуванням тероризму (CFT), а також регулярні перевірки та нагляд за діяльністю криптовалютних платформ. [4]

В Україні біткоїн та інші криптовалюти визнаються як майно згідно з правовою системою. Однак їх регулювання здійснюється відповідно до принципів законодавства про фінансові послуги та легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом. Це означає, що діяльність з криптовалютами підпадає під відповідні правила та регуляції, які стосуються фінансових послуг, а також механізмів запобігання використанню криптовалют для відмивання грошей та фінансування тероризму. Українська правова система постійно вдосконалюється з метою створення відповідних правових рамок для регулювання операцій з криптовалютами та забезпечення їх законності та безпеки. [5]

На сьогодні в Україні існують такі законодавчі акти, що регулюють операції з криптовалютами:

- Закон України «Про валюту та валютні операції»;
- Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»;
- Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;
- Закон України «Про віртуальні активи», який ще не набрав чинності.

Українське законодавство не забороняє використання криптовалют, але встановлює певні обмеження та вимоги щодо їх використання. Порушення цих вимог може призвести до адміністративної або кримінальної відповідальності.

Україна використовує принцип «технологічної нейтральності», що означає, що криптовалюти не є офіційними засобами платежу, але їх використання не є забороненим. Проте, наразі українське законодавство не має повного регулювання операцій з криптовалютами, що призводить до невизначеностей та ризиків, а саме:

- відсутність чіткого правового статусу: Біткоїн та інші криптовалюти не мають офіційного правового статусу в Україні. Відсутність чіткого визначення їх правового статусу ускладнює регулювання їх використання та оподаткування;

- недостатність законодавчого регулювання: В Україні відсутні спеціальні закони, які б точно визначали правила використання, обігу та оподаткування біткоїну. Існуюче законодавство не повністю враховує особливості криптовалют та їх технологій;

- ризик зловживання та фінансових злочинів: Біткоїн може використовуватися для нелегальних цілей, таких як фінансування тероризму, відмивання грошей та ухилення від оподаткування. Це створює необхідність в розробці ефективних механізмів для запобігання зловживанням.

- недостатність захисту прав споживачів: У сфері криптовалют в Україні не завжди забезпечується достатній рівень захисту прав споживачів. Це стосується, наприклад, обміну біткоїнів на національну валюту та інших послуг, пов'язаних з криптовалютами;

- неоднозначність податкового регулювання: Податкове оподаткування доходів, отриманих від операцій з біткоїнами, також є недостатньо регульованим. Відсутність чітких правил та вказівок здійснення оподаткування, визначення бази оподаткування, ставок оподаткування, процедур звітності та інших аспектів оподаткування. [6]

Таким чином, на даний момент в Україні правовий статус криптовалют не є чітко визначеним, що призводить до невизначеності для бізнесу та інвесторів. Однак, уряд та Національний банк України активно працюють над створенням відповідної правової бази для регулювання криптовалютного ринку в країні. Це включає розробку законодавства, яке визначатиме правила та обмеження для операцій з криптовалютами, а також встановлення механізмів контролю та нагляду. Метою цих зусиль є створення стабільного та безпечного середовища для розвитку криптовалютного сектору в Україні та привернення інвестиційного потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. Retrieved from <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
2. Swan, M. (2015). Bitcoin basics: 101 questions and answers. CreateSpace Independent Publishing Platform.
3. Antonopoulos, A. M. (2014). Mastering Bitcoin: Unlocking Digital Cryptocurrencies. O'Reilly Media, Inc.
4. Selgin, G. (2015). Synthetic Commodity Money. *Journal of Financial Stability*, 17, 92–99. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1572308915000172>
5. Janssens, S. (2013). Bitcoin and the Law: What Policymakers and Regulators Should Know. Coin Center. Retrieved from <https://coincenter.org/files/2017-08/bitcoin-law-what-policymakers-need-know.pdf>
6. Lerner, M. (2014). Bitcoin: Under the Hood. *Communications of the ACM*, 57(9), 32–37. Retrieved from <https://cacm.acm.org/magazines/2014/9/178191-bitcoin-under-the-hood/fulltext>

Оксана ЯВОРСЬКА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка міжнародно-правового
факультету, 3 курс, 4 група

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК КАТАЛІЗАТОР РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

В умовах сьогодення діяльність кожної особи в онлайн-просторі регулюється нормами цивільного права, які первісно були прийняті щодо інших відносин, однак з роками при правозастосуванні вони були адаптовані і для відносин цього типу. Проте у зв'язку з глобалізацією та прогресивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій виникає потреба в більш ефективному правовому регулюванні правовідносин, які виникають у цифровому просторі. До того ж норми цивільного права характеризуються динамічністю, бо вони безперервно адаптуються до потреб і вимог сучасності, що також стосується і цифрових технологій.

Дане питання було предметом дослідження таких науковців як Федосенко Н. А., Орешнич В. В., Гетьманцева Н. Д., Процьків Н. М., Гончаренко О. М., Бабаджанян Г. Б. та багато інших.

Актуальність обраної теми підкреслюється стрімким запровадженням інформаційних технологій у життя суспільства, що охоплює усі сфери правового регулювання, включаючи реалізацію майнових і немайнових прав. Також у цивільному обороті з'явилися нові об'єкти цивільних прав (наприклад, віртуальні активи, цифровий контент, онлайн облікові записи, електронні гроші тощо), які потребують нових підходів до їх нормативно-правового закріплення.

Варто зазначити, що цифровізація цивільних правовідносин – це процес трансформації середовища цивільно-правового регулювання, яке представляє технологічний фундамент для регламентації цифрових прав та обов'язків, цифрового цивільного обороту, цифрових суб'єктів і об'єктів, формування нових цивільних правовідносин.

Більшість вчених при аналізі впливу цифрових технологій на цивільне право звертають увагу на те, який відбиток цього процесу є безпосередньо на життєдіяльності особи, суспільства та суб'єктів підприємницької діяльності.

Підкреслимо, що популярності набуває участь особи в цивільному обороті саме за допомогою облікових записів (аккаунтів) в онлайн-просторі. Досліджуючи місце людини у цифровому світі під час реалізації своїх майнових і немайнових прав, Орешнич В. В. зазначив, що діяльність здійснює саме цифрова особистість, тобто унікальне поєднання імені, електронної пошти, дати народження, фото й текстів і, головне, соціальних зв'язків, яке може бути використане, для того щоб логічно представити реальну особистість в онлайн-вимірі (в соціальних мережах, для реєстрації на сайтах, у різних застосунках для комунікації на зразок електронної пошти та соціальних мереж). Тому укладаючи певні правочини в кіберпросторі у цивільному обороті з'являється новий суб'єкт як цифрова (віртуальна) особистість, що потребує вдосконалення чинного законодавства України, яке регулює правовідносини з її цивільно-правової охорони [3, с.295].

Також варто згадати про цифрові підписи, якими наразі активно користуються суб'єкти цивільних правовідносин. Їх необхідність та потужність є очевидною, бо цифрові підписи, які затверджують документ, забезпечують його безпеку, адже його неможливо скопіювати. Безпека виступає ключовою вимогою електронних договорів. Саме за допомогою цифрових підписів вітчизняні, національні та міжнародні суб'єкти договорів можуть на полегшених умовах укласти договір та пришвидшити процедуру його підписання [1, с.20].

Вважаємо за доречно зазначити про укладання договорів як прояв впливу цифрових технологій на розвиток цивільного права про так звані смарт-контракти. Смарт-контрактам під силу змінити існуючі уявлення про виконання зобов'язань, що вплине на весь цивільний оборот. Використання смарт-контрактів пов'язане з прискореним впровадженням у суспільне життя технології блокчейн, де можна записувати інформацію про дати народження, фінансові операції, відбитки пальців, зберігати такі документи, як дипломи, сертифікати, паспорти, водійські права тощо. Але так як роздрукувати укладений контракт і подати його як доказ до суду не можливо, то захистити порушені права за таким договором у суді вдасться лише за наявності класичного письмового договору, який би повторював умови й електронного варіанту [2, с.59].

Говорячи про цифрові технології у цивільному праві, варто підкреслити, що вони мають як позитивні, так і негативні сторони. Безумовними перевагами можна виділити полегшення процесів взаємодії між сторонами; зручність та доступність для учасників цивільних відносин; підвищення ефективності та швидкості роботи правової системи; відкритість процесу та доступ до правової інформації та інші. Але присутні й недоліки, такі як загроза здійсненню захисту персональних даних, тобто недостатня надійність; проблеми щодо дотримання умов конфіденційності; потенційна загроза кібербезпеці тощо.

Зазначимо, що процес оновлення нормативного регулювання вже розпочатий, адже до Верховної Ради було подано законопроект про внесення змін до статей 115, 177, 179 Цивільного кодексу України, який має на меті ефективно здійснення та захист прав на цифрові об'єкти цивільного обороту. А саме: пропонується виділити з усіх об'єктів цивільних прав цифрові речі, їх значення як предмета цифрового простору, що перебуває в обороті тільки у цифровій формі, та щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Додатково запропоновано коло цифрових речей, таких як віртуальні активи, цифрові контенти, онлайн-нові облікові записи, гроші та цінні папери, що існують лише у цифровій формі та поширено на цифрові речі правовий режим матеріальних речей, якщо інше не встановлено ЦК України, іншими законами або не впливає із сутності цифрової речі [4].

Отже, можемо зробити висновок, що цифрові технології мають значний вплив на розвиток цивільно-правових відносин, пришвидшуючи відповідність цивільного права до сучасних реалій. На основі вищенаведених фактів впливає, що цифровізація стосується як фізичних

та юридичних осіб, так і суспільства в цілому. Даний процес супроводжується великою кількістю переваг, але й не позбавлений недоліків. Створення засад правового регулювання цивільних правовідносин в умовах використання цифрових технологій є актуальним завданням сучасної науки цивільного права, яке потребує подальшого дослідження, адже цифровізація не стоїть на місці.

Список використаних джерел:

1. Гетьманцева Н. Д, Процьків Н. М. Нові контури цивільного права в епоху цифрових технологій. Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 18–22.
2. Гончаренко О. М., Бабаджанян Г. Б. Правове регулювання використання цифрових технологій у господарській діяльності. *Юридичний бюлетень*, 2020, с.54–61.
3. Орешич В. «Феномен віртуальної (цифрової) особистості у розумінні цивільного права». *Науковий збірник «InterConf»*, вип. 144, 2023, с. 293–296.
4. Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав: Проект Закону України від 15.12.2021 р. № 6447. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/ji06676i?an=3&ed=2021_12_15 (дата звернення: 26.03.2023).

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Крижна Валентина Миколаївна.

Віктор ЯНИШЕН,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільного права № 1,
керівник Юридичної клініки

ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЦИФРОВИХ ГРОШЕЙ

Розвиток економічних відносин, цифровізація повсякденного життя, необхідність оптимізації витрат вимагає впровадження новітніх та ефек-

тивних фінансових механізмів. Це в свою чергу, передбачає використання сучасних платіжних інструментів, одним із яких є цифрові національні валюти. Традиційно грошові кошти існують у двох формах: готівкова – грошові знаки (банкноти і монети, що мають вказану на них номінальну вартість) та безготівкова – записи на рахунках. Однак нині класичні форми розрахунків вже не можуть у повній мірі задовільнити потреби бізнесу та домогосподарств. Тому цифрові валюти поряд з електронними грошима спрямовані на формування якісно нового рівня здійснення транзакцій.

Поняття цифрової валюти та електронних грошей є тісно пов'язаними, проте вони мають і суттєві відмінності. Так електронними грошима є одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, призначені для здійснення виконання платіжних операцій та є грошовим зобов'язанням емітента електронних грошей. Вони забезпечуються фіатними грошима та можуть обмінюватися на готівку або безготівкові кошти, чим, за загальним правилом, відрізняються від криптовалют і, відповідно, можуть використовуватися для проведення як міжнародних транзакцій, так і широкого спектру платежів в межах країни (інтернет платежі, розрахунки за придбані товари, послуги тощо), а також одержання готівки.

В свою чергу цифровими грошима є будь-яка валюта, яка може бути доступною лише в електронному вигляді. Ключовою відмінністю цифрової валюти від електронних грошей є те, що перша, на відміну від електронних коштів ніколи не втілюється у фізичну форму, тобто її неможливо перевести у готівку, наприклад, зняти в банкоматі.

До цифрових грошей відноситься криптовалюта, стейблкоїни та цифрова валюта центрального банку (Central bank digital currency – CBDC). Криптовалюта як один із різновидів децентралізованої цифрової (віртуальної валюти) використовує криптографію для забезпечення безпеки. Вона не підкріплюється іншими активами. Стейблкоїн (від англ. stablecoin), в свою чергу, є криптовалютою, яка, зазвичай, прив'язується до котирування звичайної валюти або біржового товару (наприклад, долара, євро, золота, або іншої криптовалюти), що дозволяє імітувати фіатні (традиційні) валюти та знизити ризики, пов'язані з волатильністю криптовалют.

Серед цифрових грошей особливе місце займає саме цифрова валюта центрального банку (CBDC), яка фактично є електронним аналогом, цифровою формою національної фіатної валюти, тобто валюти, яка га-

рантується та підкріплюється державою, на відміну від приватних грошей та криптовалют, які нею не забезпечуються. CBDC емітується центральним банком і є законним платіжним засобом. Враховуючи властивості CBDC, вона може бути використана за декількома призначеннями, зокрема, як цифровий еквівалент готівки, як один із інструментів монетарної політики, як еквівалент рахунку, відкритого в центральному банку, а також для міжбанківських розрахунків.

Схожість CBDC та криптовалюти полягає в тому, що вони ґрунтуються на технології розподіленого реєстру (DLT) – блокчейну (blockchain), однак на противагу криптовалюти, CBDC емітується та контролюється центральним банком. На відміну від безготівкових коштів, які існують у формі записів на банківських рахунках, CBDC має свій унікальний код (еквівалент, наприклад, номеру на банкноті) та зберігається на спеціальному електронному гаманці аналогічно криптовалюти. Ця відмінність дозволяє при здійсненні транзакцій між гаманцями практично виключити із платіжного ланцюга фінансових посередників (банки), що значно спрощує, прискорює та здешевлює перекази.

Цифрові та електронні гроші набули стрімкого поширення у всьому цивілізованому світі. Центральні банки багатьох передових країн стрімко впроваджують концепції національних цифрових валют. Україна не залишилась осторонь. Ще з 2016 року Національний банк України розпочав роботу щодо впровадження в Україні власної національної CBDC – е-гривні, як засобу платежу, що одночасно є і фіатною валютою та, яка обмінюватиметься без будь-яких обмежень на готівку або безготівкові кошти у співвідношенні 1:1. Її основна роль – це ефективне виконання всіх функцій грошей, доповнюючи готівкову та безготівкову форми гривні.

Правовим підґрунтям впровадження цифрових коштів в Україні є Закон України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 № 1591-IX (далі – Закон № 1591-IX), [1] який, серед іншого, визначає загальні засади емісії та використання в Україні електронних та цифрових грошей Національного банку України. Так відповідно до ст. 3 Закону № 1591-IX в Україні передбачається, що безготівкові грошові кошти виключно для цілей та у випадках, передбачених Законом № 1591-IX також включають електронні та цифрові гроші. За змістом п. 96 ч. 1 ст. 1 Закону № 1591-IX під цифровими грошима слід вважати електронну форму грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк України, який надалі і ви-

значатиме порядок випуску, зберігання та погашення цифрових грошей, та особливості виконання платіжних операцій із їх застосуванням, а також здійснюватиме повний контроль над виробництвом та розподілом е-гривні.

У листопаді 2022 року Національним банком України представлено проєкт концепції е-гривні, згідно з якою е-гривня розглядається як електронна форма грошової одиниці України, що буде прямим зобов'язанням НБУ. Використання е-гривні має стати зручним та доступним для всіх верств населення, юридичних осіб, державних органів, банків та небанківських фінансових установ. Передбачаються, що використання е-гривні може бути наступним: для роздрібних безготівкових платежів із можливим функціоналом «програмованих» грошей: для здійснення цільових соціальних виплат, зниження державних видатків на адміністрування та контроль цільового використання коштів, а також використання технології смартконтрактів для програмування різноманітної логіки розрахунків залежно від настання тих чи інших обставин та фактів; для використання у сфері, пов'язаній з обігом віртуальних активів (наприклад, для обміну, забезпечення випуску та інших операцій з віртуальними активами). Е-гривня може стати одним із ключових елементів якісного розвитку інфраструктури для ринку віртуальних активів в Україні; для забезпечення можливості здійснення транскордонних платежів: забезпечить можливість здійснювати транскордонні платежі швидше, дешевше та прозоріше. [2]

Враховуючи наведене можна з впевненістю стверджувати, що розробка та впровадження в Україні е-гривні безумовно позитивно вплине на розвиток платіжної інфраструктури України, зростанню рівня прозорості розрахунків, прискоренню транзакцій, здешевленню вартості платіжних послуг та подальшому поширенню безготівкових розрахунків, підвищить надійність зберігання грошей, враховуючи, що всі рахунки (облікові записи) зберігаються в НБУ.

Список використаних джерел:

1. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 05.05.2023)

2. Національний банк представив учасникам платіжного ринку та ринку віртуальних активів проєкт концепції е-гривні. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-predstaviv-uchasnikam-platijnogo-rinku-ta-rinku-virtualnih-aktiviv--proyekt-kontseptsiyi-e-grivni> (дата звернення: 05.05.2023).

ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Ірина ЖУК,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка факультету юстиції, 3 курс,
3 група

ПРИНЦИПИ ПРЕЗУМПЦІЇ ПРАВОМІРНОСТІ РІШЕНЬ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ У СУДОВИХ ДОКТРИНАХ

Процес оподаткування є багатоцільовим та багатограним, саме тому надзвичайно важливим є забезпечення балансу інтересів держави та платника податків. Справедливість, чіткість та прозорість правил сприятиме тому, що платник сприйматиме оподаткування, як соціальний обов'язок, а не як інструмент насильства держави над собою. Саме для забезпечення цієї мети в демократичних державах велика увага приділяється роботі щодо захисту прав платників, як сторін публічно-правових відносин.

Одним з таких інструментів в Україні виступає презумпція правомірності рішень платника податків, яка, зважаючи на колізійність окремих аспектів системи законодавства та неможливість забезпечити всеосяжне нормативне регулювання всіх суспільних відносин, має вагоме значення для захисту прав платника податку.

Зміст цього принципу полягає в наступному: у випадку, коли норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або коли норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, через що виникає можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, то в такому разі правомірним буде рішення, яке приймається на користь платника податків.

Варто, також, наголосити на дуалізмі нормативного закріплення принципу презумпції правомірності рішень платника податків, адже він визначений як у межах приписів пп. 4.1.4 п. 4.1 ст. 4 ПК України, так і в

межах п. 56.21 ст. 56 ПК України. Дані норми співвідносяться між собою як загальна (пп. 4.1.4 п. 4 ст. 4 ПК України) та спеціальна (п. 56.21 ст. 56 ПК України). (Відповідна позиція впливає з постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 2 березня 2018 р. у справі № 804/191/17).

Таке співвідношення виділяється, адже загальна норма застосовується в межах процедури позитивного характеру, тобто ще до моменту виникнення спору (для прикладу, при розгляді заяви платника податків щодо отримання податкової консультації). Спеціальна норма, в свою чергу, стосується саме відносин деліктного характеру, тобто оскаржень рішень контролюючих органів.

Тепер необхідно визначити підстави застосування принципу презумпції правомірності рішень платника податків, адже без їх наявності реалізація цього принципу неможлива. Такою підставою є неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, яке може проявлятися: а) колізійністю приписів чинного законодавства; б) прогалинами у нормативному регулюванні податкових відносин; в) наявністю оціночних понять, які не є однозначними у своєму трактуванні.

На мою думку, тут важливо зазначити, що неоднозначність трактування може обумовлюватись як приписами податкового законодавства, так і приписами інших нормативно-правових актів. Проте не слід забувати про принцип пріоритету податкового законодавства в аспекті регулювання податкових відносин, який закріплений у п. 5.2 ст. 5 ПК України. Тобто потрібно розуміти, що презумпція правомірності рішень платника податків застосовується тільки тоді, коли неоднозначність правозастосування породжується актами однопорядкового характеру. Коли ж виникає суперечність між загальним (певним галузевим законом) і спеціальним законом (ПК України), то відповідне вихідне положення не підлягає застосуванню, адже в цьому разі виникає змістовна колізія, для подолання якої застосовується правило: спеціальний закон скасовує дію загального (*lex specialis derogat lege generali*).

Також, в судовій практиці визначається необхідність дотримання об'єктивного критерію при застосуванні принципу *in dubio pro tributario*, зокрема, в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касацій-

ного адміністративного суду від 19 березня 2019 р. у справі №803/1587/13-а: суд визнає тлумачення принципу презумпції правомірності рішень платника податку помилковим, адже об'єктивний критерій правозастосування підмінений суб'єктивним. Зокрема, при посиланні першої інстанції на застосування принципу презумпції правомірності рішень платника податку до спірних відносин, суд не вказав у чому між нормами, які застосовувались виникає неоднозначне (множинне) трактування. Апеляційна інстанція, у свою чергу, мотивувала підстави застосування цього принципу добросовісною поведінкою платника податків.

Тобто варто зазначити, що застосування цього принципу судами має базуватись на об'єктивному критерії, який повинен бути добре аргументований і не може бути заміненним суб'єктивним, адже в такому разі рішення вважатиметься помилковим і суперечним змісту принципу презумпції правомірності рішень платника податків.

У судовій доктрині, щодо принципу *in dubio pro tributario*, наявні також рішення ЄСПЛ, які є джерелом права відповідно до ст 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Це зокрема рішення у справі «Серков проти України» в якому чітко вказується на необхідність практичного застосування принципу презумпції, зокрема: суд не може не брати до уваги вимоги ст. 4.4.1 Закону України «Про погашення зобов'язань платників податків», яка визначає принцип презумпції правомірності рішень платників податків. Проте в цій справі державні органи обрали менш сприятливе для платників податків тлумачення національного законодавства, що призвело до стягнення ПДВ із заявника, що є недопустимим та порушує права платників податків.

Отже, як висновок можна зазначити, що принцип презумпції рішень платника податків має важливе практичне значення для захисту прав платника податків. Також він активно застосовується в судовій практиці, що дає можливість всебічно досліджувати та формувати зміст та особливості даного принципу, що має ключове значення, адже належне його застосування забезпечує реалізацію однієї зі складових верховенства права – правової визначеності.

Науковий керівник: асистент, док. філософії Брояков С. В

Марія ХОМЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 15 групи, факультету
прокуратури

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗГЛЯДУ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ: НА ПРИКЛАДІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

На сьогодні, надзвичайно важлива роль у забезпеченні належного функціонування фінансової системи держави відведена податкам. Адже, державна податкова політика спрямована насамперед на взаємозалежне виконання стимулюючої та фіскальної функцій. Однак, іноді використання зазначених функцій є незбалансованим, що призводить до податкових спорів між державою та платниками податків. Безумовно, ефективність вирішення податкових спорів має істотний вплив на формування дієвої фінансової та податкової політики країни. Якщо в Україні буде створено результативний механізм вирішення податкових спорів, то інтереси всіх юридичних/фізичних осіб у цій сфері будуть дотримані, включаючи вітчизняних та іноземних інвесторів. Ось чому це зумовлює нагальну необхідність запозичення, вивчення передового зарубіжного досвіду організації фінансової системи в аспекті розгляду та вирішення податкових спорів. Даний аналіз проводиться на прикладі правової системи США, оскільки вона була і залишається взірцем розвитку всієї фінансової системи протягом останніх десятиліть. Досвід США щодо організації та функціонування інституційно-правових механізмів розгляду податкових спорів може бути корисним у вітчизняній юридичній практиці та сприяти вирішенню багатьох питань, що виникають під час вирішення податкових спорів, а також надасть можливість створення дієвого механізму, що стимулює податкові органи та платників податків використовувати мирне врегулювання як пріоритет для вирішення податкових спорів.

Відтак, Управління зі скарг Служби внутрішніх доходів США (далі – IRS) має повноваження вирішувати податкові суперечки в позасудовому порядку впродовж перших 4 місяців після повідомлення платників щодо несплати податків. Водночас майже всі дії, вжиті даним Управлінням

в податковому адмініструванні, можуть бути оскаржені, включно з відмовою в пропозиціях щодо мирного врегулювання спору, відстроченням податкових зобов'язань, нарахуванням пені і відмовою в запитах на звільнення від штрафів. При цьому, спосіб вирішення податкових спорів в адміністративному порядку здебільшого має неформальний характер і не передбачає значних фінансових витрат. Працівники Управління мають досить широкі повноваження та наділені правом укладати угоди з платниками податків у разі необхідності, зокрема якщо спір навряд чи буде вирішено на користь податкового органу в судовому порядку [1].

Натомість підвідомчість в податкових справах під час судової процедури значною мірою залежить від свободи дій платника податків і обраних способів захисту своїх прав у тій чи іншій судовій справі. Взагалі, складність вирішення судових податкових спорів залежить від низки факторів, а саме: попередні грошові витрати на сплату податків і відсотків, які платники повинні сплатити до судового розгляду; строк подання позовної заяви до суду; права сторін висувати нові чи додаткові вимоги під час судових слухань тощо [2]. Загалом, платники податків можуть подавати позов стосовно врегулювання податкового спору до Податкового суду США, Суду федеральних позовів або Федерального окружного суду. Серед зазначеного переліку, саме Податковий суд США відіграє особливу роль в інституційних та правових механізмах розгляду податкових спорів. Система та процедури розгляду справи в суді суворо встановлені законом, який називається «Правила практики та процедури Податкового суду США» («The United States Tax Court Rules of Practice and Procedure»). Згідно з правилами, справа може бути «великою», якщо сума вимоги перевищує 50 тисяч доларів, та «невеликою», якщо сума позову не перевищує 10 тисяч доларів США (в такому випадку діють переваги спрощеного процесу вирішення податкових спорів, однак рішення суду оскарженню не підлягає) [3].

Щоб розглянути справу у Федеральному суді США платнику податків необхідно насамперед сплатити визначену суму податку. Платіж буде здійснено після перевірки IRS та повідомлення про нарахування податку з детальною інформацією про суму несплаченого податку після апеляції IRS. У зазначені терміни платники податків повинні виконати адміністративні запити IRS на відшкодування (розділ 7422 Кодексу). У разі якщо IRS не відзиває позов достроково, платник податків має 6 місяців для оскарження. Якщо ж IRS відхиляє такий позов, то потрібно подати

скаргу впродовж 2 років із дати повідомлення IRS про відмову. В даному Суді платник податку визначає, що сума податку не підлягає сплаті за законом як борг і має бути повернута [4]. До речі, цікаво, що позов у Податковому суді не вимагає від платника податків сплати будь-яких непогашених податкових зобов'язань, але після подання заяви платник податків може ініціювати податкове врегулювання, щоб припинити нарахування пені. Також, відсутні будь-які обмеження щодо фінансування третіх сторін або страхування судових витрат у податкових спорах, включаючи подання позовів до суду. Варто зазначити, що розгляд справ у Окружному суді і в Суді федеральних позовів являє собою дуже довготривалий процес. Перш за все, сторони зобов'язані представити можливі докази та свідків з податкового спору. Потім вони можуть задавати письмові запитання, надавати докази, записувати інтерв'ю та просити доступ до даних у справі [5].

Говорячи про Податковий кодекс України (далі ПК України), слід вказати, що питання прав платника податків та судового захисту його законних інтересів регулюються відносно невеликою кількістю норм. Так, п. 56.18 ст. 56 ПК України передбачено право платника податків оскаржити рішення податкового повідомлення або рішення іншого адміністративного органу до суду в будь-який час після отримання такого рішення з урахуванням строку давності. І, хоча в Україні немає спеціалізованого суду для розгляду податкових спорів, правила судочинства у сфері судового захисту прав та інтересів платників податків включені до інших правових норм. Зокрема, справи, які підпадають під юрисдикцію податкових судів США, ефективно вирішуються в Україні в порядку адміністративного судочинства. Водночас ст.56 ПК України розкриває судові оскарження як право платника податків оскаржити рішення адміністративного органу в суді лише в межах норм матеріального права. Однак стаття не вказує, яким чином мають бути реалізовані зазначені права та на які положення в такому випадку посилалися [6,7].

Загалом, існує безліч позицій щодо запозичення з правової системи США таких елементів в концепції вирішення податкових спорів: створення аналогу Податкового суду, структурування податкового провадження як окремого виду судочинства, а також забезпечення більш швидкого, ефективного та професійного судового адміністрування у податкових справах [8]. Проте, необхідно пам'ятати, що суттєві риси податкової системи, сформованої в США, та своєрідні особливості державних за-

конів в їх правовій сім'ї, відмінні від української. Саме тому, зважаючи на всі проблеми та особливості судового розгляду податкових спорів, створення конкретної спеціалізованої судової установи в Україні на сьогодні не є актуальним завданням. Оскільки, це може призвести до необґрунтованого порушення стабільності та структурованості судової системи нашої країни, порушення багаторічних законодавчих та правоохоронних традицій у даній сфері [9].

Отже, підводячи підсумок варто зазначити, що у Сполучених Штатах Америки існують податкові процедури, які реально допомагають ефективно захищати права платників податків. Досвід вирішення податкових спорів у США також показав, що дана система збалансована, повна в питанні вирішення податкових спорів. Водночас відсутність суворо формалізованих особливостей судового процесу, спрямованих на забезпечення взаємодії податкових органів і платників податків на всіх стадіях судового процесу, вільне тлумачення правил доказування, високий професіоналізм та зацікавленість судді, з'ясування всіх аспектів спору сприяє обґрунтованому та максимально повному розгляду податкового спору. Саме тому, подальше вивчення та раціональне запозичення зарубіжного досвіду інституційно-правових механізмів вирішення податкових спорів дійсно допоможе національній практиці захисту прав платників податків.

Список використаних джерел:

1. Курило В. О. До питання вирішення податкових спорів у Великій Британії, Німеччині та США. *Право та інновації*. 2016. №3. С. 63–67.
2. Егоров А. Е. Институционально-правовой механизм рассмотрения налоговых споров в Соединенных Штатах Америки: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.04. Москва, 2013. 26 с.
3. Klasing David. Which federal court should I litigate my tax issue in? URL: <https://klasing-associates.com/question/federal-court-chose-litigate-tax-issue>. (дата звернення: 29.04.2023).
4. Касьяненко Л. М. Зарубіжний досвід розв'язання податкових конфліктів. *Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 23 лис. 2018 р.). Ірпінь, 2018. С. 189–191 (Податкова та митна справа в Україні, т. 121).
5. Бучик А. Ю. Вирішення податкових спорів в країнах англосаксонської системи права. *Форум права*. 2011. №4. С. 63–67.

6. Махиніч Н. В. Процесуальні норми податкового права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2017. 228 с.
7. Кіценко В. С. Правова природа податкових спорів в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2010. 19 с.
8. Литвинов С. В. Аналіз зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання захисту прав платників податків. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 74. С. 189–194.
9. Криницький І. Є. Щодо доцільності створення в Україні установи, подібної до податкового суду США. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Кіровоград, 22–23 квітня 2016 р.). Кіровоград: КОД, 2016. С. 287–289.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Ангеліна АВРАМЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 3 групи факультету
слідчої та детективної діяльності

ПРОБЛЕМИ НЕОСУДНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Проблеми суб'єкта кримінального правопорушення завжди привертали до себе увагу вчених кримінального права. Одними з найбільш палких дискусій пов'язано саме із неосудністю, яку визнають як мало вивченою. Тому дослідження неосудності має важливе значення, оскільки дане поняття є взаємопов'язаним із іншими інститутами кримінального права, зокрема, про застосування примусових заходів медичного характеру.

Проблема неосудності та її особливостей висвітлювалася багатьма вченими кримінального права: О. В. Зайцев, В. Я. Тацій, М. І. Бажанов, В. В. Лень, В. М. Бурдін, Ю. В. Баулін та інші. При цьому, кожен учений вніс певний внесок в окреслену наукову проблему.

Складність і суперечливість неосудності зумовлена, передусім, їхнім комплексним характером, оскільки проблеми неосудності досліджуються не тільки галуззю кримінального права, але й іншими прикладними науками: загальної психології, юридичної психології, патопсихології, психіатрії, філософії, соціології та інших. Взагалі, «неосудність» є категорією виключно кримінально-правовою і, поряд з цим, не зустрічається в інших галузях права. Але, попри це, поняття «неосудність» наповнене психологічним змістом, оскільки його ознаки характеризують психічну діяльність особи під час вчинення нею суспільно небезпечного діяння.

Питання неосудності у кримінальному праві є досить складним через те, що воно може розглядатися лише у взаємозв'язку з правовими, психологічними та філософськими критеріями. При цьому правильне трактування поняття неосудності та окреслення її критеріїв є значущою гарантією від необгрунтованого притягнення особи до юридичної відпо-

відальності або, навпаки, від неправомірного звільнення від неї, також максимально сприяє забезпеченню інтересів, захисту законних прав осіб, які страждають психічними розладами, і вибору адекватних та раціональних заходів профілактичного впливу з метою попередження вчинення суспільно небезпечних діянь у майбутньому.

У ч. 2 ст. 19 Кримінального кодексу України (далі – КК) наведено законодавче визначення поняття неосудності, з якого випливає, що неосудною визнається така особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння у стані психічного розладу хронічного, тимчасового або іншого хворобливого стану психіки, внаслідок якого така особа не могла діяти свідомо або керувати своїми діями під час вчинення суспільно небезпечного діяння [1].

Поняття неосудності визначають за допомогою двох критеріїв: медичного (біологічного) та юридичного (психологічного) [2, с. 113–123]. Медичний критерій включає в себе всі можливі психічні захворювання, які істотно впливають на свідомість і волю людини [3]. У диспозиції ч. 2 ст. 19 КК України вказується на наступні різновиди психічних захворювань: хронічні психічні захворювання, тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство та інший хворобливий стан психіки.

Специфічність медичного критерію полягає в тому, що він одночасно і може, і не може бути ознакою, що відрізняє неосудність від осудності, тому розмежування цих двох понять з цього критерію не завжди буває можливим. Відмежування зазначених категорій завжди повинно спиратися на встановлення не лише медичного, а й юридичного критерію. Юридичний критерій неосудності виражається в нездатності особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння усвідомлювати свої дії (бездіяльність) чи керувати ними саме внаслідок наявності психічного захворювання, тобто медичного критерію.

Неосудність – це не психічний стан особи, який полягає у певній нездатності віддавати оцінку своїм діям чи бездіяльності. Терміни «психічний стан», «стан психічного розладу» («психічний розлад»), «стан психіки» є суто медичними, тому ототожнювати їх із поняттям «неосудність», яке за своєю правовою природою є юридичним, не можна. Неосудність не зводиться до простого переліку хворобливих станів психіки, вона визначається сукупністю умов, що виключають кримінальну відповідальність особи внаслідок порушень її психічної діяльності, викликаних хворобою [4, с. 66–68].

Розлад душевної діяльності та неосудність – це поняття органічно взаємопов’язані, але аж ніяк не тотожні: зовсім не кожен психічно хворий, який вчинив суспільно небезпечне діяння, може бути визнаний неосудним. Слід зазначити, що термін «неосудний» у кримінальному праві за своїм обсягом та змістом вужчий, ніж поняття «особа з психічним розладом» (або «психічно хворий»). Неосудний перебуває поза сферою кримінальної відповідальності, натомість особа із психічним розладом, що не виключає осудності, підлягає кримінальній відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення і до неї, згідно із законом, можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру [5, с. 122–129].

Наукове осмислення поняття неосудності формулює правильний підхід для суддів до цього складного питання в цілому і до вирішення конкретних ситуацій про застосування примусових заходів медичного характеру зокрема. Відповідно до вітчизняного законодавства право визнання особи неосудною належить лише суду. Так, у чинному кримінальному законодавстві стосовно неосудних вживається термін «особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння». Однак деякі суди після встановлення неосудності особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, за-свідчують її у своїх рішеннях винною та іменують «обвинуваченим», «підсудним», що є наслідком некоректного розуміння вказаного поняття.

Кримінально-правовий зміст неосудного полягає в тому, що він через наявність у нього психопатологічних (таких, що викликані хворобою або хворобливим станом психіки) і негативних соціально-психологічних установок є носієм суспільної небезпеки, а самі його діяння за своїм характером становлять серйозну небезпеку для суспільства. Як впливає з наведеного переліку особливостей, характерних для неосудних, такі особи найчастіше вчиняють кримінальні правопорушення насильницького характеру проти особи та її майна [6].

Отже, можна зробити висновок, що неосудність – це характеристика особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, яке заборонене кримінальним законом. Це полягає у нездатності особи усвідомлювати та оцінювати не тільки фактичний характер своїх дій (бездіяльності), а й суспільну небезпеку, яку становлять ці діяння.

Таким чином, наведену в кримінальному законі сукупність ознак, які характеризують неосудність, можна назвати, як і більшість вчених, формулою неосудності. Поєднавши у собі медичні та юридичні ознаки, за-

конодавець у такий спосіб ввів поняття неосудності в більш чіткі, суворо окреслені законом межі.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Зайцев О. В. Деякі проблеми визначення формули неосудності у кримінальному праві України. Вісник Асоціації кримінального права України. 2015. № 1(4). С. 113–123.
3. Постанова ВСУ № 130/2612/17 від 19 листопада 2019 року.
4. Берш А. Я. Поняття та визначення неосудності // Південноукраїнський правничий часопис. 2022. С. 66–68. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.12>.
5. Беклеміщев О. В. Деякі проблеми застосування поняття обмеженої осудності у новітньому кримінальному праві України / О. В. Беклеміщев // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – № 49. – 2008 – С.122–129.
6. Берш А. Я. Примусові заходи медичного характеру: правова природа та види : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.08. Одеса, 2017. 188 с.

Науковий керівник: к. ю. н., доцентка кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Гальцова Вікторія Володимирівна

Ростислав ГОНЧАРЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 1 групи Факультет
приватного права та підприємництва

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ПРИ ПОВІДОМЛЕННІ ПРО ПІДОЗРУ

Одним з найважливіших етапів у кримінальному провадженні є повідомлення про підозру, оскільки саме з цього моменту особа набуває «особливого правового статусу» – підозрюваного. Втім, деякі недоліки

законодавчого унормування процесуального порядку вручення письмового повідомлення про підозру, обумовлює можливість зловживання стороною обвинувачення своїми повноваженнями.

Перш за все, хотілось би зазначити, що незважаючи на те, що у цілій низці статей Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) законодавець використовує поняття: «з приводу підозри», «обґрунтована підозра», «суть підозри», «підстава для підозри», «характер і тяжкість підозри», у законі не міститься нормативного визначення підозри [1, с. 164].

Згідно з ч. 1 ст. 278 КПК – письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.

Досить часто на практиці використовується саме нормативне положення – «у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень». Порядок вручення повідомлень врегульований ст. 135 КПК, яка містить вичерпний перелік способів, з дотриманням яких повідомлення про підозру може бути вручене. Так, у зазначеній статті закріплено, що особа викликається шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. А у разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

На даному етапі й виникають проблеми. Вручення повідомлення про підозру є комплексною процесуальною дією, і складається з наступних етапів, жоден з яких не може бути пропущеним:

1. Процес формування підозри.
2. Безпосереднім формуванням підозри на підставі отриманої інформації.
3. Формалізація підозри, її процесуальне оформлення.
4. Вручення повідомлення про підозру.
5. Повідомлення про права і роз'яснення їх.
6. Внесення відомостей до ЄРДР. [2]

Найпоширенішим порушенням є саме роз'яснення прав підозрюваного. Постають питання, як особа може отримати роз'яснення своїх прав?

Адже при отриманні повідомлення звичайною та електронною поштою – немає особи, яка б могла їх роз’яснити. При передачі членом сім’ї чи іншою особою, яка з нею проживає, ЖЕО/ОСББ за місцем проживання або адміністрацією за місцем її роботи – немає уповноважених суб’єктів роз’яснення. Окрім того, згідно ч. 1 ст. 278 КПК, вручення має бути здійснено виключно слідчим або прокурором. [3, с. 113]

Також постає питання стосовно належного підтвердження отримання повідомлення про підозру та внесення відомостей до ЄРДР. Якщо повідомлення про підозру надіслано на електронну пошту, то воно вважається отриманим у випадку підтвердження його отримання особою відповідним листом електронної пошти.

Якщо повідомлення про підозру надсилається поштою, то виникає питання з якого моменту особа набуває статусу підозрюваного? З моменту направлення повідомлення, чи з моменту отримання особою? Чи є підтвердження, що саме ця особа отримала повідомлення, а не будь яка інша особа та чи роз’яснено про права та обов’язки, які має підозрюваний згідно норм чинного КПК України? І ще, необхідно звернути увагу, що в момент погодження повідомлення про підозру слідчий вносить дані до ЄРДР, а по факту особа отримує повідомлення набагато пізніше (якщо звісно отримає) [2].

Таким чином, неналежне вручення особі повідомлення про підозру має своїм наслідком не набуття особою спеціального статусу, що, в свою чергу, є підставою для відмови слідчим суддею у задоволенні клопотання слідчого, прокурора про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі, запобіжних заходів, тощо.

Підсумовуючи зауважимо, що інститут повідомлення про підозру містить значну кількість проблем, які в кінцевому рахунку призводять до порушення прав особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, що, в свою чергу, обумовлює необхідність внесення відповідних нормативних корекцій.

Список використаних джерел:

1. Максименко Н. Поняття та правова природа підозри / Наталя Максименко. // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – № 7. – С. 164–168.
2. Способи та порядок вручення повідомлення про підозру [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://blog.liga.net/user/kchetvertak/article/36422>.

3. Шкелебей В. А. 3. Способи та порядок вручення письмового повідомлення про підозру / В. А. Шкелебей. // Вісник кримінального судочинства. – 2017. – С. 110–114.

Науковий керівник: Туманянц А. Р., кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри кримінального процесу

Вікторія ГОРЛА,

Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого,
курсант 3 курсу 2 групи Інституту
підготовки юридичних кадрів для
Служби безпеки України

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРОВОКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод в п. 1 ст. 6 визначила, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

Виходячи з системного аналізу правових позицій ЄСПЛ, справедливий судовий розгляд неможливий, якщо мала місце провокація до вчинення злочину з боку правоохоронних органів. Тому, розуміння того, чи було порушено п. 1 ст. 6 Конвенції в контексті провокації злочину, ЄСПЛ розробив критерії, зокрема матеріальний – оцінка наявності підбурювання зі сторони правоохоронних органів, та процесуальний – зобов'язання держави розглянути заяву особи про провокативні дії правоохоронних органів, та схиляння її до злочину.

Зосередимося на дослідженні хронологічного та послідовного розвитку поняття та критеріїв провокації злочину в практиці ЄСПЛ. Важливість цієї тематики як для сторони обвинувачення, так і для сторони захисту обумовлена наявністю перспективи визнання недопустимими

як докази матеріалів, отриманих в результаті застосування недопустимих заходів, що мають ознаки підбурювання.

Однією з «перших ластівок» з цього аспекту стало рішення у справі «Тайшейро (Таксейра) де Каштро проти Португалії» (Teixeira de Castro v. Portugal) 1998 р., в якому ЄСПЛ сформував думку щодо провокації кримінальних правопорушень. Зокрема, було визначено, що здійснення підбурювання правоохоронними органами є безпосереднім порушенням права на справедливий суд. Також Суд зазначив, що поліція в своїй діяльності має діяти в переважно пасивний спосіб (in an essentially passive manner). Обов'язковою складовою для початку проведення поліцейської операції є обґрунтована і достатня підозра у вчиненні особою злочину.

Надалі у справі «Ваньян проти Росії (Vanyan v. Russia)» 2005 р., відповідно до якого під час купівлі наркотичних засобів був задіяний таємний агент, який співпрацював з правоохоронними органами. Суд визнав провокацією дії таємного агента та вказав що докази отримані внаслідок такої провокації не виправдано підривають справедливість кримінального провадження. Так, ЄСПЛ зазначив: «У тих випадках, коли дії таємних агентів спрямовані на підбурювання до вчинення злочину і нема підстав стверджувати, що злочин було би вчинено без їх втручання, це виходить за межі діяльності таємного агента і може бути названо провокацією». У цьому рішенні ЄСПЛ констатував, що перед залученням агента, задля уникнення ознак провокації, правоохоронні органи повинні мати докази «попередньої злочинної діяльності підозрюваного».

Визначальною у формуванні процесуального критерію провокації стала справа «Худобін проти Росії» (Khudobin v. Russia) 2006 р., оскільки у рішенні по ній було сформульовані гарантії для обвинуваченої особи – необхідність перевірки судом наявності в діях правоохоронців провокації злочину. Також Суд зазначив, що докази отримані внаслідок підбурювання (провокації) злочину, визначені в національному законодавстві як допустимі, не можуть відповідати принципу «справедливого судового розгляду».

Уперше визначення «провокації злочину» ЄСПЛ надав у справі «Раманаускас проти Литви» (Ramanauskas v. Lithuania)» 2008 р. та визначив це як «дії поліцейських та осіб, що їм підпорядковані, не у переважно пасивній манері, а шляхом підбурення особи до вчинення кримінального правопорушення, що не було би вчинено за інших обставин». В пункті 60 рішення Суд визначив порядок виключення доказів, отриманих

шляхом провокації, адже їх використання є порушенням права на справедливий суд. ЄСПЛ визначив обов'язком суду з'ясування обставин наявності провокації, а обов'язком сторони обвинувачення – доведення її відсутності.

Згодом у справі «Баннікова проти Росії (Bannikova v. Russia)», узагальнивши практику попередніх років, ЄСПЛ дав невичерпний перелік прикладів провокації злочинів, зокрема відніс до них такі дії, як тиск і погрози, наполегливі пропозиції, заклики до співчуття, максимально занижена ціна на послуги, товари, тощо.

Локальний предмет доказування у справах про провокацію був сформульований у рішенні по справі «Носко і Нефьодов проти Росії (Nosko and Nefedov v. Russia)» 2014 р. – а саме, судом повинні бути встановлені наступні обставини: підстави проведення таємної операції, ступінь участі правоохоронців (чи їх агентів) у операції (на предмет пасивності їх поведінки), а також вид та ступінь впливу, якому було піддано особу, що заявляє про провокацію.

Насамкінець, резюмуємо, що практика ЄСПЛ в питанні розробки критеріїв визначення провокації, способів її вчинення перманентно доповнюється та розвивається. Водночас, незважаючи на заборону провокації злочину, підбурювання і досі залишається однією з найпоширеніших проблем в кримінальних провадженнях.

Науковий керівник: Крицька Ірина Олександрівна, к.ю.н., кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Олександр ЄВТУШЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 1 курс, 9 група

ВАЖЛИВІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ЧІТКОГО ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ» В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Проблема визначення чіткого тлумачення поняття «вогнепальна зброя» полягає в тому, що існують різні підходи до його визначення, зо-

крема в українському законодавстві. Вогнепальна зброя, з огляду на її загальне визначення – це зброя, що стріляє за допомогою порохового заряду, однак до такого критерію іноді відносять також конструктивні особливості та функціонал зброї. Таким чином, виникає питання про те, які саме види зброї належать до вогнепальної та чи входять до такої категорії окремі види газової чи пневматичної зброї [1].

Актуальність даного питання, полягає в тому, що поняття «вогнепальна зброя» є ключовим у правовому регулюванні обігу та використання зброї. Визначення його чіткого тлумачення є необхідним для правильного застосування норм законодавства про зброю, уникнення суперечностей в ньому, а також для забезпечення безпеки громадян та держави в цілому.

Проблему визначення чіткого поняття «вогнепальна зброя» ми може спостерігати в усіх галузях права. Так, зокрема в кримінальному праві вогнепальна зброя визначається як пристрій, який використовується для випуску куль або іншого снаряду за допомогою вибухової реакції. В той час, у цивільному праві, під вогнепальною зброєю розуміють пристрій, що діє за допомогою вибуху пороху, та призначений для завдання шкоди певним об'єктам чи використання його під час персональної оборони. В адміністративному праві взагалі відсутнє чітке визначення поняття «вогнепальна зброя», однак досить детально розкриті положення про адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні.

Під час аналізу різних законопроектів також можна помітити відсутність чіткого визначення поняття «вогнепальна зброя». Така тенденція спостерігається, наприклад, в законопроектах: «Про зброю в Україні», «Про вогнепальну зброю», «Про цивільну зброю» тощо.

Відсутність чіткої дефініції поняття «вогнепальна зброя», може призвести, як уже зазначалося, до виникнення суперечностей в законодавстві та обмеження прав людини. Так, наприклад, Конституція України не обмежує людину правом на володіння та носіння зброї, але, все ж таки, воно повинно врегулюватися законодавством. Таким чином, без чіткого визначення поняття «вогнепальна зброя» досить складно встановити порядок її реєстрації, зберігання, перевезення та використання. Крім того, чітке визначення поняття «вогнепальна зброя» є необхідним для правильного визначення категорій зброї та встановлення різних видів відповідальності за її незаконне володіння та використання, згідно з Кримінальним кодексом України, зокрема статтею 263, незаконне володіння

вогнепальною зброєю та її носіння без дозволу може бути кваліфіковано як кримінальне правопорушення [2].

Отже, визначення чіткого та однозначного тлумачення поняття «вогнепальна зброя» є одним із актуальних шляхів вдосконалення чинного українського законодавства та забезпечення громадської безпеки, правопорядку, а також захисту прав й свобод громадян.

Список використаних джерел:

1. Поняття і класифікація вогнепальної зброї. URL: https://stud.com.ua/7420/pravo/ponyattya_klasifikatsiya_vognepalnoyi_zbroyi
2. Вогнепальна зброя – // Юридична енциклопедія : / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998–2004. -. URL: <https://cyclop.com.ua/content/view/1007/58/1/11/#16662>

Дар'я ЄРЬОМІНА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 3 групи факультету
слідчої та детективної діяльності

НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ (СТ. 201–2 КК УКРАЇНИ) ЯК НОВЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Внаслідок повномасштабного вторгнення РФ на територію України та оголошенням воєнного стану, тому вітчизняне законодавство зазнало низку змін, не є виключенням й кримінальне законодавство. Зокрема, Кримінальний кодекс України (далі – КК) було доповнено ст. 201–2 згідно Закону України № 2155-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги», яка набрала чинності 03.04.2022 року.[1]

Відповідно до Пояснювальної записки до Проекту Закону № 2155-IX про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану, метою підписання відповідного закону пов'язується із нецільовим використанням гуманітарної допо-

моги під час дії воєнного стану, у тому числі й виявляються чисельні випадки використання товарів гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку» [2].

Згідно Закону України «Про гуманітарну допомогу», гуманітарна допомога – це цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у виді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Гуманітарна допомога є різновидом благодійництва і має спрямовуватися відповідно до обставин, об'єктивних потреб, згоди її отримувачів та за умови дотримання вимог статті 3 ЗУ «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [3,4].

Оскільки ООН також займається захистом та підтримкою біженців, Верховний комісар ООН у справах біженців (УВКБ ООН) зазначає, що «Незаконне використання гуманітарної допомоги може викликати серйозні наслідки для людей, які її потребують, і може поставити під загрозу їхнє життя та здоров'я». Тому, важливо забезпечити ефективне використання гуманітарної допомоги та запобігти її незаконному використанню.[5]

Отже, гуманітарна допомога є необхідною підтримкою для людей, які знаходяться в складних життєвих ситуаціях, таких як конфлікти, природні катастрофи, епідемії та інші кризові ситуації. Гуманітарна допомога може забезпечуватися в різних формах, таких як харчування, медична допомога, водопостачання, житло та інші основні потреби.

Але часто у засобах масової інформації звертається увага, що іноді гуманітарну допомогу незаконно використовують для особистої вигоди. Це може призводити до того, що гуманітарна допомога не доходить до тих, хто її потребує, а також до того, що забруднюється імідж тих, хто забезпечує цю допомогу. Тому важливо мати механізми контролю та кри-

мінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги.

Саме тому, криміналізація такого діяння та встановлення кримінальної відповідальності за його вчинення у ст. 201–2 КК України є важливим механізмом боротьби з незаконним використанням гуманітарної допомоги, яка може використовуватися не за своїм призначенням, а для особистої вигоди.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201–2 КК України характеризується в наступних формах: 1) продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги; 2) безоплатне використання пожертвувань; 3) вчинення інших угод від імені відповідного майна – товарів (предметів) гуманітарної допомоги, благодійних пожертвувань, безоплатної допомоги.

На сьогоднішній день, деякі науковці звертали увагу на окремі проблеми кваліфікації даного кримінального правопорушення. Зокрема, йдеться про кримінальну відповідальність за використання певних предметів саме і тільки під час воєнного стану. Посилання на це містилася як в назві, так і в положенні ч. 1 ст. 201–2 КК України. На думку науковця Миколи Хавронюка «така конструкція, за якої період воєнного стану відігравав би роль криміналізуючої характеристики (обов'язкової ситуації), була віднесена до мети згаданого законопроекту, який його автори визначили як «кримінальна відповідальність за зловживання гуманітарною допомогою під час воєнного стану». Однак ця умова закріплена в чинній редакції анотованої заборони, яка передбачає «кримінальну відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги в період воєнного стану» [6].

Наразі проаналізувавши положення судової практики в Єдиному реєстрі судових рішень щодо притягнення до кримінальної відповідальності осіб винних у вчиненні кримінальних правопорушень передбачених ст. 201–2 КК України, то можна дійти висновку, що є тільки 2 вирокі за незаконне використання гуманітарної допомоги: вирок Кіровоградського районного суду Чернігівської області від 08 листопада 2022 р., справа № 735/423/22 [7]; вирок Київського районного суду м. Одеси від 23 грудня 2022 р., справа № 947/18460/22 [8];

Складність у правозастосовній діяльності полягає у тому, що основним безпосереднім об'єктом аналізованого кримінального правопорушення є всі підстави визнати майнові відносини власності, хоча норма

поміщена законодавцем не в розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності», а в розділі VII Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності».

Як вбачається, незаконне використання предметів з-за кордону є порушенням господарських відносин у сфері перевезення предметів через митний кордон, Крім того, як справедливо зазначається в літературі, перевірка гуманітарної допомоги не пов'язана з митним оглядом.

Отже, стаття 201–2 КК України не тільки забезпечує кримінальну відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги, але й наголошує на важливості її ефективного використання. Гуманітарна допомога має на меті допомогти тим, хто потребує підтримки в найскладніші моменти життя, наприклад, як події які почалися в Україні після повномасштабного вторгнення РФ на нашу територію. Однак, якщо ця допомога буде використовуватися незаконно, то вона може не допомогти тим, хто її потребує, а навпаки, спричинити ще більше збитків.

Тому удосконалення законодавства та судової системи у таких справах є актуальною проблемою для відтворення дієвого та зрозумілого механізму для запобігання та притягнення до кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Закон України №2155-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» від 24.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155–20> – Text (дата звернення: 20.04. 2023)
2. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану 2155-IX від 24.03.2022 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245208> (дата звернення 20.04.2023 р.);
3. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192–14> – Text.
4. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073–17> – Text
5. UNHCR (Верховний комісар ООН з питань біженців) URL:<https://www.unhcr.org/uk/gumanitarna-dopomoga.html>

6. Хавронюк М. І. За незаконне використання гуманітарної допомоги – кримінальна відповідальність. Аналіз статті 201–2 ККУ із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. (дата звернення 21.04.2023 р.);
7. Вирок Кіровоградського районного суду Чернігівської області від 08 листопада 2022 р. у справі № 735/423/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108028403> (дата звернення 21.04.2023 р.).
8. Вирок Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 12 липня 2022 р. у справі № 484/1695/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107216259> (дата звернення 21.04.2023 р.);

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Гальцова Вікторія Володимирівна

Вадим КОЗАК,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СКЛАДУ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Уперше торгівля людьми була криміналізована у вітчизняному кримінальному законодавстві у 1998 році. Саме тоді чинний на той час Кримінальний кодекс України 1960 року було доповнено статтею 124¹ «Торгівля людьми». У чинному на сьогодні Кримінальному кодексі України 2001 року (далі – КК) кримінальна відповідальність за торгівлю людьми передбачена статтею 149, котра також уже двічі (у 2006 та 2018 рок.ах) зазнавала суттєвих змін. Пошук найбільш досконалого варіанту закріплення всіх об’єктивних та суб’єктивних ознак зазначеного складу злочину продовжується і сьогодні, про що свідчать численні наукові публікації та захищені дисертації, присвячені кримінальній відповідальності за торгівлю людьми.

Аналіз чинної редакції ст. 149 КК дозволяє стверджувати, що викладена вона досить складно, казуїстично, що, у свою чергу, ніяким чином не сприяє її ефективному, одностайному та правильному застосуванню на практиці. Зазначена складність, зокрема, полягає у певному перевантаженні статті такими ознаками як «вербування», «переміщення», «переховування» потерпілої особи. Яке безпосереднє відношення вони мають саме до торгівлі людьми? Закріплення у ч. 1 ст. 149 КК законодавцем таких окремих дій як передача або одержання людини породжує принципове питання про їх співвідношення із таким діянням як торгівля людьми (котра, у свою чергу, також закріплена законодавцем у диспозиції ч. 1 ст. 149 КК). Адже торгівля людьми це і є не що інше, як передача потерпілого одним суб'єктом кримінального правопорушення та відповідне його одержання іншою винною особою. Як же тоді співвідносяться між собою ці діяння? Як розуміти такий спосіб вчинення злочину як «підкуп третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію»? Перелік проблемних питань щодо тлумачення чинної редакції ч. 1 ст. 149 КК можна продовжувати.

На наш погляд, закріплення на рівні КК усіх об'єктивних та суб'єктивних ознак торгівлі людьми повинно базуватися на наступних принципових положеннях.

1) Правильне розуміння юридичної природи такого прояву кримінально-протиправної поведінки як торгівля людьми.

2) Чітке визначення сутності торгівлі людьми як певної системи об'єктивних та суб'єктивних ознак.

3) Відмова від закріплення у кримінальному законі тих ознак, які не відносяться до сутності торгівлі людьми, а лише захарашують диспозицію статті КК та суттєво ускладнюють її практичне застосування.

Торгівля людьми тісно пов'язана з іншим ганебним явищем, котре її історично передувало – работоргівлею (по суті, торгівля людьми є «модифікованою», «сучасною» формою работоргівлі). Работоргівля, у свою чергу, має своїм підґрунтям рабство. Загальновідомо, що під рабством у міжнародному праві традиційно розуміють підневільний стан людини, щодо котрої здійснюються атрибути права власності (ст. 1 Конвенції про рабство від 25.09.1926). Із цього слід зробити наступний принциповий висновок: **юридична природа торгівлі людьми полягає у посяганні на особисту свободу (волю) потерпілої особи, котра позбавляється можливості здійснювати вчинки відповідно до власної**

свідомості та волі. У свою чергу, такий підхід дозволяє, з одного боку, відмежувати торгівлю людьми від правомірних вчинків, а, з іншого, – від суміжних кримінальних правопорушень, які за своєю юридичною природою не є торгівлею людьми. Так, зокрема, не можна визнати торгівлею людьми «продаж» футболістів із одного клубу в інший чи посередництво за матеріальну винагороду у працевлаштуванні, оскільки подібні випадки ніяким чином не посягають на особисту свободу (волю) людини та за своєю юридичною природою є правомірними вчинками. Також не можна визнати саме торгівлею людьми й посередництво (сприяння) у добровільному занятті проституцією іншою повнолітньою особою, оскільки така особа сама бажає займатися проституцією, що і є проявом її свободи.

Дослідження питання сутності торгівлі людьми дозволяє стверджувати, що вона полягає *у посяганні на свободу волі особи шляхом здійснення незаконної угоди, предметом якої виступає людина, через вчинення передачі потерпілого однією особою та його відповідного одержання іншою особою*. У свою чергу, такі дії як вербування, переміщення, переховування людини безпосередньо не відносяться до сутності торгівлі людьми (іх умовно можна назвати діями, котрі лише «обслуговують» торгівлю людьми, сприяють її вчиненню). Вони становлять собою або готування до торгівлі людьми (вербування), або пособництво до цього злочину (переміщення, переховування потерпілої особи).

Конструювання кримінальної відповідальності за торгівлю людьми повинно базуватися на наступному принциповому вихідному положенні: *будь-які випадки торгівлі людьми* (з метою експлуатації потерпілого чи без такої; з використанням примусу, обману, шантажу чи без таких способів) *повинні визнаватися кримінально-караними*. Зазначені об'єктивні та суб'єктивні ознаки (примус, обман, експлуатація тощо) свідчать лише про підвищену ступінь суспільної небезпеки вчиненого та мають передбачатися в кримінальному законі щодо торгівлі людьми лише в якості кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих, а не основних (як це зараз закріплено в ч. 1 ст. 149 КК), ознак складу злочину.

З урахуванням викладеного можемо запропонувати наступну нову редакцію ч. 1 ст. 149 КК: *«Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди щодо людини у формі її передачі та одержання»*.

На наш погляд, саме така редакція ч. 1 ст. 149 КК, яка позбавлена зайвої казуїстичності, штучної складності, перевантаженості та інших

подібних негараздів (у порівнянні з чинною редакцією ч. 1 ст. 149 КК), дозволить більш ефективно застосовувати кримінальний закон у боротьбі з таким ганебним явищем сучасного суспільства як торгівля людьми.

Катерина МИКИТЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 4 групи міжнародно-
правового факультету

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасному вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві велика увага приділяється стандартам доказування, як системі норм, які закріплені у нормативно-правових актах та більш деталізовані у судовій практиці. Ці стандарти дозволяють забезпечити суб'єктів доказування достатньою кількістю допустимих доказів, а також досягнути певного рівня переконаності, необхідного для прийняття процесуального рішення.

Дослідженню стандартів доказування присвячена достатня увага у доктрині кримінального процесу. Теоретичні та практичні аспекти цього питання висвітлені в роботах таких правників як В. В. Вапнярчук, І. В. Глов'юк, Г. Р. Крет, А. В. Панова, М. А. Погорецький, Х. Р. Слюсарчук, О. Г. Шило та інші.

Звертаючись до поняття стандартів доказування, то слід зазначити, що в теорії та практиці кримінального процесу відсутнє єдине його тлумачення та розуміння. Вчені та науковці розглядають це поняття з боку різних критеріїв: об'єктивного та суб'єктивного. Так, із точки зору об'єктивного критерію стандарти доказування виступають об'єктивованими у нормах КПК України і судових рішеннях Верховного Суду (далі – ВС) правилами, які визначають рівень внутрішнього переконання суб'єкта доказування, достатній для ухвалення відповідного процесуального рішення. А з точки зору суб'єктивного критерію вони відображають рівень внутрішнього переконання суб'єкта доказування, достатній для ухвалення відповідного процесуального рішення [1, с.

132–133]. Отже, в цілому, стандарти доказування – це певний умовний оптимальний рівень вимог, що свідчить про достатність знань (як в об'єктивному (певна сукупність доказів), так і в суб'єктивному (певний рівень переконаності) аспектах) для прийняття відповідного процесуального рішення.

У доктрині кримінального процесу висловлені різноманітні погляди до визначення системи стандартів доказування, однак зазвичай виділяють три основні стандарти доказування: «обґрунтована підозра», «достатня підстава» та «поза розумним сумнівом».

Стандарт «обґрунтована підозра» у Європейській конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) та практиці Європейського Суду (далі – ЄСПЛ) переважно розглядається в контексті прийняття рішень щодо обмеження права осіб на свободу та особисту недоторканність. Так, у ст. 5 ЄКПЛ серед випадків допустимого обмеження свободи та особистої недоторканності вказано: «законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення» [2, с. 68].

Серед практики Європейського Суду можна знайти неодноразове застосування та тлумачення такого стандарту, як «обґрунтована підозра». Так, ЄСПЛ зазначає, що цей стандарт передбачає наявність фактів або інформації, котрі могли б переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа могла вчинити правопорушення (справа «Нечипорук і Йонкало проти України»).

Тож, здебільшого стандарт доказування «обґрунтована підозра» підлягає застосуванню під час ухвалення рішення про вживання заходів забезпечення кримінального провадження, а саме: тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя, арешту майна у випадках, передбачених пунктами 3 і 4 ч. 2 ст. 170 КПК України, затримання особи, запобіжних заходів [3, с. 330]. Також цей стандарт доказування застосовується при складання прокурором або слідчим за погодженням з прокурором письмового повідомлення про підозру. При цьому оскільки на судді лежить обов'язок зробити висновок щодо обґрунтованості підозри, він не тільки повноважний, але й зобов'язаний аналізувати всі складові цієї підозри. Висновок щодо обґрунтованості

підозри, як і будь-який судовий висновок, включає два основні елементи: висновок про доведеність події та висновок про правову кваліфікацію події.

Тому можна зробити підсумок, що національне законодавство використовує стандарт «обґрунтована підозра» більш широко, ніж виключно щодо обмеження права на свободу та особисту недоторканність [2, с. 69].

У судовій практиці також застосовується стандарт «достатніх підстав». Рівень такого стандарту доказування і відповідно його перевірки слідчим суддею залежить від рівня обмеження прав, свобод та інтересів людини внаслідок повідомлення її про підозру та терміну здійснення ефективного розслідування. З метою повідомлення особі про підозру стандарт «достатніх підстав» передбачає наявність доказів, які лише об'єктивно пов'язують підозрюваного з певним кримінальним правопорушенням (демонструють причетність до його вчинення) і є достатніми, щоб виправдати подальше розслідування для висунення обвинувачення або спростування такої підозри (справа «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства»).

Таким чином, якщо проводити аналіз норм кримінального процесуального законодавства, то можна зрозуміти, що стандарт доказування «достатня підстава» являє собою нормативно закріплене правило, що відображає можливість ухвалення низки процесуальних рішень, передбачених нормами кримінального процесуального закону, лише за умови формування в суб'єктів, уповноважених на їх прийняття, переконаності в наявності фактичної основи для ухвалення відповідного процесуального рішення та його відповідності потребам кримінального процесуального доказування на рівні, необхідному для ухвалення такого процесуального рішення [3, с. 365].

Стандарт «поза розумним сумнівом» застосовується під час прийняття остаточного рішення у кримінальному процесі, і зазвичай він не викликає таких суперечливих тлумачень, як «обґрунтована підозра». Так, ЄСПЛ зазначає, що цей стандарт окреслює такі докази, що можуть бути зумовлені співіснуванням достатньо сильних, чітких та узгоджених між собою висновків або аналогічних неспростовних презумпцій факту (справа «Коробов проти України»).

Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» широко застосовується в практиці ВС, правові позиції якого сформували основу для його правильного розуміння та використання судами першої та апеляційної

інстанцій. Звертаючись до визначення поняття стандарту доказування «поза розумним сумнівом», ВС вказує, що він означає, що сукупність обставин справи, встановлена під час судового розгляду, виключає будь-яке інше розуміння пояснення події, яка є предметом судового розгляду, крім того, що інкримінований злочин був учинений і обвинувачений є винним у вчиненні цього злочину [2, с. 71]. Тобто стандарт доказування «поза розумним сумнівом» передбачає формування в суду внутрішнього переконання в тому, що по-перше, мала місце подія кримінального правопорушення, а по-друге, кримінальне правопорушення вчинене саме обвинуваченим.

Як стверджує В. В. Вапнярчук, сутність стандарту «поза розумними сумнівами» полягає в тому, що він не означає доказування без сумнівів. Такі сумніви можливі. Головне, щоб вони були розумними. Розумним є сумнів, який ґрунтується на певних обставинах і здоровому глузді, є наслідком справедливого та зваженого розгляду всіх належних і допустимих відомостей, а за браком останніх, є таким, що змушує особу втриматися від прийняття рішення в питаннях, які мають найбільш важливе значення [4, с. 157].

Таким чином, стандарт доказування «поза розумним сумнівом» поглиблює внутрішнє переконання суб'єкта доказування щодо достовірності доказів і достатності їх сукупності для ухвалення процесуального рішення, яким особа визнається винуватою/невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення. Відповідно, слушною є позиція Крет Г. Р., яка вказує, що стандарт доказування «поза розумним сумнівом» не усуває, і тим більше, не замінює собою внутрішнє переконання, а вдало його доповнює дещо формалізуючи суб'єктивну складову внутрішнього переконання та роблячи процес прийняття рішення більш передбачуваним, у зв'язку з чим є структурним елементом механізму формування внутрішнього переконання, що дозволяє більш точно визначити його характер (ступінь), необхідний для ухвалення рішення по суті кримінальної справи [3, с. 387]. У цьому аспекті знаходить вираження суб'єктивний аспект стандарту доказування «поза розумним сумнівом» – сформованість за його допомогою внутрішнього переконання суб'єкта доказування щодо встановленості обставин кримінального провадження, які свідчать про винуватість/невинуватість обвинуваченого та у своїй сукупності є достатніми для ухвалення відповідного процесуального рішення.

Отже, під стандартами доказування розуміється певний рівень імовірності, до якого обставина має бути підтверджена доказами, щоб вважатися дійсною. Кожен із досліджених стандартів доказування застосовується на різних стадіях кримінального провадження та характеризується притаманним йому змістом, який, з однієї сторони, вимагає наявності сукупності належних, допустимих і достовірних доказів, а, з іншої, – впливає на ступінь ймовірності знання обставини кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Зінченко В. М. Взаємозв'язок достатності доказів та стандартів доказування у кримінальному провадженні. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. № 7(19), 2019, с. 130–136.
2. Городецька М. С. Застосування стандартів доказування в кримінальному провадженні. Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика № 2 (2) 2021 с. 67–74
3. Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: дис... докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2020. 530 с. .
4. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Х.: Юрайт, 2017. 408 с.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Повзик Євген Вікторович

Вікторія ПОПОВИЧ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури 4 курс, 16
група

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НОВЕЛИ КПК)

Порядки обчислення процесуальних строків та строків досудового розслідування є важливими аспектами в правовій системі країни. В умо-

вах воєнного стану, коли нормальна життєдіяльність суспільства порушується, ці аспекти стають ще більш важливими, оскільки забезпечення прав людини та надання їй захисту є надзвичайно важливою задачею для влади та правоохоронних органів. Тому є необхідним порівняти строки досудового розслідування в мирних умовах та умовах введення воєнного або надзвичайного стану.

24 березня 2023 року було прийнято ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану». Даним законом передбачені зміни та доповнення до деяких статей Кримінального процесуального кодексу України не тільки в частині зміни строків проведення досудового розслідування, а й в новому формуванні порядку здійснення кримінального провадження як в Україні, так і в її окремих місцевостях в умовах воєнного та надзвичайного станів.

Значущим в цьому контексті є стаття 615 КПК, яка і регулює дане питання, після внесення змін.

Почати слід з узгодження між собою положень ст. ст. 615 та 219 КПК України щодо початку обчислення строків досудового розслідування. За загальним правилом, відповідно до ст. 219 КПК, початок перебігу строку досудового розслідування починається з дня негайного внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Але, в умовах введення в Україні воєнного стану, передбачається випадок, відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань, з різних причин незалежних від прокурора чи слідчого обставин. В такому разі, приймаючи відповідне рішення дізнавач, слідчий чи прокурор виносить відповідну постанову, а безпосередньо відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, можуть вноситися до нього пізніше, але за першої можливості.

Стосовно строків повідомлення про підозру, то тепер, згідно зі змінами, його вручають особі протягом 48 годин з моменту затримання (не до 24 годин, як раніше). Якщо цього не відбувається, особу звільняють. У випадках, коли підозрюваний не був повідомлений про підозру до введення воєнного стану, цей період не враховується до загального строку, передбаченого у ст. 219 КПК.

Також важлив є передбачення випадку неможливості затриману особу доставити до слідчого судді чи суду у строк, який передбачений ст. 211 КПК (а саме, 72 години), або якщо неможливо забезпечити її дистанційну участь для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу, така особа також підлягає негайному звільненню.

Наступним що треба зауважити, є строк дії ухвали слідчого судді, чи суду про тримання під вартою. Статтею 197 КПК визначено, що в звичайних умовах такий строк не може перевищувати шістдесяті днів, але при цьому може бути продовжений на 6 місяців щодо нетяжких злочинів та на 12 місяців стосовно тяжких та особливо тяжких злочинів. А от в умовах воєнного стану, стаття 615 закріплює, що строк дії ухвали може бути продовжений до одного місяця і в майбутньому може неодноразово продовжуватися, але лише в межах передбаченого строку досудового розслідування.

У випадку, коли підготовче судове засідання не може бути проведено, обраний уповноваженими на те особами запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим не більше ніж на 2 місяці до вирішення даного питання у підготовчому судовому засіданні.

Терміни тримання під вартою та дії ухвали суду про їх продовження можуть бути також продовжені не більше ніж на 2 місяці.

Однак, якщо досудове розслідування не може бути завершене або судові дії не можуть бути проведені, строк може бути зупинений на підставі постанови прокурора з відповідним поясненням та пізніше поновлений, якщо причини для зупинення більше не існують.

Таким чином наше законодавство підлаштовується під реалії сьогодення. Названі вище зміни процесуального порядку спрямовані на підтримку діяльності правоохоронних органів в надскладних умовах, але можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для підозрюваних або обвинувачених.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 8.05.2023);
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 24.03.2023 р.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Лоліта ПОТАПОВА,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого,
студентка Факультету прокуратури,
1 курс магістратури, 6 група

ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕДОСТОВІРНЕ ДЕКЛАРУВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ В ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВОМУ АСПЕКТІ

Одним із засобів запобігання корупції є механізм декларування активів посадовців, існування та реалізація якого в Україні зараз стоїть під питанням. Гучного розповсюдження тематика притягнення до відповідальності за недостовірне декларування набула завдяки практиці Вищого антикорупційного суду, яка полягає в тенденції звільнення від кримінальної відповідальності через віднесення цього кримінального правопорушення до категорії проступків.

Слід вказати, що декларування посадовцями своїх активів притаманне міжнародному праву і національним правовим системам переважної більшості країн, завдяки чому декларування набуло різних варіацій та особливостей правового регулювання. Загалом, процедури декларування були запроваджені в багатьох країнах як спосіб підвищення рівня прозорості діяльності представників публічного сектору та відновлення довіри громадян до державно-правової системи.

Так, проаналізувавши правову систему Канади та Сінгапуру, які займають передові позиції в сфері запобігання корупції, зокрема і відповідно до Індексу сприйняття корупції, можливо визначити, що в їх законодавстві окрему ланку займають нормативні акти стосовно етичної

і добросовісної поведінки службовців. У Кодексі цінностей та етики для державної служби («Values and Ethics Code for the Public Service») Канади закріплено, що на публічного службовця покладається обов'язок регулярно оцінювати і подавати звітність про свої активи. Державні службовці повинні відчужити активи, якщо їхній керівник визначає, що такі активи становлять реальний, очевидний або потенційний конфлікт інтересів щодо їхніх обов'язків і відповідальності [1]. Однак, проаналізувавши Кримінальний кодекс Канади, можливо зауважити відсутність такого кримінального правопорушення як недостовірне декларування [2].

У свою чергу, Модельний закон про декларування інтересів, доходів і зобов'язань осіб, які здійснюють публічні послуги (Model law on the declaration of interests, income, assets and liabilities of persons performing public functions), який прийнятий в межах Міжамериканської конвенції проти корупції, регламентує пріоритетність закріплення на рівні національного законодавства країн-підписантів кримінальної відповідальності, яка передбачає покарання у вигляді позбавлення волі із спеціальною конфіскацією [3].

У своїй монографії І. В. Басанцов і О. О. Зубарев наголошували, що одним із пріоритетних напрямків протидії корупції в Сінгапурі є обов'язкове декларування посадовими особами своїх доходів. Кримінальний кодекс Сінгапуру закріплює кримінальну відповідальність за «накопичення багатства, що не відповідає займаному службовому становищу». Автори зазначають, що з аналізу положень кримінального законодавства простежується, що у випадку відсутності належного обґрунтування існування активів здійснюється перевірка такої особи [4].

Доволі відмінним є досвід країн Латинської Америки, основним видом відповідальності в яких є адміністративна/дисциплінарна відповідальність. Як приклад, Чилійський закон про обов'язкове декларування доходів і майна публічних посадових осіб закріплює для кожної категорії посадовців свою міру відповідальності. Наприклад, за внесення прокурором завідомо недостовірних відомостей або упущення відомостей, передбачених законодавством, у деклараціях передбачає накладення дисциплінарного стягнення у вигляді штрафу в розмірі від десяти до тридцяти місячних податкових одиниць [5].

Аналогічні положення щодо адміністративної відповідальності передбачені законодавством Уругваю. Так, Законом № 17060 визначено,

що порушення обов'язків щодо внесення достовірних даних до заяви про активи і доходи публічних осіб відноситься до тяжких порушень і тягне за собою відповідальність у вигляді покладення обов'язку надати відповідну інформацію та застосування штрафу до такої особи [6].

Також, у межах дослідження слід звернути увагу на юридичній відповідальності за недостовірне декларування в Литві. Так, у цій країні передбачено як адміністративну, так і кримінальну відповідальність за це діяння. Вони варіюються від «м'яких санкцій», таких як публічна догана, до обмежень, які пов'язані із виконанням службових повноважень (звільнення з посади) [7]. Кримінальний кодекс Литви (Criminal Code of the Republic of Lithuania) регламентує покарання за недостовірне декларування доходів у вигляді позбавлення права обіймати певну посаду або позбавлення волі до 3 рок.ів [8].

Таким чином, публічне оприлюднення декларацій про активи дозволяє громадянському суспільству та засобам масової інформації здійснювати належний моніторинг за здійсненням посадовцями своїх службових повноважень. З аналізу законодавства окремих країн можливо визначити відсутність уніфікованої формули притягнення до відповідальності осіб, які порушують обов'язки стосовно достовірного відображення своїх активів у деклараціях. Тим паче, в країнах із високим рівнем показників сприйняття корупції може бути передбачена як виключно адміністративна відповідальність, так і «тандем» із застосуванням адміністративних і кримінальних санкцій. Однак, спільним фактором є визнання недостовірного декларування як суттєвого порушення посадовою особою своїх обов'язків, що потребує належного реагування з боку держави.

Список використаних джерел:

1. Secretariat T. B. (2003). *Values and ethics code for the public service*. URL:https://www.tbs-sct.canada.ca/pubs_pol/hrpubs/tb_851/vec-cve-eng.pdf
2. Criminal Code. 1985. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-19.html#docCont>
3. Model law on the declaration of interests, income, assets and liabilities of persons performing public functions. 2013. URL:http://www.oas.org/juridico/PDFs/model_law_declaration.pdf
4. Басанцов І. В., Зубарева О. О. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії: монографія. Суми: Сумський держ. ун-т, 2016.

113 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/53054/1/Basantov.pdf;jsessionid=BB98510C1AD1996DFE47828775E2BA92>

5. Establece como obligatoria la declaracion jurada patrimonial de bienes a las autoridades que ejercen una funcion publica. URL:<https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idLey=20088&r=1>
6. Ley cristal. Funcionarios publicos.1999. URL:<https://www.impo.com.uy/bases/leyes/17060-1998>
7. Asset Declaration in Lithuania. *Asset Declarations for Public Officials: A tool to Prevent Corruption*. OECD Publishing, Paris. URL:https://read.oecd-ilibrary.org/governance/asset-declarations-for-public-officials/asset-declaration-in-lithuania_9789264095281-13-en#page5
8. Criminal Code of the Republic of Lithuania. 2000. URL:<https://www.derechos.org/intlaw/doc/ltu1.html>

Науковий керівник: доктор філософії, асистент кафедри міжнародного приватного права і порівняльного правознавства Тагієв Акіф Сахавет Огли

Дар'я ПУШКАРЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 4 групи міжнародно-
правового факультету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) передбачена можливість проведення такої слідчої (розшукової) дії як освідування особи (ст. 241 КПК України). Вона проводиться дізнавачем, слідчим або прокурором з метою виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, за умови, що для таких дій не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Ця слідча (розшукова) дія є важливим та ефективним джерелом формування доказової бази. Проте під час її застосування виникають проблемні питання, які, у свою чергу, потребують наукового аналізу.

Отже, проведення цієї слідчої (розшукової) дії, як свідчить практика, може супроводжуватися вилученням у особи її одягу, який містить сліди кримінального правопорушення. Однак, можливість такого вилучення під час освідування є дискусійним питанням, стосовно якого в наукових колах та серед практиків немає єдиного погляду. Одні вчені зазначають, що освідування особи полягає саме в огляді тіла підозрюваного, свідка чи потерпілого. За умови виявлення на одязі особи слідів кримінального правопорушення і виникнення необхідності його огляду, слідчий відповідно до вимог КПК України зобов'язаний звернутися з клопотанням до слідчого судді для отримання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів для проведення його огляду або вилучення. Якщо ж ухвалу не буде отримано, то відповідно наслідком може стати недопустимість доказу. Інші навпаки вказують на те що уся процедура є дуже ускладненою і тривалою. У свою чергу такі зволікання іноді можуть призвести до втрати виявлених слідів кримінального правопорушення. Спираючись на це, вони пропонують законодавчо встановити можливість тимчасового вилучення майна під час освідування. З цього приводу Верховним Судом було зазначено, що не варто ототожнювати слідчі дії та засоби забезпечення кримінального провадження. Неправильним є застосування заходів забезпечення кримінального провадження, задля досягнення мети, яка саме таким заходам не властива. Речі й документи можуть бути отримані шляхом проведення слідчих дій, тобто без застосування заходів забезпечення кримінального провадження, оскільки слідчі (розшукові) дії спрямовані на отримання або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні. А отже, вилучення під час освідування особи її одягу, на якому є очевидні та доступні для поверхневого огляду сліди кримінального правопорушення, не має наслідком недопустимість доказу через відсутність ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей, оскільки підміна процесуальних дій одного процесуального інституту процесуальними діями іншого суперечить завданням кримінального провадження [1, с.30].

Не менш актуальним питанням є забезпечення процесуальних гарантій захисту прав особи при проведенні цієї слідчої дії. Так у ч. 2 ст. 241 КПК України зазначається, що перед початком освідування особі пропонується добровільно пройти освідування, а за умови її відмови освідування здійснюється примусово. З цього приводу науковці зазначають, що дана норма є нічим іншим як юридичною фікцією, оскільки відсут-

ність згоди особи не перешкоджає слідчому, прокурору провести освідування шляхом застосування примусу. Вбачається, що законодавець запровадив правило, яке не має практичного значення, – воно жодним чином не може забезпечити особу від здійснення щодо неї освідування або запропонувати слідчому, прокурору інший, альтернативний варіант розвитку подій [2, с.58]. Задля вирішення цього питання деякі вчені пропонують передбачити можливість застосування примусу при проведенні освідування лише стосовно певних кримінальних правопорушень (наприклад, нанесення тілесних ушкоджень, звалтування, розбій тощо). Інші пропонують виокремити певні підстави, за яких можливе проведення примусового освідування. Варто зауважити, що деякі вчені наголошують на тому, що дана норма відіграє певну важливу роль, оскільки не дозволяє суб'єктам проведення слідчої дії одразу застосовувати примус.

Отже, можна зробити висновок, що така слідча (розшукова) дія як освідування має низку проблемних аспектів. Одними з найбільш дискусійних є питання, які стосуються вилучення під час освідування особи її одягу, який містить сліди кримінального правопорушення, а також питання стосовно забезпечення процесуальних гарантій прав підозрюваного, свідка або потерпілого під час проведення освідування із застосуванням примусу. При розгляді першого питання, необхідно звертати увагу на позицію викладену Верховним Судом. Що стосується другого, то воно потребує подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_KKS_VS.pdf
2. Кучинська О. П., Щиголь О. В. Гарантії прав особи при проведенні освідування: сучасний стан, актуальні проблеми та шляхи їх вирішення / Вісник кримінального судочинства. 2018. №4. С. 54–62

Науковий керівник: Повзик Євген Вікторович, к.ю.н., асистент кафедри кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Аліна СИТНИК,

Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого,

Курсантка 3-го курсу, 1 групи Інституту
підготовки юридичних кадрів для СБУ

ДЕРЖАВНА ЗРАДА В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Особлива частина Кримінального кодексу України починається з розділу «Злочини проти основ національної безпеки України». Це свідчить про усвідомлення законодавцем важливості та пріоритетності закріплення норм про кримінальну відповідальність за посягання на державну безпеку, обороноздатність, незалежність та конституційний лад держави. Особливо таке усвідомлення важливе зараз, під час війни, у надзвичайно складний час для нашої держави і народу.

В березні 2022 року були внесені зміни до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану. Посилено покарання за державну зраду та диверсію в умовах воєнного стану, тепер за ці злочини передбачене позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі з конфіскацією майна. Законом також заборонено амністію щодо осіб, які вчинили державну зраду або диверсію. Застосування найвищої міри покарання цілком обґрунтоване, оскільки ці злочини здійснюються на користь держави-агресора, тим самим надаючи їй сприяння у досягненні її злочинних цілей (захоплення території, повалення конституційного ладу, вбивство громадян нашої країни). Зміни стосуються і об'єктивної сторони злочину «державна зрада» та потребують окремого розгляду. Крім того, були прийняті і набули чинності закони, які доповнили розділ новими статтями, а саме ст. 111–1 «Колабораційна діяльність», та ст. 111–2 «Пособництво державі-агресору» [1].

Особливу увагу слід приділити змінам, які стосуються об'єктивної сторони державної зради. Вона може бути виражена в різних формах, вичерпний перелік яких міститься в ч. 1 ст. 111 ККУ: 1) перехід на бік ворога в період збройного конфлікту; 2) шпигунство; 3) надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведеному підривній діяльності проти України [2].

До внесених змін перша форма включала в себе таку факультативну ознаку, як вчинення зазначених дій в умовах воєнного стану. В даній формі вона набула обов'язкового значення. Після початку повномасштабного вторгнення законодавець вирішив змінити дану норму задля справедливого покарання за державну зраду. Зміни відбулись шляхом перетворення даної ознаки в обтяжуючу обставину для всіх форм злочину. Але внаслідок того, що зміни відбувались пришвидшено та в стресових умовах для нашої держави, виникли деякі колізії.

Після внесення змін до ККУ виникла суперечливість між такими юридичними конструкціями, як «період збройного конфлікту» та «умови воєнного стану», які до внесених змін були альтернативними ознаками зазначеної форми об'єктивної сторони. Остання стала кваліфікаційною ознакою для всіх форм державної зради, оскільки суспільна небезпечність діяння, вчиненого в умовах воєнного стану, є значно більшою, а захист національної безпеки в цей період набуває особливого значення.

Для вирішення даної проблеми необхідно звернутися до термінології. Поняття збройного конфлікту може мати як міжнародний, так і неміжнародний характер. Міжнародний збройний конфлікт виникає між суб'єктами міжнародного права із застосуванням збройної сили. Суб'єктами можуть бути держави, народи і нації, міжнародні організації. Збройні конфлікти неміжнародного характеру відбувається в межах держави між збройними силами або організованими озброєними групами, які шляхом воєнних дій можуть здійснювати контроль над певною територією [3].

Збройний конфлікт – це збройне зіткнення між ворогуючими сторонами із застосуванням військової сили. Оскільки «перехід на бік ворога» означає надання допомоги державі, з якою Україна перебуває у стані збройного конфлікту, то для кваліфікації злочину за ч. 1 ст. 111 ККУ у формі переходу на бік ворога в період збройного конфлікту повинен бути факт протистояння між конфліктуючими сторонами, а саме між Україною та іншою(-ми) державою(-ми), яке супроводжується використанням військової сили. Таким чином, збройний конфлікт може мати міжнародний характер [4].

Воєнний стан, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» – «це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній ці-

лісності...». Для встановлення кваліфікуючої ознаки, зазначеної в ч. 2 ст. 111, злочин має бути вчинено під час дії воєнного стану, який введено у визначеному законом порядку на всій або окремій території України. Ознака «в умовах воєнного стану» в цілому характеризує час, місце й обстановку вчинення злочину [5].

Коломієць Ю. Ю. влучно зазначає, що для справедливого покарання за державну зраду доцільно диференціювати відповідальність за ознаками суб'єкта кримінального правопорушення (суспільна небезпечність діяння залежить від суспільної «значимості» суб'єкта, наприклад, вчинення державної зради посадовою особою, військовослужбовцем тощо). Таким чином, норми, які закріплюють кримінальну відповідальність за злочини проти основ національної безпеки потребують виправлень, зокрема усунення суперечності між юридичними конструкціями «період збройного конфлікту» та «умови воєнного стану», розкриття форми «перехід на бік ворога» та можливої диференціації за суб'єктом злочину [6].

Для правильної кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки України необхідне виправлення помилок на законодавчому рівні. Ця проблема потребує великої уваги, оскільки для захисту безпеки держави, її обороноздатності та незалежності необхідно усувати колізії, які пов'язані з притягненням осіб до кримінальної відповідальності за посягання на зазначені об'єкти та забезпечувати справедливе покарання.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#n7> (дата звернення: 25.04.2023)
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 5 квітня 2001 року. № 2341-III: станом на 28.04.2023. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>(дата звернення: 28.04.2023)
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів міжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року, Протокол Організація Об'єднаних Націй (2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення: 30.04.2023)

4. Хавронюк М. І. Злочини проти основ національної безпеки / М. І. Хавронюк // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9те вид., переробл. та допов. – К. : Юрид. думка, 2012. – С. 268.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 05.05.2023)
6. Коломієць Ю. Ю. Державна зрада, вчинена в умовах воєнного стану. «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття»: у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 265–268.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Григор'єва Марина Євгенівна.

Світлана ТАРАН,

Відокремлений структурний підрозділ
«Роменський фаховий коледж
Київського економічного університету
імені Вадима Гетьмана»
студентка 3 курсу спеціальності
«Право»

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЗГІДНО З КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Однією з найбільш поширених кримінально-правових проблем, що принесла за собою війна є стрімкий розвиток колабораціонізму. Колабораціонізм як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам України, тому повинен нести за собою відповідальність, встановлену законом.

Питанню кримінально-правової протидії колабораціонізму присвятили свої наукові праці такі дослідники як: М. Акімов, О. Головкін, О. Ілларіонов, В. Кубальський, А. Політова, Є. Письменський, М. Рубашенко, І. Сказко. Проте останнім часом інтерес до теми виявляють і політичні психологи.

Аналіз наукових праць з даної проблематики дає підстави виокремити принаймні три ознаки, притаманні колабораційній діяльності: по-перше, це діяльність осіб (як правило, громадян України), спрямована на співпрацю з державною-агресором на шкоду Україні, по-друге, така діяльність має місце під час періоду окупації, по-третє, така діяльність може бути як вимушеною, так і добровільною.

Активне поширення колабораціонізму дало вагомий поштовх до зміни кримінального законодавства України протягом першого року війни.

Для осіб, які допомагають громадянам Російської Федерації, співпрацюють з окупаційною адміністрацією на шкоду Україні, посилили покарання. 15 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 3.03.2022 № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [2], який спрямований на врегулювання одного з найважливіших питань – заборони колабораціонізму.

Змінами, внесеними до ст. 111–1 КК України, передбачено відповідальність за колабораційну діяльність, яку за формою поведінки об'єднують в наступні групи: 1) інформаційне співробітництво із державою-агресором; 2) робота в інтересах держави-агресора; 3) дійова підтримка держави-агресора; 4) економічна співпраця із державою агресором; 5) воєнна співпраця із державою агресором; 6) освітня співпраця.

Колабораціонізм, тобто умисне і добровільне співробітництво громадянина України з державою-агресором або її представниками у будь-якій формі, в інтересах держави-агресора і на шкоду національній безпеці України чи її союзників, – караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років із конфіскацією майна або без такої [2].

Публічні заклики до колабораціонізму, а також виготовлення матеріалів із закликами до колабораціонізму з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів – караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років [2].

Відповідальність за ч. 4 ст. 111–1 КК України настає за провадження господарської діяльності у взаємодії з окупаційною владою. Вказаний злочин є нетяжким, водночас передбачене обов’язкові два додаткові покарання: 1) у вигляді конфіскації майна, 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком від 10 до 15 років [2].

Також за ч. 3 ст. 111–1 КК настає відповідальність за дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти. Вказаний злочин є нетяжким. Щодо цієї санкції статті хотілось би звернути увагу на строк додаткового покарання, передбачений санкцією від десяти до п’ятнадцяти років обіймати певні посади, займатися певною діяльністю [2].

Варто відзначити, що кримінальна відповідальність за перераховані в КК України діяння настає лише в тому разі, коли акти колабораційної діяльності вчиняються особою добровільно, а не під примусом.

З початку повномасштабного вторгнення колабораційна діяльність в обличчі державної зради почала свій активний розвиток, за даними Єдиного реєстру досудових розслідувань було розглянуто близько 1200 кримінальних проваджень.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що внесення статті 111–1 до КК України цілком відповідає вимогам сьогодення. Законодавець, нарешті, вирішив проблему правової протидії колабораціонізму через встановлення кримінальної відповідальності. Основним безпосереднім об’єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111–1 КК України є основи національної безпеки України, які все більше стають захищені законодавством.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04. 2001 року № 2341-III. *Офіційне видання. Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 21.04.2023).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03 березня 2022 року № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (дата звернення 21.04.2023).

3. Письменний Є. О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність: дискусійні питання та спроби їх розв'язання. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6. 2022. С. 356–360. URL: http://lsej.org.ua/6_2022/79.pdf

Науковий керівник: викладач правових дисциплін ВСП «Роменського фахового коледжу Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана» Віталіна Кулик.

Володимир ТЮТЮГІН,

кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри кримінального
права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

«НОВІ» ПІДХОДИ ДО ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 55 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

1. Протягом тривалого часу існування в кримінальному законодавстві такого виду покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (далі – позбавлення права), його завжди відносили до так званих *спеціальних* видів покарань, яке може бути призначено не будь-якому суб'єкту кримінального правопорушення (далі – крим. правопорушення), а лише такому, який під час його вчинення з *законних підстав* обіймав певну посаду або займався певною діяльністю і вчинив крим. правопорушення, яке за своїм характером було *пов'язаним* з тією посадою або діяльністю.

2. Саме тому, розкриваючи сутність правообмежень, які складають зміст цього покарання, ще Н. С. Таганцев зазначав, що воно перш за все припадає на громадську і службову сферу діяльності винного, і при тому як стосовно прав і привілеїв, ним вже набутих, якими він вже користувався, так і стосовно самої можливості їх набуття, щодо його публічної правоздатності [1, с. 1264]. Вже в сучасні часи з такого розуміння сутності покарання, передбаченого ст. 55 КК, виходив і Верховний Суд,

підкреслюючи, що воно «... полягає в позбавленні обвинуваченого його суб'єктивного права на посаду, яку він обіймав, або на службу, професійну чи іншу спеціальну діяльність, якою він займався під час вчинення злочину, а також у тимчасовому обмеженні його правоздатності – можливості обіймати певні посади або займатися певною діяльністю протягом строку, встановленого вироком суду» [2]. Поділяють таку позицію і переважна більшість сучасних науковців, виходячи з того, що однією з обов'язкових умов застосування цього покарання, як це передбачено в ч. 2 ст. 55 КК, є вчинення крим. правопорушення за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю [3, с. 74; 4, с. 179; 5, с. 480–481 та ін.].

3. Але у постанові від 22.05.2018 р. Верховний Суд відійшов від усталеної позиції і визнав таким, що відповідає закону (ст. 55 КК) вирок суду, яким особу, котра *ніде не працювала*, було засуджено за ч. 1 ст. 222 КК із призначенням їй додаткового покарання у виді «позбавлення права обіймати посади та займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій». На обґрунтування такого рішення Верховний Суд послався на те, що «з огляду на положення, передбачені ст. 55 КК України, та диспозицію ч. 1 ст. 222 КК України, санкція ч. 1 ст. 222 КК України в частині призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, застосовується, в тому числі і до осіб, які на час вчинення зазначеного кримінального правопорушення не займали офіційно певні посади та не займалися офіційно певною діяльністю» [6].

4. Ще більше подібного роду рішень з'явилося у судовій практиці після доповнення КК ст. 111¹ (колабораційна діяльність), у безальтернативних санкціях частин 1 і 2 якої передбачено лише один вид основного покарання – позбавлення права на строк від 10 до 15 років, незважаючи на те, що суб'єктом цього крим. правопорушення може бути звичайний громадянин України (загальний суб'єкт), який під час його вчинення або взагалі не обіймав ніякої посади, або посада чи діяльність, яку він здійснював, жодним чином не була пов'язана зі вчиненням ним крим. правопорушенням. Надалі в 2022–23 роках з'явилися непоодинокі випадки, коли як Верховний Суд [7], так й місцеві суди [5, с. 481; 8; 9 та ін.] позбавляли права обіймати посади, пов'язані з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування, а також права займатися діяльністю,

пов'язану з наданням публічних послуг, таких осіб, які або взагалі ніде не працювали (безробітні, пенсіонери), або діяльність яких жодним чином не була пов'язана зі вчиненим ними крим. правопорушенням (охоронці, приватні підприємці, прості робочі). Інакше кажучи, таким особам заборонялося у майбутньому бути службовими особами.

5. Аналіз такого роду санкцій і заснованої на їх застосуванні судової практики свідчить, по-перше, що передбачений законом (п. 3 ст. 51, ч. 3 ст. 52, ст. 55 КК) окремий вид покарання – позбавлення права стосовно таких засуджених позбавляє їх прав, якими вони взагалі не наділені (не володіють) і стає по суті покаранням «на майбутнє», перетворюючись тим самим або у своєрідний люстраційний захід [5, с. 481], або виступає не як покарання, а як захід безпеки. Між тим завдання щодо заборони особам, засудженим за колабораційну діяльність, претендувати в майбутньому на статус службової особи, цілком успішно могло би бути вирішене шляхом внесення відповідних змін та доповнень не до санкцій статей КК, а до регуляторних нормативних актів.

По-друге, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, так би мовити, «на майбутнє», тобто стосовно осіб, які не володіють такими правами, аж ніяк не виключає вчинення ними колабораційної діяльності (ст. 111¹ КК) або шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК), бо суб'єктом цих крим. правопорушень може бути і не службова особа. Таким чином, ні карально-виховного, ні, тім більше, превентивного ефекту таке покарання не досягне.

По-третє, якщо керуватися логікою, згідно з якою застосування покарання, передбаченого ст. 55 КК, можливо і щодо осіб, які вчинили крим. правопорушення, не пов'язане з певною посадою чи діяльністю, оскільки під час його вчинення вони такі посад не обіймали або такою діяльністю не займалися, то тоді таке рішення можна розповсюдити і на інші види покарань. Чому б, наприклад, на підставі ст. 54 КК не позбавити військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу і особу, яка ними не наділена, але може претендувати на набуття такого статусу у майбутньому? Можна, навіть, уявити собі і зовсім фантастичну ситуацію, коли, наприклад, безробітного суд засуджує до виправних робіт (ст. 57 КК), оскільки тим самим зобов'язує останнього працевлаштуватися в майбутньому.

По-четверте, слід звернути увагу і на те, що застосування покарання, передбаченого ст. 55 КК, до осіб, які вчинили крим. правопорушення,

не пов'язане з тією посадою або діяльністю, яку вони здійснювала на цей час, може призвести до нічим невинного розширення меж судового розсуду, завдяки чому не виключається прийняття таких рішень і у випадках вчинення будь-якого крим. правопорушення. Як відомо, закон (ч. 4 ст. 52 та ч. 2 ст. 55 КК) допускає можливість призначення позбавлення права як додаткове покарання і за відсутності його в конкретній санкції статті Особливої частини КК. Тому не виключаються і такі ситуації, коли позбавлення права бути службовою особою «на майбутнє» буде призначено як додаткове покарання за вчинення, наприклад, крадіжки (ст. 185 КК), хуліганства (ст. 296 КК), самоправства (ст. 356 КК) тощо, вчинення яких жодним чином не пов'язане з посадою, яку обіймав винний, чи з діяльністю, якою він займався.

По-п'яте, більше того, позбавлення особи тих прав, якими вона не володіє і які не пов'язані зі вчиненням нею крим. правопорушенням, позбавляє суд і будь-яких орієнтирів, на які він повинен спиратися при формулювання відповідної правової заборони у вирокі. По суті, за таких умов суд не зв'язаний ні характером (колом) посад, ні видом (родом) діяльності і може на свій власний розсуд позбавити особу права обіймати будь-яку посаду або займатися будь-якою діяльністю. Але такий підхід може призвести до правового свавілля, бо безмежно і невинно розширює межі судового розсуду і тим самим суперечить принципу правової визначеності.

6. При застосуванні позбавлення права «на майбутнє» суди, як правило, мотивують своє рішення тим, що цей вид покарання безпосередньо передбачений у відповідній санкції. Але врахування при призначенні покарання лише змісту санкції не відповідає загальним засадам призначення покарання, бо згідно зі ст. 65 КК суд повинен призначати покарання не тільки у межах санкції статті Особливої частини КК (п. 1), а і відповідно до положень *Загальної частини КК* (п. 2). Проведений аналіз санкцій статей Особливої частини КК, які допускають можливість призначення позбавлення права «на майбутнє», свідчить, на жаль, про те, що вони суперечать приписам ст. 55 і п. 2 ч. 1 ст. 65 КК, тобто виникає певна колізія між ними. При розв'язанні цієї колізії слід виходити з того, що у санкціях статей Особливої частини КК лише перелічуються ті види покарань (основні і додаткові), які можуть бути призначені судом і встановлюються певні їх розміри (строки). Тоді як у нормах *Загальної частини КК* врегульовані підстави, порядок, особливості застосування

окремих видів покарань, визначені мінімально та максимально допустимі межі їх призначення, з обов'язковим дотриманням яких вони і мають бути закріплені в санкціях статей Особливої частини КК. Звідси випливає, що санкції статей Особливої частини КК мають базуватися на нормах Загальної частини КК, не можуть їм суперечити і повинні цілком відповідати їх приписам. Тому у випадках, коли зміст (конструкція) санкції статті Особливої частини КК суперечить приписам норм Загальної частини КК, пріоритет (перевагу) при розв'язанні такої колізії необхідно віддавати нормам Загальної частини КК [10; 11]. Саме таку правову позицію ще у 2011 р. сформулював і Верховний Суд, зазначивши, що «норми Особливої частини КК України мають базуватися на нормах Загальної частини цього Кодексу. Про це законодавець спеціально зазначив у ст. 65 КК України, якою встановлено загальні засади призначення покарання. Згідно з ч. 1 цієї статті суд призначає покарання не тільки в межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинений злочин., але й відповідно до положень Загальної частини цього Кодексу. З огляду на ці положення закону суд при призначенні покарання повинен врахувати не тільки межі караності діяння, встановлені у відповідній санкції Особливої частини КК України, а й ті норми Загальної частини цього Кодексу, в яких регламентуються цілі, система покарань, підстави, порядок та особливості застосування окремих його видів, а також регулюються інші питання, пов'язані з призначенням покарання, здатні вплинути на вибір (обрання) судом певних його виду і міри...» [12, с. 173].

Список використаних джерел:

1. *Таганнев Н. С.* Русское уголовное право. Лекции. Часть Общая, т. II. СПб. 1902. 1460 с.
2. Постанова Верховного Суду від 01.11.2018 р. у справі № 753/12073/15-к (провадження № 51-2250км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77654120>.
3. *В'юник М. В.* Спеціальні види покарань за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2020. 238 с.
4. *Шиян Д. С.* Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в системі покарань за кримінальним законодавством України. *Право і суспільство*. 2011. № 3. С. 175–181.

5. Загіней-Заболотенко З. А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певно діяльністю як основне покарання за окремі форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 479–482. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2022/114.pdf
6. Постанова Верховного Суду від 22.05.2018 р. у справі № 753/18479/16-к (провадження № 51-520км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74309856>
7. Постанова Верховного Суду від 04.04.2023 р. у справі № 295/5493/22 (провадження № 51-791км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055033>
8. Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 04.04.2022 р. у справі № 274/1472/22 (провадження № 1-кп/0274/481/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103849145>
9. Вирок Харківського районного суду Харківської області від 04.04.2022 р. у справі № 274/1472/22 (провадження № 1-кп/0274/481/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103849145>
10. *Тютюгин В. И.* Соотношение норм Общей части УК Украины и санкций статей Особенной части. Проблемы законности. Респ. міжвідом. наук. зб. Харків : Нац. юрид. акад.. України, 2006. Вип. 77. С. 105–112.
11. *Євдокімова О. В.* Чергові «новели» кримінального законодавства. Юрид. наук. електронний журнал. № 5/2015. С. 181–183. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2015/5_2015.pdf#page=181.
12. Практика судів України з кримінальних справ (2009–2011). Вид. 2-е, доповн. / Укладач В. І. Тютюгін; За заг. ред.. В. Я. Тація. Харків. Одиссей. 2012. 504с.

Оксана ЯВОРСЬКА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка міжнародно-правового
факультету, 3 курс, 4 група

МЕДІАЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВА ДЛЯ УКРАЇНИ

Медіація в кримінальному провадженні – це процес пошуку до чи під час кримінального провадження взаємоприйнятного рішення між

потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора [1]. Вона характеризується сучасним підходом щодо регування на протиправну поведінку та проявом гуманізації кримінальної політики до особи правопорушника. У багатьох державах згаданий інститут діє ефективно та має позитивний результат, такий як баланс інтересів суспільства, потерпілого та правопорушника. Водночас питання медіації є міжгалузевим, адже її можна широко застосовувати, зокрема і в кримінальному процесі.

Актуальність даної теми полягає у тому, що медіація в певному проєкті існує в більшості європейських країн. Цей інститут діє як ефективно складова кримінального процесу в Чехії, Швейцарії, Австрії, Німеччині, Польщі тощо. Значимість даної тематики також зросла на національному рівні після прийняття Закону України «Про медіацію» № 1875-IX (далі – Закон України № 1875-IX).

Медіація відповідно до цього закону є позасудовою, добровільною, конфіденційною, структурованою процедурою, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [4].

У свою чергу, в гл. 35 КПК України нормативно закріплено інституту угоди про примирення, в межах якого у кримінальному провадженні може бути укладена угода про примирення між потерпілим та обвинуваченою особою, зокрема й з допомогою посередника.

Кримінальне провадження, в якому може здійснюватися медіація, характеризується певними особливостями: існування кримінально-правового конфлікту; наявність потерпілого, якому завдано шкоди кримінальним правопорушенням; специфіка визначення медіабельності спору; процедура проведення; оформлення домовленостей за результатами медіації та форма їх реалізації тощо [2].

Медіація в кримінальному процесуальному праві більшості держав є відомим явищем, що націлене на розвиток альтернативних способів вирішення кримінальних конфліктів на протигагу традиційному кримінальному провадженню. Впровадження цього інституту в дану галузь права характеризується такими позитивними рисами: реалізація концепції гуманізації та диференціації покарання, зменшення навантаження судів, що сприяють скороченню кількості покарань, пов'язаних із позбавленням волі, зменшенням проблем кримінально-виконавчої системи в розрізі виконання покарання у вигляді позбавлення волі. Проте, як по-

казує практика, запровадження медіації в законодавство супроводжується позитивним ефектом тільки в країнах з низьким рівнем корупції [1].

Вважаємо за доречно розглянути інститут медіації в порівняльно-правовому аспекті на прикладі деяких країн. Розпочнемо з Німеччини, де медіація регулюється Кримінальним процесуальним кодексом та відповідним Законом «Про медіацію». Ця процедура може бути застосована у будь-яких справах, незалежно від категорії спору та місця проживання (розташування) сторін спору. Звертаючись до §155а КПК Німеччини, суддя та прокурор на кожній стадії повинні передбачати можливість примирення сторін, зокрема винного та потерпілого. У тому випадку, якщо примирення можливе, то вони повинні сприяти цьому. Також у КПК Німеччини закріплена процедура примирення між сторонами [5].

Також медіація закріплена на законодавчому рівні у Чехії, а саме Законом «Про службу пробації і медіації», де зазначено, що застосування медіативної процедури можливо тільки при наявності згоди і обвинуваченого і потерпілого. Процедура медіації в Чехії можлива на всіх етапах кримінального судочинства та із залученням усіх сторін, що беруть участь. Метою виступає створення умов для застосування альтернатив у кримінальних справах. У свою чергу це сприяє вирішенню конфліктів між потерпілими та правопорушниками, а також дає можливість відшкодувати завдані збитки [3].

Розглядаючи практику використання медіації в Австрії, слід зазначити, що ініціатива застосування цієї процедури стосується повноважень прокуратури, однак судді теж можуть ініціювати врегулювання конфлікту до закінчення основного слухання. Це питання регулюється КПК Австрії, а саме §204 : «Прокурор може зобов'язати регулятора конфлікту повідомити потерпілого та обвинуваченого та їх представників про їх право на укладення угоди та особисто підтримує їх наміри щодо компенсації завданої шкоди. В такому разі прокурор тимчасово відмовляється від переслідування. Медіатор повинен повідомити прокуратуру про медіаційну угоду та перевірити її виконання, скласти підсумковий звіт про те, що обвинувачений виконав свої зобов'язання хоча б настільки, наскільки, зважаючи на іншу його поведінку, можна припустити, що він буде продовжувати виконувати домовленості, або про те, що вже не можна очікувати, що врегулювання буде досягнуто» [7].

Безумовно також існують країни, де медіація не знайшла суттєвого відображення у кримінальному процесі. Як приклад можемо говорити

про Швейцарію, де діють тільки певні приватні асоціації, що надають посередницькі послуги, що реалізуються на рівні пілотних проєктів. У свою чергу Закон «Про медіацію» у цій країні відсутній, так як і згадка в КПК Швейцарії про неї. На практиці медіація може існувати лише у провадженнях за участю неповнолітніх, зокрема, у деяких кантонах суддя може запропонувати стороні процедуру посередництва у будь-який час та доручити Управлінню з питань посередництва у справах неповнолітніх чи присяжному посереднику організацію її проведення. У випадку, коли сторони домовились, суддя повинен припинити кримінальне провадження [6].

Аналізуючи можливість використання зарубіжного досвіду медіативних процедур в Україні, підкреслимо, що існує певна закономірність, що даний інститут не знаходить успіх без підтримки його поширення на практиці з боку держави, що нам доводить приклад Швейцарії. Також можемо зазначити, що важлива роль та широкі повноваження повинні відводитись прокурору в процедурі медіації, що бачимо на позитивному досвіді Німеччини та Австрії. Безумовно доречним є нормативна деталізація порядку діяльності медіаторів (відбір, освітні курси, відповідальність), що залишає свою актуальність у вітчизняному законодавстві та зарубіжних країнах.

Отже, проаналізувавши дане питання, можемо підкреслити, що в Україні запровадження медіації має тривалий шлях та з прийняттям Закону України «Про медіацію» набула особливого значення. Однак, залишається актуальним питання удосконалення процедури медіації, що, у свою чергу, сприятиме більш широкій практиці її застосування, а й відповідно, досягненню її мети, що дозволить зняти навантаження з судів, прискорити процес розгляду справ, більш розвинути аспект гуманізації призначення покарання та вирішити інші нагальні проблеми.

Список використаних джерел:

1. Аракелян Р. Ф. Впровадження інституту медіації у кримінальне процесуальне законодавство України: дис. канд. юрид. наук. Київ, 2019. 331 с. URL: <http://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/%D0%90%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D0%BD.pdf>
2. Дмитренко А. А., Мазур М. Р. Особливості медіації у кримінальному провадженні України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2021.

3. Нечаєва І. О., Топчій А. О. Медіація в кримінальному провадженні: чеський досвід. Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю. П. Аленіна .2021. С. 34–37
4. Про медіацію: Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 21.03.2023).
5. Савченко В. А., Соловій Я. І., Фелик В. І., Юрчишин В. Д. Основи кримінального процесу Федеративної Республіки Німеччина навч. посібник. Харків Право, 2017. 372 с.]
6. Сіроткіна М. Застосування процедури медіації у кримінальному процесі Австрії, ФРН та Швейцарії. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2020. с.106–114.
7. Strafprozessordnung, StPO 1975. Herausgeg. von Helene Bachner-Foregger. Wien; ManzscheVerlags-und Universitätsausbildung, 2008. 501 s.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Повзик Євген Вікторович.

Анастасія ЯСІНСЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка факультету юстиції, 3 курс,
6 група

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІШОХОДІВ

В Україні при організації дорожнього руху недостатньо уваги приділяється відповідальності пішоходів, дії яких дуже часто стають причиною ДТП. У ДТП з пішоходом зазвичай слідство намагається прикласти зусилля, щоб притягнути до відповідальності саме водія автомобіля, а при прийнятті судового рішення суди частіше за все встають на бік пішохода. Однак у правилах дорожнього руху відповідні обов'язки накладаються не лише на водіїв, а й на пішоходів, яких також закон має право притягнути до відповідальності у разі ДТП з їх вини. Таким чином, наїзд на пішохода не завжди є автоматичним показником вини в діях водія. Бути

винним у наїзді може й сам пішохід, і тоді він буде нести адміністративну (ст. 127 КУпАП), цивільно-правову (ст. 1166 ЦК) або кримінальну відповідальність (ст. 291 КК).

Відповідно до Правил дорожнього руху, пішохід – особа, яка бере участь у дорожньому русі поза транспортними засобами і не виконує на дорозі будь-яку роботу.

Аналіз адвокатської практики показує, що значно простіше доказати відсутність в діях водія складу кримінального правопорушення (ст. 286 КК), ніж притягнути до відповідальності пішохода (ст. 291 КК). Однак, вже 2019 року в українській правозастосовній практиці по справах ДТП з'явився вирок, яким пішохода притягнуто до кримінальної відповідальності, що підтвердив Верховний Суд (справа № 450/1523/14-к). Пішохід, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, переходив дорогу у забороненому місці та вправ. Автомобіль був вимушений об'їжджати цього пішохода та виїхав на зустрічну смугу, де відбулося зіткнення із ще двома автомобілями. В результаті двоє осіб загинуло, водій одного з транспортних засобів отримав тяжкі тілесні ушкодження. Вироком суду першої інстанції пішохода визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 291 КК України (порушення чинних на транспорті правил, що забезпечують рух, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки). Для кримінальної відповідальності за цією статтею достатньо загибелі хоча б однієї людини. До інших тяжких наслідків слід відносити заподіяння хоча б одному потерпілому тяжких тілесних ушкоджень або двом чи більше потерпілим середньої тяжкості тілесних ушкоджень, або це також можуть бути випадки спричинення великої матеріальної шкоди.

Касаційний кримінальний суд Верховного Суду погодився з вирокем інстанцій та зазначив, зокрема, що пішохід, як повноправний учасник дорожнього руху, який зобов'язаний знати і неухильно дотримуватися вимог ПДР, є суб'єктом злочину, передбаченого ст. 291 КК України, оскільки від його поведінки та дотримання ПДР залежить безпека на автомобільних дорогах.

Ще один схожий висновок з'явився в судовій практиці того ж року в листопаді (справа 296/2509/16-ц). Зокрема, Верховний Суд залишив у силі рішення судів попередніх інстанцій, де пішохід визнаний винним у тому, що порушуючи ПДР, раптово вибіг на проїзну частину, створив небезпеку для руху водія, який не мав технічної можливості уникнути

наїзду у цій дорожній обставині. Суд наклав на особу пішохода адміністративну відповідальність за статтею 124 КУпАП та зобов'язання щодо виплати водієві вартості ремонту авто та судового збору. Стягнення вартості матеріального збитку відбулося на підставі ст. 1166 ЦК. При цьому, за позицією ВС, пішохід у даній справі не може нести відповідальність за ст. 1187 ЦК України через те, що в ній встановлені підстави та порядок відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.

Відповідно до частини 2 статті 1187 ЦК України встановлено суб'єкта відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Таким суб'єктом є особа, яка на відповідній правовій підставі (право власності тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку.

На думку Верховного Суду, пішохід як учасник дорожнього руху не є особою, на яку поширюються норми ст. 1187 ЦК, і навіть у разі скоєння правопорушення, що потягло за собою заподіяння шкоди власнику транспортного засобу, не може вважатися належним суб'єктом відповідальності за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки (транспортним засобом).

Після відповідних правових висновків Верховного Суду України, цю правову позицію почали застосовувати суди нижчих інстанцій. Зокрема, у березні 2023 року з'явилося рішення районного суду м. Запоріжжя, відповідно до якого до адміністративної відповідальності за статтею 124 КУпАП притягнуто особу пішохода за порушення п. 4.4, 4.7, 4.14 «а» ПДР України, що спричинило настання матеріальних збитків для водія.

На практиці правоохоронним органам іноді важко з'ясувати всі обставини справи та встановити, що водій дійсно не мав взагалі ніякої можливості уникнути ДТП через порушення правил ПДР самим пішоходом, наприклад, заборони на те, щоб раптово виходити, вибігати на проїзну частину, у тому числі на пішохідний перехід. Щоб довести провину пішохода у ДТП, потрібно залучати експертів для проведення автотехнічної експертизи, в ході якої водій може продемонструвати, що не мав технічної можливості уникнути зіткнення та дотримувався всіх правил дорожнього руху. Одним із доказів може бути запис з автомобільного відеореєстратора.

Отже, останнім часом практика притягнення пішоходів до кримінальної відповідальності за ДТП потрохи починає з'являтися, а тому можна

зробити позитивні висновки, що «автоматичне визнання водія винним у будь-якому ДТП» зійде нанівець. Звичайно це не означає, що водіїв одразу ж виправдовуватимуть, адже, як з'ясовано вище, розслідування справи по ДТП – складний і поетапний процес, під час якого правоохоронні органи повинні максимально точно дослідити всі обставини справи. Однак, це дозволяє припустити, що тепер під час слідства будуть розглядатися й альтернативні версії правопорушення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

КРИМІНАЛІСТИКА

Олександра ЗАХАРІЯ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції, 4 курс, 14 група

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ

У сучасних умовах боротьби зі злочинністю дедалі частіше виникає потреба у застосуванні досягнень науки і техніки, які допомогли б швидко та ефективно проводити розслідування кримінальних правопорушень. Неабияку роль при цьому відіграють засоби, призначені для виявлення під час досудового розслідування прихованої інформації або обману. Одним із таких досягнень науково-технічного прогресу є поліграф – різновид технічного засобу, який здійснює реєстрацію динаміки протікання не менше п’яти незалежних психофізіологічних процесів людини (грудного і діафрагмального дихання, серцево-судинної активності, електропровідності шкіри, рухової активності) у відповідь на пред’явлення за спеціальною методикою певних психологічних стимулів (запитань, зображень, предметів), не завдаючи шкоди життю, здоров’ю людини та навколишньому середовищу [1].

У світовій практиці поліграф використовують в основному у двох випадках:

- а) особу опитують з метою виявлення факту приховування нею інформації, котра становить інтерес для досудового розслідування;
- б) проведення скринінгових перевірок у процесі підбору кадрів, аналізу персоналу та вчасного виявлення його дійсної нелояльності.

У нашій державі, з метою отримання працівниками органів досудового розслідування орієнтувальної інформації також можуть проводитися опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп’ютерного поліграфа. При цьому, результати, отримані внаслідок використання поліграфа набувають значення тільки в межах призначеної судової експертизи. Цю експертизу прийнято називати «судовою психофізіологічною експертизою із застосуванням поліграфа».

Правове регулювання виконання психофізіологічної експертизи в Україні наразі здійснюється лише Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Відповідно до пункту 6.8.1. цієї Інструкції, предметом опитування із застосуванням комп'ютерного поліграфа може бути отримання інформації щодо ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації, повноти наданої опитуваною особою інформації, джерел отриманої опитуваною особою інформації, уявлень цієї особи про певну подію та іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій. При цьому, такі опитування можуть проводитись тільки за наявності письмової згоди особи, яка проходить опитування[2].

Жодного іншого нормативно-правового акту, в якому було б закріплене визначення поняття психофізіологічної експертизи, порядок її призначення, методики проведення даної експертизи, а також принципи і умови використання поліграфа під час проведення опитування немає. У Кримінальному процесуальному кодексі дані положення також не закріплені. Тому, на сьогодні, питання використання поліграфа при розслідуванні кримінальних правопорушень врегульоване недостатнім чином на законодавчому рівні.

Слід зазначити, що фактично поліграф перевіряє ставлення особи до запитання та є реєстратором змін певних фізіологічних показників, а їх суб'єктивне тлумачення може виконати лише поліграфолог [3]. Тобто, для проведення перевірки на поліграфі в обов'язковому порядку залучається особа, яка пройшла спеціальну підготовку та володіє необхідними знаннями та навиками для роботи з поліграфом. Водночас вважається, що на сьогодні більшість поліграфологів не здобувають фахову освіту в навчальних закладах, а отримують базові навики на приватних курсах, що може ставити під сумнів їхню оцінку результатів експертизи. Причиною цьому є те, що нині в Україні є лише декілька вищих навчальних закладів, які готують майбутніх експертів-поліграфологів.

Окрім того, статус поліграфологів визначається доволі по різному. У постанові ККС Верховного Суду від 18 серпня 2020 року по справі №628/2370/17 зазначено, що висновок щодо проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа, проведеного спеціалістом – поліграфологом не є доказом у розумінні ст. 84 КПК України, а є лише додатковим аргументом на підтвердження правильності виправдання особи обвинуваченого[4]. Тому призначати проведення психофі-

зіологічної експертизи із застосуванням поліграфа потрібно атестованим судовим експертам психологам. Адже, призначаючи дослідження на поліграфі спеціалісту-поліграфологу учасник справи наражається отримати лише додатковий аргумент без його процесуального визначення, оскільки в кримінальному процесі лише висновок експерта є процесуальним джерелом доказів.

Щодо оцінки експертного висновку, то відповідно до постанови КЦС ВС від 12 лютого 2020 року по справі №457/906/17, при перевірці й оцінці експертного висновку суд повинен з'ясувати:

1. достатність поданих експертові об'єктів дослідження(матеріалів справи);
2. повноту відповідей на поставлені питання та їх відповідність іншим фактичним даним;
3. узгодженість між дослідницькою частиною та підсумковим висновком експертизи;
4. обґрунтованість експертного висновку та його узгодженість з іншими матеріалами справи [5].

Причиною такого детального аналізу висновку експерта є те, що ключовими у будь-якому поліграфічному дослідженні є фізіологічні реакції особи на поставлені запитання. Такі реакції відображаються після постановки запитань особі на екрані монітору поліграфолога, а останній, зважаючи на зміни показників робить висновки про правдивість свідчень, наданих особою. При цьому, відомі випадки впливу особи на фізіологічні реакції медикаментозними засобами (заспокійливими). Є також багато науково підтверджених фактів про психопатичних особистостей, котрі не показують змін фонових фізіологічних параметрів, навіть заперечуючи скоєні ними жорстокі злочини. І, навпаки, людина, котра не здійснивала злочин, однак зіткнулася з його проявом демонструє фізіологічні показники, властиві особі, яка вчинила злочин [6].

Тобто, можливі все ж таки помилкові результати поліграфа, причиною яких є неідеальність техніки, недостатня кваліфікованість поліграфолога та людський фактор. Саме тому в Україні результати перевірки поліграфом є досить суб'єктивними і не ставляться в основу обвинувачення, а мають лише орієнтовне значення в процесі доказування.

Попри все, вже протягом багатьох років, одним з основних елементів неупередженого відбору до таких провідних органів нашої держави як Національне антикорупційне бюро України та Державне бюро роз-

слідувань є обов'язкове проходження кандидатами на посади психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа. Подібна практика поширена також в органах Національної поліції, Служби безпеки України та при міністерствах. До того ж, скринінгові перевірки відбуваються не лише на етапі працевлаштування, а й під час безпосереднього виконання працівником службових обов'язків. У даному випадку мова йде про перевірку осіб на добросесність.

Правовою підставою проведення таких перевірок є Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України [1], Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань, Інструкція з організації та проведення поліграфологами Національного антикорупційного бюро України психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа кандидатів на адміністративні посади в Офісі Генерального прокурора, Інструкція з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, а також інші нормативно-правові акти.

Отже, в цілому існує ряд проблем, пов'язаних із використанням поліграфа та спірних моментів щодо значення результатів, отриманих в ході проведення психофізіологічної експертизи. Адже достовірність відповідей, отриманих від допитуваної особи залежить від її самопочуття, конкретної техніки формулювання питання, здібностей поліграфолога, а також від якості налаштованої апаратури.

Окрім того, у багатьох країнах світу вже давно існують законодавчі акти, які регламентують використання поліграфа в межах розслідувань. Оскільки Україна на шляху євроінтеграції, вважаємо, що в нашій державі повинен також бути спеціалізований закон, що передбачатиме процедуру застосування цього пристрою та встановлюватиме спеціальні вимоги до експертів поліграфологів. Лише за цієї умови використання поліграфа у діяльності правоохоронних органів України матиме перспективи його застосування як для боротьби зі злочинністю, так і для перевірки добросесності претендентів на посади в поліцію, органи прокуратури і т.д. До того ж, сфера використання поліграфа зможе бути більш розширеною.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13.11.2017 р.

№920 [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text>

- 2.І нструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. №53/5 [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
3. Удалова Л. Д. Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юр. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 28 с.
4. Постанова ККС Верховного Суду від 18.08.2020 року по справі №628/2370/17 [Електронний ресурс] <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91089402>
5. Постанова ККС Верховного Суду від 12.02.2020 року по справі №457/906/17 [Електронний ресурс] <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87602624>
6. Лешкович Т. А. Форми використання поліграфа в кримінальному провадженні України // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 6–1(2). – С. 192–195.

Науковий керівник: Костенко Марина Володимирівна, доцентка, к.ю.н., доцентка кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Дмитро БАЛКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 2 курсу, 3 групи міжнародно-
правового факультету

КОЛІЗІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ

Головними нормативними актами, які регулюють інститути сімейного права в Україні, є Конституція України, Сімейний кодекс України та Закон України «Про міжнародне приватне право». Згідно зі статтями 3 та 21 Сімейного кодексу України, сім'я складається з осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом та мають взаємні права та обов'язки, а шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану. Конституція України в статті 51 встановлює, що шлюб заснований на вільній згоді жінки і чоловіка, а кожен з подружжя має рівні права та обов'язки у шлюбі та сім'ї. Однак поняття «шлюб» може мати різні тлумачення в різних країнах, що може призводити до колізій при визначенні статусу подружжя та їх прав та обов'язків. У зв'язку з цим, в Україні виникають питання щодо застосування права при укладенні шлюбу між громадянами різних країн, а також розлученні та подальшому розподілі майна. Колізійне правове регулювання шлюбів розглядає питання вирішення конфліктів, що виникають у зв'язку з укладенням та розірванням шлюбів між громадянами різних держав, а також з визнанням шлюбу, що був укладений за межами країни. Крім того, колізійне правове регулювання шлюбів є важливим для захисту прав дітей, які народилися від міжнародного шлюбу.

Можна виділити багатьох правників та дослідників, що вивчали теоретичну та практичну частини сімейних відносин з іноземним елементом, як національних, так і зарубіжних. Серед таких науковців варто виокремити праці таких вчених, як А. Азімов, С. Алексеев, О. Антонова, О. Бандурка, С. Братусь, О. Бурлай, Я. Веберс, О. Гончаренко, К. Гусаров,

Є. Дрижчанова, І. Жилінкова, І. Комарчук, В. Косак, Н. Маришева, Г. Матвесва, О. Розгон, Г. Світлична, О. Турченко, Г. Чурпіта, А. Шебанова.

Метою написання цієї роботи є розглянути особливості колізійного регулювання укладення шлюбу з іноземцями в Україні та за кордоном; запропонувати можливі шляхи вдосконалення національного законодавства.

Однією з нагальних проблем міжнародного сімейного права є проблема визнання дійсності шлюбів, укладених за межами України. Колізії законодавства про шлюб виникають тоді, коли різні держави мають різні законодавства щодо шлюбу та його елементів (наприклад, вік вступу до шлюбу, обов'язкова реєстрація тощо). Це може призвести до того, що шлюб, який був зареєстрований в одній країні, не буде визнаним в іншій країні. Згідно з ч.1 статті 58 Закону України «Про міжнародне приватне право»: шлюб, укладений за межами України між громадянами України, між громадянином України та іноземцем, а також між громадянином України та особою без громадянства, є дійсним в Україні, якщо громадянин України дотримується вимог Сімейного кодексу України. А ось частина друга цієї самої статті зазначає, що шлюб між іноземцями, шлюб між іноземцем та особою без громадянства, шлюб між особами без громадянства, що укладені відповідно до права іноземної держави, є дійсними в Україні.

Варто зазначити, що актуальним питанням постає розірвання шлюбу з іноземним елементом. Процедура розірвання шлюбів у міжнародному приватному праві має національні особливості. Наприклад, розірвання шлюбу за взаємною згодою неможливе у Франції протягом перших шести місяців шлюбу. Англійська правова система передбачає, що заява про розірвання шлюбу не може бути надана, якщо з моменту укладення шлюбу не минуло трьох рок.ів. За законодавством США розірвання шлюбу відбувається як в судовому, так і позасудовому порядку. Проте позасудовий порядок можливий лише за наявності шлюбного договору між подружжям, в якому передбачено майнові права та обов'язки сторін та їх майнові права та обов'язки стосовно дітей.

Щоб розірвати шлюб між громадянами України на території іноземної держави потрібно виконувати вимоги законодавства відповідної держави, де проживає подружжя. Процедура розірвання шлюбу також можлива судовим способом, шляхом звернення до суду України або до консульських і дипломатичних установ. За таким способом буде застосовуватись законодавство України за статтею 289 Сімейного кодексу

України. Щодо розгляду справ стосовно розірвання шлюбу з іноземним елементом, суди передусім перевіряють, чи існує двостороння угода про правову допомогу у сімейних та цивільних справах між Україною та державою, громадяни якої є сторонами справи. При наявності договору, застосовуються його положення, маючи вищу юридичну силу над національним законодавством України.

Згідно з статтею 63 Закону України «Про міжнародне приватне право» припинення шлюбу та правові наслідки його припинення визначаються правом, яке діє на цей час щодо правових наслідків шлюбу.

Колізії міжнародного та внутрішнього права виникають у випадках, коли правові норми міжнародного права та внутрішнього права мають різний зміст щодо питань, пов'язаних з шлюбом. Можуть виникати колізії між міжнародним та внутрішнім правом у зв'язку з прийняттям різних рішень щодо поділу майна, опіки над дітьми та інших питань, пов'язаних зі сімейними стосунками, які мають міжнародний аспект. Наприклад, якщо один з подружжя має громадянство і проживає за кордоном, а інший – громадянин України та проживає в Україні, існує питання про те, який суд буде розв'язувати питання про опіку над дітьми, їх виховання та майнові права. Регулювання подібних колізій в Україні здійснюється на підставі Закону України «Про міжнародне приватне право». Згідно з ч. 1 статті 69 цього Закону: Усиновлення та його скасування регулюються особистим законом дитини та особистим законом усиновлювача. Якщо усиновлювач – подружжя, яке не має спільного особистого закону, то застосовується право, що визначає правові наслідки шлюбу.

Враховуючи вищенаведене, удосконалення колізійно-правового регулювання шлюбу в Україні можна здійснити, зокрема, й шляхом узгодження міжнародних договорів про взаємне визнання та виконання судових рішень у справах, пов'язаних зі шлюбом та сімейними станами; створення єдиного реєстру шлюбів та сімейних станів, який б взаємодіяв зі схожими реєстрами в інших країнах; встановлення єдиних стандартів та процедур для визнання та розірвання шлюбів; забезпечення доступу до інформації про законодавство та процедури щодо шлюбів та сімейних станів для громадян, що перебувають за кордоном; посилення компетенції та кваліфікації суддів у справах, пов'язаних з шлюбом та сімейними станами; підвищення рівня правової культури населення щодо питань, пов'язаних з шлюбом та сімейними станами та розвитком міжнародної співпраці у сфері правового регулювання шлюбів та сімейних станів, що дозволить уникнути колізій між законодавством різних країн.

Також одним із практичних способів подолання правових колізій є гармонізація – процес зближення усіх національних правових систем, зменшення розбіжностей між ними. Уніфікація та гармонізація дещо взаємопов’язані, проте останнє є дещо ширшим явищем, бо зближення національних систем може відбуватись і поза уніфікацією певних норм.

Таким чином, розробка ефективних правових механізмів колізійного регулювання шлюбів є актуальною задачею для української держави, яка має встановлювати правила для регулювання подібних випадків та забезпечувати захист прав іноземних громадян, що перебувають на її території, а також українських громадян, які перебувають за кордоном.

Список використаних джерел:

1. Юридичний науковий електронний журнал. Правове регулювання шлюбу в Україні: колізійні питання шлюбу, ускладненого іноземним елементом. 131–132 с. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/30.pdf (Дата звернення: 08.05.2023)
2. Юридичний науковий електронний журнал. Особливості колізійного регулювання сімейних відносин в умовах глобалізації. 97–98 с. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/25.pdf (Дата звернення: 08.05.2023)

Науковий керівник: к.ю.н., с.н.с., в.о. завідувачки кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Матвєєва Анастасія Володимирівна

Анастасія БУГРИК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 1 курсу магістратури,
6 групи факультету прокуратури

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ У США ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У кожній правовій системі спостерігаються власні погляди на тлумачення і застосування того чи іншого правового поняття. У цій роботі

більш детально розглянуто основні аспекти права на приватність у США, що тяжіє до англо-американської правової сім'ї, та наднаціональної правової системи Європейського Союзу (далі – ЄС). Право на приватність вважається одним із фундаментальних прав людини і тому аналіз сфери застосування цього права є достатньо важливим в аспекті розвитку національної доктрини права на приватність.

Перш за все, слід розпочати із поглядів законодавців на тлумачення поняття «право на приватність». В ЄС це право прийнято називати правом на повагу до приватного і сімейного життя, яке передбачає невтручання у приватне та сімейне життя, а також повагу до житла і до таємниці кореспонденції [2]. У праві ж США право на приватність називають правом на недоторканність приватного життя або ж «прайвесі» (Privacy Law) і, на відміну від узгодженого закріпленого поняття як в ЄС, характеризується різністю тлумачень і розглядається як одне з конституційних прав особи і впливає зі змісту 1, 3–5, 14 поправок до Конституції США [4, с. 893].

Варто зауважити, що країною-родоначальником права на приватність є США, адже саме тут дана сфера вперше отримала наукове обґрунтування та захист з юридичної точки зору [4, с. 891].

Як зазначає у своїй роботі Серьогін В. О., прайвесі у США ґрунтується на концепції права «бути залишеним у спокої», яке вийшло з рішень Верховного суду США, який зазначав, що відповідач вправі наполягати на тому, щоб його залишили у спокої до тих пір, поки не буде доведено факт порушення прав іншої особи. Сьогодні прайвесі – одне із конституційних прав свободи. Характерним є те, що дане право прямо не згадується в Конституції США, а впливає із тлумачення поправок до Основного закону [4].

У США на нормативному рівні прайвесі розглядається як перелік прикладів, де право на приватність визнано. Такими прикладами можуть слугувати, зокрема, згадка у Першій поправці, у якій зазначається, що Конгрес не має права видавати закони, які можуть обмежити свободу слова або право на мирні зібрання. У Третій поправці містяться положення про повагу до житла особи, а у Четвертій визначається право на недоторканність особи, житла, паперів від незаконних обшуків. Положення Четвертої поправки Верховний суд США у справі *Katz v. United States* визначив як право на «обґрунтоване очікування прайвесі». У П'ятій поправці містяться положення стосовно презумпції невинуватості.

Тобто, виходячи із вищенаведеного, в основному право на приватність у США формується саме із прецедентної практики і на сьогодні за допомогою цього джерела права і досі формується і конкретизується дане право. У США, окрім нечітких натяків на право на приватність у Конституції, воно достатньо чітко окреслюється у галузевих нормативно-правових актах, в яких унормована діяльність конкретних установ і організацій публічної і приватної сфер діяльності.

Що ж стосується ЄС, то тут, на нашу думку, право на приватність є більш конкретизованим і загально визначеним. Основним законом, яким треба керуватись у даній сфері є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, а саме стаття 8. У Конвенції прямо не зазначено поняття що саме собою становить право на приватність, та в такому випадку слід звертати увагу на тлумачення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Так, у статті 8 Конвенції передбачається те, що кожна особа має право на повагу до свого приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції [2]. У частині другій цієї статті наведено випадки, коли втручання у приватність буде вважатись виправданим. Тобто, право на повагу до приватного життя складається із загальної заборони втручання та винятків [3]. У доктрині європейського права на приватність зазначається, що дане право починає діяти, коли зазнають обмежень або приватні інтереси особи або ж її приватне життя. Виходячи з аналізу практики ЄСПЛ, можна дійти висновку, що поняття «приватне життя» тлумачиться як таке, в яке входять певні інтимні ситуації, конфіденційна та чутлива інформація, інформація за допомогою якої можна створити певне негативне ставлення оточуючих до особи та деякі аспекти професійного життя та публічної поведінки. Під час оцінки факту втручання у приватне життя необхідно враховувати контекст кожної окремої ситуації.

Право на приватність – один з нових видів прав людини і тому межі даного права повсякчас розширюються. Сьогодні досить великого поширення набуває нова концепція приватності – право на захист персональних даних. Вона виникла внаслідок збільшення потреб спеціальних правил збору та використання інформації. Ці два права достатньо тісно пов'язані між собою, адже в обох основною метою є забезпечення автономії та захист гідності особи за допомогою надання сфери, у якій особа може розвивати свою особистість та вільно формувати свої погляди на ту чи іншу ситуацію.

Порівнюючи право на приватність у ЄС та США варто звернути увагу на праці Солове Д. та Шварца П. Провівши глибокий аналіз права на приватність у цих двох правових системах, науковці стверджують, що різниця спостерігається вже з самого філософського погляду на це право. Так, у США акцент ставиться саме на відшкодування шкоди і забезпечення балансу між конфіденційністю та проведенням певних комерційних операцій. У той час як в ЄС право на приватність – одне з фундаментальних прав людини та має певну перевагу над іншими інтересами. Також різниця спостерігається і за об'єктами, на які поширюється регулювання, через різність у тлумаченні у законодавствах, що саме собою становитиме конфіденційна інформація, і стає причиною подальших розбіжностей. У США передбачаються більш численні вузькі підходи на тлумачення поняття ідентифікаційної інформації і відсутність послідовності у даних визначеннях, в ЄС же дане поняття є більш широким і охоплює усю інформацію, що спричиняє розпливчастість і відсутність конкретизації у цих визначеннях. Зазначені вище розбіжності – одні з основних проблем, які перешкоджають нормальному міжнародному обміну даними [1].

Отже, виходячи із вищенаведеного, право на приватність у ЄС та США мають досить суттєві відмінності починаючи із тлумачень основних понять і закінчуючи межами застосування. Такі суттєві відмінності спричиняють виникненню різноманітних колізій під час міжнародного співробітництва у даній сфері. Удосконалення хоча б тлумачення даного права зможе мінімізувати наявність даних розбіжностей і виникнення спірних ситуацій. На національному рівні, Україна тяжіє більше до європейського поняття права на приватність та сфери його застосування.

Список використаних джерел:

1. Solove, Daniel J. and Schwartz, Paul M., «Reconciling Personal Information in the United States and European Union». GW Law Faculty Publications & Other Works. 2013.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n340 (дата звернення 09.04.2023).
3. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. *Видавничий дім Європейського Союзу*. 2018. с. 19–23.

4. Серьогін В. О. Прайвесі у США: політико-правова теорія і практика. *Форум права*. Вип. 1. 2011. с. 891–897.

Науковий керівник: доктор філософії, асистент кафедри міжнародного приватного права і порівняльного правознавства Тагієв Акіф Сахавет Огли

Єлизавета ГЛУЩЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, II курс, група
18-21-01

ПРАВО ІНОЗЕМЦІВ НА ВОГНЕПАЛЬНУ ЗБРОЮ В УКРАЇНІ (МІЖНАРОДНИЙ ПРИВАТНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Вперше питання щодо можливості володіння іноземцями вогнепальною зброєю в Україні постало в 2014 році у зв'язку з подіями на Сході України та в Автономній Республіці Крим. Тоді до Верховної Ради України було внесено законопроект № 1135 від 01.12.2014 року «Про вогнепальну зброю цивільного призначення». Зазначеним нормопроектом пропонувалося дозволити іноземним громадянам набувати у власність вогнепальну зброю за умови постійного проживання на території України на законних підставах та відповідності низці інших правових вимог. Однак даний проект не набув широкої підтримки, з огляду на що, був знятий з розгляду 29 серпня 2019 року [1, ч.1 ст. 11]

Повномасштабне вторгнення військових формувань Російської Федерації на територію України від 24 лютого 2022 року поновило актуальність проблеми стосовно можливості володіння іноземцями вогнепальною зброєю, яку вони змогли б придбати та використовувати для самозахисту від протиправних посягань, зокрема, з боку представників окупаційних військ РФ. Водночас іноземні громадяни зіштовнулися з питанням застосовного права (тобто того права, котре є повноважним (компетентним) для врегулювання відносин, з придбання іноземцями вогнепальної зброї в Україні), а також з проблемою самої можливості набуття іноземцями права власності на зброю в українській державі.

Питання компетентного права, спрямованого на врегулювання суспільних відносин, пов'язаних з придбанням іноземцями вогнепальної зброї, станом на час написання роботи, вирішується у Законі України «Про міжнародне приватне право». Стаття 40 зазначеного Закону проголошує, що *«Право власності та інші речові права, відомості про які підлягають внесенню до державних реєстрів, визначаються правом держави, у якій це майно зареєстровано»* [2, ч.1 ст. 40]. Як впливає зі змісту пункту 12.4 «Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї...», затвердженої Наказом МВС України від 21.08.98 № 622 [3, п. 12.4], власники вогнепальної зброї зобов'язані здійснювати реєстрацію придбаної вогнепальної зброї в органах поліції за місцем проживання. Із зазначеного можна зробити висновок, що відносини з приводу придбання іноземцями вогнепальної (нарізної чи гладкоствольної) зброї на території України повинні регулюватися правом України.

За загальним правилом, вираженим у приписі ч. 1 ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», *«іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами... як і громадяни України»*. Винятки із зазначеного положення можуть бути передбачені лише у Конституції, законах чи міжнародно-правових договорах, що є обов'язковими для України [4, ст. 3].

Правове регулювання приватно-правового обігу вогнепальної зброї в Україні здійснюється на рівні вище зазначеної Інструкції, затвердженої Наказом МВС України № 622. Формулювання окремих її нормативних положень дають підстави стверджувати, що володіти зброєю в Україні можуть лише громадяни України. Подібний висновок можна зробити в результаті аналізу приписів Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України». У статті 3 зазначеного Закону встановлено, що *«громадяни України можуть брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав, застосовуючи власну... гладкоствольну чи комбіновану зброю та бойові припаси до неї»* [5, ст. 3]. У той час як іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, можуть протидіяти військовому вторгненню тільки за допомогою

зброї, спеціально отриманої від компетентних органів держави, у порядку, встановленому МВС [5, ст.1].

Тобто закон не передбачає можливості самостійного придбання іноземцями засобів вогневого ураження, необхідних, у тому числі, для відсічі збройної агресії іншої держави. Однак, на погляд авторки даної роботи, висновок щодо цілковитої неможливості придбання іноземцями зброї в Україні не відповідає дійсності, оскільки: а) підзаконні нормативно-правові акти (зокрема, Інструкція, затверджена наказом МВС №622) не можуть встановлювати обмежень для іноземних громадян, так як такі обмеження можуть відобразитися лише у Конституції, законах або міжнародно-правових договорах; б) норми Основного Закону України гарантують іноземцям рівність у правах з громадянами України і, будучи нормами прямої дії [6, ст.8, ст. 26], мають застосовуватися до цих правовідносин; в) судова практика свідчить про те, що іноземці в Україні повинні мати право володіння, користування та розпорядження зброєю: *«Суд вважає... що така підстава для відмови у наданні позивачу дозволу, як те, що позивач не є громадянином України...суперечить приписам Конституції»* [7].

З огляду на зазначене, варто констатувати, що іноземці, які на законних підставах перебувають в Україні, повинні вважатися такими, що мають право набувати у власність вогнепальну зброю відповідно до законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Про вогнепальну зброю цивільного призначення: Проект Закону № 1135 від 01.12.2014. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52560 (дата звернення: 26.04.2023 року).
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 26.04.2023 року).
3. Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї...: Інструкція, затверджена Наказом МВС України від 21.08.98 № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> (дата звернення: 27.04.2023 р.).
4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення: 27.04.2023 року).

5. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 3 березня 2022 року №2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 27.04.2023 року).
6. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.04.2023 року).
7. Дніпропетровський окружний адміністративний суд. Справа №160/7816/18 (Рішення від 31 січня 2019 року). URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/79689457/> (дата звернення: 28.04.2023 року).

Науковий керівник: Косінова Дарина Станіславівна, кандидатка юридичних наук, старша викладачка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Вікторія ЛАВРІНЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Факультет прокуратури 2 курс,
24 група

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Враховуючи обставини сьогодення, через збройну агресію з боку Російської Федерації проти українського народу, мільйони жінок були вимушені покинути територію України, виїхати закордон у пошуках стабільного життя та роботи. Це можна розглядати як один з факторів, що посприяв стрімкому зростанню кількості сімей, заснованих громадянами різних держав.

Колізії у шлюбних відносинах виникали завжди, коли норми національного законодавства суперечили нормам іноземних країн. Але й на сьогодні ця проблема є доволі актуальною, оскільки шлюби укладаються як на території України, коли українки повертаються додому, але вже не самі, а зі своїм майбутнім чоловіком, так і на території тих держав, громадянками яких вони не є.

Українки знаходять захист та притулок у різних країнах світу. Країни Європи та Україна в цілому мають схожий правопорядок, натомість правове регулювання шлюбних відносин в Об'єднаних Арабських Еміратах, Марокко, Алжирі, Тунісі та інших країнах значно відрізняється від норм сімейного права України, у наслідок чого виникає значна кількість колізійних питань стосовно вибору форми і порядку укладання та розірвання шлюбу, регулювання майнових відносин подружжя, дійсності шлюбу укладеного за межами України, правових наслідків шлюбу, укладеного з іноземним елементом. Всі зазначені питання потребують регулювання за допомогою норм міжнародного приватного права.

Міжнародному приватному праву властиві два способи регулювання приватноправових відносин з іноземним елементом: колізійно-правовий спосіб (який відсилає до права відповідної іноземної держави) та матеріально-правовий спосіб.

Колізійно-правовий спосіб регулювання шлюбних відносин є заплутаним та недосконалим, дуже часто трапляються випадки, коли у наслідок застосування колізійних норм можуть породжуватися «кульгаючі шлюби», тобто коли сторони договору є громадянами різних держав, і такі відносини мають юридичну силу в одній державі, та не породжують ніяких правових наслідків у іншій іноземній державі. [1, с 88]

Незважаючи на недоліки даного методу, міжнародне приватне право частіше застосовує колізійні норми, ніж уніфіковані для регулювання шлюбних відносин.

В Україні колізійні норми у сфері шлюбно-сімейних відносин передбачені розділом «Колізійні норми сімейного права» Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 № 2947-III, а також розділом «Особливості усиновлення за участю іноземців та осіб без громадянства» Сімейного кодексу України від 10.01.2002 № 2947-III.

Наприклад, стаття 58 Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачає, що укладений за межами України відповідно до права іноземної держави шлюб може визнаватись дійсним і в Україні. Але важливим є те, що такий шлюб буде визнаватись дійсним за умови додержання щодо громадянина України вимог Сімейного кодексу України від 10.01.2002 № 2947-III щодо дійсності шлюбу. [2]

Відповідно до українського законодавства особа не може укласти шлюб, якщо вона перебуває в іншому офіційно зареєстрованому шлюбі,

натомість в країнах, які сповідують шариат чоловікам дозволено укласти більше одного шлюбу. Так виникає колізія, коли українські жінки мають намір одружитися з іноземцями, які вже мають зареєстрований шлюб. Зрозуміло, що такий «кульгаючий шлюб» з іноземним елементом буде визнаний недійсним на території України. Таку колізію можна було подолати б за допомогою матеріально-правового способу регулювання міжнародних приватних відносин, шляхом розробки та підписання нової конвенції про укладення шлюбів на міжнародній арені, учасниками якої повинні стати всі розвинені країни.

Другим способом регулювання є матеріально-правовий. Він більш чітко може регулювати міжнародні приватні відносини шляхом створення і застосування однакових за змістом правових норм для різних країн. Такі норми застосовуються країнами до відносин з іноземним елементом, не відсилаючи до норм національного законодавства іноземця, таким чином долаючи колізію.

Так, наприклад, однією з багатосторонніх угод, вдалося частково подолати колізію, яка стосувалася громадянства, що виникало у наслідок укладання чи розірвання шлюбу. Такою угодою є Конвенція про громадянство одруженої жінки від 20 лютого 1957р. Конвенція, участь у якій беруть понад 60 держав, містить правило, відповідно до якого у наслідок реєстрації шлюбу між громадянином певної держави та іноземцем, дружина автоматично не набуває громадянство чоловіка. Таке ж правило стосується розірвання шлюбу між громадянином певної держави та іноземною особою. [3].

Отже, на сьогодні шлюбні відносини з іноземним елементом ускладнені зіткненням правових норм іноземних країн і національного законодавства, що породжують колізії. Найпоширенішим методом регулювання таких відносин є колізієно-правовий, який не повністю вирішує проблему зіткнення права. Саме тому суб'єкти міжнародного права мають укласти нову конвенцію, де більш чітко регулюватимуться шлюбно-сімейні відносини з іноземним елементом. В конвенції слід детально описати умови, за яких особи набуватимуть права та обов'язки подружжя, вирішити проблему спадкових відносин у полігамних шлюбах, а також створити положення яке дозволяло б шляхом легалізації певного документа, визнавати в країнах, в яких юридичні наслідки породжує тільки шлюб укладений в реєстраційній формі, релігійну форму укладання шлюбу.

Список використаних джерел:

1. Барабанова Я. С. Особливості розірвання шлюбу з іноземним елементом в міжнародному приватному праві : (матеріали регіон. наук.-практ. конф). Актуальні проблеми та перспективи розвитку приватного права в сучасних умовах – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. – С
2. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005. №2709-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005, №32, ст.422 (дата звернення 08.05.2023)
3. Конвенція про громадянство одружених жінок від 29.02.1957. Збірка чинних договорів..., XX.М. 1961,с.438–442 URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140704__529190

Науковий керівник: Покальчук Михайло Юрійович, кандидат юридичних наук, доцент, асистент кафедри земельного та аграрного права.

Анастасія МАЗУРІК,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу 9 групи факультету
юстиції

«ОБХІД ЗАКОНУ» В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Сутність обходу закону (*agere in fraudem legis*) відома ще за часів римського права. Дана концепція є досить своєрідною та поширеною у судовій практиці, тому підвищений науковий інтерес до цього питання стає цілком зрозумілим. Її дослідженню присвятила свої праці низка вчених, наприклад Коваленко Н. В., Полатай В. Ю., Жуков І. М., Боярський Є. Д., Балдинюк В. В., Довгерт А. С., Лунц Л. А. та інші.

«Обхід закону» є одним із необхідних аспектів вивчення міжнародного приватного права та є штучною колізійною прив'язкою до іноземного закону. Деякі юристи визначають дане поняття як дії учасників відносин, за яких сторонами свідомо створюється прив'язка до іноземного права з метою уникнути використання до цього правовідношення примусового закону, якому воно підпорядковане (як правило закону

своїєї країни). Зокрема, у Законі України «Про Міжнародне приватне право» в редакції від 23.12.2022 ст. 1 стверджує, що обхід закону – це застосування до правовідносин з іноземним елементом права іншого, ніж право, передбачене відповідним законодавством.

Насамперед, Довгерт А. С. зазначає, що у міжнародному приватному праві є два таких різновиди, як обхід власного закону (*fraus legi domesticae*) й обхід іноземного закону (*fraus legi externae*). Питання обходу закону зводиться до умисного створення штучних колізій і на цій основі – необґрунтованого, несправедливого, недобросовісного та несумлінного перерозподілу компетенції між законами.

Отже, у контексті правовідносин з іноземними елементами завжди виникатиме суперечливе питання про те, яке з двох «конфліктних» законів слід застосовувати закон суду, де розглядають справу, або іноземний закон, тобто закон тієї країни, до якої належить іноземний елемент у справі. Складність розв'язання цього питання визначається тим, що здебільшого юридичні норми діють на території цієї держави. Проте є випадки, коли вони діють і за межами цієї території, застосовуються до всіх громадян цієї держави або організацій цієї держави, коли вони здійснюють будь-яку діяльність за межами своєї території.

Таким чином, обхід закону, як колізійна норма в міжнародному приватному праві – це усвідомлене створення хоча б однією стороною правовідносин причин для застосування закону тієї правової системи, яка «лояльніше» визначає певний правовий статус. Якщо примусова правова норма заважає досягненню переслідуваних цілей, то зацікавлені сторони будуть намагатися створити будь – яким чином сукупність фактів, до яких ця норма є непридатною, гарантуючи при цьому економічний або соціальний результат, який ці особи мали б на увазі. Така колізійна прив'язка здебільшого здійснюється у сфері сімейного права, спадкового права та в інших галузях, де національне законодавство відрізняється значною своєрідністю. За допомогою обходу закону може вилучатися дія норм, які забороняють розлучення, усиновлення, шлюб тощо.

Якщо говорити за склад штучної колізійної прив'язки до іноземного закону, то відповідно виокремлюють такі елементи складу: об'єктивний – це умисне привнесення до складу правовідносин прив'язки іноземного елемента, що має наслідком зміну їх підпорядкування та суб'єктивний – конкретні зміни правового порядку є навмисними та штучними. Зокрема,

у законодавстві зазначається, що правочин та інші дії учасників приватноправових відносин, спрямовані на підпорядкування цих відносин праву іншому, ніж те, що визначається згідно із Законом, в обхід його положень, є нікчемними. У цьому разі застосовується право, яке підлягає застосуванню відповідно до норм Закону України «Про міжнародне приватне право».

Концепція обходу закону буде виглядати таким чином: якщо немає жодних сумнівів щодо сумлінного вибору стороною застосовного права, то вибір є цілком прийнятним. В таких випадках автономія волі реалізується повністю. Якщо вибір сторони є недобросовісним, то суд матиме право відхилити вибір і визначити застосовне право відповідно до своїх звичайних колізійних прив'язок.

Підсумовуючи вище зазначене, обхід закону в міжнародному приватному праві слід розуміти, як навмисне усвідомлене створення учасниками правовідносин підстав для застосування закону тієї держави, яка «лояльніше» їх регулює. Підставою для застосування цього поняття є суперечність між загальнообов'язковими нормами та інтересами суб'єкта. Проте, як правило, наслідком дій, спрямованих на створення штучних колізійних прив'язок, є визнання їх недійсними. Ця концепція вивчення вже багато років цікавить як практиків, так і теоретиків і тому обхід закону як штучна колізійна прив'язка має своє відображення у низці наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Міжнародне приватне право», в редакції від 23.12.2022 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
2. Міжнародне приватне право: підручник / за ред. Є. М. Білоусова, І. В. Яковюка. Харків: УДК 341.9(075.8) М58, 2020. 65 с.
3. Балдинюк В. Історичний опис формування поняття обходу закону в міжнародному приватному праві у внутрішньому судочинстві. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2020. Вип. 2 (52). С. 67–70. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pravo/article/viewFile/4090/3729>

Науковий керівник: доцентка, к. ю. н., доцентка кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Шуміло І. А.

Юлія МАРТОВА,

Аспірантка інституту міжнародних
відносин

Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

КОЛІЗІЙНІ ПРИВ'ЯЗКИ ТА ФІНАНСОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ

Міжнародне приватне право, що сформувалось як незалежна галузь права, набуває особливої актуальності в світі глобалізації та інтеграції міжнародних приватних економічних відносин. Фінансові ринки, як ринки, на яких здійснюється оборот капіталу та надаються різноманітні фінансові послуги різним суб'єктам та різними суб'єктами, в тому числі з іноземним елементом, заслуговують на відповідне дослідження зі сторони міжнародного приватного права. Фінансовий ринок України не є виключенням та характеризується укладанням на ньому значної кількості транскордонних правочинів, правочинів з іноземним елементом. Оскільки фінансовий ринок є широкоохоплюючою категорією та включає в себе різноманітні за змістом складові ринки, регулювання фінансового ринку також залишається ускладненим та фрагментованим. Основним нормативно-правовим актом до регулювання міжнародних приватних відносин в Україні є Закон України «Про міжнародне приватне право». Тут і далі будуть розглянуті основні типи колізійних прив'язок, застосованих у міжнародному приватному праві щодо відносин, що виникають на фінансових ринках України.

Варто почати розгляд з колізійної прив'язки *lex rei sitae*, що закріплена в ч.1 ст.38 Закону України «Про міжнародне приватне право», що визначає застосування права до визначення речових прав на майно тієї держави, у якій це майно знаходиться [1]. Загалом, щодо цієї колізійної прив'язки міжнародна спільнота загалом не має суперечностей, та переважно є імплементованою в національне законодавство інших країн або через окремий нормативно-правовий акт, як в Україні, або безпосередньо до цивільних кодексів. Питання виникає при визначенні та тлумаченні саме «місцезнаходження», адже якщо торкатись, наприклад цінних па-

перів та віртуальних активів, то визначення «місцезнаходження» вдасться ускладненим.

Окремо варто говорити, про принцип найбільш тісного зв'язку, що закріплений в ч.2 ст.4, ч.2. ст.32 та ч.2 ст.44 Закону України «Про міжнародне приватне право» згідно з яким, право, що застосовується до договору або до тлумачення його змісту за відсутності обраного сторонами права є правом з яким такий договір найбільш тісно пов'язаний (відповідно до положень зазначеного Закону України) [1].

Іншою важливою колізійною прив'язкою для фінансових ринків виступає *lex voluntatis*, що витикає з принципів свободи договору, що укладається на фінансових ринках та автономії волі сторін-учасників фінансового ринку. Зазначений принцип закріплений у ст. 5 Закону України «Про міжнародне приватне право» та визначає можливість учасників правовідносин, в тому числі і на фінансових ринках, самостійно обрати право, що буде регулювати їх правовідносини [1].

Lex fori – важлива колізійна прив'язка також і для фінансових ринків, особливо в контексті зловживання на такому ринку. Відповідно до ч.4. ст.49 Закону України «Про міжнародне приватне право» сторони деліктних зобов'язань можуть обрати право держави суду [1].

Таким чином, залежно від суті та характеру правовідносин на фінансовому ринку України колізійні прив'язки відіграють значну роль у регулюванні зазначених правовідносин. І хоча безпосередньо в Законі України «Про міжнародне приватне право» майже не відокремлюється специфіка правовідносин, пов'язаних з фінансовими ринками, це дослідження міжнародного приватного права є необхідним з огляду на надзвичайну транскордонність правовідносин, особливо на ринку капіталу.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 №2709-IV: станом на 23.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення:02.05.2023).

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедра міжнародного приватного права Криволапов Б. М.

Анна СМОЛЯНА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури 2 курс,
24 група

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН, УСКЛАДНЕНИХ ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Зі спадковими відносинами стикаються всі хоча б один раз у житті. Праву спадкування приділено значну увагу в усіх сучасних правових системах, і право кожної країни регулює його по-різному, що спричинено національними правовими та культурними особливостями різних держав. Це може стати причиною низки складних та проблемних ситуацій, коли громадянин стає учасником спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом. Іноземний елемент у цих правовідносинах проявляється в тому, що спадкодавець та спадкоємець можуть мати неоднакове громадянство або проживати у різних державах, або сама спадкова маса може знаходитись у різних країнах.

У багатьох країнах норми спадкового права можна знайти як в цивільних кодексах, в спеціальних законах, так і в судових прецедентах. Наприклад, норми щодо спадкування у Франції та Німеччині містяться відповідно у Цивільному кодексі Франції та Німецькому Цивільному Укладенні, а в Іспанії взагалі положення стосовно спадкування для звичайних міст містяться в Цивільному кодексі, а автономні спільноти, такі як Арагон, Каталонія, Країна Басків, Наварра, Галісія, Балеарські острови, мають власні спеціальні закони, які регулюють відносини спадкування, і на які норми Цивільного кодексу не поширюються.[1] У країнах англосаксонської правової сім'ї ці відносини регулюються судовими прецедентами.

Якщо казати про регулювання спадкових відносин з іноземним елементом, то тут застосовуються колізійні норми, які закріплені в спеціальному законодавстві держави, колізійні норми, які закріплені в міжнародних договорах та власне матеріальні норми міжнародних договорів.

Зокрема, в Україні колізійні норми спадкового права містяться в Законі «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року № 32

у Розділі X, а також у двосторонніх міжнародних договорах про надання правничої допомоги за участю України.

Спадкуватися майно може за законом або за заповітом.

Стаття 70 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року №32 містить положення щодо спадкування за законом, відповідно до якого відносини спадкування регулюються правом держави, у якій спадкодавець проживав останній раз, якщо ним не було обрано в заповіті право держави свого громадянства. Вибір права спадкодавцем буде недійсним, якщо після складання заповіту його громадянство змінилося [3]

Проте, законодавець не надав визначення поняття «останнє місце проживання», але, на думку деяких науковців, останнє місце проживання має ґрунтуватися на колізійній прив'язці найбільш тісного зв'язку, тому значення буде мати не право держави, де настала смерть фізичної особи, а саме право держави, де спадкодавець мав останнє постійне місце проживання на момент смерті.[2]

Здатність осіб на складання і скасування заповіту, форма заповіту і акту його скасування визначаються відповідно до статті 72 Закону «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року №32, де зазначено, що здатність особи на складати і скасовувати заповіт, форма заповіту і акту його скасування визначаються відповідно до права держави, у якій спадкодавець постійно проживав в момент складання акту або в момент смерті. Але також передбачено, що форма заповіту або акту його скасування може регулюватися правом держави, де склався цей заповіт, правом громадянства або правом звичайного місця перебування спадкодавця у момент складання акту чи в момент смерті, правом держави, у якій знаходиться нерухоме майно, і це не зумовить недійсність такого заповіту чи акту його скасування. [3]

Якщо досліджувати питання спадкування рухомого та нерухомого майна, то спершу варто звернути увагу на різні підходи в національних правових системах держав щодо віднесення тих чи інших об'єктів до рухомих або нерухомих. Так, відповідно до ч.2 ст. 38 Закону «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року №32 належність майна до нерухомих або рухомих речей визначається правом держави, у якій це майно знаходиться.[3] Тобто, щоб правильно обрати колізійну прив'язку, що вказуватиме на право країни, яке буде застосовуватись

до порядку спадкування рухомого або нерухомого майна, спочатку треба визначити категорію речі та її правовий режим відповідно до права держави, де ця річ знаходиться.

Щодо порядку спадкування рухомих речей, то тут застосовують загальне правило, зазначене в статті 70 Закону «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року №32. Але щодо особливостей спадкування нерухомого майна та майна, що підлягає державній реєстрації, існує виключення, що міститься в статті 71, відповідно до якої спадкування такого майна регулюється правом держави, де знаходиться це майно, а якщо майно підлягає державній реєстрації в Україні, то порядок його спадкування визначається правом України. [3] Положення цієї статті стосуються не тільки нерухомих речей, а й рухомого майна, яке підлягає державній реєстрації відповідно до законів України, та речей, на які, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 181 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року №40–44, поширюється режим нерухомої речі: повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації.

Також варто звертати увагу на те, що до складу спадщини входить не майно, а саме права та обов'язки спадкодавця щодо нього. Так, останнє могло належати особі на праві особистої приватної власності чи йому та його дружині на праві спільної сумісної власності. В останньому випадку спадкоємець може отримати у спадок лише частку у праві спільної сумісної власності, яка належала спадкодавцеві на відповідне майно. Тому при виникненні відносин спадкування, коли спадкодавцем є іноземець, який перебував у шлюбі, треба також враховувати правові наслідки шлюбу у різних країнах, а саме чи є майно, набуте під час шлюбу, спільною сумісною власністю подружжя та хто претендує на нього після смерті одного з партнерів. Відповідно до статті 61 Закону України Закону «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року №32 майнові наслідки шлюбу можуть регулюватися на вибір подружжя або правом особистого закону одного з подружжя, або правом країни звичайного місця перебування одного з них, або правом тієї держави, де знаходиться нерухоме майно. [3] Зокрема, у Великобританії з 1882 року діє режим роздільності майна, за яким будь-яке майно подружжя, незважаючи на те, коли і як воно було придбане, є їхнім роздільним майном. Такий режим також діє в Австралії,

Канаді та в більшості штатів США. У таких країнах, як Італія, Іспанія, Франція, Швейцарія, а також у восьми штатах США, навпаки, діє режим спільності майна подружжя [5].

Варто також зазначити, що для окремих країн притаманний свій особливий спосіб колізійного регулювання спадкових відносин, який може суттєво відрізнятись від порядку регулювання у інших країнах. Так, наприклад, в Іспанії відповідно до ст. 9 Цивільного кодексу вказано, що спадкування регулюється законом громадянства спадкодавця, що визначається на момент його смерті, якими б не були природа майна і держава, де воно знаходиться. У нас же навпаки в законодавстві закріплюється, що спадкові відносини щодо рухомого майна регулюється правом останнього місця проживання спадкодавця, а спадкування нерухомого майна – правом країни, де це майно знаходиться, тобто прив'язка до громадянства взагалі відсутня. І це може викликати багато проблем. Якщо, наприклад, в Україні довгий час проживав іспанець, у якого в Іспанії залишилось майно, зокрема, рухоме, а в Україні нерухоме, то після його смерті усе його майно буде успадковуватися відповідно до права його місця проживання та місцезнаходження нерухомого майна, тобто України, чи відповідно до права його громадянства – Іспанії. Тут у нас вже виникає колізія колізійних прив'язок. І виникає питання, як же можна урегулювати ці суперечності, при цьому не впливаючи на традиційний правопорядок. На мою думку, найкращим вирішенням цієї проблеми є двостороння або регіональна уніфікація колізійних норм. Я вважаю, що недоцільно у цій сфері казати про укладення універсальних міжнародних договорів, бо, по-перше, вони містять загальні та нечіткі положення, які не можуть своїми приписами охопити увесь спектр проблем, які можуть виникнути при регулюванні спадкових відносин з іноземним елементом, по-друге, суттєво впливають на усталений правопорядок, який склався протягом багатьох років в різних державах. Двосторонні та регіональні договори ж навпаки дозволяють врахувати і специфіку правового регулювання спадкових відносин країн-учасниць, і більш чітко визначити, яке право застосовувати у кожному конкретному випадку. Зокрема, Україна уклала двосторонні договори про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах, де також містяться колізійні норми щодо регулювання відносин спадкування, з Румунією, Польщею, із Чеською Республікою, Естонською Республікою, Республікою Куба

тощо. І Верховний Суд у своїй Постанові «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 року, де у пункті 4 зазначено: При вирішенні спору щодо спадкування прав на майно, яке перебуває за кордоном, або за участю іноземця, необхідно спочатку з'ясувати, чи є двосторонній договір про правову допомогу з цієї країною, і якщо там передбачено інші правила регулювання спадкових відносин ніж в українському законодавстві, то треба застосовувати норми цього міжнародного договору.[4]

Отже, через різноманітність правових систем та підходів до матеріально-правового та колізійного регулювання спадкових відносин, найбільш доцільною для уникнення складнощів у врегулюванні спадкових відносин з іноземним елементом буде проведення масштабної двосторонньої або регіональної уніфікації колізійних норм, яка дозволить чітко вирішити питання щодо обрання права однієї з держав-учасниць міжнародного договору, при цьому ніяк не впливаючи на традиційне правове регулювання спадкових відносин у цих країнах.

Список використаних джерел:

1. Código Civil de 25.07.1889 núm. 206 [Електронний ресурс] // Gaceta de Madrid. – Режим доступу: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763&p=20230301&tn=1#art8>
2. Михайлів М. О. Колізійне регулювання спадкових відносин у міжнародному приватному праві України. [Електронний ресурс] / М. О. Михайлів // Право України. – 2020. – № 6. – С.134. – Режим доступу:<https://rd.ua/storage/attachments/10292.pdf>
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
4. Про судову практику у справах про спадкування: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. [Електронний ресурс] № 7. – Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>>
5. Ткаченко Є. Правовий режим майна подружжя в міжнародному приватному праві: порівняльний аналіз. / Є. Ткаченко // Міжнародні відносини. – 2019. – № 50. – С.85–87.

Науковий керівник : Покальчук Михайло Юрійович, кандидат юридичних наук, доцент, асистент кафедри земельного та аграрного права.

Анастасія СПИРИДОНОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 3 групи факультету
слідчої та детективної діяльності

ВИЗНАЧЕНІСТЬ ПРАВОВИХ КАТЕГОРІЙ ТРАСТ ТА ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Однією з правових категорій в англосаксонській правовій системі є траст, під якою розуміється зміст довірчої власності, що має нормативне закріплення у цивільному кодексі України із значною відмінністю юридичної оцінки та правового змісту з іншими країнами цього правового інституту. Відсутність цієї категорії у ЗУ «Про Міжнародне приватне право» призводить до колізійних проблемних питань. Таким чином, розуміння правового змісту категорій траст та довірчої власності, наявність їх відмінних правових ознак та визначеність необхідності нормативного закріплення цих категорій у міжнародному приватному праві зумовили потребу наукового дослідження задля подолання колізій між правовими системами.

Історія появи правової категорії траст в загальних правових науках дає відлуння ще з Христових походів. Аналіз історичних джерел доводить, що траст має походження саме з англосаксонської системи права, тож слід звернути увагу на 16 століття, коли був прийнятий статут в Англії, в якому містився дозвіл на передачу рухомого або не рухомого майна через траст для уникнення податку на спадок. Першим же міжнародно-правовим актом, що закріпив дану категорію траст як правовий засіб довіреності майна, є Гаазька Конвенція про право, що застосовується до трастів, та про їх визнання 1985 року [1], метою якої було встановлення загального єдиного порядку та розуміння для всіх країн-учасниць, незважаючи на національне відмінне трастове законодавство, або мали схожі правові інструментарії у вигляді довіреного майна. При цьому, відповідно до Конвенції, у разі неможливості правової визначеності спірних відносин, застосовувим стають приписи країни, в якій спадщина довірчої власності має місце.

Категорія траст для багатьох країн і досі є не зрозумілим правовим засобом, а для тих країн, які застосовують інститут довірчої власності,

було за необхідне створення єдиного поняття та системи його застосування, внаслідком чого були розроблені Модельні правила європейського приватного права[2], що надають можливість якраз запобігти появі колізійних ситуацій.

Існування єдиної моделі правил, передусє юридичній практиці країн, що прийняли повністю або застосували за схожістю інститут довіреної власності. Аналіз науково-правових видань довів наявність великої кількості прикладів застосування трастів у країнах, що повністю або частково застосовують правовий інструментарій трастів. Це, наприклад, Італія, що повністю і найперша впровадила такий інструментарій в національне законодавство, або ж Німеччина, що має схожу модель довіреної власності, у вигляді фідучії, коли право управління на майно надається засновником до фідучіару у власній вигоді засновника або третьої сторони.

Окремим прикладом треба відмітити Францію, що більш за всі країни поширила зміст правової категорії траст і в 2007 році заснувала у власній країні інститут фідучії. Норми, присвячені саме довірєній власності містяться у французькому цивільному кодексі, що змістовно передають правову основу трасту, але відрізняються принципом конструкції застосування. Різниця французького інституту від англосаксонського полягає у тому, що і засновник, і фідучіар мають право на прибуток від майна, тобто бути згідно ЦК Франції водночас в обох бенефіціарами. Отже, зрозуміло, що різноманітність використання, інтерпретації та видозміни в застужанні правового інституту трасту країнами континентальної правової системи впливає на його розповсюдження і впровадження іншими країнами для вдосконалення власного національного законодавства.

Звернемо увагу також на Модельні правила європейського приватного права[2, с. 501], що повністю розкривають та узагальнюють систему правового інституту трасту. В статті X. – 1 : 201 Модельних правил міститься визначення поняття трасту, під яким розуміються правовідносини, в яких довірєній власник має обов'язок управління одним або кількома активами, або розпорядження ними за умов, що регулюються умовами трасту, що приносять користь бенефіціару або сприяють суспільно корисним цілям.

Юридичні наслідки застосування правового інструментарію трасту, щодо яких трастовий фонд розглядається як спадкова власність, що значно відрізняється від особистої спадщини довірєної особи та будь-якої іншої власності, якою володіє або керує фідучіар, містяться у статті X. – 1 : 202 Модельних правил європейського приватного права[2, с. 502].

Відповідно до Модельних правил європейського приватного права [2, с. 502], зазначено перелік, що закріплює трастовий фонд за довірчим власником, тобто особисті кредитори довірчого власника не можуть звертатися до трастового фонду, чи то шляхом виконання чи за допомогою процедури неплатоспроможності, трастовий фонд не підпорядковується правилам розподілу майнових прав на основі подружніх або сімейних відносин та спадкоємці довіреної особи не мають права на отримання вигоди від довірчого фонду після смерті довіреної особи. Дане правило закріплює справедливість та безпеку активів всіх учасників і сторін трасту.

При проведенні правового аналізу змісту норм Модельних правил європейського приватного права [2, с. 502], необхідно виокремити таких суб'єктів як довірчий власник, бенефіціар та помічник трасту, де довірчий власник, є особою що насамперед має намір заснування трастового фонду, тобто є кредитором за основним зобов'язанням. Бенефіціар розглядається у контексті особи, що має право на вигоду згідно трастових умов довірчого управління або фонду. І помічник трасту, це сторона яка уповноважена, за умов трасту, призначати або звільняти довіреного власника або надавати згоду на його відставку [2, с. 502]. Але цей перелік сторін не є вичерпним, багато країн мають додаткові або інші сторони трасту, наприклад, схожими за повноваженнями з помічником можливо назвати спостерігача, якийзначається за дорученням засновника для контролю за довірчим власником.

Цікавим питанням стоїть перед законодавцем, саме які цілі переслідує власник майна, коли застосовує такий правовий інструментарій як траст. Відповідно до прикладів і випадків застосування довіреної власності зарубіжними країнами, можна поділити їх мотиви у використанні на позитивні та негативні наслідки. Прикладом позитивного можна назвати благодійність, спільне володіння майном тощо, а до негативних може відноситися приховування власності від податків, відмивання грошей або приховування доходів завдяки застосуванню правових інструментарієв трасту.

Україна відноситься до країн, що лише досліджують такий правовий інструмент як траст, впроваджуючи поступово певні норми або схожі за правовим змістом елементи до національного законодавства. На основі ЦК України можна розглянути трастоподібні конструкції, так, згідно умов статті 317, власник майна наділяється правом володіння, користування та розпоряджання, а стаття 316 виділяє довірчу власність як особливий

вид права власності, що надає, наприклад, як в статті 1029 управління майном за договором, під яким розуміється надання права управління майном на певний строк однією стороною (установник) до іншої (управителеві), в інтересах установника або третьої сторони (вигодонабувача). При цьому управитель зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном. Поміж цього законодавство приділяє увагу щодо конкретизації сфери управління управителя. Стаття 1033 ЦК України може бути певним аргументом, що траст від довіреної власності в Україні кардинально відрізняється [4], донеобхідно звернути увагу на ч. 1 та 4 щодо заборон, бо саме трастовий інститут в багатьох країнах континентальної правової системи дозволяє відмінно від нашого законодавства, діяльність управителя у підприємницькій сфері, як приклад у Франції, а також зазначений статус вигодонабувача щодо управителя, який присутній в правовій системі США. Англоамериканські законодавці, визнали що управитель і вигодонабувач може бути однією особою.

Будь-які правочини та договори тягнуть за собою певні зобов'язання, і тому право довірчої власності не є виключенням, і в українському законодавстві, що закріплений як один із видів забезпечення виконання обов'язків сторін. Саме ЗК України закріплює, що довірчий власник має певні права та виконує обов'язки власника земельної ділянки з урахуванням умов законодавства. Також довірчому власнику, якщо це зазначено у договорі довірчої власності, надається право передачі земельної ділянки в користування третім особам на праві оренди за певних умов [3].

Згідно всім прикладам застосування правових інструментарієв та конструкцій трасту в континентальній правовій системі, то воно значно відрізняється від обов'язків довірчого власника в Україні, впливаючи саме з причин більш обмежених та вужчих меж прав, дозволених законами.

Виходячи з вищепереліченого, правового аналізу категорії траст та вивчення застосування правових інструментарієв та конструкцій трасту в національному законодавстві України є необхідність, по-перше, виділення та усунення колізійних питань щодо трасту під час міжнародних приватних відносин, треба внести певні положення щодо визначення його поняття та застосування. По-друге, при внесенні змін до ЗУ «Про міжнародне приватне право» треба враховувати національне законодавство, що має норми врегулювання довіреної власності, які відмінні від змісту категорії траст.

Отже, є необхідність подальшого дослідження щодо впровадження правового інституту трасту у його природному, першочерговому вигляді

і структурі, що передбачено англосаксонською правовою системою, або ж доречним буде запозичення його застосування у континентальній правовій системі задля застосування правових інструментаріїв та конструкцій цього правового інституту у межах безпеки і певних структурних правил та його реалізації на практиці.

Список використаних джерел:

1. Convention on the Law Applicable to Trusts and on their Recognition concluded 1 July 1985. URL: <https://assets.hcch.net/docs/8618ed48-e52f-4d5c-93c1-56d58a610cf5.pdf>(дата звернення: 30.04.2023).
2. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition. URL: <https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dfcr.pdf>(дата звернення: 30.04.2023).
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 №2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>(дата звернення: 30.04.2023).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. №435IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>(дата звернення: 30.04.2023).

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Вікторія Валеріївна Панченко

Таміла ТКАЧУК,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
курсант 2 курсу, 2 групи інституту
підготовки юридичних кадрів для
Служби безпеки України

ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

У сучасному суспільстві, залишається проблема захисту прав жертв війни, особливо потребує уваги питання захисту прав дітей, оскільки після повномасштабного збройного вторгнення на територію України,

діти стали найбільш вразливою частиною суспільства. Варто зазначити, що проблема правового статусу дитини під час збройної агресії поєднує в собі ряд певних аспектів, що охоплює окрему категорію дітей, зокрема діти-біженці, діти-сироти, діти розлучені із сім'єю та діти, яких було викрадено.

Міжнародне товариство стурбоване цими питаннями і намагається поліпшити становище дітей не лише в Україні, але й у багатьох регіонах світу.

Конвенцією про права дитини 1989 року [2] передбачається, що держави-учасниці повинні вживати всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

В аспекті захисту дітей відповідно до Конвенції про права дитини 1989 року [2] та Женевської конвенції 1949 року з Додатковими протоколами 1977 року держави зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними, що певною мірою узгоджується з нормами міжнародного гуманітарного права.

На міжнародному рівні забезпечується захист прав дітей низкою міжнародних організаційно-правових механізмів судового та позасудового характеру. Найбільше залучені до захисту прав дітей під час збройного конфлікту на території України структури ООН, такі як, ЮНІСЕФ, Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні і ЮНЕСКО. Варто зазначити, що у 2022 році ЮНІСЕФ створило програму грошової допомоги дітям, які постраждали внаслідок військових дій, кошти на фінансування були виділені урядами Німеччини, Італії, Іспанії, Болгарії, а також програму підтримав Європейський Союз.

Почалося впровадження міжнародного права, що дало розвиток в державній політиці України у сфері охорони дитинства щодо удосконалення нормативно-правової бази. Україна стала учасницею цілого ряду міжнародних договорів в галузі охорони дитинства, наприклад, Європейської конвенції з усиновлення [1], Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення [3], Конвенція про контакт з дітьми [4], Конвенції про юрисдикцію, право, що застосову-

ється, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей [5].

Окрім приєднання до чинних Конвенцій, Україна також взяла участь у розробці нових нормативно-правових актів у рамках сімейного права таких як Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення [7], Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших форм сімейного утримання [8]. Зі свого боку, чинні міжнародні договори полегшують вирішення на міждержавному рівні питань, пов'язаних з опікунством, правовідносинами між батьками й дітьми.

Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей [6]. Україна приєдналася до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 11 січня 2006 року, а чинності Конвенція набула 1 вересня 2006 року, вона встановлює процедуру, яка забезпечує повернення незаконно переміщених або затриманих дітей до країни їхнього постійного проживання. Положення Конвенції поширюються на дітей віком до 16 років, які мешкали в договірній державі безпосередньо перед тим, як були нелегально вивезені за кордон.

На сьогодні багато дітей були нелегально вивезені, так, відповідно до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей [6], її основними завданнями є відновлення status quo шляхом негайного повернення дітей, оскільки тільки органи влади за місцем проживання дитини мають юрисдикцію вирішувати будь-які спори щодо місця проживання та опіки над дитиною. Наведене вказує, що дійсно норми міжнародного права спрямовані на захист прав дітей в умовах збройної агресії.

Отже, зростання кількості порушень щодо прав дитини у воєнний час потребує прийняття нашою країною негайних рішень для зменшення протиправних дій. Україна почала активніше співпрацювати з міжнародними організаціями задля забезпечення захисту прав дітей, виявляти посилену увагу до сімейних справ та охороні дитинства. Національне законодавство також змінюється в умовах сьогодення, а саме, 22 березня 2022 року Постановою КМУ № 349 внесено змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану [9]. Насьогодні Україна докладає зусилля щодо повернення примусово вивезених дітей та покарання причетних до жорстоких злочинів. Хотілось би, щоб ми не зупинилися, а тільки прагнули покращення у нашому суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Європейська Конвенція з усиновлення URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a17#Text (дата звернення 27.04.2023).
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 27.04.2023).
3. Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text (дата звернення 27.04.2023).
4. Конвенція про контакт з дітьми. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_659#Text (дата звернення 27.04.2023).
5. Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002#Text (дата звернення 27.04.2023).
6. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text (дата звернення 27.04.2023).
7. Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення 27.04.2023).
8. Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших форм сімейного утримання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_112#Text (дата звернення 27.04.2023).
9. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 р. № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-p#Text> (дата звернення 27.04.2023).

Науковий керівник: Вікторія Валеріївна Панченко, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Єлизавета БОДРУХІНА,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 3 групи факультету
юстиції

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Захист прав людини є основоположним принципом у діяльності правового механізму держав-членів ЄС. Водночас розвиток концепції щодо захисту прав людини відбувався поступово з урахуванням процесів інтеграції. Окрім того, в Європейському Союзі не існує цілісного механізму, який мав на меті алгоритм щодо захисту прав людини, тому дане питання залишається актуальним для всіх держав-членів Союзу.

Повага та захист прав людини є головним напрямком у діяльності Європейського Союзу. Враховуючи, що формування системи правових норм що забезпечують захист прав людини, відбувалося поступово, тобто ця система має значний потенціал для свого розвитку. Для того, щоб детальніше дослідити дану проблему, треба вказати наступне: на перших етапах своєї діяльності ЄС не приділяв значної уваги питанням захисту прав людини в об'єднанні. Вважалося, що ці питання перебувають поза межами економічної інтеграції, що знайшло своє відображення як у відсутності переліку прав людини в установчих договорах про Європейські Співтовариства, так і в рішеннях Суду ЄС [4]. А також, варто звернути увагу і на те, що Суд Європейського Союзу мав значно звужені повноваження щодо захисту прав людини, якщо порівнювати із теперішнім часом. Окрім того, тривалий час Суд Європейських співтовариств (далі – Суд ЄС) вважав, що включення прав людини до порядку Співтовариства здатне підірвати процес утвердження його примату над національним правом держав-членів [2].

Тобто наразі не має утвердженого механізму в аспекті захисту прав людини, а це може привести до того, що громадяни Євросоюзу не мають повноцінної можливості щодо захисту власних прав.

Однак, зважаючи на те, що Європейський Союз не має власної компетенції, окрім тієї, що безпосередньо закріплена за країнами. То розвиток правового захисту прав людини поступово почав закріплюватися в установчих договорах, що сприяло розвитку даної концепції захисту.

Безумовно, це стаття 21 Договору про Європейський Союз наголошує на рішучості ЄС щодо заохочення прав людини та демократії у всіх її зовнішніх виявах. А також набрання законної сили Хартії основних прав ЄС, і перспектива ухвалення в ЄС юрисдикції Європейського суду з прав людини шляхом приєднання до Європейської конвенції з прав людини, ще раз підкреслює прихильність ЄС в галузі прав людини в усіх сферах.

Крім того, особливий статус у праві ЄС має Хартія ЄС основних прав 2007 р [3]. Яка вміщує розгорнутий перелік основних прав і свобод, які визнаються за кожною особою, що має місце знаходження на території Євросоюзу, й охоплює громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права.

Проте, у разі захисту порушених прав, виникає потреба у зверненні до Суду ЄС, однак законодавець не створив спеціальні процедури, в результаті яких захист прав людини здійснюється в рамках системи позовів, розроблених для абсолютно інших напрямків діяльності. Очевидно, що механізм моніторингу та захисту прав людини в рамках Європейського Союзу потребує реформування. необхідний якісно новий підхід до розгляду скарг індивідів на порушення їхніх прав з боку інститутів і органів Європейського Союзу, а також з боку держав-членів в частині імплементації та застосування норм наднаціонального характеру [1, с. 250–252].

Як висновок, треба зазначити наступне, що громадяни більшості країн – членів Європейського Союзу, залишаються абсолютно незахисними, внаслідок відсутності з боку правової системи спеціальних механізмів, щоб сприяли ефективному розгляду справи та захисту прав та інтересів особи.

Проте, урахувуючи розвиток суспільства, повноцінне утвердження алгоритмів, закріплених нормативно може сприяти розробці механізмів щодо захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Аббакумова Д. В. Щодо контрольних механізмів захисту прав людини в межах Ради Європи / Д. В. Аббакумова // Актуальні проблеми сучас-

ного міжнародного права :зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар. – прав. читань, присвяч. пам’яті проф;

2. Див.: Капустин А. Я. Европейский Союз: интеграция и право. – М., 2000. – С. 274–275;
3. Інтернет-ресурс: ЄС на захисті прав людини. URL: <http://yur-gazeta.com>;
4. Інтернет-ресурс: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/17190/1/154-158.pdf>

Науковий керівник: професорка, докторка юридичних наук, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Тетяна Комарова

Євгеній ВАСИЩЕВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 3 групи факультету
юстиції

КРИТЕРІЇ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНИ

Дана тема є завжди актуальною у праві Європейського Союзу, особливо для тих країн, які ще не вступили у ЄС. З 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство до Європейського Союзу, тому розгляд критерій вступу до нього став дуже нагальним у наш час. Обравши європейський шлях, наша країна повинна розуміти, що це втілення всіх принципів, прав, зобов’язань та свобод, які існують у даному Союзі. Таким чином, дослідженням роботи буде аналіз Копенгагенських критерій, котрі передбачають вимоги вступу до ЄС.

Проаналізувавши нормативно-правові акти, які регулюють питання пов’язані з Копенгагенськими положеннями, то для вступу у Європейський Союз висуваються такі критерії: політичні, економічні та членські. Політичні критерії передбачають, що держава повинна забезпечити стабільність інститутів, які гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини, захист прав національних меншин тощо. Економічні критерії визначають, встановлення дієвої ринкової економіки, здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС. Членські критерії зобов’язують, що країна повинна брати на себе

суворий обв'язок по дотриманню завдань політичного, економічного, валютного союзу [2]. Отже, це є важливі критерії, які висуваються Європейським Союзом для того, аби набути членство. Деякі вчені називають їх юридичним вимогами вступу до ЄС, але вони не є єдиними.

На даний час, Україна вже виконала більшість політичних критерій, які висуваються Європейським Союзом. Встановивши у Конституції демократичні та незалежні органи влади, ратифікувавши положення міжнародних норм, затвердивши обов'язковість рішень ЄСПЛ, привівши до ладу виборчий процес та інше, ми змогли пришвидшити процес входу до ЄС. Згідно дослідженню авторитетних джерел, Україна вже виконала 89% покладених на неї політичних критерій, але існують зобов'язання, які ще варто вирішити. Однією із проблем є боротьба з корупцією, так як за 2022 рік ми отримали лише 33 бали, якщо порівнювати з іншими державами, котрі входять до ЄС, то вони в середньому мають показник 50 і більше балів, щоб підвищити дані цифри, потрібно проводити нові антикорупційні реформи, які збільшать впливовість Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції, Вищого антикорупційного суду, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури тощо. Також міжнародні партнери вимагають від нас, зростання заходів дотримання прав та свобод людини, які затвердженні нормативно-правовими актами [3]. Таким чином, держава показала, що вона вже виконала більшість зобов'язань, котрі були перед нею поставлені, для того, аби вступити до Європейського Союзу, але проблеми в антикорупційному секторі та забезпеченні прав людини не дають на 100% реалізувати політичний критерій. Ось тому, Україна зараз не є членом ЄС, однак у нас є час та натхнення, щоб виправити ці помилки і вже незабаром стати частинкою Європейського Союзу.

Аналізуючи питання виконання економічних критерій, нажаль Україна тут має нижче показник порівняно з політичним, за оцінкою авторитетних джерел в цілому він складає десь 75%. Гарні показники ми маємо у торгівлі, підприємницькій діяльності, оподаткуванні тощо, але не високий процент ефективності є у фінансовій сфері та контролю за ним, тому це заважає успішній роботі економічного сектору на рівні країн ЄС [3]. Отже, досягши успіху в окремих галузях, варто сконцентрувати свою увагу на прогресі функціонуванні ринкової економіки, включаючи фінансовий моніторинг та контроль, завдяки чому Україна

зможе витримати тиск конкуренції і ринкових сил в ЄС, а також досягнути виконання економічного критерію на 100%.

Важливою вимогою, яку висувають Копенгагенські критерії є втілення у законодавства національних держав «*acquis communautaire*». Цей принцип зобов'язує вчинити такі дії. 1) Втілення правової системи ЄС у національні нормативно-правові акти з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції і внутрішніх справ. 2) Застосування первинного та вторинного законодавства Європейського Союзу. 3) Приділяється належна увага прецедентному праву Суду ЄС й імплементаційним заходам Єврокомісії [4]. Тобто, «*acquis communautaire*» є головним критерієм втілення держав на шляху до членства в Європейській Союз, так як він має обов'язковий характер застосування у всіх країнах ЄС.

Для виконання «*acquis communautaire*» представники ЄС зазначили, що Україні варто провести ряд реформ, а саме: ухвалити закон, який буде регулювати нову процедуру відбору суддів КСУ; завершити перевірку на доброчесність кандидатів до Вищої ради правосуддя; затвердити план реформування правоохоронного сектору та інші. Якщо говорити про виконанні завдання, які перед нами ставили, то нещодавно було призначено нового директора САП, а це є одним із завдань «*acquis communautaire*», котре ставив нам Євросоюз. Таким чином, отримавши в 2022 році перелік зобов'язань, які має виконати Україна, щоб вступити до ЄС, то саме від швидкості і ефективності виконання цих умов буде залежати, а коли саме наша країна на буде членство в Європейському Союзі.

У статті 49 Договору про ЄС передбачений географічний критерій, як одна із вимог входження до Європейського Союзу. Якщо розглядати сучасні вимоги до цього положення, то воно є не обов'язковим та не має великого впливу на рішення, але країна, яка хоче вступити до ЄС повинна усвідомлювати, що вона є частиною «європейської ідентичності». Науковці зазначають, що термін «європейська ідентичність» включає у себе: соціальний, історичний, лінгвістичний та культурний критерій. Яскравим прикладом не обов'язковості географічного критерію є входження до Європейського Союзу Кіпру та Мальти, яких обрали не за географічною ознакою, а за «європейською ідентичністю», котра включала схожість культури та соціального критерію з європейськими країнами, тому територіальна неузгодженість не є перепорою до вступу у ЄС [1]. Отже, на даний час більш впливовим та значимим є критерій «європейської ідентич-

ності», якому Україна повністю відповідає, так як наші культурні та соціальні звички тісно пов'язані з європейськими, про це говорить спільна історія та менталітет. Якщо говорити про географічний критерій, то Україна теж повністю йому відповідає, так як знаходиться у центрі Європи.

Підбиваючи підсумки цієї роботи треба наголосити, що Копенгагенські критерії є тими вимогами, яким повинна відповідати держава, котра прагне вступити до ЄС. Якщо говорити про загально обов'язкові критерії, то це «*acquis communautaire*» та політичний, без яких членство в Європейському Союзі неможливе, а ось інші критерії вони мають додатковий характер, котрі є бонусом у прийнятті позитивного рішення, щодо входження у ЄС. Тому Україна набувши статус кандидата члена до Європейського Союзу, повинна чітко та якісно втілити «*acquis communautaire*», політичний та інші додаткові критерії, які суттєво збільшать та прискорять шанси на вступ до ЄС України. Отже, наша держава виконала і відповідає повністю «європейській ідентичності» та географічному критерію, але для набуття членства в Європейській Союз цього недостатньо, потрібно на 100% виконати «*acquis communautaire*» і політичний критерій, а також максимально повністю наблизити до втілення економічний критерій, виконавши всі ці вимоги, тоді Україна зможе повністю набути членство у ЄС.

Список використаних джерел:

1. Загребельна І. Визначення «європейської» країни в умовах географічного критерію членства в ЄС. Підприємство, господарство і право. 2019. № 12. С. 348–351.
2. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм: наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 16.03.2005 р. № 62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-05#Text>.
3. Пульс угоди: моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди. URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/current-progress> (дата звернення: 07.05.2023).
4. Трихліб К. О. Зміст та обсяг *acquis communautaire*: Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ: КНУ, 2018. С. 84–87.

Науковий керівник: професорка, д. ю. н., кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Комарова Тетяна В'ячеславівна.

Борис ВИХРИСТЕНКО,
Київський Національний Університет
імені Тараса Шевченка,
студент 1 курсу магістратури, 7 групи,
Навчально-наукового Інституту Права

ОГЛЯД ПЕРСПЕКТИВ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В ЄС

Державне регулювання діяльності, пов'язаної з віртуальними активами набрало особливої популярності за останні роки, адже разом із розширенням сфер їх використання з'явилися нові проблеми, зокрема шахрайство та обман інвесторів, та нові питання та виклики в контексті оподаткування повноцінної інтеграції віртуальних активів в цивільний оборот.

Наразі, державне регулювання діяльності у сфері віртуальних активів в ЄС є неконсистентним, так як за винятком законодавства у сфері протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом та фінансуванню тероризму, на рівні законодавства ЄС питання не є врегульованим. Окремі країни ЄС впровадили законодавство що покликано регулювати віртуальні активи на національному рівні, втім підходи значно відрізняються. Так, наприклад, законодавство Литви та Естонії розглядає віртуальні активи тільки в контексті AML, та не врегульовує цивільно-правові та податкові аспекти на законодавчому рівні, в той час як законодавство Мальти встановлює ґрунтовний та комплексний підхід. Такі невідповідності призводять до того, що через суперечності в визначенні, цивільно-правовому статусі та оподаткуванні віртуальних активів транс-кордонна діяльність з віртуальними активами наразі ускладнена навіть всередині ЄС. При цьому, регуляція ЄС щодо фінансових послуг (зокрема платіжних) передбачає прості та прозорі шляхи для здійснення транскордонної діяльності, задля розвитку внутрішнього ринку.

З метою приведення регулювання до спільного знаменника та уніфікації законодавства Європейським Парламентом 20 квітня 2023 року було прийнято директиву «Markets in Crypto Assets» (MiCA). Директива запроваджує єдиний підхід до визначення та класифікації віртуальних активів, регулювання діяльності, ліцензування та захисту прав споживачів та інвесторів.

Так, класифікація віртуальних активів має велике значення в контексті регулювання, адже часто, віртуальні активи виступають лише «оболонкою» для традиційних активів з особливим регуляторним статусом – наприклад цінних паперів чи грошових коштів. Наразі, світові тенденції в регуляторних підходах здебільшого сходяться на «technology-agnostic» підході – регулювання віртуальних активів відповідно до їх призначення та сутності базового активу, а не технологічної «оболонки» активу. МіСА здебільшого притримується саме такого підходу, та визначає наступні види віртуальних активів:

- Токен, прив'язаний до активу (asset-referenced token) – віртуальні активи, що заявлені емітентом як такі, ціна яких відповідає певному активу (за виключенням однієї конкретної валюти), в тому числі іншого віртуального активу чи їх набору;
- Електронно-грошовий токен (electronic money token) – віртуальні активи, що заявлені емітентом як такі, ціна яких відповідає конкретній валюті, та які призначені для використання як платіжний засіб.
- Утилітарний токен (utility token) – віртуальний актив, що надає доступ до певних товарів та послуг, та що приймається до оплати виключно емітентом такого токена. Ці визначення відходять від відносно розповсюдженого поділу віртуальних активів на забезпечені та незабезпечені (що застосовується, наприклад в законодавстві України та Казахстану). Це має на меті захист прав роздрібних інвесторів та споживачів, адже фокусується саме на публічному позиціонуванні віртуальних активів.

Окрім визначення термінів у сфері віртуальних активів, МіСА також визначає основні напрямки регуляторних вимог до учасників ринку віртуальних активів. Так, зокрема, визначаються вимоги щодо емітентів віртуальних активів, їх реєстрація, окремі вимоги для емітентів електронно-грошових токенів, тощо. Випуск електронно-грошових токенів дозволяється лише юридичним особам, що мають ліцензію ЕМІ (установи електронних грошей), адже електронно-грошові токени мають значну кількість ознак електронних грошей. Також встановлюються окремий статус «значного токена, прив'язаного до активу», що визначається в залежності від показників загального обороту та капіталізації, та накладає на емітентів додаткові зобов'язання, направлені на забезпечення монетарної стабільності в евразоні.

Одним з найважливіших нововведень МіСА є уніфікація статусу надавача послуг у сфері віртуальних активів (CASP – Crypto Asset Service

Provider). Так, наразі в країнах ЄС є багато підходів та визначень таких осіб, зокрема «VASP» (надавач послуг у сфері віртуальних активів) в Литві та Естонії, «CASP» (надавач послуг у сфері крипто-активів) на Кіпрі, «DASP» (надавач послуг у сфері цифрових активів) у Франції та VFA Service Provider (надавач послуг у сфері віртуальних фінансових активів) на Мальті. Окрім різниць у визначенні та назві, ці статуси становлять як ліцензійні режими (VFA Service provider) так і автодекларативні статуси (VASP), та мають значні розбіжності в переліку дозволеної діяльності. МіСА уніфікує статус надавача послуг, вимоги для отримання ліцензії та перелік дозволених видів діяльності і дозволяє суб'єктам господарювання вести діяльність на більш передбачуваному та консистентному об'єднаному ринку ЄС.

Отже, МіСА є центральним законодавчим актом у сфері віртуальних активів, що дозволяє країнам ЄС розбудовувати законодавство у сфері, спираючись на спільний та стабільний термінологічний апарат. Наразі, оподаткування віртуальних активів залишається одним з найважливіших законотворчих питань. Майже у всіх країнах ЄС є певні позиції податкових органів щодо обліку та оподаткування віртуальних активів, але так як вони існують в ізоляції від централізованого регулювання, поширеним є використання особливостей окремих типів віртуальних активів, для уникнення від оподаткування. З уведенням МіСА в дію, та в контексті існуючих напрацювань, вбачається така, найбільш ймовірна, логіка оподаткування віртуальних активів:

- Операції з токенами, що прив'язані до активу повинні оподатковуватися відповідно до режиму оподаткування базового активу. Тобто, так як частіше за все такі токени є прив'язаними до цінних паперів, найбільш ймовірним буде застосування оподаткування капітальних доходів за такими віртуальними активами.

- Операції з електронно-грошовими токенами повинні оподатковуватися так само як операції із застосуванням національних валют або електронних грошей, так як визначною особливістю цього типу віртуальних активів є їх становище як аналога національної валюти.

- Операції з утилітарними токенами повинні оподатковуватися як операції щодо продажу товарів чи послуг до яких такі віртуальні активи надають доступ, адже відповідно до визначення МіСА такі токени за своєю сутністю є аналогом передплати за товар чи послугу. Варто зазначити, що МіСА оминає визначення та регулювання повністю

децентралізованих віртуальних активів, що не є прив'язаними до інших активів чи грошей та не надають доступ до товарів чи послуг, таких як Bitcoin чи Ethereum. Отже, питання щодо оподаткування таких віртуальних активів залишається невизначеним через відсутність регуляторного статусу. Втім, вже наявна певна правова база: Європейський Суд своїм рішенням визначив що такі віртуальні активи повинні розглядатися як платіжний засіб для цілей ПДВ, а Комісія з цінних паперів США (SEC) наразі притримується позиції що такі віртуальні активи мають ознаки цінних паперів, застосовуючи «Тест Хоуї».

Отже, з огляду на викладене вище, можна зробити висновок що MiCA є значним поштовхом в розвитку сфери віртуальних активів в ЄС та у введенні віртуальних активів у загальне правове поле. Наявність регулювання визначає як безпосередні аспекти діяльності у сфері віртуальних активів, так і дозволяє законодавцям ґрунтуватися на стабільній базі для впровадження законодавства щодо віртуальних активів у сферах цивільного права, оподаткування, корпоративного права, тощо.

Список використаних джерел:

1. Ellul, J., Galea, J., Ganado, M. та інші, Regulating Blockchain, DLT and Smart Contracts: a technology regulator's perspective. // ERA Forum. – 2020. – № 21. – с. 209–220.
2. Цукан С. В. Нормативно-правові засади державного регулювання обороту віртуальних активів: теоретичний аспект. // Матеріали науково-практичного круглого столу, 27 січня 2023р., Суми, Сумський державний університет – 2023 – с. 140–144.
3. Хатнюк Н. С., Побіянська Н. Б., Роль класифікації віртуальних активів у цивільному обороті: європейський досвід. // «Європейські Перспективи» науково-практичний журнал. – 2023. – № 1. – с. 158–165.
4. Мельниченко, О. В., Новак, О. С. Фоміна, О. В., Проблеми та перспективи розвитку оподаткування операцій з криптовалютами. // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2022. – № 3 – с. 28–33.
5. Самсін Р. І, Недоліки законодавчих ініціатив з оподаткування операцій з віртуальними активами. // Академічні візії. – 2022. – № 15
6. Пропозиція щодо регуляції Європейського парламенту та Ради ЄС про ринки криптоактивів / Європейський Парламент – Режим доступу: EUR-Lex – 52020PC0593 – EN – EUR-Lex

7. Директива (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму / Європейський Парламент – Режим доступу: EUR-Lex – 32015L0849 – EN – EUR-Lex
8. Директива (ЄС) 2015/2366 Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку / Європейський Парламент – Режим доступу: EUR-Lex – 32015L2366 – EN – EUR-Lex
9. Закон Республіки Литва «Про протидію відмиванню коштів та фінансуванню тероризму» / Сейм Республіки Литва – Режим доступу: Just a moment...
10. Закон Естонської Республіки «Про протидію відмиванню коштів та фінансуванню тероризму» / Рійгікогу, Парламент Естонської Республіки – Режим доступу: Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act – Riigi Teataja
11. Закон Республіки Мальта «Про віртуальні фінансові активи» / Парламент Республіки Мальта – Режим доступу: <https://www.mfsa.mt/wp-content/uploads/2018/12/fintech-main-legislation.pdf>
12. Закон України «Про віртуальні активи» № 2071-IX / Верховна Рада України – Режим доступу: Про віртуальні активи | від 17.02.2022 № 2074-IX
13. Закон Республіки Казахстан «Про інформатизацію» / Парламент Республіки Казахстан – Режим доступу: Закон Республики Казахстан от 24 ноября 2015 года № 418-V «Об информатизации» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2023 г.)
14. Позиція Податкової інспекції Республіки Литва щодо оподаткування первинної пропозиції віртуальних активів – Режим доступу: Just a moment...
15. Рішення Європейського Суду у справі C-264/14 – Режим доступу: EUR-Lex – 62014CJ0264 – EN – EUR-Lex
16. Позовна заява Комісії з цінних паперів США у справі 1:22-cv-10501 / Окружний суд південного округу штату Нью-Йорк, США – Режим доступу: <https://www.sec.gov/litigation/complaints/2022/comp-pr2022-219.pdf>

Науковий керівник: асистент кафедри фінансового права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філософії в галузі права (PhD) Житник Юлія Валеріївна

Дарія ГОШТУК,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, студентка
3 курсу, 1 групи факультету юстиції

РОЗВИТОК ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ГАЛУЗІ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Підґрунтям для будь-яких партнерських відносин є узгодження спільних перспектив, які зазвичай детально проєктуються в стратегіях майбутньої співпраці. В особливості, відносини Україна – ЄС в прогресивному напрямку відновлювальної енергетики зародилися на досвіді попередніх відносин в галузі енергетики. Так, окресливши план спільних дій з метою зміцнення енергетичної безпеки та збільшення енергоефективності, відповідно до положень статті 19 Договору до Енергетичної Хартії сторони прагнуть ефективно мінімізувати шкідливий екологічний вплив від операцій в рамках енергетичного циклу [1]. До того ж, у статті 338 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію між Україною та ЄС) закріплено курс на співробітництво у сфері розвитку відновлювальної енергетики й використання альтернативних видів енергії, що відповідає принципам сталого розвитку [2]. Відтак, Україна і Європейський Союз (ЄС) спільно вибудовують «світле» та «чисте» майбутнє на засадах охорони довкілля.

Традиційно, для дієвого виконання довгострокових та короткострокових цілей, в рамках співпраці Україна зобов'язується вдосконалити законодавство, в основному шляхом перейняття правового здобутку ЄС в галузі альтернативної енергії. Проте, винятково у сукупності із реальною спроможністю виконати взяті на себе зобов'язання, модернізація законодавства виступає ефективним засобом імплементації стратегій. Тим не менше, за висновками Європейської Комісії, опублікованими в звіті про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, станом на кінець лютого 2023 року Україна досягла помітного прогресу, за який отримала найвищий показник готовності у секторі «Енергетика» (4 – хороший рівень підготовки) [3]. Європейська Комісія зазначила, що укра-

їнське законодавство значною мірою узгоджено з вимогами ЄС у сфері екодизайну і енергомаркування, крім того, зауважила й на успіхах України в сфері відновлювальної енергії, зокрема в стимулюванні виробництва біометану.

Наразі, Європейський Союз продовжує підтримувати Україну на шляху до синхронізації її правового регулювання, передає свій успішний досвід переходу на відновлювальні джерела енергії та зміцнення енергетичної безпеки Європи, водночас фінансово підтримує прискорення енергетичного розвитку України.

Приміром, навіть під час війни, коли центральною ціллю країни-агресора стало виснаження та повне знищення енергетичного сектору України, а збитки від пошкоджень в електроенергетичній, газовій та тепловій інфраструктурі сягнули цифри понад \$10 млрд (за оцінкою Програми розвитку ООН (ПРООН) та Світового банку [4]), ЄС підтвердив свій демократичний вектор й посилив допомогу, певно, у найбільше вразливій сфері сьогодення України – енергетиці. Так, у відповідь на тривалий газовий шантаж, блокування поставок викопного палива та через, що істотно, усвідомлення спрямування доходу від імпорту російського газу та нафти на вбивства й руйнування в Україні, Європейська Комісія представила план REPowerEU, де визначила головне завдання – суттєво зменшити залежність від енергоносіїв рф. Відповідно, вибір альтернативи очевидний – це «зелена» енергія, виробництво якої порівняно є найдешевшим і найчистішим способом позбутися «російського енерготягара». Та окрім перспективи чистого майбутнього для Європи, ініціатива Європейського Союзу робить глобальний внесок у відбудову зруйнованих критичних об'єктів енергетики, а також у «зелене» відновлення енергетичного сектору України. Відтак, Європейська Комісія підтвердила підготовку нового плану ініціативи REPowerUkraine та запропонувала фінансову і технічну допомогу на шляху до будівництва нового майбутнього України разом з ЄС [5].

У підсумку, відносини між Україною та ЄС у сфері відновлювальної енергії мають значний потенціал для подальшого розвитку. Україна непохитно зробила свій європейський вибір та, очевидно, рухається в напрямку сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї: ратифіковано Законом № 89/98-ВР від 06.02.98 р. Дата оновлення: 24.01.2023 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_056#Text (дата звернення: 03.05.2023).

2. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1678-18> (дата звернення: 03.05.2023).
3. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2022 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf (дата звернення: 03.05.2023).
4. UNDP. Ukraine Energy Damage Assessment: Executive Summary. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/ukraine-energy-damage-assessment> (дата звернення: 03.05.2023).
5. REPowerEU: affordable, secure and sustainable energy for Europe. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en (дата звернення: 03.05.2023).

Науковий керівник: К. С. Шалупня, асистентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Аліна ІСІЧЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 6 групи факультету
юстиції

ОСОБЛИВОСТІ ТА ОСНОВНІ ЗАСАДИ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ефективне функціонування системи правосуддя є правовою основою будь-якого демократичного утворення. Надійним прикладом системи демократичної інтеграції є Європейський Союз (далі – ЄС), який являє собою організацію, покликану дбати насамперед не про інтереси урядів, а про інтереси держав Європи. Тому однією з основ функціонування ЄС є його судова система.

Важливим завданням судової системи ЄС стало забезпечення безконфліктної взаємодії між нормами його права і внутрішнім законодавством держав-членів як передумови нормального функціонування правових та організаційних механізмів європейської інтеграції. Таким чином, виникає необхідність дослідження особливостей та основних засад судової системи Європейського Союзу. Це дасть комплексне розуміння ролі Суду ЄС у світовій спільноті.

Дане питання висвітлювали у своїх дослідженнях такі вчені, як Т. В. Комарова, І. В. Яковюк, Л. Л. Грицаєнко, М. С. Буклат, В. Т. Нор, І. В. Камінська, Л. Л. Прокопенко та інші. Проте, незважаючи на велику кількість напрацювань, тема особливостей судової системи Європейського Союзу залишається актуальною та потребує подальших досліджень. Вивчаючи судову систему ЄС, слід зазначити, що інституційна система ЄС є унікальною, оскільки вона не схожа на систему класичних міжнародних організацій чи влади в державах-членах.

Варто зауважити, що судова система ЄС є досить складною за своїм розумінням, адже в ході дослідження можуть виникати певні термінологічні розбіжності. А саме, такі розбіжності виникають із визначенням понять «Суду ЄС» та «Суду Справедливості», що входять до структури даної судової системи.

У цьому контексті Суд Європейського Союзу слід визначати як комплексне поняття, що представляє єдину систему рівних судових органів ЄС, що має фундаментальне значення для системи правосуддя та діяльності Європейського Союзу та має істотний вплив на розвиток усієї правової системи [1, с. 84].

Досліджуючи структуру судової системи Європейського Союзу, варто підкреслити, що на сьогодні термін «Суд Європейського Союзу» використовується для позначення чинної правової системи ЄС. І в нього вже входять Суд Справедливості і Загальний Суд. Їхня діяльність здійснюється відповідно до Статуту суду ЄС, Регламенту суду Справедливості, Регламенту Загального суду та інших установчих актів.

Постає необхідність співвідношення структур кожного із судів. Т. В. Комарова зауважує, що структури Суду Справедливості та Загального суду мають певну схожість, але перший завжди засідає колективно, а другий може вирішувати справи лише одним суддею [2, с. 103]. Це, в свою чергу, вказує на різнобічність функцій та цілей цих установ.

Загалом, Суд ЄС виконує функції касаційного, конституційного і частково адміністративного судів. М. С. Буклат акцентує увагу на тому,

що роль Суду Справедливості полягає в тому, щоб забезпечити дотримання законодавства ЄС у його тлумаченні та застосуванні державами-членами. Тому, до його функцій належать контроль законності актів інституцій Європейського Союзу, забезпечення дотримання зобов'язань держав-членів згідно з договорами ЄС тощо. У той же час Загальний суд займається судовими процесами щодо державної допомоги, торгівлі, сільського господарства, товарних знаків тощо [3, с. 20].

Щодо особливості судової системи Європейського Союзу, І. В. Яковюк зазначає, що вона побудована таким чином, щоб мати змогу реалізовувати низку своїх повноважень належним чином. Згідно цього, Суд Справедливості не є головним органом порівняно із Загальним судом і спеціалізованими палатами, адже кожна з них має відповідний внесок у розвиток правового порядку Союзу. Перш за все, правова система ЄС зосереджена на окремих особах, а не на державах-членах. Крім того, Суд Європейського Союзу також може діяти як міжнародний арбітражний суд [4, 85]. Дослідивши особливості судової системи Європейського Союзу було визначено її структуру, згідно якої Суд Європейського Союзу здійснює свою діяльність комплексно, із визначенням повноважень для кожної ланки структури окремо.

Щодо основних засад судової системи Суду ЄС, варто зазначити, що взаємовідносини даного суду і національних конституційних судів будуються на принципах поваги та захисту національних конституцій. Крім цього, судочинство ЄС здійснюється на засадах пропорційності, інституційної рівноваги, перестороги та запобігання. Варто відмітити, що особливою рисою судової системи ЄС є наявність процесуальних принципів, до яких належать *lex specialis derogat legi generali*, *lex posterior derogat legi priori*. Також, не менш важливе значення мають принципи тлумачення правових норм, такі як *ut res magis valeat quam pereat* та інші [2, с. 74].

Отже, судовою системою Європейського Союзу є система судових органів, до яких належать Суд Справедливості та Загальний суд, які мають рівнозначну силу у своїй діяльності, здійснюють свої функції на засадах поваги та захисту національних конституцій та інших процесуальних принципах, що притаманні судочинству ЄС. Важливо зазначити, що практика функціонування судової системи Європейського Союзу з розвитком суспільних відносин набуває все нових викликів, що зумовлює посилення уваги на правову діяльність держав-членів Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Камінська І. В. Судова система ЄС: гносеологічні засади функціонування та розвитку. Часопис Київського університету права. 2020. № 1. С. 47–53.
2. Комарова Т. В. Організація судової системи Європейського Союзу. Вісник Національної академії правових наук України. 2018. Т. 25. № 1. С. 79–96.
3. Буклат М. С. Теоретико-правові засади судової влади: сучасний концепт : дис. ... д-ра юр. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 444 с.
4. Яковюк І. В. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу : монографія І. В. Яковюк, Т. М. Анакіна, О. Я. Трагнюк, Т. В. Комарова. Київ : Ред. журн. «Право України», 2020. 208 с.

Науковий керівник: асистентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Катерина Шалупня

Поліна КРАВЦОВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 групи 3 курсу, факультету
юстиції

ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Для того, щоб аналізувати конкретний правовий статус (наприклад, конкретної групи осіб) ми маємо зазначити, що означає саме це поняття по собі.

З цього приводу можна зазначити, що існують різні види правового статусу людини (загальний, спеціальний, громадянина, іноземця, особи без громадянства, тощо). У контексті даної роботи слід звернути увагу саме на визначення правового статусу громадянина.

Отже, правовий статус громадянина передбачає, по-перше, наявність у особи громадянства, що обумовлює правовий статус особи в суспільстві тієї чи іншої держави. Наявність громадянства тісно пов'язана з наявністю певного каталогу прав, зокрема, політичних, який не притаманний, наприклад, особам, які мають інший статус, ніж громадянство.

З огляду на це, слід сказати, що наявність правового статусу громадянина в Європейському Союзі є наслідком запровадження самого по собі інститут громадянства Європейського Союзу. Так, цей інститут з'явився в Європейському Союзі в 1992 році з прийняттям Маастрихтського договору. Поява цього статусу є логічним продовженням політики цього наднаціонального утворення, яка передбачає підвищену увагу до захисту прав і свобод людини, тому не випадково в Договорі про Європейський Союз сказано, що даний інститут був впроваджений як засіб захисту прав і свобод людини та інтересів громадян держав-членів Європейського Союзу (ст. 2).

Слід зауважити, що загальноприйняте визначення «громадянства» застосовувати до «громадянства Європейського Союзу» є недоцільним, оскільки дане утворення (ЄС) є наднаціональним. Отже, визначити це поняття можна виходячи з фактичного становища громадянина в ЄС, процедури набуття громадянства, умов його набуття. Тому, використовуючи, зокрема, положення Договору про функціонування Європейського Союзу, можна сказати, що громадянство ЄС має кожен, хто має громадянство хоча б однієї з держав – членів цього утворення. Причому, воно не заміняє національного громадянства і це логічно, оскільки громадянство Європейського Союзу, не може виконувати функцію національного, тому втрата останнього значно звузила б правосуб'єктність осіб. Тобто, можна сказати, що громадянство Європейського Союзу має субсидіарний характер.

Наявність громадянства Європейського Союзу передбачає наявність у особи, що його має певного каталогу прав, що пов'язанні з функціонуванням цього утворення. В Маастрихтському договорі наявний каталог прав, що пов'язаний з інститутом громадянства і формує правовий статус громадянина Європейського Союзу (ст. 18–21).

Так, громадяни Європейського Союзу мають право на безперешкодне пересування в межах території Європейського Союзу, а також мають право на постійне проживання в межах держави – члена цього утворення. Також, передбачається таке право, що має більш політичну природу, на якій уже ставився акцент, а саме – обирати і бути обраним у Європейський Парламент і в місцеві органи влади в тій державі, де вони постійно проживають. А також громадяни ЄС мають право: користуватися на території третіх країн дипломатичним захистом держав – членів ЄС, на звернення з петиціями в Європейський парламент або до Омбудсмену Співтовариства, тощо.

Отже, як висновок, можна зазначити, що громадянство Європейського Союзу надає особам якісно нових прав, пов'язаних з функціонуванням самого утворення і його політики. Тобто, воно дає можливість таким особам впливати на політичні, індивідуальні рішення Європейського Союзу і його органів, що співвідноситься з концепцією захисту прав і свобод осіб, а тому, допомагає запобігти свавілля і підвищує загальний рівень демократії в Європейському Союзі.

Список використаних джерел:

1. Андрусевич Н. І. Історія розвитку громадянства Європейського Союзу // Держава і право. Вип. 13. – 2001. – С. 493–497.
2. Договор о Европейском Сообществе // Европейское право: Учебник / Под общ. ред. Л. М. Энтина. – М., 2002. – С. 561–563.
3. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу: Навчальний посібник. – К.: К. І. С., 2004. – С. 260.
4. Шелудченкова А. С. Міжнародно-правовий статус Європейського Союзу: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / Шелудченкова Аліна Сергіївна; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2012. – С. 19.
5. Шульга А. М. Правовий статус особистості, його види. Право і безпека. 2012. №2(44). – С.19–22.

Науковий керівник: професорка права Європейського Союзу, докторка юридичних наук – Комарова Тетяна В'ячеславівна.

Олександра САВЕНКО,
Національний юридичний університет
Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 4 групи факультету
адвокатури

ПРОЦЕДУРА «DISCOVERY» В ІРЛАНДСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

В умовах сьогодення можна побачити посилення діяльності органів державної влади у напрямку вступу України до Європейського Союзу. Велика частина цієї роботи проводиться саме в законодавчій сфері,

оскільки необхідно впровадити значну кількість нормативно-правових актів у нашу систему права, які б відповідали основним принципам і заходам правової системи Європейського Союзу. Дослідження закордонних правових інститутів дасть змогу більш детально розглянути законодавство країн, що вже є членами Європейського Союзу, для того щоб розробити основні напрямки вдосконалення національного законодавства. Більш докладно хотілося б зупинитися на одному з інститутів процесуального права в ірландському законодавстві під назвою *discovery*.

Буквально термін *discovery* перекладається як «процедура відкриття». Такий буквальний переклад не розкриває всю суть даної процедури. По суті *discovery* є процедурою витребування доказів у іншої сторони до судового розгляду справи. В українському процесуальному законодавстві є схожа процедура по витребуванню доказів у іншої сторони. Проте ці дві процедури мають як спільні риси так і розбіжності.

Відповідно до ст. 84 Цивільно процесуального кодексу України, учасник справи, у разі неможливості самостійно надати докази вправі подати клопотання про витребування доказів судом. Таке клопотання подається в певний строк: позивачем – разом з поданням позовної заяви, відповідачем – разом з поданням відзиву, третьою особою – разом з поданням письмових пояснень третьої особи.

У клопотанні ми зазначаємо який доказ витребуємо, яку обставину він може підтвердити, зазначаємо підстави, що цей доказ у цієї особи і надаємо докази підтвердження того, що не можемо самостійно його отримати (це може бути відмова особи, наприклад, банки не надають відомості про іншу особу, посилаючись на банківську таємницю тощо). Якщо є підстави, суд задовольняє таке клопотання, постановляє ухвалу про витребування доказів і зобов'язує цю особу у певний строк надати ці докази.

Схожим між витребуванням доказів та *discovery* є те, що обидві процедури полягають у витребуванні доказів в іншої сторони, що проходить на стадії, коли позивач звернувся до суду, але ще не відбулося судового засідання.

Головною відмінністю є те, що клопотання про витребування доказів ми подаємо до суду, а у випадку з *discovery*, ми надсилаємо запит щодо надання доказів безпосередньо до іншої сторони спору. Далі вже в добровільному порядку сторони намагаються домовитися про відповідні документи, або інші докази, що необхідно витребувати. Важливо зазна-

чити, якщо сторони не домовилися про добровільне надання документів, що запитувалися в *discovery*, тоді соліситор (адвокат, що веде справу та готує всі необхідні документи для розгляду справи в суді), що вимагає такі документи, звертається до суду, для того щоб суд постановив рішення, в якому зобов'яже іншу сторону надати відповідні документи або інші докази по справі. Отже, головною відмінністю буде те, що витребування доказів в українському законодавстві можливе лише через суд, а у випадку з *discovery*, сторони спочатку намагаються досудово врегулювати дане питання.

У судах Ірландії правила вимагають, щоб сторона, яка надсилає (запитує) *discovery*, намагалася спочатку письмово домовитися про його добровільне виконання перш ніж звертатися до суду. Якщо ж сторони не досягли згоди або докази (документи чи інформація) не були надані відповідно до вимог в *discovery*, запитуюча сторона може звернутися до суду з заявою про видання судового рішення, в якому суд зобов'яже, якщо наявні підстави, надати документи, що запитувалися.

Існують певні правила, які повинні бути дотримані стороною, яка вимагає *discovery*. По-перше, *discovery* повинно бути подано у письмовій формі до сторони, проти якої воно вимагається, або її соліситору, з проханням, щоб документи, або інші докази було надано добровільно. По-друге, у *discovery* повинні бути вказані точні категорії документів (як наприклад, медичні записи, виписки з банків, документи з місця, де особа працювала та ін.) і зазначені причини, чому інша сторона повинна їх надати. По-третє, у *discovery* має бути зазначено, який період часу має особа, для надання відповідних документи, але такий період обов'язково повинен бути розумним.

Якщо *discovery* було подано до іншої сторони з дотриманням всіх вищевказаних вимог, але ця сторона відмовляється або не погоджується на його добровільне надання необхідних доказів протягом зазначеного періоду, тоді можна подати заяву до суду для отримання судового рішення щодо зобов'язання особи виконати умови запиту. Суд може задовольнити заяву частково, та самостійно вирішити, які категорії документів мають безпосереднє відношення до справи, а отже, своїм судовим рішенням змінити початковий запит. З практичної точки зору суди доволі частко зменшують обсяг документів, що спочатку запитувався, оскільки соліситори в початковому запиті намагаються витребувати якомога більше доказів, щоб мати певну перевагу у справі.

Вперше важливість дотримання усіх вище перелічених умов було зазначено суддею в справі *Swords v. Western Proteins Limited* [2001] 1 IR 324. У даній справі розглядалося питання недотримання процедури *discovery*, що передбачається SI 233/99 (законодавчий документ, що регулює питання *discovery*). Зокрема, суддя зазначив наступне: законодавчий документ 233 від 1999 року наклав на сторону, яка вимагає *discovery*, точно визначити документи або категорію необхідних документів, а також вказати причини, чому їх необхідно надати. Таке правило було введено в дію для того, щоб у першу чергу гарантувати, що сторона, до якої пред'являється *discovery*, після отримання попереднього листа з запитом буде в змозі чітко визначити документ або категорію документів, про які йде мова, а також мати можливість приймати рішення про те, чи були підстави для надання цих документів обґрунтованими.. Якщо сторона відмовляється виконати *discovery*, то суд може ухвалювати рішення, посилаючись на цей лист, чому сторона, яка подала заяву, запитувала документи, про які йде мова, і аналізувати підстави. Тобто, якщо лист-заява не відповідає вимогам, встановленим для неї, тоді проблему відмови не можливо ідентифікувати, і суддя не має права приймати рішення щодо даного питання.

Далі я пропоную розглянути випадок, коли сторона подала неналежне *discovery*. Якщо лист із проханням є неналежним, то суд зобов'яже сторону, яка вимагає неналежне *discovery*, сплатити іншій стороні витрати на розгляд заяви, оскільки при поданні заяви до суду, сторона, яка її подає, сплачує судовий збір за розгляд даного питання. Тоді буде втрачено значний час у розгляді справи, оскільки потрібно буде надіслати новий запит і надати іншій стороні додатковий період часу для розгляду *discovery*. Як показує *Swords v. Western Proteins Limited*, будь-які недоліки в початковому листі-запиті можуть бути виправлені в наступному листі, якщо інша сторона зверне на це увагу сторони, яка подає запит, або якщо вона визнає це сама.

За результатами досудового врегулювання *discovery*, якщо стороною дійшли до згоди, то така згода має юридичну силу. Отже, невиконання такої угоди дає право одній стороні вимагати суд притягнути іншу сторону до відповідальності за ненадання, або неналежне виконання *discovery*. Загалом сторони нерідко приходять до згоди щодо надання *discovery*, оскільки це значно економить час розгляду, ніж отримувати судові рушення, а також домовитися добровільно надати документи ви-

гідно з економічної точки зору, оскільки це призводить до зниження судових витрат для учасників спору.

Отже, *discovery* це процесуальна процедура в ірландському законодавстві суть якої полягає у витребуванні доказів (документів, інформації тощо) однією стороною спору в іншої, або в третіх осіб в досудовому порядку. В українському законодавстві є схожа процедура – витребування доказів. Дані процедури мають схожу мету: витребування доказів, – але різний шлях до її досягнення, оскільки *discovery* передбачає спочатку досудове врегулювання, і лише, якщо сторони не дійшли згоди, тільки тоді ми звертаємося до суду з метою витребувати докази у іншої сторони; проте процедура витребування доказів в українському цивільному процесі передбачає лише судовий порядок вирішення даного питання. Розгляд такої правової процедури, як *discovery*, наблизив нашу країну ще на один крок до розуміння правої системи держави-члену Європейського Союзу, Республіки Ірландії, що дасть позитивний напірмонок щодо інтеграції України з країнами Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Swords v. Western Proteins Limited [2001 1 IR. 324]
2. S. I. No. 233/1999 – Rules of the Superior Courts (No. 2) (Discovery), 1999
3. Цивільний процесуальний кодекс України

Науковий керівник: к.ю.н., асистентка кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету Ярослава Мудрого Яна Леонідівна Коломієць

Анастасія ХОТЕНЕЦЬ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції, 3 курс, 6 група

СВОБОДА РУХУ ОСІБ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Спільні цінності між різними європейськими країнами відіграли значну роль у їхній інтеграції та просуванні цих цінностей за межі західноєвропей-

ського регіону. Центральноевропейські цінності складаються з ліберальних прав і свобод людини, демократичних принципів, а також правової та соціальної держави, відомих разом як «ліберально-демократичні» цінності. Ці цінності стали основою функціонування сучасних європейських країн та Європейського Союзу. Європа визнана творцем гуманістичних цінностей, а право на свободу пересування є фундаментальним аспектом будь-якого демократичного суспільства та ключовим принципом ЄС. ЄС має на меті однаково регулювати свободу пересування людей, водночас дозволяючи певний ступінь національної законодавчої свободи.

Оскільки Україна прагне інтегруватися в ЄС, дослідження свободи пересування як права людини стає все більш актуальним. Дослідники, зокрема О. Малиновська, Н. Мушак, О. Поліванова, зосередилися на вивченні фундаментального права на свободу пересування як одного з основних прав громадян ЄС.

Метою цієї роботи є дослідження поняття та особливостей регулювання свободи пересування осіб як найважливішого права та складової системи цінностей у Європейському Союзі. Регулювання права на вільне пересування та проживання для громадян держав-членів набуло не лише національного, а й транскордонного значення з утворенням та розвитком Європейських Співтовариств, ставши прикладом для інших інтеграційних утворень. Свобода пересування фізичних осіб у праві ЄС визначається його установчими документами, чинним законодавством, судовою практикою та інтеграційними процесами внутрішнього ринку. Він передбачає усунення перешкод для вільного пересування та проживання в межах колективної території держав-членів, їхніх громадян та інших визначених осіб відповідно до правил ЄС.

Прийняття «Хартії основних прав Європейського Союзу» Європейським парламентом у 2007 році стало вирішальним кроком до встановлення ціннісних основ Європейського Союзу. Цю дію було вжито для визначення спільних цінностей нового політичного утворення та забезпечення основних прав громадян у контексті законодавства та інституцій ЄС. Хартія вважається значущим документом, який підтверджує зобов'язання ЄС просувати та захищати права людини, включаючи свободу пересування осіб. Розуміння природи та особливостей регулювання цього права є важливим, враховуючи його важливість для фундаментальних цінностей ЄС та прагнень таких країн, як Україна, які прагнуть інтегруватися в Союз. [1]

Концепція свободи пересування є фундаментальною для захисту природних прав і верховенства права. Як правило, закони, які регулюють свободу пересування, встановлюються окремими країнами і не застосовуються до інших країн. Європейський Союз є унікальним інтеграційним утворенням, оскільки він не тільки об'єднує більшість європейських держав, але й просунувся в інтеграційному плані далі, ніж інші подібні організації.

Свобода пересування фізичних осіб у Європейському Союзі охоплює права громадян ЄС та членів їхніх сімей вільно пересуватися та проживати, працювати, займатися економічною діяльністю та користуватися соціальними правами в будь-якій державі-члені ЄС незалежно від їх громадянства. Це право також поширюється на осіб, які є економічно неактивними (студенти, пенсіонери тощо), працівників, осіб, які засновують підприємства, а також громадян третіх країн та членів їхніх сімей, які користуються правами, еквівалентними правам громадян ЄС на основі угод між ЄС та їхні стани. Положення Договору про функціонування Європейського Союзу встановлюють громадянство Союзу та право громадян на вільне пересування та проживання на території держав-членів, а також принципи вільного пересування осіб у межах Союзу.

Статті 18–25 Договору про функціонування Європейського Союзу в частині другій під назвою «Недискримінація та громадянство Союзу» встановлюють громадянство Союзу та право громадян на вільне пересування та проживання на території держави-члена [2]. Крім того, у Розділі IV Договору про функціонування Європейського Союзу під назвою «Вільний рух осіб, послуг і капіталу» викладаються принципи вільного пересування осіб у межах Союзу [2].

Розділ I Регламенту (ЄС) № 492/2011 Європейського парламенту і Ради від 5 квітня 2011 (далі – Регламент) окреслює деякі ключові моменти щодо права на рівний доступ до працевлаштування для всіх громадян держав-членів ЄС. Зокрема, він забороняє будь-яку форму дискримінації в доступі до роботи шляхом обмеження заяв і пропозицій щодо роботи. Крім того, якщо держава-член застосовує квоти для іноземних працівників у певних сферах ринку праці, працівники держав-членів повинні розглядатися як національні працівники [3].

Розділ II про трудову діяльність і рівність також вимагає, щоб держави-члени забезпечували рівні права для працівників, незалежно від їхнього громадянства, щодо оплати праці, звільнення, поновлення без-

робітних, доступу до навчання в професійно-технічних школах, права на участь у профспілках, набуття житла у власність, доступ до соціальних та податкових пільг [3].

Зазначений Регламент також надає працівникам, які переїжджають на територію ЄС, право залишатися в приймаючій державі, якщо їх трудові відносини припиняються через свободу пересування [3]. Таким чином, громадяни однієї країни-члена ЄС, які раніше працювали в іншій країні ЄС, мають таке право. Директива 2004/38/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 р. «про право громадян Союзу та членів їх сімей вільно пересуватися та проживати на території держав-членів, що змінює Регламент (ЄЕС) № 1612/68 та скасовує директиви 16/6/ЄЕС, 68/360/ЄЕС, 72/194/ЄЕС, 73/148/ЄЕС, 75/34/ЄЕС, 75/35/ЄЕС, 90/364/ЄЕС, 90/365/ЄЕС та 93/96/ЄЕС» підтверджує це право в пункті 19 преамбули, де зазначено, що працівник може отримати право на постійне проживання в державі перебування до закінчення 5-річного періоду проживання в цій державі, якщо він працював там [4].

У 1986 році був прийнятий Єдиний європейський акт, який вніс зміни до базових Римських угод і дозволив користуватися правом на вільне пересування також економічно неактивним особам. Однак, щоб жити в інших країнах ЄС, ці особи повинні були підтвердити свою економічну спроможність і отримати дозвіл місцевої влади. З метою спрощення пересування населення було розроблено спільне законодавство, яке забезпечило студентам, пенсіонерам та людям з інвалідністю доступ до однакових соціальних благ і послуг у всіх країнах ЄС, тим самим створюючи умови для змін у країні їхнього проживання. Це стало можливим завдяки інституту громадянства ЄС, передбаченому Договором про Європейський Союз 1992 р. Студенти, пенсіонери та люди з інвалідністю тепер мають повне право обирати місце здобуття вищої освіти та проживання на тих же умовах, що й громадяни України. Приймаюча держава, за умови, що вони мають достатні фінансові ресурси та медичне страхування, щоб не бути тягарем для системи соціального забезпечення приймаючої держави.

Обмеження свободи пересування згадуються в частині 3 статті 45 Договору про функціонування ЄС [2], імплементованої Директивою 2004/38, яка має пряму дію. Стаття 27 Директиви 2004/38 зазначає, що такі обмежувальні заходи не можуть ґрунтуватися на економічних міркуваннях і повинні застосовуватися відповідно до принципу пропо-

рційності щодо поведінки конкретної особи. Термін «обмежувальні заходи» стосується будь-яких дій, пов'язаних з правами, передбаченими статтею 45 Договору про заснування Європейської Спільноти [2]. Обмеження, засноване на охороні громадського порядку та безпеки держави, може бути встановлено лише для конкретної особи з огляду на її особисту поведінку, і має бути реальна і досить серйозна загроза одному з основних інтересів суспільства. Раніше судимість не може бути підставою для застосування таких заходів, а також не можуть бути взяті до уваги докази, які безпосередньо не стосуються відповідної окремої справи або ґрунтуються на міркуваннях загальної превенції.

Щоб встановити, чи становить особа небезпеку для громадського порядку, приймаюча держава-член, якщо вона вважає це за необхідне, може вимагати інформацію про попередні судимості відповідної особи від держави-члена походження та, за необхідності, від інших держав-членів. Такі консультації не можуть носити систематичний характер і повинні використовуватися з обережністю, щоб не порушувати права особи [5].

Важливо зазначити, що 6 квітня 2017 року Європарламент проголосував за безвізовий режим для України, а 11 червня 2017 року в Страсбурзі була підписана угода між Україною та ЄС про такий режим. Ця угода дозволяє українцям з біометричними паспортами в'їжджати до ЄС без віз. Ці паспорти містять чіп із фотографією людини, підписом та відбитками пальців. Безвізовий режим дозволяє короткотермінове перебування до 90 днів протягом 180 днів на території країн ЄС (крім Великої Британії та Ірландії) та інших держав Шенгенської угоди. Однак особам, які потребують більш тривалого перебування, необхідно буде отримати візу, а безвізовий режим не дає права на проживання чи роботу в ЄС [5].

Громадянам України при в'їзді до Шенгенської зони необхідно пред'явити документи, що підтверджують мету поїздки, місце проживання, достатність коштів на час перебування та намір повернутися на постійне місце проживання. Крім того, вони повинні отримати медичний поліс та поліс страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів під час подорожі на автомобілі [5].

Таким чином, свобода пересування людей у межах Європейського Союзу є важливим аспектом інтеграції між державами-членами ЄС та важливою складовою зміцнення відносин усередині європейської спіль-

ноти. Ця свобода пересування є фундаментальним правом людини, яке охоплює права громадян ЄС, а також членів їхніх сімей на вільне пересування, проживання, працевлаштування, економічну діяльність і соціальні права в кожній державі-члені ЄС. Після підписання Угоди про асоціацію та угоди про безвізовий режим між Україною та ЄС громадяни України тепер мають право користуватися перевагами вільного пересування країнами-членами ЄС як громадяни третіх країн. Однак важливо зазначити, що ця свобода пересування не поширюється на українських працівників.

Список використаних джерел:

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2016/C 202/02). *Official Journal of the European Union. OJ C 202, 7.6.2016, p. 389–405.* URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT> (дата звернення: 05.04.2023 р)
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Договір; Європейський Союз від 07.02.1992 // *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06 (дата звернення: 28.04.2023).
3. Регламент (ЄС) №492/2011 Європейського парламенту і Ради від 5 квітня 2011 року щодо свободи пересування робітників у межах Союзу (кодифікована версія) // *Європейське право.* – 2013. – № 1–2. – С. 305–319. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpr_2013_1-2_26
4. Директива 2004/38/ЄС «Про право громадян ЄС та їхніх родичів на вільне переміщення та проживання в ЄС» [Електронний ресурс]. Офіційний веб-портал Європейського Союзу. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004L0038>, вільний (дата звернення: 26.04.2023).
5. Звіт Європейської комісії «Індекс вільного руху в ЄС» за 2020 рік [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-портал Європейської комісії. – URL: <https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/policies/borders-and-visas/freemovement/2020%20Free%20Movement%20Index%20Report.pdf>, вільний (дата звернення: 26.04.2023).

Науковий керівник: К. С. Шалупня, асистентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Карина ШАБЕЛЬНА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 1 групи факультету
прокуратури

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС НА ПРИКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

З часу утвердження суверенної незалежної держави перед Україною постало питання щодо подальшого напряму становлення та розвитку. Вибір було зроблено на користь європейських стандартів та принципів демократичного урядування. Процес адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) триває. Сьогодні, в умовах воєнного стану, питання щодо досягнення узгодженості українського законодавства з сучасною європейською правовою системою або приведення у відповідність законодавства України до стандартів права ЄС є вкрай важливими. Особливістю правопорядку ЄС є те, що його основою є «спільний доробок» (*acquis communautaire*). Оскільки зазначена тематика є доволі широкою, пропонуємо порівняти статті чинного Кримінального кодексу (далі – КК) України у сфері сексуальної експлуатації жінок та дітей з нормативно-правовими актами ЄС. На підставі проведеного аналізу сформульовано пропозиції щодо необхідних, на наш погляд, змін до національного законодавства.

Виходячи з аналізу законодавчих положень, у пунктах 1, 2 статті 300 Кримінального кодексу України [4] простежується заборона ввезення в Україну творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію...», а також кіно та відеопродукцію. А в п.51–2 М/Рес (2018)7 Комітету міністрів державам-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі [1] неодноразово зустрічаються положення, які забороняють принизливе та стереотипне зображення, а також надмірну сексуалізацію жінок та дітей; зображення та прославлення насильства та нанесення собі ушкоджень, зокрема, самогубств; принизливі, дискримінаційні або расистські вирази або заклик до такої поведінки.

Аналізуючи зміст Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»[2] можна простежити, що останній не містить

положень щодо відповідальності за кібернасильство. У той час, як міжнародний досвід в обличчі ЄСПЛ у рішенні «Buturuga v Romania»[3] засвідчує, зокрема: «Розгляд сексуального кібернасильства як однієї з форм сексуального насильства – це означає, що на державу поширюються відповідні позитивні обов’язки зі встановлення належної законодавчої рамки для його протидії, а в найсуворіших випадках – ефективно розслідувати та створювати кримінально-правові механізми протидії сексуальному насильству». Поки що у проекті до ККУ [5] це питання не урегульоване, але простежується схожість у Статті 4.5.9: Залучення дитини до виготовлення предмету дитячої порнографії. Видається обґрунтованою, пропозиція щодо доповнення 4 розділу ККУ терміном «фейс-мапінг» (зображення особи за допомогою монтажу використовується під час створення порнографії без її згоди, а потім розповсюджується в мережі).

Сьогодні, в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, головним завданням нашої держави є забезпечення прав і свобод людини та громадянина, одними з яких є саме статевая свобода та сексуальна недоторканність. Європейські інтеграційні процеси є дуже важливими для України, особливо під час війни, оскільки вони є одним із ключових напрямів розвитку країни та забезпечення стабільності, процвітання та безпеки. Імплементация європейських стандартів, у вигляді нормативно-правових актів ЄС, є одним з основних кроків нашої країни на шляху до мети – членства в Європейському Союзі.

Таким чином, можна підсумувати, що чинне кримінальне законодавство потребує змін у питаннях сексуальної експлуатації жінок та дітей у зв’язку з модернізацією суспільного життя й трансформацією злочинного світу. На основі аналізу, чинний Кримінальний Кодекс України потребує таких модернізацій: 1) доповнити статтю 300 ККУ статтями про надмірну сексуалізацію жінок та дітей, принизливе зображення і прославлення насильства над жінками та дітьми, його нанесення. 2) криміналізувати поняття «фейс-мапінг». Доповнити розділ 4 ККУ статтями про кібернасильство, та інші форми утисків жінок та дітей з метою сексуальної експлуатації.

Список використаних джерел:

1. Про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі: Рекомендація CM/Rec(2018)7 Комітету Міністрів

- державам-членам від 04.07.2018 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU18149>. (дата звернення: 10.05.2023).
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017. Відомості Верховної Ради. 2017. №45. ст.403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>. (дата звернення: 10.05.2023).
 3. Справа «С. проти Румунії» (CASE OF С. v. ROMANIA, application no. 47358/20): Рішення ЄСПЛ від 30 листопада 2022 р. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/02/Огляд-рішення-ЄСПЛ-С.-проти-Румунії.pdf>. (дата звернення: 10.05.2023).
 4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
 5. Проект нового Кримінального кодексу України (станом на 30.01.2023): контрольний текст. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf>.

Науковий керівник: Петришина Марина Олександрівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри державного будівництва

Анастасія ШЕЙКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка факультету Приватного
права та підприємства, 3 курс, 3 група

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Вступ України до спільноти Європейського Союзу у сучасному стані актуалізує питання щодо впливу цього процесу на національне законодавство України, шляхом імплементації норм права Європейського Союзу. Важливим є питання імплементації норм європейського права в національне законодавство, а саме щодо її способів та на якому вже рівні упроваджено право ЄС у нашій державі.

Співвідношення норм міжнародного та національного законодавства здійснюється шляхом різноманітних способів та спеціальних механізмів.

Серед різних способів можна виділити такі як рецепція, трансформація, паралелізація, відсилання, інкорпорація, теорія виконання тощо. Такий спосіб імплементації, як **рецепція** – це повторення в статтях національного законодавства змісту норм міжнародного права, тобто можна сказати, що на рівні національного права приписи міжнародного права стають нормами національного. Прикладом рецепції в українському законодавстві може бути Розділ II Конституції України, де зазначаються норми, які зазначені в Загальній декларації прав людини ООН 1948 р., Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. РЄ, які стосуються прав та свобод громадян. Такий спосіб імплементації, як **трансформація** складається з того, що міжнародне та національне право є двома окремими ланками, й для того, щоб норми міжнародного права були впровадженні в національне законодавство, потрібне набуття ними сили національних норм. Слід зазначити, що такий спосіб імплементації проявляється у виданні національним законодавством нормативно-правових актів, які спрямовані на обов'язок виконання міжнародно-правових норм. Трансформація може бути загальною та спеціальною, тобто імплементація за загальною трансформацією реалізується включенням в національну систему міжнародно-правових норм на основі загальної норми національного законодавства, а спеціальна, шляхом створення конкретного національного нормативно-правового акту. Спосіб імплементації **відсилання** є вказівкою на те, що певна норма міжнародного права використовується у національному законодавстві та є його частиною. Існує загальне та спеціальне відсилання. Прикладом загального відсилання є ст. 9 Конституції України, а спеціальне діє як посилання на міжнародну норму у національно-правових актах. Ще одним із способів імплементації є **інкорпорація**, тобто систематизація норм міжнародного права в збірники, без зміни їх змісту.

Залежно від способів імплементації важливо зазначити співвідношення українського законодавства з міжнародним правом. Стаття 9 Конституції України, яка вказує механізм ратифікації міжнародних договорів, шляхом надання згоди на обов'язковість Верховною Радою України. Щодо права Європейського союзу, слід зазначити, що вітчизняним правом не закріплюється процедура імплементації норм, а використовується термін адаптація. Підставою для використання такого терміну є Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», метою якого

є інтеграція з ЄС та досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire*. Угодою про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони 2004 р. встановлюється 28 сфер, які законодавство України повинно адаптувати до *acquis* ЄС. Отже, адаптацією відповідно до Закону є процес приведення законів, нормативно-правових актів України у відповідність з європейським законодавством, а саме *acquis communautaire*. Це стосується політичних норм, які охоплюють верховенство права, зовнішню політику, юстицію, свободу, безпеку, а також економічних, до яких відноситься доступ до товарів на ринки, митні послуги, право інтелектуальної власності, засоби захисту торгівлі тощо. Розділом IX Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» встановлюється порядок визначення належності законопроектів, які вносяться до Верховної Ради України, за предметом правового регулювання до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу. Законопроекти, які є предметом правовідносин сфер, котрі повинні відповідати праву ЄС, в обов'язковому порядку проходять через експертизу на відповідність *acquis*.

На сучасному етапі Україна здійснила багато заходів для зближення до європейської спільноти, наприклад, ратифікація у червні 2022 Стамбульської конвенції, яка фактично суперечить нормам про шлюб, нормалізувавши у неї поняття «сексуальна орієнтація» та розмежовуючи терміни «стать» та «гендер». В Україні було проведено багато реформ, які помітили прості громадяни, а саме реорганізація системи освіти: пропозиції вже з 2024 року перейти на європейську систему, за якою учні будуть навчатися дванадцять рок.ів. Також, прикладом можуть бути законопроекти, які розглядаються в останні рок.и: це проект закону №9206 про внесення змін до Закону України «Про рекламу» щодо імплементації норм європейського законодавства у національне законодавство України шляхом імплементації окремих положень *acquis* ЄС у сфері аудіовізуальної реклами.

Таким чином, імплементація нормативних європейських приписів у законодавство України здійснюється за допомогою перенесення відповідних норм у національне право. Чинне законодавство України не регулює процес та способи імплементації, однак, все ж таки аналізувавши

тенденції запровадження європейських норм, актуальнішими засобами є рецепція та відсилання. Законом України № 1629-IV введено термін адаптація, яка вмістить в собі певну послідовність дій задля якіснішого та успішного запровадження європейських стандартів в українське законодавство.

Науковий керівник: Фоміна Світлана Валеріївна, доцентка, кандидатка юридичних наук

Yaroslava PONOMAR,
3rd-year student of Yaroslav Mudryi
National Law University,
Faculty of Justice

UKRAINIAN ANTI-MONEY LAUNDERING LEGISLATION AND ITS COMPLIANCE WITH FINANCIAL ACTION TASK FORCE (FATF) STANDARDS

In June 2022, the European Commission (EC) issued a set of recommendations regarding the status of Ukraine for European Union (EU) membership. The EC proposed providing Ukraine with EU candidate status if those recommendations are fulfilled, particularly if Ukraine ensures compliance of anti-money laundering legislation with Financial Action Task Force (FATF) standards [1]. On June 23, 2022, the European Council granted Ukraine the status of a candidate for accession to the European Union [2]. Nevertheless, the issue with anti-money laundering laws remains partially unresolved and may divert Ukrainian membership in the EU.

The FATF, the global standard-setting body for fighting money laundering, terrorist, and proliferation financing, established in its Recommendations that money laundering should be criminalized based on the Vienna Convention and the Palermo Convention. Countries should apply the crime of money laundering to all serious offenses, with a view to including the widest range of predicate offenses [3].

The FATF also issued the Public Statement on the Situation in Ukraine. It mentions the progress Ukraine has made in combating its money laundering

risks and the active steps taken by judicial authorities to recover assets stolen by senior officials of the former regime. Regardless, the FATF conveyed concern that the current military invasion might inhibit this crucial progress [4].

The steps mentioned by the FATF specifically include European integration bills aimed at fighting money laundering and adopted by the Ukrainian parliament (Verkhovna Rada of Ukraine) in December 2022 [5].

The Bill on Amendments to Certain Laws of Ukraine on Simplifying the Procedure for Submitting Information Necessary for Financial Monitoring is sought to decrease the risk of using legal entities for money laundering and terrorist financing. It requires the state to have all the comprehensive information about financial transactions implementation, their initiators, and persons in whose interests they could be carried out. Furthermore, it is supposed to facilitate and speed up the information submission about the ultimate beneficial owners and ownership structure to the Unified State Register of Legal Entities, Individual Entrepreneurs, and Public Organizations by legal entities, as well as to make it possible to increase the effectiveness of financial monitoring and contribute to the fulfillment of Ukraine's international obligations in the relevant field [6].

The Bill on Amendments to the Law of Ukraine «On Prevention and Counteraction of Legalization (Laundering) of Criminal Proceeds, Financing of Terrorism and Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction» on the protection of the financial system of Ukraine from the actions of a state that carries out armed aggression against Ukraine, and adaptation legislation to individual FATF standards and the requirements of EU Directive 2018/843 is notably aimed to improve the regulation and supervision of specially defined subjects of primary financial monitoring (SPFM) (to ensure compliance with the 28th Recommendation of FATF). Likewise, to protect the Ukrainian financial system from the threats caused by the aggression of the Russian Federation, and to implement the recommendations of the European Commission regarding Ukraine's application for membership in the European Union in terms of ensuring compliance of national legislation with international standards in the field of prevention and countermeasures against legalization (laundering) of criminal proceeds, financing of terrorism and financing of the proliferation of weapons of mass destruction [7].

To enhance the compliance of Ukrainian legislation with the FATF Recommendations and to improve the regulation and supervision of specially

defined SPFM, the bill provisions provide for the exclusion of the norm of the third part of Art. 32, of the Law of Ukraine «On the prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction,» which stipulates that no more than one measure of influence can be applied for one violation [8].

Thus, Ukraine has proven to be taking action to ensure the compliance of its legislation with FATF standards, developing legal norms aimed at reducing the risks of money laundering activity and eliminating all financial ties with the Russian Federation and people affiliated with it.

Supervisor: Kateryna Shalupnia, assistant of the European Union Law Department of Yaroslav Mudryi National Law University.

ЗМІСТ

ОСНОВИ ПРАВА

Василь АЛЕКСІЙЧУК

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ПРАВА.....4

Владислав ГЛАДКИЙ

КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН.....8

Юлія КИФАЛА

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА
В УКРАЇНІ 11

Мілена ЛИПЧАНСЬКА

ПРАЦЯ «DE JURE BELLI AC PACIS» ГУГО ГРОЦІЯ 12

Аліна ЧАЛА, Кирило ЄЛСУКОВ

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК 14

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Владислава САЛВОН

АНАЛІЗ ЗМІН В ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ 18

Олексій СУХОВЕЦЬКИЙ

ПРОФЕСІЙНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА. ПРАВОВА ПРИРОДА
ТА ІСТОРІЯ ЗАКРІПЛЕННЯ22

Олексій СУХОВЕЦЬКИЙ

ДО ПИТАННЯ ПЕРСПЕКТИВ УТВОРЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ
ГІЛКИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ.....25

Єгор ТОКАРЕНКО

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ28

Тетяна ЧОБАНУ

ПРИНЦИП ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ЮРИДИЧНИХ
ПОЗИЦІЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....31

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО

Дмитро БАЛКО

ОПТИМІЗАЦІЯ СКЛАДУ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ
ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОКРАЩЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО
ПРОЦЕСУ34

АДВОКАТУРА, СУДОУСТРІЙ, ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

Юрій АЛЯБОВ

ГАРАНТІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО
ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ36

Андрій ЛЕБЕДЮК, Нікіта КОЛЕСНІЧЕНКО

СТАНДАРТИ НЕЗАЛЕЖНОГО СУДУ В КОНТЕКСТІ
ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....40

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Валерія БАТИР

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО
АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ДІЇ
ВОЄННОГО СТАНУ43

Руслана БАТИР

НАПРЯМИ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗВЕРНЕННЯ.....45

Тамерлан КЕРІМОВ

ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОННИХ ПЕТИЦІЙ В УКРАЇНІ: СТАН
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ48

Сергій КІДАЛОВ, Наталія КІДАЛОВА

ПУБЛІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА РЕЛОКАЦІЄЮ СТРАТЕГІЧНИХ
ПІДПРИЄМСТВ.....52

Катерина ПРОКОПОВА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ55

Микита РАДКОВСЬКИЙ, Анна ПАНЧЕНКО

ЩОДО ОКРЕМИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕОКУПАЦІЇ
ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ57

Ірина ШЕВЧУК

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК ОДИН З СЕКТОРІВ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....61

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Лілія БУЛКО

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАБІЛЬНІСТЬ ЕКОНОМІКИ.....65

Катерина ЧЕЧКІНА

ЦІННІ ПАПЕРИ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ.....67

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Роман ЗАЙЦЕВ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОМПЕНСАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ.....	71
-----------------------------------------------------------------------------------	----

ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Владислав ЛИСАКОВ

НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ЗА НАБУВАЛЬНОЮ ДАВНІСТЮ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ	74
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----

Яна СИРОТЕНКО, Ольга ІВАНЧЕНКО

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ВЛАСНИКІВ/КОРИСТУВАЧІВ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК, СПРИЧИНЕНИХ ВІЙНОЮ	78
---------------------------------------------------------------------------------------------	----

ТРУДОВЕ ПРАВО

Ксенія ВАРБАНЕЦЬ

МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ РОЗВ'ЯЗАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ КОНФЛІКТІВ	84
--------------------------------------------------------------------------------------	----

Єлизавета ВІНОГРАДОВА

ЩОДО ЗУПИНЕННЯ ДІЇ ПОЛОЖЕНЬ КОЛЕКТИВНОГО ДОГОВОРУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	86
------------------------------------------------------------------------------------	----

Дар'я ІВОНІЧЕНКО

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УМОВ ПРИЙНЯТТЯ НА ДИСТАНЦІЙНУ РОБОТУ	89
-------------------------------------------------------------------	----

Мар'ян КУШНІР

ДО ПИТАННЯ ПРО ТРУДОВИЙ ДОГОВІР В ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ.....	92
-------------------------------------------------------------	----

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Анастасія АНТОНЕНКО

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ НЕРУХОМОГО ТА РУХОМОГО МАЙНА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В КОНТЕКСТІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	97
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----

Іван БОЙКО

ПРОБЛЕМА ОТотоЖНЕННЯ ЕМФІТЕВЗІСУ ТА ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	99
-------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----

Валерія БОРИЩАК

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	102
-------------------------------------------------------------------------	-----

Вероніка ВИСОЦЬКА	
СТРИТ-АРТ ЯК ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА.....	104
Кирило ВОРОБІЙОВ	
ДОГОВІР КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ (ФРАНЧАЙЗИНГУ): СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	106
Аліна ДМИТРІЄВА	
ПРАВО ОСОБИ НА ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ....	111
Ганна ЖАРКОВА	
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....	113
Данило ЖИДКОВ	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗА НЕПРАВДИВУ ІНФОРМАЦІЮ	115
Назар ЗАБОЛОЦЬКИЙ	
ПРАВОВИЙ СТАТУС АВТОСТОЯНОК. ЙОГО НЕДОЛІКИ.....	119
Тамерлан КЕРІМОВ	
ВІНДИКАЦІЙНИЙ ПОЗОВ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ.....	122
Юлія КОЗЬМІНА, Єгор ЗАВ'ЯЛОВ	
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ	125
Наталія КОРОБЦОВА	
ПОВЕДІНКА ПАЦІЄНТА ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВИКОНАВЦЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ВІД ЦИВІЛЬНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	128
Анастасія КРИКУН	
ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА СПАДКУВАННЯ.....	131
Катерина КШЕВІНСЬКА, Максим ТИТОВ	
ДО ПИТАННЯ МОЖЛИВОГО ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА, ЯКЕ НАЛЕЖИТЬ ОСОБІ НА ПРАВИ ВЛАСНОСТІ	133
Назар ЛІННІК	
ФОРМИ, НАСЛІДКИ ТА ПРОТИДІЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ПРАВОМ	135
Катерина ЛОГВІНОВА	
БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ ТА ЇЇ ЗАХИСТ	138

Євгеній МУХІН	
ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ДІЙ У МАЙНОВИХ ІНТЕРЕСАХ ІНШОЇ ОСОБИ БЕЗ ЇЇ ДОРУЧЕННЯ	142
Маргарита ОГІА	
НЕЛЕГАЛЬНЕ ВІДТВОРЕННЯ МУЗИКИ У ПУБЛІЧНИХ МІСЦЯХ: ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ	145
Марія ПАСАТ	
АВТОРСЬКЕ ПРАВО В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ПІДХОДИ SUI GENERIS В УКРАЇНІ	149
Христина ПЕРЕЙМА	
ЩОДО ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	152
Діана ПРИЛІПКО	
ПУБЛІЧНА ОБЦЯНКА ВІНАГОРОДИ БЕЗ ОГОЛОШЕННЯ КОНКУРСУ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ.....	154
Дар'я ПУШКАРЕНКО	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ НА МАЙБУТНЄ	157
Анастасія РОМАНОВА	
ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ	159
Злата РОСОМАХА	
ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	162
Анжеліка САМОЙЛІК	
ОСОБЛИВОСТІ ОБРАХУВАННЯ СТРОКУ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	165
Єлизавета СЕМЕНОВА	
ДОГОВІР ДАРУВАННЯ ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ	167
Валерія СЛЕСАРЕНКО	
ПРАВО НА ОBOB'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ В СПАДЩИНІ.....	170
Олена СТОЦЬКА, Катерина ВОРОТИЛЕНКО	
ДОСТУП ДО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	173
Владислав ТАРАН	
ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ.....	176

Лілія ТОРОПЧЕНКО	
ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК НОВІ ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....	178
Анастасія УДОДІК	
ПЕРСОНАЖ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЯК ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА	181
Дар'я ФІЛІПШОВА, Христина КЛИМУС	
ТВАРИНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	183
Микита ЧЕРВЯКОВ	
ПРОБЛЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ЮРИДИЧНИМ АСПЕКТОМ ВИКОРИСТАННЯ БІТКОЇНУ В УКРАЇНІ	186
Оксана ЯВОРСЬКА	
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК КАТАЛІЗАТОР РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	189
Віктор ЯНИШЕН	
ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЦИФРОВИХ ГРОШЕЙ.....	192

ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Ірина ЖУК	
ПРИНЦИПИ ПРЕЗУМПЦІЇ ПРАВОМІРНОСТІ РІШЕНЬ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ У СУДОВИХ ДОКТРИНАХ	197
Марія ХОМЕНКО	
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗГЛЯДУ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ: НА ПРИКЛАДІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ	200

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Ангеліна АВРАМЕНКО	
ПРОБЛЕМИ НЕОСУДНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	205
Ростислав ГОНЧАРЕНКО	
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ПРИ ПОВІДОМЛЕННІ ПРО ПІДОЗРУ	208
Вікторія ГОРІЛА	
ЕВОЛЮЦІЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРОВОКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPУШЕНЬ	211
Олександр ЄВТУШЕНКО	
ВАЖЛИВІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ЧІТКОГО ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ» В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	213

Дар'я ЄРЬОМІНА	
НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ (СТ. 201–2 КК УКРАЇНИ) ЯК НОВЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	215
Вадим КОЗАК	
ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СКЛАДУ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	219
Катерина МИКИТЕНКО	
ЩОДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	222
Вікторія ПОПОВИЧ	
ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НОВЕЛИ КПК)	226
Лоліта ПОТАПОВА	
ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕДОСТОВІРНЕ ДЕКЛАРУВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ В ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВОМУ АСПЕКТІ	229
Дар'я ПУШКАРЕНКО	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	232
Аліна СИТНІК	
ДЕРЖАВНА ЗРАДА В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	235
Світлана ТАРАН	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЗГІДНО З КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ	238
Володимир ТЮТЮГІН	
«НОВІ» ПІДХОДИ ДО ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 55 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	241
Оксана ЯВОРСЬКА	
МЕДІАЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВА ДЛЯ УКРАЇНИ.....	246
Анастасія ЯСІНСЬКА	
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІШХОДІВ.....	250

КРИМІНАЛІСТИКА

Олександра ЗАХАРІЯ

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ.....254

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Дмитро БАЛКО

КОЛІЗІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ.....259

Анастасія БУГРИК

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ У США ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ
СОЮЗІ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ262

Єлизавета ГЛУЩЕНКО

ПРАВО ІНОЗЕМЦІВ НА ВОГНЕПАЛЬНУ ЗБРОЮ В УКРАЇНІ
(МІЖНАРОДНИЙ ПРИВАТНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ).....266

Вікторія ЛАВРІНЕНКО

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН
З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ269

Анастасія МАЗУРІК

«ОБХІД ЗАКОНУ» В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ..... 272

Юлія МАРТОВА

КОЛІЗІЙНІ ПРИВ'ЯЗКИ ТА ФІНАНСОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ....275

Анна СМОЛЯНА

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ
ВІДНОСИН, УСКЛАДНЕНИХ ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ.....277

Анастасія СПИРИДОНОВА

ВИЗНАЧЕНІСТЬ ПРАВОВИХ КАТЕГОРІЙ ТРАСТ ТА ДОВІРЧА
ВЛАСНІСТЬ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....282

Таміла ТКАЧУК

ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ
ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ286

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Єлизавета БОДРУХІНА

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....290

Євгеній ВАСІЩЕВ

КРИТЕРІЇ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ
У КОНТЕКСТІ УКРАЇНИ292

Борис ВИХРИСТЕНКО	
ОГЛЯД ПЕРСПЕКТИВ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В ЄС.....	296
Дарія ГОШТУК	
РОЗВИТОК ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ГАЛУЗІ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ.....	301
Аліна ІСІЧЕНКО	
ОСОБЛИВОСТІ ТА ОСНОВНІ ЗАСАДИ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	303
Поліна КРАВЦОВА	
ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	306
Олександра САВЕНКО	
ПРОЦЕДУРА «DISCOVERY» В ІРЛАНДСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	308
Анастасія ХОТЕНЕЦЬ	
СВОБОДА РУХУ ОСІБ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	312
Карина ШАБЕЛЬНА	
ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС НА ПРИКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	318
Анастасія ШЕЙКО	
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО.....	320
Yaroslava PONOMAR	
UKRAINIAN ANTI-MONEY LAUNDERING LEGISLATION AND ITS COMPLIANCE WITH FINANCIAL ACTION TASK FORCE (FATF) STANDARDS	323

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ
ВДОСКОНАЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО
ЗАКОНОДАВСТВА**

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
XVII Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених,
практикуючих юристів, аспірантів та студентів

(м. Харків, 20 травня 2023 р.)

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *А. Т. Гринченка*

Підписано до друку 18.05.2023.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 17. Ум. друк. арк. 19,5. Тираж 100 прим.
Вид. № 3159

Видавництво «Право»
Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
вул. Чернишевська, 80, Харків, 61002, Україна
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 5748 від 06.11.2017